

T.C.
SIIRT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TALİP APAYDIN'IN ROMANLARINDA HALK BİLİMİ UNSURLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Erdem AKIN

153205009

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Rezan KARAKAŞ

Temmuz-2018

SIIRT

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Siirt Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “Talip Apaydın’ın Romanlarında Halk Bilimi” adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

03/07/2018

Erdem AKIN

T.C.
SİRT ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Doç. Dr. Rezan KARAKAŞ danışmanlığında, Erdem AKIN tarafından hazırlanan bu çalışma 16/07/2018 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Erdoğan ALTINKAYNAK İmza:.....
Jüri.Üyesi (Tez Yöneticisi) : Doç. Dr. Rezan KARAKAŞ İmza:.....
Jüri.Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Gülda ÇETİNDAG SÜME İmza:.....

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir.

16.. / .07.. / .2018

İmza

Adnan MEMDUHOĞLU
Enstitü Müdür V.

ÖZET**YÜKSEK LİSANS TEZİ****TALİP APAYDIN'IN ROMANLARINDA HALK BİLİMİ UNSURLARI****Erdem AKIN****Tez Danışmanı: Doç. Dr. Rezan KARAKAŞ****2018, 383 sayfa**

Başkan : Prof. Dr. Erdoğan ALTINKAYNAK
Jüri Üyesi : Doç. Dr. Rezan KARAKAŞ
Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Gülda ÇETİNDAG SÜME

16. yy'da başlayan yerleşme hareketiyle halk duyusu yazılı edebiyatımızda yer almaya başlamıştır. Sonrasında Tanzimat ve Milli Edebiyat dönemleriyle halk kültürünün etkisi iyice hissedilmiştir. 1950 sonrası halk ve köylü kavramlarına odaklanılarak, köyün sorunları ve yoksulluğuna değinildiği köy romanları niteliğinde eserler kaleme alınmıştır. Çağdaş romancılığımızda Talip Apaydın, köy enstitülü bir yazar olarak köy romanı türünde, halk bilimi açısından zengin eserler vermiştir. Çalışmada, Talip Apaydın'ın halk bilimi unsurlarından ne oranda ve nasıl yararlandığının tespit edilmesi amaçlanmıştır. Yazarın Define, Emmioğlu, Ferhat İle Şirin, Kente İndi İdris, Köylüler, Ortakçılar, Sarı Traktör, Toz Duman İçinde, Tütün Yorgunu, Vatan Dediler, Yoz Davar, Yarbükü adlı romanları değerlendirilerek yazarın romancılığı ve halk bilimi arasında ilişki kurulmuştur.

Çalışma dört ana bölümden meydana gelmiştir. Birinci bölümde yazarın hayatı, eserleri, edebi kişiliği aktarılmıştır. Ayrıca halk biliminin tanımı ve tarihi ayrıntılı olarak ele alınmıştır. İkinci bölümde, efsane, masal, halk hikâyesi, kıssa – meddah hikâyesi, ninni, fıkra, türkü, cenkname, ağıt ve halk şairliği konu edinilmiştir. Çalışmanın en hacimli bölümü olan üçüncü bölümde eşyalar, inanışlar, sosyal normlar, geçiş dönemiyle ilgili gelenek ve görenekler, formel sayılar, kalıp sözler, dil ve anlatım, halk defineciliği, halk hekimliği, halk takvimi, halk matematiği, halk meteorolojisi, halk kozmogonisi, halk botanigi, halk zoolojisi, halk mimarisi, halk ekonomisi, halk mutfağı, halk eğlenceleri, halk taşıtları, sosyal dayanışma ve yardımlaşma kurumları, meslek ve zanaatlar ve son olarak hediyeleşme, misafirlik, saygı yer almıştır. Dördüncü bölümde ise eser özetleri ve tablolarına yer verilmiştir.

İnceleme ve değerlendirmeler sonucunda romanlarında halk bilimi unsurlarına yoğun olarak yer verdiği tespit edilen yazarın, halk kültürüne yer verdiği derecede romancılığının zenginlik kazandığı görülmüştür. Halk bilimi unsurları, eserlerin okuyucu tarafından daha iyi anlaşılması, esere gerçeklik kazandırmak ve okuyucuyu esere çekmek işlevlerini sağlamıştır. Yazar, eğitimci yönüne bağlı olarak zaman zaman halk inançları özelinde geleneksel unsurlara eleştirel bir açıdan yaklaşmıştır. Çalışma sonucunda elde edilen veriler bütüncül bir bakış açısı kazanmak adına tablolandırılmış, sayısal değerlerle ifade edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Talip Apaydın, Halk bilimi, Halk edebiyatı, Roman, Kültür

ABSTRACT**MSc THESIS****ELEMENTS OF FOLKLORE IN TALIP APAYDIN'S NOVEL****Erdem AKIN****Advisor: Associate Professor Rezan KARAKAŞ****2018, 383 pages****Chair : Professor Doctor Erdoğan ALTINKAYNAK****Jury : Associate Professor Rezan KARAKAŞ****Jury : Assistant Professor Gülda ÇETİNDAG SÜME**

In the 16th century, the movement of locality started to take place in our written literature. Afterwards, the influence of folk culture was felt very much through Tanzimat and National Literature periods. After 1950, it focused on the concepts of folk and peasant was written in the form of a village novel in which peasants were addressing problems and poverty. Talip Apaydin, a contemporary novelist, has given rich works in the form of village novels as a village institution writer in terms of folklore. The aim of the study was to determine how and how much Talip Apaydin benefited from the elements of folklore. The author's *Define*, *Emmioğlu*, *Ferhat İle Şirin*, *Kente İndi İdris*, *Köylüler*, *Ortakçılar*, *Sarı Traktör*, *Toz Duman İçinde*, *Tütün Yorgunu*, *Vatan Dediler*, *Yoz Davar*, *Yarbükü* novels were evaluated and a relationship between the author's romance and folklore was established.

The study has been divided into four main chapters. In the first chapter, the writer's life, works, literary personality are conveyed. In addition, the definition and history of folklore are discussed in detail. In the second chapter; legend, fairy tale, folk tale, short story, meddah tale, lullaby, joke, folk song, cenkname, complaint and folk poetry were examined. In the third chapter, which is the most voluminous part of the work, goods, beliefs, social norms, traditions and customs related to the transition period, formal numbers, phrases, language and expression, folk treasure hunting, folk medicine, folk calendar, folk mathematic, folk meteorology, folk kozmogony, folk botany, folk zoology, folk architecture, folk economy, folk kitchen, folk entertainment, folk transport, social solidarity and cooperation institutions, occupations and crafts and finally gifts, hospitality and respect were placed.

As a result of the reviews and evaluations, it has been found that the authors' fiction contains a lot of folklore elements. it has been seen that the author's novelty has been enriched at the same time he has included folk culture. From time to time, the author has approached folklore elements in a critical sense, in particular in the context of folk beliefs. The data obtained in the study are tabulated in order to gain a holistic viewpoint, expressed in numerical values.

Key Words: Talip Apaydin, Folklore, Folk Literature, Novel, Culture

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR	ix
TABLOLAR DİZİNİ	x
ÖNSÖZ.....	xi
GİRİŞ	xii
I. PROBLEM DURUMU	xii
II. PROBLEM CÜMLESİ.....	xii
III. AMAÇ	xii
IV. ÖNEM	xii
V. VARSAYIMLAR.....	xii
VI. KAPSAM VE SINIRLILIKLAR.....	xiii
VII. KAVRAMLAR	xiii
VIII. YÖNTEM	xiv
BİRİNCİ BÖLÜM	
1. TALİP APAYDIN'IN HAYATI, ESERLERİ VE HALK BİLİMİ	1
1.1. TALİP APAYDIN'IN HAYATI.....	1
1.2. TALİP APAYDIN'IN EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ	1
1.3. HALK BİLİMİNİN TANIMI VE TARİHİ GELİŞİMİ	3
İKİNCİ BÖLÜM	
2. TALİP APAYDIN'IN ESERLERİNDE HALK EDEBİYATI UNSURLARI	7
2.1. EFSANE	7
2.2. MASAL.....	8
2.2.1. Masal Motifleri	9
2.2.2. Masal Kahramanları.....	10
2.2.3. Masal Formelleri.....	10
2.3. HALK HİKÂYESİ	10
2.3.1. Halk Hikâyesi Motifleri	11
2.3.2. Halk Hikâyesi Kahramanları	12
2.4. KISSA / MEDDAH HİKÂYESİ.....	13

2.5. NİNNİ	13
2.6. FIKRA	14
2.7. TEKERLEME	15
2.8. TÜRKÜ	15
2.9. H.Z. ALİ CENKNAMERİ	26
2.10. AĞIT	27
2.11. HALK ŞAIRLİĞİ (ÂŞIKLIK)	30

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TALİP APAYDIN'IN ROMANLARINDA HALK BİLİMİ UNSURLARI	32
3.1. EŞYALAR	32
3.1.1. Giyim - Kuşam.....	32
3.1.2. Üretim Araçları	40
3.1.3. Diğer Eşyalar	45
3.2. HALK İNANIŞLARI	46
3.2.1. Bitkilerle İlgili İnanışlar.....	47
3.2.2. Hayvanlarla İlgili İnanışlar	47
3.2.3. Büyü, Sihir, Okuma ile İlgili İnanışlar	50
3.2.4. Uğur -Uğursuzluk İle İlgili İnanışlar	51
3.2.5. Nazarla İlgili İnanışlar	53
3.2.6. Kutsal Merkezlerle İlgili İnanışlar	53
3.2.7. Adak ve Kurbanla İlgili İnanışlar	58
3.2.8. Cin.....	59
3.2.9. Hızır	60
3.2.10. Rüya	61
3.2.11. Dini İnançlar ve İlgili Unsurlar.....	63
3.2.12. Diğer İnanışlar, İnanmalar Bunlara Bağlı Pratikler	72
3.3. SOSYAL NORMLAR	73
3.3.1. Âdet.....	73
3.3.2. Gelenek	76
3.3.3. Görenek.....	76
3.3.4. Teamül	77
3.3.5. Töre.....	78

3.4. GEÇİŞ DÖNEMİYLE İLGİLİ GELENEK VE GÖRENEKLER	78
3.4.1. Doğum	78
3.4.2. Evlenme	83
3.4.3. Ölüm	93
3.5. FORMEL SAYILAR	96
3.5.1. Üç Sayısı	97
3.5.2. Yedi Sayısı	100
3.5.3. Kırk Sayısı	102
3.5.4. Yüz Sayısı	103
3.6. KALIP SÖZLER	103
3.6.1. Atasözleri	103
3.6.2. Deyimler	106
3.6.3. Beddualar (Kargışlar)	111
3.6.4. Dualar (Alkışlar)	114
3.6.5. Argo	117
3.6.6. Hitaplar (Çağrımalar).....	123
3.6.7. Hoşlamalar – Uğurlamalar.....	124
3.6.8. Yeminler	126
3.7. DİL VE ANLATIM	129
3.7.1. Ağızlar	129
3.7.2. Formel Söylemler	135
3.7.3. Lakaplar	138
3.7.4. Yer Adları	144
3.7.5. Yöresel Sözcükler	148
3.8. HALK BİLGİSİ	162
3.8.1. Halk Hekimliği	162
3.8.2. Halk Takvimi	169
3.8.3. Halk Matematiği	172
3.8.4. Halk Meteorolojisi	174
3.8.5. Halk Kozmogonisi	177
3.8.6. Halk Botaniği	178
3.8.7. Halk Zoolojisi	182

3.8.8. Halk Mimarisi	190
3.8.9. Halk Ekonomisi	200
3.8.10. Halk Mutfağı.....	202
3.8.11. Halk Eğlenceleri (Oyun, Spor)	228
3.8.12. Halk Taşıtları	241
3.8.13. Halk Veterinerliği (Baytarlık).....	242
3.8.14. Halk Defineciliği.....	243
3.9. SOSYAL DAYANIŞMA VE YARDIMLAŞMA	245
3.9.1. İmece.....	246
3.9.2. Komşuluk.....	247
3.9.3. Akrabalık	250
3.10. MESLEKLER VE ZANAATLAR.....	253
3.10.1. Alışveriş İşi (Satıcılık - İşportacılık)	254
3.10.2. Arıcılık.....	255
3.10.3. Ayakkabıcılık.....	255
3.10.4. Çeltikçilik.....	256
3.10.5. Çobanlık.....	256
3.10.6. Duvarcılık (Yapıcılık).....	257
3.10.7. Dikiş – Nakış İşlemeciliği.....	257
3.10.8. İmamlık.....	258
3.10.9. Testicilik	259
3.10.10. Tütüncülük.....	259
3.10.11. Diğer Meslekler	259
3.11. DİĞER KÜLTÜREL UNSURLAR	259
3.11.1. Hediyeleşme.....	259
3.11.2. Misafirlik	262
3.11.3. Saygı	265
3.11.4. Halklar – Dini Gruplar.....	266
3.11.5. Yurt Sevgisi	268
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
4. ROMAN ÖZETLERİ VE TABLOLAR	271
4.1. DEFİNE	271

4.1.1. Roman Özeti	271
Tablo 4.1. Halk Edebiyatı ve Halk Bilimi Tablosu	272
Tablo 4.2. Unsurların Sayısal Değerleri	278
4.2. EMMİOĞLU	279
4.2.1. Roman Özeti	279
Tablo 4.3. Halk Edebiyatı ve Halk Bilimi Tablosu	280
Tablo 4.4. Unsurların Sayısal Değerleri	286
4.3. FERHAT İLE ŞİRİN	287
4.3.1. Roman Özeti	287
Tablo 4.5. Halk Edebiyatı ve Halk Bilimi Tablosu	288
Tablo 4.6. Unsurların Sayısal Değerleri	292
4.4. KENTE İNDİ İDRİS	293
4.4.1. Roman Özeti	293
Tablo 4.7. Halk Edebiyatı ve Halk Bilimi Tablosu	294
Tablo 4.8. Unsurların Sayısal Değerleri	298
4.5. KÖYLÜLER	299
4.5.1. Roman Özeti	299
Tablo 4.9. Halk Edebiyatı ve Halk Bilimi Tablosu	300
Tablo 4.10. Unsurların Sayısal Değerleri	308
4.6. ORTAKÇILAR	309
4.6.1. Roman Özeti	309
Tablo 4.11. Halk Edebiyatı ve Halk Bilimi Tablosu	310
Tablo 4.12. Unsurların Sayısal Değerleri	314
4.7. SARI TRAKTÖR	315
4.7.1. Roman Özeti	315
Tablo 4.13. Halk Edebiyatı ve Halk Bilimi Tablosu	316
Tablo 4.14. Unsurların Sayısal Değerleri	323
4.8. TOZ DUMAN İÇİNDE	324
4.8.1. Roman Özeti	324
Tablo 4.15. Halk Edebiyatı ve Halk Bilimi Tablosu	325
Tablo 4.16. Unsurların Sayısal Değerleri	330
4.9. TÜTÜN YORGUNU	331

4.9.1. Roman Özeti	331
Tablo 4.17. Halk Edebiyatı ve Halk Bilimi Tablosu	332
Tablo 4.18. Unsurların Sayısal Değerleri	335
4.10. VATAN DEDİLER.....	336
4.10.1. Roman Özeti	336
Tablo 4.19. Halk Edebiyatı ve Halk Bilimi Tablosu	337
Tablo 4.20. Unsurların Sayısal Değerleri	341
4.11. YARBÜKÜ.....	342
4.11.1. Roman Özeti	342
Tablo 4.21. Halk Edebiyatı ve Halk Bilimi Tablosu	343
Tablo 4.22. Unsurların Sayısal Değerleri	349
4.12. YOZ DAVAR.....	350
4.12.1. Roman Özeti	350
Tablo 4.23. Halk Edebiyatı ve Halk Bilimi Tablosu	351
Tablo 4.24. Unsurların Sayısal Değerleri	358
Tablo 4.25. İncelenen Romanlardaki Unsurların Sayısal Değerleri	359
SONUÇ.....	361
KAYNAKÇA.....	370
ÖZGEÇMİŞ.....	381

KISALTMALAR

DEF	: Defîne
EO	: Emmioğlu
FİŞ	: Ferhat ile Şirin
Kİİ	: Kente İndi İdris
KÖY	: Köylüler
ORT	: Ortakçılar
ST	: Sarı Traktör
TDİ	: Toz Duman İçinde
TY	: Tütün Yorgunu
VD	: Vatan Dediler
YB	: Yarbükü
YD	: Yoz Davar

TABLolar DİZİNİ

Tablo 4. 1. “Define” Romanı Halk Edebiyatı ve Halk Bilimi Tablosu.....	272
Tablo 4. 2. “Define” Romanı Unsurların Sayısal Değerleri.....	278
Tablo 4. 3. “Emmioğlu” Romanı Halk Edebiyatı ve Halk Bilimi Tablosu.....	280
Tablo 4. 4. “Emmioğlu” Romanı Unsurların Sayısal Değerleri.....	286
Tablo 4. 5. “Ferhat ile Şirin” Romanı Halk Edebiyatı ve Halk Bilimi Tablosu	288
Tablo 4. 6. “Ferhat ile Şirin” Romanı Unsurların Sayısal Değerleri.....	292
Tablo 4. 7. “Kente İndi İdris” Romanı Halk Edebiyatı ve Halk Bilimi Tablosu	294
Tablo 4. 8. “Kente İndi İdris” Romanı Unsurların Sayısal Değerleri	298
Tablo 4. 9. “Köylüler” Romanı Halk Edebiyatı ve Halk Bilimi Tablosu.....	300
Tablo 4. 10. “Köylüler” Romanı Unsurların Sayısal Değerleri	308
Tablo 4. 11. “Ortakçılar” Romanı Halk Edebiyatı ve Halk Bilimi Tablosu	310
Tablo 4. 12. “Ortakçılar” Romanı Unsurların Sayısal Değerleri	314
Tablo 4. 13. “Sarı Traktör” Romanı Halk Edebiyatı ve Halk Bilimi Tablosu	316
Tablo 4. 14. “Sarı Traktör” Romanı Unsurların Sayısal Değerleri	323
Tablo 4. 15. “Toz Duman İçinde” Romanı Halk Edebiyatı ve Halk Bilimi Tablosu..	325
Tablo 4. 16. “Toz Duman İçinde” Romanı Unsurların Sayısal Değerleri.....	330
Tablo 4. 17. “Tütün Yorgunu” Romanı Halk Edebiyatı ve Halk Bilimi Tablosu.....	332
Tablo 4. 18. “Tütün Yorgunu” Romanı Unsurların Sayısal Değerleri.....	335
Tablo 4. 19. “Vatan Dediler” Romanı Halk Edebiyatı ve Halk Bilimi Tablosu.....	337
Tablo 4. 20. “Vatan Dediler” Romanı Unsurların Sayısal Değerleri.....	341
Tablo 4. 21. “Yarbükü” Romanı Halk Edebiyatı ve Halk Bilimi Tablosu.....	343
Tablo 4. 22. “Yarbükü” Romanı Unsurların Sayısal Değerleri.....	349
Tablo 4. 23. “Yoz Davar” Romanı Halk Edebiyatı ve Halk Bilimi Tablosu	351
Tablo 4. 24. “Yoz Davar” Romanı Unsurların Sayısal Değerleri	358
Tablo 4. 25. İncelenen Romanlardaki Unsurların Sayısal Değerleri.....	359

ÖNSÖZ

Halkbilimi unsurlarının tespit edilmesi, analiz edilerek metinle olan ilişkisinin ortaya konulması, bu unsurların derlenmesi kadar önemli bir bilimsel faaliyettir. Yazar, isteyerek ya da istemeyerek, halkbilimi unsurlarını eserine yerleştirirken eserinin okuyucu tarafından daha iyi anlaşılması, esere gerçekçilik kazandırmak ve okuyucuyu esere çekmek vb. amaçlarında bulunabilir. Sıradan bir okuyucu, halkbilimi unsurlarını tespit edemeyeceği dolayısıyla metinle olan bağlantısını kuramayacağı için, bu unsurların halkbilimciler tarafından tespit edilmesi, sınıflandırılması, değerlendirmeler yapılması önem arz etmektedir.

Roman, hikâye, şiir, tiyatro gibi edebiyatın her türünde eserler veren Apaydın'ın, kaleme almış olduğu on iki romanda yer alan halk bilimi unsurlarının tespit edilerek sınıflandırılması ve değerlendirilmesi çalışma konumuzu oluşturmaktadır. Çalışma dört ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Talip Apaydın'ın hayatı, eserleri, edebi kişiliği hakkında bilgiler sunulurken halk biliminin tanımı ve tarihî gelişimine de yer verilerek halk bilimi unsurlarının tespiti ve değerlendirmesine geçmeden önce söz konusu yazar ve bilim dalının çerçevesi çizilmiştir. İkinci bölümde, romanlarda yer alan on adet halk edebiyatı türüne yer verilirken halk şairliği geleneğine de değinilmiştir. Çalışmanın en kapsamlı ve esas bölümünü oluşturan üçüncü bölümde ise halk inanışlarından sosyal normlara, geçiş dönemlerinden halk bilgisi unsurlarına geniş bir alanda halk bilimi unsurları aktarılmıştır. Son bölüm olan dördüncü bölümde ayrıntıya girmeden eser özetlerine yer verilerek henüz romanları okumamış araştırmacılara fikir vermesi amaçlanmıştır. Sonrasında sunulan kapsamlı tablolarda unsurların sayfa numaraları ile aktarılması, romanlar ve unsurlar arasında karşılaştırma yapabilme imkanı vermiştir. Son olarak unsurların sayısal değerleri verilerek bütüncül bir bakış açısı sağlanmıştır.

“Talip Apaydın'ın Romanlarında Halk Bilimi Unsurları” adlı yüksek lisans tezinin her aşamasında yardımlarından ve desteğinden dolayı Saygıdeğer hocam, değerli danışmanım Doç. Dr. Rezan KARAKAŞ'a teşekkürü bir borç bilirim. Yine tez sürecinde yardımlarını esirgemeyen akademisyen arkadaşlarıma ve özellikle akademik hayatımın her aşamasında maddi, manevi desteklelerini esirgemeyen anneme ve babama teşekkürlerimi sunarım.

GİRİŞ

Tezin bu bölümünde araştırmanın problem durumu, amacı, önemi, varsayımları, kapsam ve sınırlılıkları, kavramlar ve yöntem yer almaktadır.

I. PROBLEM DURUMU

Çalışmamız Talip Apaydın'ın romanlarında yer alan maddi ve manevi kültür öğelerinin tespit ve tasnif edilerek köy enstitülü bir romancının köy romanı niteliğindeki eserlerindeki halk bilgisi varlığının ortaya konulmasına ve halk bilimi ışığında incelenmesine yöneliktir.

II. PROBLEM CÜMLESİ

Araştırmanın problem cümlesini “Talip Apaydın romanlarında halk bilimi unsurlarına ne kadar yer vermiştir? Bu unsurları romanlarında nasıl kullanmıştır?” oluşturmaktadır.

III. AMAÇ

Bu çalışmanın amacı Talip Apaydın'ın romanlarında halk bilimine ait unsurların, ne kadar ve nasıl kullanıldığının ortaya çıkarılmasıdır. Halk bilimi unsurları taranırken metin içerisindeki kullanım amacı, metin içerisinde gerçekleştirmiş olduğu işlev tespit edilmeye çalışılmıştır. Folklor unsurlarının çağdaş romancılıkta ne şekilde yer edindiği vurgulanmıştır.

IV. ÖNEM

Halk bilimi, bir millete ait olan maddi manevi kültür unsurlarını inceleyen bilim dalıdır. Dolayısıyla Halk bilimi unsurları, milleti millet yapan öğelerin genel bir ifadesidir. Milli kimliğin korunumu halk bilimi unsurlarının tespiti, değerlendirmesi, bilimsel kurallar ışığında sınıflandırması ve en önemlisi güncellenmesine bağlıdır. Çalışma, kültür öğelerinin çağdaş yazın dünyasına aktarımını göstermesi açısından önemlidir. Çalışmanın bir diğer önemi ise halk bilimi unsurlarının kültür içerisinde karşıladığı ihtiyacı ve işlevi vurgulamasıdır.

V. VARSAYIMLAR

Araştırmada temel alınan varsayımlar şu şekildedir;

1. Talip Apaydın'ın romanlarının Türk kültüründen beslendiği, Türk kültürünü yansıttığı dolayısıyla gelenek-görenek, giyim-kuşam, halk hekimliği, halk botaniği halk zoolojisi gibi halk bilimi unsurlarını barındırdığı varsayılmaktadır.
2. Toplumcu gerçekçi çizgide, köy romanı niteliğinde verilmiş olan eserlerin halk kültürünü temel alarak yazılmış eserler oldukları varsayılmıştır.

VI. KAPSAM VE SINIRLILIKLAR

Bu araştırmada Talip Apaydın'ın on bir romanı esas alınmıştır. Yazarın “çocuk eserleri” niteliğindeki çalışmaları araştırmaya dahil edilmemiştir. “Ferhat İle Şirin” adlı eseri halk hikayesinin romanlaştırılmış şeklidir. Yazar, çalışmasını “halk romanı” olarak nitelendirmiştir. Bu sebeple eser araştırmada yer bulmuştur.

VII. KAVRAMLAR

Çalışmanın anlaşılmasında büyük öneme sahip temel kavramlar, kısaca açıklanarak aşağıda sunulmuştur.

Halk: “Halk, belli bir gelenek içinde oluşmuş yaratma sayesinde birbirine bağlanan, bu ürünü kendisine ait kabul eden bir topluluktur. Bu topluluğun bütün üyeleri tarafından bilinen ve tanınan halk bilgisi ürününün ne olduğu ise, yine o ürünün kendi metninde, kendi yapısında ve oluştuğu çevre ve şartlara bağlı olarak ortaya çıkan estetik ve sanat kaygısı olan maddi ve manevi olguda aranır. Bir başka ifadeyle; metni, yapısı ve dokusu, oluştuğu şartlar ve çevre itibarıyla kendine has sanat değeri olan bir yaratmaya sahip olduğunu iddia eden herhangi bir topluluk halk kavramı ile ifade edilebilir” (Ekici: 2007: 8).

Halk Bilgisi: Halkın maddi, manevi bütün kültür unsurları halk bilgisini oluşturur.

Halk Bilimi: Halk bilgisi ürünlerini bir bütün olarak ele alan, bunları bilimsel yöntemlerle inceleyen bilim dalına halk bilimi denir.

Halk Edebiyatı: “Adı belli olan veya olmayan kişilerin, saz şairlerinin yarattığı, şiir, destan, hikâye, masal, bilmece, efsane, atasözü, tekerleme, orta oyunu karagöz meddah gibi ürünlerin tümüne verilen ad” (Baba, 2007: 60-61).

Köy Edebiyatı: Köyün sorunlarını konu edinen, marksizm etkisiyle ağa – köylü, zengin - fakir şeklinde sınıf çatışmalarını işleyen Köy Enstitülü yazarların başını çektiği edebiyat koludur.

Köy Romanı: Köy Edebiyatı dâhilinde ortaya konulmuş romanların genel adıdır. Çalışmamızın da konusunu oluşturan Talip Apaydın'ın “Sarı Traktör”, “Yarbükü”, “Emmioğlu”, “Ortakçılar” adlı romanları ile Fakir Baykurt'un “Yılanların Öcü”, Mahmut Makal'ın “Bizim Köy” adlı romanları en bilinenleridir.

Köy Enstitülü Yazar: 1940- 1945 arası eğitim veren Köy Enstitüleri'nden mezun olmuş yazarlara verilen genel addır.

Toplumcu Gerçekçi Dönem: 1920 yılında “Resimli Ay” dergisinin yayım hayatına başlaması ile 1950 sonrası köy romanlarını da içine alan halk ve köylü kavramlarının sürekli vurgulandığı, kent ve köyün yoksulluğu üzerinde durarak zengin - fakir zıtlığını şematik öge durumuna getirerek, iyi ırgat - kötü ağa şablonun işlendiği edebiyat dönemidir (Kacıroğlu, 2016: 31).

VIII. YÖNTEM

Çalışmada bilimsel araştırma yöntemlerinden dokümantasyon analizi tekniği kullanılmıştır. Yazarın on iki romanında yer alan halk bilimi unsurları fişleme yöntemiyle tespit edildikten sonra metin merkezli inceleme yöntemi esas alınarak değerlendirilmiştir. Sınıflandırmada Pertev Naili Boratav, Sedat Veyis Örnek, Erman Artun gibi araştırmacıların Halk bilimi sınıflandırmaları esas alınmış olup gerekli görülen yerlerde yeni maddeler eklenmiştir. Halk bilimi unsurları sınıflandırılırken kullanılan ana başlıklar şu şekildedir: Halk Edebiyatı, Eşyalar, İnanışlar, Sosyal Normlar, Geçiş Dönemiyle İlgili Gelenek ve Görenekler, Formel Sayılar, Kalıp Sözler, Dil ve Anlatım, Defnecilik Folkloru, Halk Bilgisi, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma, Meslekler ve Zanaatlar, Diğer Kültürel Unsurlar.

Çalışmanın Birinci Bölümü'nde Talip Apaydın'ın hayatı, edebi kişiliği ve halk bilimi arasındaki ilişki ortaya konulmuştur. İkinci Bölüm'de ise yazarın romanlarında yer alan halk edebiyatı unsurları verilmiştir. Efsane, masal, hikâye, ninni gibi anonim halk edebiyatı ilgili alanyazında yer alan teorik bilgiler sunulduktan sonra türlerin romanlarda nasıl yer aldığına dair değerlendirmeler yapılmıştır.

Çalışmanın bir diğerk önemli bölümü olan Üçüncü Bölüm’de halk bilimi unsurları üzerinde durulmuştur. Kullanılan eşyaların tarihi ve işlevi, sosyal norm ve inanışların kökeni, gerçekleştirilen uygulama ve pratiklerin arkaplanı, meslek zanaat ve kültürel unsurların değeri üzerinde durulan konuların bazılarıdır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TALİP APAYDIN'IN HAYATI, ESERLERİ VE HALK BİLİMİ

1.1. TALİP APAYDIN'IN HAYATI

Talip Apaydın 1926 yılında Ankara'nın Polatlı İlçesine bağlı olan Ömerler köyünde doğdu. İlk eğitimini köy okulunda aldıktan sonra ilkokulu Beypazarı'nda tamamladı. Önce Çifteler Köy Enstitüsü'nü hemen ardından Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü Güzel Sanatlar Bölümü'nü bitirdi. Mevcut siyasi şartlara bağlı olarak mezun olduktan sonra köy okullarında denetmenlik yapmak üzere başöğretmen oldu. Türkiye'nin birçok bölgesinde 30 yılı aşkın öğretmenlik yaptı. 1979 yılında eğitim danışmanlığından emekli oldu. 2014 yılında vefat etti.

1.2. TALİP APAYDIN'IN EDEBİ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

Talip Apaydın, Çifteler Köy Enstitüsü ile başlayan eğitim süreci ile Köy Enstitülerinin edinmiş olduğu misyona bağlı olarak eserlerinde köyü konu edinmiş, toplumcu gerçekçi çizgide eserler vermiştir. Apaydın, kendi yaşamını, kendi yaşamından hareketle köy insanlarını, bu insanların sorunlarını ve genel itibarıyla köyün bütün sorunlarını gerçekçi bir düzlemde ele almıştır (Bayrak, 2000: 141). Köy'ün sefilleştirilmesi, sömürülmesi köylülerin cahil bırakılmış olması gibi konuları işler. Köylünün boş inançlar içerisinde hurafelerle yaşaması, üretime maksimum katkıyı sunamaması, çağdaş bir yaşamdan uzakta ilkel şartlarda yaşıyor olması çözüm bulunması gereken belli başlı konulardır. Romanlarda karşılaşılan bu sorunlara çoğu zaman köy öğretmenleri aracılığıyla çözümler getirilir. "Yazar yaşadığı çevreyi ve buradan edindiği izlenimleri, doğayı kısaca köy dünyasını toplumcu gerçekçi akımın kendine özgü yorumuyla birlikte anlatmıştır. Güçlü bir gözlem ve gerçekçi bir bakış açısıyla, yalın bir anlatımla, köy edebiyatının önemli adlarından biri olmuştur" (Kurutlu, 1990: 11-12).

Talip Apaydın, yazın hayatında toplumsal faydayı merkezine almış, toplum sorunlarına değinerek çözüm arayışı içerisinde olmuştur. Halkı bilinçlendirmeyi hedeflemiş, bireysel kaygılardan ziyade kitlelerin endişelerine değinmiştir. Emek, iş gücü, yurt sevgisi gibi değerleri yüceltmiş, eğitim, işsizlik, sağlık gibi toplumsal sorunları tekrar tekrar eserlerinde işlemiştir. Talip Apaydın; Yaşar Kemal, Fakir Baykurt, Kemal Tahir, Orhan Kemal, gibi diğer toplumcu gerçekçi yazarların etkisi altındadır.

Yazar, ilk eserlerini Köy Enstitüleri dergisinde (1945-1946) yayımlar. Daha sonra Edebiyat Dünyası, Fikirler, İmece, Varlık Yeni Ufuklar, Yücel gibi dergilerde şiir ve hikâyelerini kaleme alır. Yazarın basılan ilk kitabı “Susuzluk” (1956) adlı şiir kitabıdır. Bu kitapta yer alan şiirlerinin büyük bir bölümü henüz Köy Enstitüsü’nde eğitim aldığı yıllara dayanır. Bir diğer şiir kitabı ise “Kırsal Sancı” (1999) adlı eserdir.

Yazar, eğitimci yönüne bağlı olarak öykü türünde birçok eser vermiştir. Yazarın öykü türünde verdiği eserleri şu şekilde sıralayabiliriz: Ateş Düşünce (1967), Çalgıcı Recep (1970), Öte Yandaki Cennet (1972), Koca Taş (1974), O Güzel İnsanlar (1978), Aloo Çocuklar (1979), Yolun Kıyısındaki Adam (1979), Duvar Yazıları (1981), Kökten Ankaralı (1981), Elif Kızın Elleri (1981), Yangın (1981), Hendek Başı (1984), Hem Uzak Hem Yakın (1985), Karabasan (1989), Öykülerle Çizgiler (1998).

Çalışmamızın da konusu olan yazarın kaleme almış olduğu romanlar şöyledir: Sarı Traktör (1958), Yarbükü (1959), Emmioğlu (1961), Ortakçılar (1964), Ferhat ile Şirin (1965), Define (1972), Yoz Davar (1973), Toz Duman İçinde (1974), Tütün Yorgunu (1975), Kente İndi İdris (1981), Vatan Dediler (1981), Köylüler (1981).

Yazarın çocuklar için kaleme almış olduğu dil ve anlatım yönünden basit, olay örgüsü kısa olan eserlerini “çocuk romanı” şeklinde nitelendirebiliriz. Toprağa Basınca (1966), Dağdaki Kaynak (1981), Merdiven (1985), Biz Varız (1996) bu türdeki eserleridir.

Yazarın, “Bir Yol” (1966) ve “Çalgıcı Recep” (1974) adında iki adet oyunu bulunmaktadır. “Yapılar Yapılırken” ve “Otobüs Yarışı” adlı oyunları ise basılmamıştır. “Bozkırda Günler” (1952), “Köy Enstitüsü Yılları” (1967), “Akan Sulara Karşı” (1985) adlı eserler ise anı türünde kaleme alınmıştır.

Yazar; 1964 yılında “Toprağa Basınca” eseriyle Doğan Kardeş Çocuk Romanları Yarışması üçüncü olur. 1975 yılında “Yapılar Yapılırken” ve “Otobüs Yarışı” eserleriyle TRT Yayınlanmamış Radyo Oyunları Sanat Ödülleri’ni alır. 1976 yılında “Tütün Yorgunu” kitabı ile Madaralı Roman Ödülü’nü ve 1992 yılında “Köylüler” romanı ile Orhan Kemal Roman Ödülü’nü alır.

1.3. HALK BİLİMİNİN TANIMI VE TARİHİ GELİŞİMİ

Halk bilimi ile ilgili tanım ve değerlendirmelere geçmeden önce bu bilimin temel unsuru olan “halk” kavramını açıklamak gerekir. “Halk, belli bir gelenek içinde oluşmuş yaratma sayesinde birbirine bağlanan, bir ürünü kendisine ait kabul eden bireylerden oluşan topluluktur. Bu topluluğun bütün üyeleri tarafından bilinen ve tanınan halk bilgisi ürününün ne olduğu ise, yine o ürünün kendi metnine, kendi yapısına ve oluştuğu çevre ve şartlara, yani bağlama bağlı olarak ortaya çıkan estetik ve sanat kaygısı olan maddî ve manevî olgularda aranır. Bir başka ifadeyle; metnin, yapısı ve dokusu, oluşturduğu şartlar ve çevre itibarıyla kendine has sanat değeri olan bir yaratmaya sahip olduğunu iddia eden herhangi bir topluluk halk kavramı ile ifade edilir” (Ekici, 2007: 8).

Halk bilimi ise halkın maddi, manevi bütün kültürel unsurlarını inceleyen bilim dalıdır. Halka ait olan her şey halk biliminin araştırma alanına girer (Artun: 2010: 2). Daha ayrıntılı bir tanım vermek gerekirse; bir ülke ya da belirli bir bölge halkına ilişkin insan davranışlarını ve geleneklerini, objesi olan insanı daha iyi anlamaya ve onunla ilgili daha derin bir bilgiye kavuşmak amacıyla maddi ve manevi alandaki kültürel ürünleri konu edinen, bunları kendine özgü yöntemleriyle derleyen, sınıflandıran, çözümleyen, yorumlayan ve son aşamada da bir birleşime varmayı amaçlayan on dokuzuncu yüzyılın başlarında ortaya çıkan bağımsız bir bilim dalıdır (Örnek, 1977: 15; Çobanoğlu, 1999: 5).

“Halkbilimi, her ne kadar 18. yüzyılda kurulmuş, yeni bir disiplin olarak görülse de esasında ilk eserleri, henüz yazının icat edilmediği karanlık devirlerde duvarlara çizilen mağara resimleridir. Herodot’un derlemelerinden sonra halkbilimi araştırmalarında yani maddi ve manevi kültür araştırmalarında temel kaynak olarak görülen eserler, İbn-i Batuta, Marko Polo gibi seyyahların gezi notları olmuştur” (Akın, 2018: 56).

Halk bilimi ürünlerinin derlenmesi ve incelenmesi için ilk adım, sistemsiz bir şekilde 17. yüzyılda atılmıştır. Bu dönemde dikkati çeken iki eser, 1646 yılında Thomas Brown tarafından yazılan “Halk Arasındaki Boş İnançlar Üzerine Araştırmalar” ve 1677 yılında Jean Baptiste Thiers tarafından kaleme alınan “Boş İnançlar El Kitabı” adlı eserlerdir (Tan, 2000: 17).

Bu ilk çalışmalardan sonra halk biliminin bir bilim dalı olarak kabul görmesini sağlayan mihenk taşı niteliğindeki bazı çalışmalara değinmek gerekir: Alman bilim adamı Von Herder'in halk türkülerini derlemesi, Grimm kardeşlerin Alman halk masallarını derlemesi, John Thoms'un "folklor" terimini kullanması ve son olarak Fin bilim adamı Lönnrot'un Kalevala destanını derlemesi halk bilimi alanında önemli çalışmalardır (Aslan, 2008: 4).

Halk biliminin Türkiye sahasındaki gelişimi ise Divan edebiyatı döneminden başlar. Divan edebiyatında ortaya çıkan yerlileşme akımının Tanzimat döneminde millileşme olarak şekillenmesiyle halk kültürüne bir eğilim başlamıştır. Aydınli Visali 15.yy'da "Türk-i Basit" akımının temsilcisi olarak yerel söyleyişle eserlerin verilmesini sağlamıştır. Hareket 18.yy'da canlarak halkın yaşam tarzının şiire girmesini dolayısıyla halk zevkinin edebiyatta hissedilmesini mümkün kılmıştır (Kaya, 2004: 69). Bu eğilim zamanla belirginleşerek halk kültürü etkisi iyice hissedilmeye başlanır.

Namık Kemal, Tanzimat edebiyatının ruhuna uygun olarak eserlerinde halka ait kültürel unsurlara yer vererek eserlerini halka dönük kaleme alır. Vatan, millet, özgürlük gibi yüce değerler açısından halkı eğitmeyi ve bilinçlendirmeyi amaçlar. Şinasi'nin "Şair Evlenmesi" adlı eserinde ortaoyunu, meddahlık gibi halk tiyatrosu unsurlarından yararlanması, eserlerindeki kahramanları şekillendirirken ağız, şive mesleki dil gibi özelliklere dikkat etmesi, halk söyleyişine uyması geleneğin döneme olan etkisini gösterir (Tanpınar, 1988: 206-207). Şinasi'nin "Eşek ile Tilki", "Arı ile Sivrisinek" ve "Karakuş Yavrusu ile Karga" adlı fablları sadeleştirerek yayımlaması ardından "Durûbu Ensal-i Osmaniye" adındaki atasözleri kitabını çıkarması halk kültürü ve halk edebiyatı alanındaki önemli çalışmalarıdır. Dönemin diğer halk bilimi alanında çalışma yapmış diğer önemli fikir adamları; "Lehçe-i Osmani" (1876) adlı eseriyle Ahmet Vefik Paşa, "Melceü't Tabbahin" (1844) adlı eseriyle Mehmet Kamil Bey'dir (Tan, 2000: 22).

Ziya Gökalp "Halka Doğru" adlı dergide "Halk Medeniyeti-I, Başlangıç" yazısında, "halkiyat" terimini kullanarak Türkiye'de folklordan ilk bahseden kişi olmuştur (Örnek, 1977: 21). Ziya Gökalp bu yazısında: "Her kavmin iki medeniyeti vardır: Resmî medeniyeti, halk medeniyeti. O halde kavimlerin medeniyetlerinden bahseden bir ilim olarak "içtimaiyatın" halk medeniyetini tetkik eden bir şubesi de olmak gerek" (Oğuz, 2016: 25) şeklinde halk bilgisi ürünlerinin tespiti, incelenmesi,

değerlendirilmesi için bir “şube”nin gerekliliğini vurgulamıştır. Bu şube, halk kültürünü oluşturan maddi manevi unsurların bilimsel yöntemlerle incelendiği “halk bilimi” bilim dalıdır.

Folklor için bir diğer adlandırmayı “hikmet-i avam” şeklinde “Folklor: Folk-lore” adlı çalışmasında Rıza Tevfik Bölükbaşı yapmıştır. Mehmet Fuat Köprülü ise İkdam gazetesinde yayınlanan “Yeni Bir İlim: Halkiyat-Folklor” çalışmasında; folklorun Avrupa’daki gelişiminden ve etkilerinden söz eder ve folklorun ulusallığın oluşmasındaki önemini belirterek, halkiyatın yöneticiler için be denli gerekli olduğunu vurgular (Örnek: 1977: 22).

Türkiye’de halk bilimi sahasında çeşitli faaliyetlerde bulunan ilk devlet kurumu Hars Dairesi’dir. 1920 yılında kurulan kurum, derleme çalışmalarıyla dikkat çekmiştir. 1924’te İstanbul Üniversitesi’ne bağlı olarak kurulan “Türkiyat Enstitüsü” “Türkiyat Mecmuası” adlı dergiyi yayımlar. Aynı yıl açılan bir diğer kurum “Musiki Muallim Mektebi” ve İstanbul Belediye Konservatuvarı (Darülelhan) halk türkülerini ve oyun havalarını notalarıyla birlikte yayımlarlar (Aslan, 2008: 7). Halk Bilgisi Derneği 1927 yılında Ankara’da kurulur. “Türk Halk Bilgisi Mecmuası” ve “Halk Bilgisi Haberleri” adlarıyla iki dergi çıkarır (Boratav, 2017: 22).

1938 yılında Pertev Naili Boratav ve İlhan Başgöz tarafından folklor ve halk edebiyatı dersleri verilmeye başlanır. 1948’te Folklor bir kürsü olarak kurulur. 1949’ta kürsünün kaldırılmasıyla 1980 yılına kadar bir boşluk devresi gerçekleşir. 1980’te Sedat Veyis Örnek tarafından “Halk Bilimi Kürsüsü” kurulur. 1993’te Halk Bilimi Bölümü’ne dönüştürülür. Hacettepe ve Gazi üniversitelerinde de süreç tamamlandıktan sonra Türkiye’nin pek çok üniversitesinde halk edebiyatı ve halk bilimi ile ilgili akademik birimler kurulur (Aslan, 2008: 8).

Günümüzde de faaliyetlerine devam eden Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü derleme, arşivleme, yayımlama gibi çalışmalar yapmaktadır. İlk defa 1966 yılında kurulan kurum sırasıyla “Milli Folklor Araştırma Enstitüsü”, “Milli Folklor Araştırma Dairesi”, “Halk Kültürünü Araştırma Dairesi” gibi adlar almıştır (Çobanoğlu, 1999: 31).

Kurulmuş olan devlet kurumları ve üniversiteler aracılığıyla Türkiye’de halk biliminin inceleme, araştırma, derleme ve değerlendirme çalışmaları öncelikle Türk halk

edebiyatı ürünlerine uygulanmış ve halk bilimi çalışmaları, sözlü edebiyat ürünlerinin derlenmesi ve incelenmesi ile başlamıştır (Makal, 1990: 16).

İKİNCİ BÖLÜM

2. TALİP APAYDIN'IN ESERLERİNDE HALK EDEBİYATI UNSURLARI

2.1. EFSANE

Şahıs, yer ve hadiseler hakkında anlatılması, anlatıların inandırıcılık niteliğinin olması, kişi ve olayların olağanüstü özellikler göstermesi, belirli bir şeklinin olmaması ve kısa, konuşma diline yer vermesi efsanelerin genel niteliklerindedir (Sakaoğlu, 1980: 6). Efsanelerin en temel özelliği ise anlatılan olayların gerçekliği ve doğruluğuna tamamen inanılmış olmasıdır (Boratav, 1994: 9).

Efsaneler ilk akla geldiği şekliyle sadece insanın, bitki ve hayvanın yaratılışı hakkında değil çok daha kapsamlı şekilde âdetlerin, kurumların, törenlerin ilk olarak nasıl ortaya çıktıklarını aktarır (Örnek: 1971: 210). Etiyolojik nitelikteki efsaneler ise dağ, nehir gibi coğrafi unsurların nasıl oluştuğunu ortaya koyan anlatılardır (Aslan, 2008: 289).

“Köylüler” romanında Ayşe Kadın evde düğün merasimi gerçekleşmesi sebebiyle çocukların ayak bağı olmasını engellemek ve hoş vakit geçirmelerini sağlamak için “masal” anlatır. Efsaneler de inanç gelenek görenek ve törenlerin oluşumunda etkili olan bir çeşit masallardır (Elçin, 2004: 314). Romanda verilen anlatı her ne kadar eserde “masal” olarak adlandırılrsa da yörede ünlü bir evliya olan Tacım Dede'nin şahsiyetini ve kerametini aktarması sebebiyle efsane türü altında verilmesi uygun olacaktır:

“İşte o Tacım Dede mezarında yatarken bir gün yabancı sesler duymuş. Başını kaldırıp bakmış ki düşman askerleri başucunda dolaşıyorlar. Bi üzülmüş, bi üzülmüş... ‘Ne ararlar bu düşmanlar bizim memleketimizde hey Allah’ım’ diye ağlamaya, ‘Oy! Ooy!...’ diye bağırmağa başlamış. Sesi dağı taşı inletmiş. Düşmanlar kulak kabartmışlar. ‘Nerden geliyor bu sesler?’ diye her yeri dinlemişler. Bir türlü anlayamamışlar, emme çok korkmuşlar. Tacım Dede'nin sesini her duydukça yürekleri ağzına gelmiş. Ödleri kopmuş. Bizim askerler de toplanınca tası tarağı toplanıp kaçmışlar” (KÖY: 173).

Kurgu içerisinde merak duyguları doyurulmuş olan çocuklar, anlatı aracılığıyla belli başlı sorularına cevap bulmuş olurlar. “Nerede”, ‘ne zaman’ ve ‘kim’ sorularına cevap bulan efsane dinleyicisi, efsanenin etkisinde kalır. Böylece efsane halkın belleğinde bir inanış konusu olur” (Karakaş: 2017: 14).

2.2. MASAL

Sözlü kültür içerisinde olağanüstü motifleri, sıradışı olay örgüsü, ders verici niteliğiyle masallar; eğitici yönünün işlevselliği kullanılan, her yaş grubuna hitap eden anlatılardır. Masallar, bünyesinde barındırdığı geleneksel ve kolektif karakterlerle ince bir mantığı ve derin bir halk felsefesini telkin eder (Aslan, 2003: 397).

Daha ayrıntılı bir tanımla; halk arasında yüzyıllardan beri anlatılmakta olan, klişe bir anlatımla başlayan, belli bir uzunluğu olan kahramanlarından bazıları hayvanlar ve tabiatüstü varlıklar olan, olayları masal ülkesinde cereyan eden, hayal mahsulü olduğu halde dinleyicileri inandırabilen, kalıp sözlerle sonuçlanan, zaman ve mekân kavramlarıyla kayıtlı olmayan düşünürünü olaylarla bezeli sözlü anlatım türüdür (Sakaoğlu, 1992: 2; Seyidoğlu, 1985: 5).

Apaydın, romanlarında olay örgüsünün tamamen aktarıldığı iki masala yer vermiştir. Masalların anlatıcısı Ayşe Kadın'dır. Formellerle başlaması, olağanüstü öğeler içermesi, iyilerin ödüllendirilmesi gibi nitelikler dolayısıyla aktarılan anlatılar tam bir masal özelliği göstermektedir:

“Bir varmış bir yokmuş, bir kadının iki oğlu varmış. Aslan gibi sizin gibi. Bu iki oğlan büyümüşler, delikanlı olmuşlar. Birbirlerini pek severlermiş. Sırt sırta verip çalışırlarmış. Tarlalarını ekerlermiş, harmanlarını kaldırırlarmış. Yabancı biri sataşacak olursa ikisi bir olur tepelerlermiş. Bunlara kimse yan bakamazmış. Bir gün dağa oduna gitmişler. Tıpkı böyle, soğuk bir günmüş. Odunu keserken ‘cuk’ demiş bir ayı çıkmış önlerine. Oğlanın birine saldırmış. Aldığı gibi vurmuş yere. Boynunun şurasını ısırması. Öbür kardeşi bir atılmış üstüne, ayının kulağından tuttuğu gibi fırlatmış öteye. Öbür kardaşı da kalkmış, ikisi birden ayıya bir dalmışlar. Aha şöyle... Ayı bakmış ki baş edemeyecek, kuyruğu kıstıracağı gibi kaçmış oradan. Arkasından koşmuşlar emme yetişememişler. İkisi de kurtulmuş (KÖY: 171-172).

“(İki kardeş) Gene bir gün kıra gitmişler. Çift sürüyorlarmış. Birden hava kararmış. Şakır şakır yağmur yağmaya başlamış. Göz gözü görmez olmuş. Şimşekler çakmış yıldırımlar düşmüş. İki kardeş ne yapsınlar, el ele tutuşup bir ağacın altına sığınmışlar. Başlarını eğmişler yere. Derken yağmur birden durmuş. Bir de gözlerini açıp bakmışlar ki, karşularına bir aksakallı ihtiyar. Delikanlılar şaşırılmışlar. Sormuşlar ‘İn misin cin misin, sen kimsin dede?’ Adam gülmüş. ‘Tanıyamadınız mı yavrularım, ben

sizin dedenizim' demiş. 'Aa biz seni hiç görmedik dede' demişler. 'Elbet görmediniz, siz doğmadan önce ben öldüm' demiş. 'Öyle ise buraya nasıl geldin?' 'Allah gönderdi' demiş. 'Hadi beni evinize götürün evinizi ananızı babanızı, ninenizi göreyim' demiş. Delikanlılar önüne düşmüşler, eve getirmişler. Kapıdan girer girmez dede kayboluvermiş. Nereye gitti diye çok aramışlar emme bulamamışlar (KÖY: 172-173).

Yukarıda aktarılan masalların dışında, yine Ayşe Kadın tarafından olay örgüsü aktarılmadan bir Keloğlan masalına değinilir. Ayrıca başından geçen olayları masal şeklinde torunlarına sunduğundan bahsedilir:

"Gelin ulen, masal anlatacağım size. Keloğlan'la padişahın kızını" (KÖY: 168).

Ona masallar anlatıyor, savaşta başından geçenleri, olmuşları olmamışları bire üç katarak, abartarak söylüyordu (KÖY: 92).

2.2.1. Masal Motifleri

Cin, peri, cadı masalarda sıkça yer alan motiflerdendir. Cadılar genelde kadın olarak düşünülen hortlanmış ölülerdir (Boratay, 2003: 105). Cadılar her fırsatta masal kahramanlarına kötülük yaparlar. Sevgililerin arasını açarlar. Hile ve yalanla sevgilileri ayırmaya çalışırlar (Seyidoğlu, 1983: 109-111).

"Ferhat İle Şirin" adlı romanda sevgilileri ayırmaya çalışan Ezraka adlı bir cadı vardır:

O çevrede tekrar Ezreka adlı bir cadı vardı. Gaga burunlu, buruşuk yüzlü, sekseninde bir kadındı. Banu'nun pehlivanlarına okudu üfledi, büyü yaptı (FİŞ: 69).

Masallar iyiler ve kötüler şeklinde zıt karakterler üzerinden kurgulandığı için bu durum olağanüstü varlıklarda da kendini gösterir. Cadıların tam zıddı olarak periler ise masalların sevimli, iyiliksever kahramanlarıdır. Zorda kalanlara şekil değiştirerek yardım ederler (Sakaoğlu, 1973: 250 - 251). Cinler ise masalarda aniden ortaya çıkarak kahramanların dar zamanlarında yardımcı olur. Genelde masal kahramanlarına dilekte bulunma hakkı tanıyarak olayların gelişmesine yardım ederler. "Köylüler" romanında olay örgüsüyle sunulan masalların motif incelemesinde dikkat çeken tek unsur cin motifidir:

Sormuşlar 'İN misin cin misin, sen kimsin dede?' Adam gülmüş (KÖY:172).

2.2.2. Masal Kahramanları

Romanlarda aktarılan masalarda masal kahramanı olarak sadece Keloğlan yer alır. “Köylüler” romanında Ayşe Kadın torunlarını “Keloğlan ve Padişahın Kızı” masalını anlatacağını söyleyerek çağırır.

2.2.3. Masal Formelleri

Formeller, masalda belirli işlevleri ve belirli şekilleri olan masal metninden ayıramayacak kadar sıkı bir şekilde bağlı olan yer değiştirilemeyen kalıplaşmış ifadelerdir (Sakaoğlu, 1999: 123).

Aslan, formellerin masalların estetiğine olan katkısını vurgulayarak masal başlangıcında “bir varmış bir yokmuş”, “evvel zaman içinde kalbur saman içinde”; bitiminde “onlar ermiş muradına”, “gökten üç elma düşmüş” şeklinde formel örneklerini sunar (Aslan, 2003: 402).

Çalışmamıza konu olan romanlarda masalın kaygan zaman yapısında, zamanla ilgili bir ipucu olabilecek tek bir formel örneği vardır:

Bir varmış bir yokmuş (KÖY: 171).

2.3. HALK HİKÂYESİ

“Eski destan geleneğinin konu ve şekil bakımından değişikliklere uğrayarak günümüze kadar gelen uzantısı olan halk hikâyelerinin oluşumu ve anlatımı, gelenek içerisinde belirli kurallara bağlı olarak devam eder” (Aslan, 2008: 268).

Halk hikâyesi tür olarak destanın devamı, romanın öncüsü olarak kabul edilir. Öyle ki Kunoş, halk hikâyesine roman adını vermiştir. Bu türü üçe ayırarak “kahramanlık romanları”, “sazşairlerinin romanları”, “sazşairleri-kahramanlık romanları” şeklinde sınıflandırmıştır (Boratav, 2015: 99).

Eski Türk halk hikâyeciliğinin üzerine Avrupa roman sanatının aşılmasıyla meydana gelen Tanzimat sonrası hikâyeciliğinin ilk eserlerindeki halk hikâyeciliğinin belli izlerini bu şekilde anlamak gerektir” (Boratav, 2002: 73).

Talip Apaydın, “Ferhat ile Şirin” romanını “halk romanı” olarak nitelendirerek konu itibarıyla halk hikâyesine bağlı kalmıştır. Diğer romanlarında da çeşitli halk hikâyesi kahramanlarına atıfta bulunmuştur.

2.3.1. Halk Hikâyesi Motifleri

2.3.1.1. Engel Motifi

Engel motifi temelde iki aşğın kavuşmasını, bir araya gelmesinin önüne geçmek için hikâyelerde yerini alır. Bu engel kişiler, olaylar olabileceği gibi dağ, su gibi doğal çevre unsurları da olabilir.

Türkmen, halk hikâyelerinde engel motifinin kahramanlar için bir itici güç olduğuna değinir. Kahramanlar, itici güç sayesinde maceralarında çeşitli sıkıntılara katlanarak hikâyenin gelişmesini sağlarlar (Türkmen, 1998: 183).

Ferhat ile Şirin halk hikâyesinde hikâyenin özgünlüğünü ortaya koyan en önemli motif, engel motifidir. Ferhat'ın sevdiğine ulaşabilmesi, aşkını kanıtlaması için önündeki tek engel dağdır. Horasan'ın sultanı olan Şirin'in ablası Reba Sultan, Şirin'in Ferhat'la evlenebilmesi için Horasan dağlarındaki suyun şehre getirmesini ister (Alptekin, 2015: 349). Apaydın, halk hikâyesindeki bazı noktaları kurgusal boyutta değiştirir. Romanında suyun şehre getirilmesini şart koşan Hüsrev'in babası Hürmüz Bey'dir:

Su karşı tepenin arkasındaki Yedi Gözeleri şehire getirsin, bahçelere akıtsın (FİŞ: 75).

2.3.1.2. İlk Görüşte Aşk Motifi

Kendisi için yaptırılan sarayı gezen Şirin, Ferhat'a ilk görüşte âşık olur:

Ferhat kendi dünyası içinde, uzaktan gelen bir kadın sesi duyar gibi oldu. Dönüp baktı, gözleri birden Şirin'e ilişti ve gözlerini alamıyarak daha dikkatlice baktı. Bir tuhaf olmuştu. Kalbinin vuruşu durmuştu herhalde. Elindeki fırça ile boya kutusu aşağı düştü. O zaman kendine geldi (FİŞ: 13).

2.3.1.3. Krallık ve Asilzadelik

Cemiyetle ilgili motiflerden olan krallık ve asilzadelik başlığında “Ferhat ile Şirin” adlı eserdeki Mümine Banu sayılabilir:

O yıllarda Anadolu'nun doğu kuzeyinde yaşayan Azerbaycan Türklerinin başbuğu –öbür deyimle Evesi- Mümine Banu adlı bir kadındır (FİŞ: 6).

2.3.1.4. Yanma Motifi

Kerem ile Aslı hikâyesi sonucu itibariyle kahramanların kavuşamadığı tarzda halk hikâyelerindedir. Hikâye olay akışı itibariyle kahramanların kavuşacağı şekilde gelişirken son bölümde Kerem, Aslı'nın kıyafetinin düğmelerini açmaya çalışır fakat her denemesinde tekrar kapanır. Bu olay sonucunda Kerem, ağzından ateş çıkararak yanar. Kırk gün ateşi söndürmeye çalışan Aslı, kırk birinci günde küller dağılmaya başladığında saçları ile külleri toplamak istediği sırada ateş alır ve yanar. Hikâyenin sonunda külleri ile birbirlerine kavuşmuş olurlar (Elçin, 200: 17-18). Küllerin birbirine karışması, ebedî kavuşmayı temsil eder.

“Biz tutuştuk, Kerem gibi...” (DEF: 191).

“Kerem gibi tutuştuk. Gece gündüz onu düşünüyoruz” (TDİ: 160).

2.3.2. Halk Hikâyesi Kahramanları

Apaydın romanlarında kurguya bağlı olarak halk hikâyesindeki kahramanların işlevlerini sembolik amaçlarla romanlarına taşır. “Emmioğlu” romanında Battal, başına buyruk hareketleri ve dağlarda gezmesinden dolayı Leyla ile Mecnun halk hikâyesindeki Mecnun ile özdeşleştirilir:

“Dağların mecnunu” (EO: 26).

“Define”, “Ortakçılar” ve “Toz Duman İçinde” adlı romanlarda, kahramanların aşklarının büyüklüğünü vurgulamak ve çektikleri aşk acısını ifade etmek için “Kerem ile Aslı” hikâyesinin kahramanı Kerem’e benzetme yoluna gidilir. “Kerem gibi yanmak”, “Kerem gibi tutuşmak” gibi ifadelele halk hikâyesinin sonundaki yanma motifine atıfta bulunulur.

“Biz tutuştuk, Kerem gibi...” (DEF: 191).

“Arkadaş sen Kerem olmuşsun da haberimiz yok. Bu böyle olmaz vallahi” (ORT: 148).

“Kerem gibi tutuştuk. Gece gündüz onu düşünüyoruz” (TDİ: 160).

2.4. KISSA / MEDDAH HİKÂYESİ

“F. Baykurt’un romanlarına yansıyan halk hikâyeleri geleneksel yapısından uzak, daha çok kıssa tarzında, ders vermek, öğütlemek için kurguya yerleştirilmiş gibidir” (Altuğ, 2012: 131). Benzer durum Apaydın’ın kurgu içerisinde vermiş olduğu hikâyeler için de geçerlidir. Apaydın’ın “Ferhat ile Şirin” adlı halk romanında işlemiş olduğu halk hikayesinin dışında romanlarda geçen diğer üç hikâyeyi “kıssa, meddah hikâyesi” adı altında vermeyi uygun görüyoruz. Bu hikâyeler halk hikâyesinin geleneksel yapısı dışında “kıssadan hisse” şeklinde bir ders vermeyi amaçlayan anlatılardır:

“İstanbul’da bazı hocalar birleşmişler, padişaha bir name yazmışlar. Demişler ki, ‘Devletli Padişahım, bu çağda ilimsiz millet olmaz. Biz ilme arkamızı döndük. Onun için geri kaldık. İlimle din atbaşı gitmeli...’ Padişah huzura çağırtmış bu hocaları. Önce bahşiş vermiş, ikram etmiş. ‘Doğru söylersiniz hocalar’ demiş. ‘Yalnız küçük bir hata yaptınız, siyasiyeye girdiniz.’ Ellerinizi Ellerini çarpmış, cellatları çağırılmış. Hepsini orada, gözünün önünde boğdurmuş” (TDİ: 45).

Mahmut, cephedeki toprağı gördüğünde savaş olmayacak ki ekip biçeceksin. Et gibi toprak diyerek toprağın tarım için elverişli olduğunu vurgular. Bunun üzerine Yozgatlı Ali Çingene Padişahının öyküsü aktarır:

“Çingeneyi padişah yapmışlar. Bir gün ata binmiş, gezmeye çıkmış. Ormandan geçerken adamlarına ağaçları gösterirmiş, “Hay maşşallah” dermiş, “şu ağaçtan ne güzel kasnak olur ya?” (VD: 146).

Tabur komutanı erleri cesaretlendirmek adına “İnce Efe” hikâyesini anlatır:

“Bizim oralı bir İnce Efe var. Aha bu Memet’e benzer, ip gibi bir adam. Ama dövüğe geldi Denizli horozu mübarek. Bir gün köye tahsildar geldi. Yanında izbandut gibi iki zaptiye. Harman yerine bunu dövmeye kalktılar. Hehee... görecektiniz. Bir girişti bu, herifleri pestile çevirdi. Vurduğunu yıktı yere. Elinden zor aldılar. Zaptiyeleri kasabaya kağnyla yolladılar. Görünüşe aldanmayacaksın kardaş, kötü aldanırsın...” (VD: 332).

2.5. NİNNİ

“Divân-ü Lügat’it Türk’te: "balu balu" şeklinde ifade edilen ninni kelimesi, bütün Türk dünyasında bilinmekte ve büyük ölçüde, hanımlar tarafından söylenmektedir. Daha

çok ağlayan çoğunu susturmak, avutmak veya uyutmak için yapılan bu işi, birinci derecede anneler, daha sonra da yakın akrabalar (büyükanneler ablalar, teyzeler, halalar, vs.) üzerlerine almaktadırlar” (Şimşek, 1989: 18).

Söylemelik türlerden olan ninnilerin ilk planda işlevleri ön plana çıksa da belli bir ezgiyle söylenip anne ve çocuk arasındaki duygusal yoğunluğu ortaya koyması açısından önemlidir. Apaydın’ın romanlarında ninni ile ilgili olarak herhangi bir metin verilmemiştir. Sadece “Köylüler” romanında ninninin işlevi vurgulanarak bebeğin uyutulmasında kullanılmasına değinilmiştir:

Anasının ağlamaya benzer ninnisi duyuluyordu uzaktan (KÖY: 10).

2.6. FIKRA

Fıkra bir tür olarak ilk defa Karahanlı dönemi yazılı kaynaklarımızdan olan Kaşgârlı Mahmud’un kaleme almış olduğu Divânü Lügâti’t-Türk’te geçer. Kaşgarlı Mahmud eserinde “külüt”, “küg” gibi adlandırmalar kullanır. Anonim halk edebiyatı türü olarak ise “Fıkra, hikâye çekirdeğini hayattan almış bir vak’a veya tam bir fikrin teşkil ettiği kısa ve yoğun anlatımlı, beşerî kusurlarla içtimaî ve gündelik hayatta ortaya çıkan kötü ve gülünç hadiseleri, çarpıklıkları, zıddiyetleri, eski ve yeni arasındaki çatışmaları sağduyuya dayalı ince bir mizah, hikmetli bir söz, keskin bir istihza yoluyla yansıtan; umumiyetle bir fıkra tipine bağlı larak nesir diliyle yaratılmış, sözlü edebiyatın müstakil şekillerinden ibaret yaygın epik-dram türündeki realist hikâyelerden her birine verilen isimdir” (Yıldırım, 1999: 3) şeklinde tanımlanabilir.

“Tütün Yorgunu” adlı romanda karakuşi kadı fikrasına atıfta bulunulur. Dursun Yıldırım yapmış olduğu fıkra tipleri sınıflandırmasında Karakuşi kadıyı yabancı fıkra tipleri başlığı altında Araplara ait olduğunu ifade eder (Yıldırım, 1999: 24-32). Fıkralarda Karakuş’un bir kadı olarak davalı davacıya yaklaşım biçimi esprili bir biçimde adaletin yanlış ve kötü işletilmesine bağlı olarak aktarılır. Söz konusu romanda da davacı olmaya gerek olmadığı çünkü sorunun kaynağının kadı olduğuna değinilir:

“Kimi şikâyet edersin? Ananı sürüyen kadı.” (TY: 8).

Eserlerde özellikle güzel vakit geçirildiğinin vurgulanması açısından fıkra türüne değinilmiştir. “Ortakçılar” ve “Vatan Dediler” adlı romanlarda fıkra metni sunulmadan sadece fıkraların anlatıldığı aktarılır:

Birisi gülerek filan komik bir fikra anlatıyordu herhalde (ORT: 133).

Fıkralar anılar anlatıyorlardı (VD: 336).

2.7. TEKERLEME

Tekerlemeler, kafiye, vezin seci, aliterasyon, asonans ve söz tekrarlarından yararlanılarak fikirlerin, durumların, olayların abartma, zıtlık, benzerlik, tuhafılık yoluyla mizah öğeleriyle harmanlanarak ortaya konulan ezgili türdür (Kaya: 2010: 702). Tekerlemelerin müstakil bir tür olup olmadığı ile ilgili tartışmalar vardır. Tekerlemeler daha çok halk hikâyesi, masal, bilmece gibi diğer türlere bağlı olarak ortaya konulmuştur. Sayışmacalar, tören – inanç tekerlemeleri gibi bağımsız olarak meydana gelmiş tekerlemeler de vardır (Aça vd., 2016: 252-253).

Apaydın bu türe eserlerinde pek yer vermemiştir. Sadece “Köylüler” romanında bir örneği bulunmaktadır:

“Teknede haamur

Arabada çamur

Ver Allah’ım ver

Gürül gürül yağmur...” (KÖY: 356).

2.8. TÜRKÜ

Türküler, insanoğlunun bireysel ve toplumsal hayatı boyunca yaşadığı sevinçleri, kederleri, coşku ve acı dolu haykırışları, yaşanmış duyguları, olayları, olayların etkilerini dile getiren ve bunları sonraki nesillere taşıyan sözlü ve ezgili metinlerdir (Mirzaoğlu, 2013: 223). Şekil olarak ise türküler; hece ölçüsüyle yazılan, belli özgülerle söylenen, bent ve kavuştaklardan oluşan, aşk, sevgi, gurbet ayrılık vb. konularda yazılan anonim eserlerdir.

Türküler çok değişik yapıda, biçimde ve ezgide olabileceği için; şekil, yapı ve ezgi yönünden sınırlandırmak güçtür (Artun, 2015: 37). Buna karşın türküleri bestelerine göre uzun hava, kırık hava şeklinde ikiye ayırmak mümkündür. Çukurova, Bozlak, Divan, Hoyrat, Türkmâni uzun hava olarak nitelendirilirken Batı Anadolu Zeybekleri, Karadeniz Horonları, Kuzey Doğu Bar’ları kırık hava başlığı altında değerlendirilir (Elçin, 2004: 196).

Talip Apaydın'ın romanlarında en yoğun şekilde kullanılmış olan halk edebiyatı türü türküdür.

Ali, yeni kalınlaşmaya başlayan sesiyle türkü söylemeye başlar:

“Ali sana kurban olsun looy loy

Ali sana hayran olsun looy loy” (DEF: 194).

Yine Ali, bahçe çitinden kırdığı dalı bağlama gibi çalıp söylemeye başlar:

“Kerem oldum yanıyorum Fadimem

Adını dağlara bağıyorum Fadimem

Kavuşamam diye dünyada Fadimem

Gece gündüz ağlıyorum Fadimem”

“Fadime adın hep dilimde

Sazım düşmez bak elimde

Gece düşümde gündüz hayalimde

Senin için ağlıyorum Fadimem” (DEF: 195-196).

“Emmioğlu” romanında ana kahraman Battal karakteri, kişiliği itibariyle sık sık türkülere başvurur:

“Çıktım ayvanın dalına

Baktım yaylanın yoluna...” (EO: 106).

Battal'ın okuduğu bir diğer türkü Bayburt yöresinden “Bayburt Dağlarında” adlı türküdür:

“Şen ol Bayburt, şen ol

Sende nem kaldı?” (EO: 120).

Battal kapıya dayanıp ıslıkla gelin havasını çalmaya başladı (EO: 78).

“Emmioğlu” romanında yukarıda verilen türkülerin dışında montaj tekniği uygulanmadan oyun havası, uzun hava gibi türkü çeşitlerine göndermeler yapılmıştır:

Lokantanın radyosunu dinledi. İnce sesli bir çalgıcı coşmuş, oyun havaları çalıyordu (EO: 203).

Berber Mustafa da bir türkü tutturmuştu kendi kendine, mırıldanarak söylüyordu. Uzayıp giden bir hava (EO: 251).

“Köylüler” romanında türkü türüyle ilgili olarak bir örnek bulunmaktadır. Eserde, Gaziantep yöresinden “Gönül Gurbet Ele Varma” adlı türkü yer alır:

“Gidiyorum gurbet ele

Ya gelinir ya gelinmez

Her güzele gönül verme

Ya sevilir ya sevilmez

Gel güllüm gel

Gel tellim gel...” (KÖY: 16).

Bunun dışında yine aynı eserde türkü söylerken vücudun pozisyonuyla ilgili olarak şu tespit yapılmıştır:

İlerde birisi eli kulağa atmış, düz yanık sesiyle türkü söylüyordu (KÖY: 366).

Şoför Hamdi, Orta Anadolu yöresinden “Pınar Başı Burma Burma” adlı türküyü söylemeye başlar:

“Çayırdı buldum seni

Ellere vermem seni

Kendime aldım seni

Yareme sardım seni...” (Kİİ: 111).

Şoför Hamdi yine Orta Anadolu yöresinden “İlimon Ektim Taşa” adlı türküyü söyler:

“Limon ektim taşa

Limon yar aman

Amanın bitmedi kaldı kışa

Vay... ” (Kİİ: 112).

İdris geçim sıkıntısına düştüğü zaman Bilecik yöresinden “Engürü’den Çıktım Yayan” türküsünü söyler:

“Emmim atlı ben de yayan

Dayan dizlerim dayan

Bebek oy... ” (Kİİ: 122).

“Kente İndi İdris” romanında köylü-türkü ilişkisine dair tespitler vardır: Mehmet türkü bilmediğini söyler. Bunun üzerine Şoför Hamdi türkü bilmeyen adam olmayacağını, Mehmet’in köylü olduğuna göre türkü bilmesi gerektiğini söyler. Hamdi Mehmet’in bacasını çok istemesine rağmen eğer türkü bilmiyorsa onu almayacağını ifade eder. Mehmet müstakbel eşiyle ilgili onu kamyonu bindirip ince sesiyle türküler söyleteceğinin hayallerini kurar (Kİİ: 112).

Eserde keyiflendiği, dertlendiği zamanlarda türküye başvuran kahramanlar yoğunluktadır. Bunun dışında yazar, kurgu gereği kahramanların çevreden bir türkü duyarak söz konusu türküdeki duygu ve düşünceleri hissetmesi sağlar. “Kente İndi İdris” romanında İdris grev konusunda çekingen davrandığı zamanlarda, bir gün işe giderken şu türküyü duyar:

“Yumurtanın kulpu yok

Gözlerimde uyku yok

Sür gemici gemiyi

Hiç kimseden korkum yok” (Kİİ: 154).

Yazar, eserde söz konusu türküye yer vererek İdris’in yaşadığı duygu ile türkü sözleri arasında ilişki kurmuştur. İdris, türküyü dinledikten sonra “*Bizim de yok, niye olsun ki? Kimin tavuğuna kış dedik? Kimin hakkını yedik?*” diyerek cesaretlenir (Kİİ: 154).

“*Bu çalan Nida Tüfekçi ”dedi Hasibe. “Bizim o tarafın türkülerini en iyi bu adam çalıyor. Neriman da güzel söylüyor doğrusu” (Kİİ: 187).*

Yine aynı eserde türkü, “memleket havası” olarak ifade edilir:

Birisi ıslıkla bir memleket havası çalıyordu (Kİİ: 37).

Hamam yerlerinde şarkılı türkölü kadın eğlenceleri yaygındır. Bunun yanı sıra hamamda dertten türkölü söylendiği de görülür. İnce, yanık sesiyle Niğde yöresinden “Gine Yeşillendi Niğde Bağları” adlı türkölü söylenir:

“Yine yeşillendi Niğde bağları

Bize mesken oldu hapis damları...” (KÖY: 73).

“Köylüler” adlı eser savaşı konu edinen bir roman olduğu için yer yer marşlara da yer verilmiştir.

“Yaslı gittim şen geldim

Aç koynunu ben geldim...” (KÖY: 135).

İdris, savaş sırasında Yozgatlı Rıza tarafından söylenen türkölüyü sık sık hatırlar:

“Dağlar dağlar yüce dağlar

Taşı toprağı hece dağlar...” (KÖY: 152).

“Toz Duman İçinde” romanında Mahmut içerisinde bulunduğu bıkkın, sıkılğan psikolojik durumu “mahpus damında olmak” şeklinde niteler. Sonrasında bu çaresizlik hali ile “Çanakkale Türküsü” arasında bir ilişki kurar: “Ölmeden mezara koydular beni” (TDİ: 46). Romanın ilerleyen bölümlerinde “Çanakale Türküsü” montaj tekniği ile esere alınır:

“Çanakkale içinde aynalı çarşı

Ana ben gidiyom düşmana karşı

Oof gençliğim eyvah...

Çanakkale içinde bir uzun selvi

Kimimiz nişanlı kimimiz evli

Oof gençliğim eyvah...” (TDİ: 202).

“Ortakçılar” romanında Servet, köy enstitülerinde müzik eğitimi almış, dönem enstitülerde öğretilen mandolini çalabilen bir gençtir. Roman boyunca Servet mandoliniyle çeşitli türköler söyler. “Çiçekler, Pasinli Güzel, Yörükler Yaylası,

Mezarımın Başı, Köroğlu, Harmandalı, Tunalar, Kesi Bağları, Manastır” romanda yer türkülerdir:

“Bizim havaları neyi vurur bu değil mi? Şöyle uçkur havaları...” (ORT: 14).

Bir şeyler çaldım. Daha çok halk türkülerini biliyordum. Çiçekler, Pasinli Güzel, Yörükler Yaylası... (ORT: 49).

“Türküler daha güzel Sefer Abi, hele onları bir daha çal...” Mezarımın Başı ’nu biliyor musun?” (ORT: 50). “Burada oturalım gel. Hadi mandolin çal bana, ne olursun. Mezarımın Başı ’nu çal gene” (ORT: 57).

Macit’in ıslığına dinledim. Ben de biliyordum bu havayı. Bir halk türküsüydü, ama alafranga oyun havasına çevirmişlerdi (ORT: 74).

Nasıl havalardan hoşlanırdı acaba? Ciddi olsun diye Köroğlu’nu çaldım. Harmandalı ’nı, Tunalar ’ı, Kesi Bağları ’nu çaldım(ORT: 99).

“Öyleyse Atatürk ’ün hoşlandığı bir türküyü söyleyeyim” dedim. Manastır ’ı hem çaldım hem söyledim (ORT: 99).

“Manastırın ortasında

Var bir çeşme, canım çeşme

Bizim köyün kızları

Hepsi de seçme, biz çalar oynarız” (ORT: 100).

Sefer Türkü hakkında şu bilgileri verir: “Rumeli türküsü bu. Çocukluğunda duyardı besbelli, içtiği zaman hep bu türküyü söylemiş” (ORT: 100).

Bizim köylülerden birisi türkü söylüyordu ilerde. Bir uzun havaydı. Durup durup tekrar başlıyordu. Sözleri anlaşılıyordu ama havası dokunaklıydı (ORT: 125).

“Çıktım ağacın dalına

Baktım yaylanın yoluna

Deyyus baban vermem demiş

Kız gel salına salına” (ORT: 128).

Sefer, arkadaşı Veli'ye Ankara/Kızılcahamam yöresinden “Meşeler Gövermiş Varsın Göversin” adlı türküyü çalar:

“Meşeler gövermiş varsın göversin,

Söyleyin yavruya durmasın gelsin” (ORT: 147).

Arif istasyondan köye doğru yürürken bir türkü tutturur. Diline dolanan türkü, “Sefer’in Ağdı” olarak da bilinen “Ankara’da Yedim Taze Meyveyi” adlı türküdür:

“Ankara’da yedim taze meyveyi

Boşuna çiğnemişim yalan dünyayı” (ST: 98).

Reşat Usta, kazan kebabı için hazırlık yaparken bir türkü söylemeye başlar.

“Şu deyyusun kızını

Candan ciğerden sevdim” (ST: 118).

Yaprakların arasından yüzü iyice görülüyordu. Bir de türkü mırıldanıyordu inceden (ST: 111).

Hacı, Yakub’un Ali, İdris hep birlikte ortaya çıkıp oynamaya başladılar. ... Reşat Usta ile Hasan Efendi oyunun türküsünü söylüyorlardı (ST: 119).

Karakterler dertli oldukları zamanın dışında keyiflendiklerinde de türküyü başvururlar. İbrahim Bey, işlerini yoluna soktuğunda Erzincan yöresinden “Keklik Gibi Kanadımı Süzmedim” adlı türküyü söyler:

“Keklik gibi kanadımı süzmedim,

Suya dalıp doya doya yüzmedim” (TDİ: 285).

“Toz Duman İçinde” adlı roman yurdun düşman kuvvetlerince işgal edildiği dönemi aktarır. Bu sebeple montaj tekniği ile yer verilen türküler, memleketin işgaline karşı hüznü ifade eder. “Akşam Oldu Yine Bastı Kâreler” adlı türküyü söyle:

“Akşam oldu yine bastı kâreler

Göz göz oldu içimdeki yâreler

Akşam oldu yine bastı kâreler

Ama sabah olacak bir gün” (TDİ: 292-293).

Eserlerde gurbet, kahramanlık türküleri kadar aşk türküleri de işlenmiştir. “Toz Duman İçinde” romanında Sivas/Kangal Yöresinden “Zeynebim (Zeynep Türküsü) adlı türküye yer verilmiştir:

“Zeyneb ’im Zeyneb ’im allı Zeyneb ’im

Yedi köy içinde şanlı Zeyneb ’im... ” (TDİ: 353).

Savaşın şiddetlendiği zamanlarda aktarılan türkülerde çatışmanın şiddetine bağlı olarak değişir. “Yemen Türküsü” Hicaz-Yemen cephesi için yazılmış acıklı bir türküdür.

“Kışlanın önünde redif sesi var

Sorun şu gelene acep nesi var...

Ora Yemen ’dir gülü çemendir

Giden gelmiyor acep nedendir...

Orası Huş ’tur, yolu yokuştur

Giden gelmiyor acep ne iştir...

Kışlanın önünde çalınır sazlar

Yemen ’e gidene ağlıyor kızlar...

Ora Yemendir, gülü çemendir

Giden gelmiyor acep nedendir...

Orası Muş ’tur yolu yokuştur

Giden gelmiyor acep ne iştir... ” (VD: 27-28).

Türküler duygusal yoğunluğun hissedildiği dönemlerde söylenildiği gibi, türkülere bir boş zaman aktivitesi, eğlencesi olarak da başvurulur:

Dışarıda erlerin kimisi konuşuyor, kimisi türkü söylüyordu (VD: 60).

“Vatan Dediler” romanında teğmen, “Ankara’nın Taşına Bak” adlı türküyü erlere öğreterek davaya inanmalarını sağlar. Eserin ilerleyen bölümlerinde vatanın kurtulacağına inançlarının arttığı zamanlarda aynı türkünün tekrar söylenir. Türkünün davayı canlandırdığı, motivasyon kaynağı olarak kullanıldığı görülür:

“Ankara ’nın taşına bak

*Gözlerimin yaşına bak
Zalim düşman yurda girmiş
Şu feleğin işine bak...
Pek şanlıyız!..
Ankara'nın taştır yolu
Her tarafı asker dolu
Yetiş artık Kemal Paşa
Kan ağlıyor Anadolu...
Pek şanlıyız... ” (VD: 63).*

“Vatan Dediler” adlı eserde Ayşe Kadın, başına gelenlerden yakınırken sözleri bir ezgiyle türkü halini alır:

*“Yavrusunu uçuran leylek gibii...
Kimsesiz kalan leylek gibi...
Kolum kanadım kırık hey Allah
Ben neydeyim şimdi hey Allah... ” (VD: 63).*

Sonrasında aynı sözleri biraz değiştirerek ezgisini kendi yakıştırır. Türkünün gençliğinden kalma bir türkü olduğu bilgisi eserde yer alır:

*“Yavrusunu uçurmuş leylek...
Kimsesiz kalmış garip leylek” (VD: 136).*

Aynı türküye eserin ilerleyen bölümlerinde tekrar yer verilir:

*“Yavrusunu uçuran leylek gibi
Kaldım buralarda tek başıma
Kocamış leylek gibi... ” (VD: 264).*

Yerköylü Satılmış günlük işlerinden birisini yaparken bir Yozgat türküsü mırıldanır:

“Yozgat pınarında yudum elimi

Kime anlatayım garip halimi

Aman aman sürmelim oy... ” (VD: 127).

Yerköylü Satılmış, aynı türküyü bir cenaze sonrası tekrar söyler. Bu sefer türküde bütün Anadolu türkülerinin yanıklığı vardır. Türkü sonlarını uzun uzun uzatır. Daha bir acıklı söyler:

“Yozgat pınarında yudum elimi

Kime anlatayım garip halim

Aman aman sürmelim oy

Ben yandım aman... ” (VD: 178).

Mahmut, Haceli, Murtaza, Emirdağlı Macit cepheye erzak taşımaya çıktıklarında keyiflidirler. Oradan birisi elini kulağına atarak türkü söylemeye başlar. Söylenen türkü; “Çayır İnce Biçemedim” adlı türküdür:

“Çayır ince biçemedim

Sular soğuk içemedim

Bana yardan vazgeç derler

Yar tatlıdır geçemedim ” (VD: 328).

“Yoz Davar” romanında, düğün esnasında gelin alayının yeni evine vardığında çalınan ve söylenen “Gelin Karşılama” havasından bahsedilir:

Şükrü Çoban’ın hiçbir şeyden haberi yoktu. Arkasını ağaca dayamış gözlerini yummuş, “gelin karşılama” havasını çalıyordu. Yüzünde bir kendini vermişlik vardı (YD: 40).

“Tamam” dedi çoban. “Başladı gene. Anan da bu türküyle gelin oldu yavrum. Asıl bakalım...” (YD: 32).

Ta Aliosman Ağa’nın tarlasından yukarda Kör Mehmet mi, yoksa Mustafa mı, birisi türkü söylüyordu. Bir uzun hava, Yarbükü’nde başka ses yoktu (YB:79).

Birisi bağlama eşliğinde düzensiz bir türkü söylüyordu. İki ses de bozuktu ama. Üstelik birbirlerine hiç uymuyorlardı. Çocuk nereden başlıyordu, bağlama nereden... (YB:105).

Çırak “Ayşam” türküsünü bazen ıslıkla çalar, bazen bağıra bağıra söyler.

“Ayşam nerden gelin, yayladan

Ben de seni bilemedim

Yandım şeker Ayşam

Kolundaki helkeden

Ayşam nerden gelin, dereden

Ben de seni bilemedim

Yandım şeker Ayşam

Başındaki bereden

Ayşam nerden gelin, dereden

Ben de seni bilemedim

Yandım şeker Ayşam

Belindeki kuşaktan

Ben gidiyorum köyüme

Düş peşime gel...” (YD: 32-33)

İnce sesli bir kadın gazel söylüyordu herhalde. Uzun uzun uzatıyordu. Sonra kıvırdı birden, oynak bir türküye başladı (YD: 55).

“Yoz Davar” romanında çırak sık sık türkü söyler.

Çırak bir de türkü mırıldanıyordu kendi kendine (YD: 60). Bir sevinçliydi sesi. Yarım yarım türkü söylüyordu (YD: 182).

Eserlerde türkü – ıslık eşliğine sık sık yer verildiği görülmüştür. ıslığın türküye eşlik etmesi ya da türkünün tamamen ıslıkla çıkarılması müzikaliteyi vurgulaması açısından önemlidir:

Nöbetçi ıslıkla bir uzun hava tutturmuştu (VD: 338).

Islıkla bir türkü çalmaya başladı (ST: 134).

“Gramofon ağır bir zeybek havası çalmaya başladı” (TDİ: 109).

2.9. H.Z. ALİ CENKNAMELERİ

Hz. Ali, tarih içerisinde savaşları, kahramanlıkları ile hem İslam kültüründe hem Türk kültüründe önemli bir yere sahip liderlerden biri olmuştur. Hz. Ali'nin çevresinde onun üstün özelliklerini aktaran kimi zaman olağanüstü niteliklerde destan havasında anlatılar meydana gelmiştir. Edebiyatımızda geniş yer tutan bu anlatılarla Hz. Ali, nesilden nesile aktarılarak gücün, kahramanlığın temsili olmuştur.

Cenknameler, İslam tarihinden, dini kıssa ve menkıbelerden ve efsane ve masallardan beslenen, 13. yy'dan sonra Anadolu sahasında tercüme, telif, adapte yoluyla işlenen, ferdi ve anonim eserler olarak yer alan dini destanlardır (Çetin, 1997: 43-53).

“Başlangıçta meddahlar tarafından anlatılagelen Hz. Ali cenknameleri, zamanla sözlü gelenekten çıkarak yazılı kaynaklarda varlığını sürdürmüştür. Yazmalar halinde elden ele dolaşan cenknameler, matbaa imkânlarının kullanılmaya başlanmasıyla taşbaskısı matbu eserler halinde okunmaya başlanmış, Cumhuriyet döneminde de Latin harflerine aktarılarak yayımlanmıştır” (Aça, 2016b: 123).

“Yarbükü” romanında cenkname, “Hz. Ali'nin kitabı” olarak nitelendirilir. Kör Mehmet, Hz. Ali'nin gücünü, kahramanlığını vurgular:

“Hz. Ali'nin kitabı. Okuyorum da, eskiden ne adamlar var be emmi? Anam anam... Şimdinin adamları yapabilir mi bunların yaptıkları?” ... “Savaşlar yapmışlar emmi. Bir görsen, güç mü yeter yahu?” ... “Bırak Hazreti Ali'yi, kendin cenge var mısın, onu söyle.” (YB: 106 - 107).

“Emmioğlu” romanında yağmur yağıp su basmasına karşın çeltik tarlasına bent kazılır. Bentin sağlamlığı, dayanıklılığı Hz. Ali'nin siperine benzetilerek aktarılır:

“Bilir ama iyi bekittik canım. Şuna bak yahu. Hazreti Ali siperi gibi oldu vallahi” (EO: 255).

“Toz Duman İçinde” adlı eserde İmam Ziver Efendi adlı karakter Hz. Ali'nin gücüne vurgu yapar:

Hazreti Ali gibi güçleniyorum (TDİ: 29).

2.10. AĞIT

Ağıtlar, genellikle ölüm veya acı duyulan bir hadise karşısında insanların dertlerini, korku, telaş ve heyecan anlarındaki üzüntülerini, ızdıraclarını, manzum olarak düzenli düzensiz söz ve ezgilerle, belirli bir ritimle ifade eden türkülerdir (Elçin, 2004: 290; Şimşek, 1991: 55).

Ağıtlar genellikle geçiş dönemlerinden olan ölüm karşısında yakılır. Fakat günlük hayatın içerisinde kişinin karşılaştığı hastalık, dert, acı bir olay karşısında halini, durumunu arz ettiği, bu duruma sebep olan kişi ve olaylara lanetler okuyup başlarına kötü olaylar gelmesi için isteklerde bulunduğu ifadelerdir. Bu sebeptendir ki ağıtlar, bedduaların bir araya getirilmiş biçimini andırır.

Geleneğimizde kara, bir renk olarak yas ve matem ile özdeşleştiği için acı bir haber karşısında ağıt yakılırken kara renkli giysiler giymek yaygındır. Bu durum Dede Korkut hikayelerinde de yer almaktadır. Acı bir haber, olay ile karşılaşan kahramanlar ak renkli giysilerini kara renkli olanlarla değiştirirler. Hikayelerde yas tutmak, ağıt yakmak ile ilgili olan kelimeleler şöyle sıralanabilir: aş, feryat, yas, zarı, şiven, böğürme, buzlamak, buzlaşmak, buzlatmak (Görkem, 2001: 40-47).

Ağıt yakmayı meslek edinmiş kişiler “ağıtçı” olarak adlandırılır. Genelde kadınlardan oluşan ağıtçılar, belli bir ücret veya eşya karşılığında ölünün iyi vasıflarını vurgular, dualar eder. Ağıtçılık bir meslek olarak o kadar eskidir ki Orhun yazıtlarında “sığıtçı” olarak yer aldığı bilinmektedir.

Ağıt çeşitli Türk boylarında farklı şekilde adlandırılmıştır. Karaçay Malkar Türkleri “Küv” olarak adlandırırken Kazak ve Kırgız Türkleri “Coktav” olarak kullanmış, Azerbaycan Türkleri arasında “Ağı” kullanımı yaygınken Çağatay Türkleri “Yığlamak” şeklinde kullanmayı tercih etmişlerdir.

Ağıtların genelde manzum olarak şekillendiği görülür. Fakat Apaydın’ın romanlarında yer alan ağıtların mensur şekilde biçimlendiği görülmektedir:

“Amanının!...” diye bağırdı Arife Nine. “Amanın, Amanın... Bu da mı gelecekti başıma? Amanın...” Dizlerini dövüyor, çurpınıyordu. “Gitme dedim ben bu düzüye. Uyma dedim elin adamlarına. Otur oturduğun yerde. Ben ne bok yerim şimdi? Nerelere giderim. Şunun ayağına bakın komşular. Amanın... Gövermiş de kapkara olmuş.

Ayıklıktan çıkmış. ... Yediniz oğlumu alçaklar! Gavur olasıcalar! Ne edecekseniz edin şimdi! Hadi bakalım, hadi... Çabuk oluun. ... Amanın amanın!... başıma gelenler! Hay komşular bir şey söyleyin, bir yol gösterin, ne ederim ben şimdi?” (DEF: 134).

“Amaniin! Ne bu uşaklar? Ne yaptınız oğluma... Aliii! Kara gözlü Aliim. Nedir bu halların!” (DEF: 274).

Kadınlar ağlaşıyorlardı. Hele birisi saçını başını yoluyordu. ... Ali'nin anası, halası, ablaları dışarıda ağlaşıyorlardı. ... Kollarına ikişer kadın girmiş, avuntu vermeye çalışıyorlardı. Sesi kısılıncaya kadar ağladı, yas etti (DEF: 275-277).

Evin önüne varınca bir gürültü daha koptu. Komşu kadınlar, çoluk çocuk, hısım akraba hep oraya dolmuştu. Ağlayıp sızlamalar, bağırip çağırmalar birbirine karıştı. Kimisi sesini koyvermiş yas ediyordu, kimi saçını başını yoluyordu, kimi de ağzına ne gelirse sövüp sayıyordu (TDİ: 42).

Arife diza, oğlu Osman'ı tek bacakla geldiğini gördüğü zaman sesini koyvererek yas etmeye başlar:

“Tek bacakla kalan oğluuum, sakat kalan yavrum!... Kadersizim!... ... Tek bacağın nerde senin a oğluuum!... Tahta bacak mı taktılar sana Osmanuum?... Vay benim kadersizim!... Define diye bacağını veren Osmanuum! Sen gidince defineyi buldular a oğlum... Olan sana oldu a yavrum!...” (DEF: 349-350).

“Ah Deli Seyit ah, yaktın beni. Ah Yirik Habip ah, yıktın beni. Sakat edip kodunuz beni...” (DEF: 346).

Anası ellerini dizine vuruyor: “Biricik oğlumu bu hallerde göreceğime keşke ölseydim” diyor, saçını başını yoluyordu (FİŞ: 53).

Ferhat dondu kaldı. Kadına baktı, gerçekten ağlıyor, saçını başını yoluyordu (FİŞ: 84).

“Ah benim kaderim, ah benim kara yazım...” (Kİİ: 127).

“Bu adamın başı dertte” diye dövünmeye başladı. İşten de atarlar. Eyvah başıma gelenler...” (Kİİ: 208).

“Nerede Fadik? Fadiik!... A benim kara yazılım, nereye saldın Zeyneb'i? Nasıl götürdüler ha? Köyün içinde ne ararsın anam? Aklınıza tüküreyim emi? Vah vah vah!..

Bizimkiler rastlasalar da kurtarsalar bari. Niye demediniz, tembih ederdik Mamid'a. Gavur oğlu gavurlar! Hunzırlar, ettiniz edeceğinizi. Söndürdüğünüz ocaklar yetmedi de bir de Zeybeb'e mi diktiniz gözünüzü? (KÖY: 6).

Ayşe Kadın ağıtını kargışlar ile bitirir: *"Allah'tan bulasicalar!..." (KÖY: 6).*

"Mestaan... Sana ne yaptılar oğluum... Amanının ben ne edeyim şimdi... Nerelere gideyim?" (KÖY: 8).

"Vay yavruum..." diyerek ağladı. Nerelerde kodun tek bacağını? Kara yazılı Aşır'ım beniim. Ne yapacaksın sen böyle, nasıl harman kaldıracaksın a garibim?" (KÖY: 67).

"Yarım adam olup geldi Mahmut kardaş... Biz ne ederiz şimdi Mamut kardaş... Kim ekip biçecek bizim tarlalarımızı Mamut kardaş... Ne kötü yazgımız varmış Mamut kardaş.." KÖY: 83).

"Yazıklar olsun! Bunun için mi?.. Allah neredesin, Allah!.." (KÖY: 125).

Vay benim garip başım vay! Doğuramaz olaydın beni anacığım..." (KÖY: 219).

İki kadın koluna girip yatıştırmaya çalıştı. İtti onları, "Bırakın benii, ben niye yaşıyorum, nem kaldı bu dünyadaa!" diye bağıriyordu. "Ah Murad'im, ah oğulcuğum. Ben Allah'a ne yaptım da seni elimden aldı? Ben nasıl dayanırım buna? Öleyim ben öleyim... Bana yaşamak haram..." (KÖY: 271-273).

"Yıllardır yetmedi mi benim çektiğim? Hala mı başıma vurulacak? Oğlum bile onlardan yana. Ne kötü yazgım varmış benim, uu..." (KÖY: 275).

"Yakup'un Ali kadar olamadık..." diye söylendi. "Bizi yalvartıyor baksana. Vay kahpe dünya vay!" (ST:).

"Çok şükür. Bu çocuklarla ben ne yapardım?" (ST: 83).

"Ağzına tükürdüğümün yazgısı. Bana pancarı da arabayla taşıtıyorsun ha?" (ST: 139).

"Eyyahlar olsun... Ben o kadar buğdayı nerden bulurum? Fazla yazdı, çok fazla. O kadar çıkmaz imkânı yok. Yıktı ocağımı..." (TDİ: 16).

"Bubam bubam bubaam... Nerelere gidiyon bubaam? Sen iyi ol da ben öleyim bubaam..." (TY: 47).

“Bunun için mi geldin buralara Kazım? Köyümüzü kurtarmadan nereye a Kazım? Senin yerine keşke ben ölseydim a Kazım...” (VD: 176).

“Tövbe tövbe, Allahsız millet böyle yapmaz yahu.” (YB:6).

“Ne bu benim kadarım böyle?” dedi. “El içine çıkacak yüzüm kalmadı. Bir değil, iki değil, beş tane...” (YB:121).

“Ekinimiz ne olacak? Vay başıma gelenler. Evimiz barkımız ne olacak? Çocukları kime bırakıp da gidiyon? Ben ne ederim şimdi...” (YD: 56).

Yetişkince bir kız saçını başını yoluyordu. Gözleri kan çanağına dönmüştü. Hıçkırıyordu. (YD: 56).

“Aman ya Rabbi, hasta olmanın sırası mıydı? Ne olacak şimdi bu işler?” (YD:86).

“Ağğ Allah! Dinine yanarım ben böyle işin. ”Bir uykuya kandıığımız yok.” (YD:91).

“Kime bırakıp gideceğiz oncağız davarı, ne derim ben sonra?” (YD: 171).

“Aman ya Rabbi, ne bu başıma gelenler. Bu dar zamanda... Ne ederim ben şimdi?” (TY: 22).

2.11. HALK ŞAİRLİĞİ (ÂŞIKLIK)

“Âşık” olarak bilinen kişilerin biçim ve içerik yönünden belli özellikler gösteren şiir ve hikâyelerini içeren edebî birikime “âşık edebiyatı” denir (Kaya, 2010: 75). Âşıklık yani halk şairliği geleneğinin köklerini Attila’ordusunda mızıkacıların ve şairlerin olması ve Attila’nın savaşlarını, kahramanlıklarını aktaran şiirler söylemelerinden dolayı V. yüzyıla kadar götürmek mümkündür (Köprülü, 1989: 157).

Âşık edebiyatının ortaya çıkışı ve ilk dönemlerden başlayarak gelişiminin ortaya konması; Türklerin Orta Asya’nın dışında Anadolu’da yeni bir medeniyet kurlmaları, yeni bir dini benimsemeleri, şiir ve musiki alanında birtakım değişiklikleri kabullenmeleri gibi sebeplerden dolayı güçtür (Düzgün, 2016: 287). Yine de âşıklar şaman, kam, baksı, ozanların devamı sayılan gelenek içerisinde usta-çırak şeklinde yetişen doğaçlama şiir söyleyebilen saz ve söz kişilerdir.

“Vatan Dediler” romanında âşıklık meziyetine vurgu yapılır. Haceli, şehit olan Kazım’ı hatırlar. Haber alamadıkları Hamdi ve Aşır aklına gelir. Birden duygulanarak içindikileri türkü gibi uzata uzata söylemeye başlar:

“Belki bir güüün...

Biter bu savaş

Belki bir güün...” (VD: 328).

Haceli devamını getiremez. Bunun üzerine Murtaza, âşıklık yeteneğine değinir:

“Âşık olsaydın söyledin ağa. O âşıkların işi. Bizim köylü bir Âşık Elvan var, bir dinleyeceksin. Sazın üstüne yumuldu mu, turnaları uçurur Sivas ilinden, Erzurum yaylasından geçirir, Kayseri dağına göçürür, oradan kaldırır efendime söyleyim” (VD: 328).

Bunun üzerine Haceli saz çalar gibi yapar bir dördlük söyler:

“Atına binmiş de gidiyor Mamut Çavuş

Yürü atım yürü Ümraniye ’ye kavuş

Haceli Murtaza Emirdağlı Macit

Hepsi savaş erleri, hepsi yiğit...” (VD: 329).

“Ferhat ile Şirin” romanında Mümine Banu’nun sarayını bir âşık ziyaret eder. Sazı ve sözüyle oradakilerin beğenisini kazanır ve bahşişini alır: .

“Sağol âşık” dedi. “İyi çalıyorsun, iyi söylüyorsun. Al sana bahşiş” (FİŞ: 59).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TALİP APAYDIN'IN ROMANLARINDA HALK BİLİMİ UNSURLARI

Bu bölümde, romanlarda yer alan halk bilimi unsurlarına yer verilecektir. Bölüm; “eşyalar”, “inanışlar”, “sosyal normlar”, “geçiş dönemiyle ilgili gelenek ve görenekler”, “formel sayılar”, “kalıp sözler”, “dil ve anlatım”, “halk definciliği”, “halk bilgisi”, “sosyal dayanışma ve yardımlaşma”, “meslekler ve zanaatlar”, “diğer kültürel unsurlar” ana başlıklarından oluşmaktadır.

3.1. EŞYALAR

Talip Apaydın romanlarında işlevsel özelliğine, niteliğine bağlı olarak kurgu içerisinde eşyalara yer vermiştir. Günlük kullanımın dışında kimi eşyalar niteliklerine uygun olarak sembolik anlamları vardır. Eşyalarla ilgili olarak incelenmesi gereken bir diğer unsur ise eşyaların renkleridir. Her kültürde olduğu gibi Türk kültüründe de renkler yorumlanmış, çeşitli anlamlandırmalar yapılmıştır. Renklerin sembolleşip bazı değer yargılarını beraberinde getirmesi sözlü kültür içerisinde benimsenip kullanılmasına bağlı olmuştur. “Renkler, toplum yapıları içerisinde önemli simgesel roller üstlenmek durumundaki görüntüler ya da sözcüklerdir” (Tokel, 2009: 95).

3.1.1. Giyim - Kuşam

İnsanlar, çevrenin yıkıcı ve yıpratıcı etkilerinden korunmak, fiziksel dengelerini koruyabilmek adına giyim - kuşama ihtiyaç duymuşlardır. Zamanla giyim kuşam işlev değiştirerek kişinin karakteristik özelliklerini ve sosyal statüsünü temsil eden bir araç haline gelmiştir. “Giyim aynı zamanda bir iletişim aracıdır. Örneğin Türkistan ve Anadolu’da kadınların başlığa sargı sarıp bağlaması evlilik işareti idi. Başını bağlama anlamının buradan geldiği kabul edilmektedir” (Aydın, 2005: 31). Giyim - kuşam kültürel yapı içerisinde; maddi, manevi değerleri temsil etmesi sebebiyle kültür çalışmaları için temel kaynak olmuştur.

Pertev Naili Boratav (1994) “100 Soruda Türk Folkloru” adlı eserinde halkbilimi konuları olarak halk sanatları, inanışlar, töreler, üretim ve tüketim araçları giyim-kuşam gibi konuları sayar. Giyim-kuşam halk kültürünün doğrudan bir yansıması olarak önemli halkbilimi unsurlarındandır. Aynı doğrultuda Gülin Öğüt Eker, giyim kuşamın renk,

motif, kumaş gibi nitelikler dolayısıyla Türk kültürünü ve estetik anlayışını ortaya koyduğu için maddi kültür unsurlarından olduğunu kaydeder (Eker, 1999: 58).

Giyim kuşamın niteliği; yaşanan bölgelerin iklim şartlarına ve kumaşların yapıldığı hammaddelere bağlı olarak çeşitlilik gösterir (Özdemir, 2011: 209). Talip Apaydın romanlarındaki giyim kuşam çeşitliliğini halk kültürünün maddi yönünü temsil etmesi bakımından altı başlığa ayırmayı uygun gördük. Bunlar; başlıklar, giysiler, ayakkabılar, aksesuarlar, elbiselik kumaş çeşitleri ve kemer, kuşak uçkurdur.

Talip Apaydın'ın romanlarında halkın her kesiminden giyim kuşam örneği vardır. Genel köylü kıyafetlerinin yanı sıra imam, jandarma, öğretmen kendine has kıyafet kodlarıyla romanlarda yer alırlar. Bu çeşitliliğe “Toz Duman İçinde”, “Vatan Dediler” ve “Köylüler” adlı romanlarda Kurtuluş Savaşı'nı konu edindiği için savaş ağırlıklı giyim kuşam unsurları da katılır:

Fişeklikler, dolaklar, hepsi tastamam (TDİ: 233).

3.1.1.1. Başlıklar

Romanlarda erkekler için; kasket, takke, sarık, dolak, hasır şapka, sergenli şapka, yün başlık, fes gibi başlıklar dikkat çeker. Kadınlar için yaygın kullanılan başlık türleri ise bürgü, yazma, başörtüsüdür.

Hasır şapka, sergenli şapka ve fötr şapkanın köylü yaşamından çok kasabalı yaşam tarzını temsil ettiği söylenebilir. Takke, sarık ise geleneksel giyim kuşam içerisinde dinî muhafazakâr, mutaassıp yaşam tarzında tercih edilir:

Başındaki kasket iyice eskimişti. Yanlarından pamukları görünüyordu (DEF: 2).

Yirik Habib başına kara takkesini geçirip kitaba eğildi (DEF: 61).

Veli Hoca oturmuş sallanıyordu. Kocaman yüzlü, gür kaşlı, bir adamdı. Başında ak sarık vardı (DEF: 62).

Başına yün bir dolak bağlamıştı (DEF: 252).

Başındaki kara takke düşecek gibi oldu ama düşmedi (EO: 26).

“Sergenli şapkana tüküreyim senin” (EO: 56).

Başında anasının ördüğü yün başlık vardı (KÖY: 65).

Kasketimin güneşliğini hafifçe alnıma indirdim (ORT: 29).

Köyün öğretmeniydi bu. Başında hasır şapka vardı (ST: 42).

Başındaki fes iyice solmuş, kirlenmişti (VD: 31).

Kalpak daha çok askerî giyim kuşama ait bir başlık çeşitidir.

İkisi de kalpaklı çizmeli, gösterişli giysiler içindeydiler (KÖY: 94).

Romanlarda kasaba yaşamına dair başlıklar, hasır şapka, kep ve fötr şapkasıdır.

Başında hasır şaka, gözündeki kara gözlük vardı (YD: 20).

Başta Amerikan kep, omuzda tüfek... (ST: 87).

Fötr şapkası düzgündü yalnız (YB: 110).

Kadın giyim kuşamına ait başlıklar ise bürgü, yazma ve başörtüsüdür:

Kadınlar soluk urbalar içinde, başlarına alacalı başörtüler örtmüşlerdi (VD: 306).

Bazı pencerelerde ak yazmalı kadın başları görünüyordu (EO: 197).

Kara yazmasının altından kırılmış kınalı saçları gözüküyordu (YB: 115).

Bürgüsünü alıp çıktı (DEF: 235).

Başının örtüsünü düzelterek katırın öbür yanına geçti (DEF: 9).

Başörtüsünün altından hafif kırılmış saçları görünüyordu (ORT: 39).

Çarşaf tek parça halinde genelde siyah renkli dikişsiz basit kumaşlardan yapılan örtünme araçlarıdır. 1870'lerden sonra Anadolu'da kullanıldığı görülür. Bir üst örtünme unsuru olarak vücuda göre şekillenmiş, paralel kenarlı giysilerden olup bürünmek suretiyle giyilir (Artun, 2014: 118):

Halime kadın çizgili çarşaf bürüğünü örtündü (YB: 118).

Kezban bürüğüne bürünmüş kamyonun üstünden tek gözüyle bakıyordu (Kİİ: 48).

3.1.1.2. Giysiler

Romanlarda olay örgüsü içerisinde, köy gündelik hayatının gerektirdiği işe göre giysilerin çeşitlendiği görülür. Tarım ve hayvancılık işlerinde gündelik giysilerin

kirlenmemesi için iş kıyafeti ile çalışılması gerekir. Özellikle “Yarbükü” romanında çeltik tarlalarının çamur olmasından dolayı iş donu, iş urbası gibi kullanımlar yaygındır:

“Sen yarın bana bir iş donu uydur, yavaş yavaş ben de ot ayıklayayım sizinle.”
(YB: 79).

Islak iş şalvarını çeke çeke genişletti (YB: 90).

“Ferhat ile Şirin” romanında Şirin ile Mümine Banu yola çıkacakları zaman yol urbalarını giyerler. Uzun bir yolculuk olacağından bu giysinin rahat olması beklenir:

Atlar eğrlenip hazırlanırken kendileri de yol urbalarını giydiler (FİŞ: 28).

Şalvar, hem erkeklerin hem kadınların giydiği geniş üstlü, bol ağı, paçaları ayrı bele uçkurla bağlanan giysi çeşitidir (Artun, 2014: 118; Günay, 1986: 6). Geniş ve bol dikilmesinden dolayı savaşı toplumlara ait bir giyim unsurudur (Ögel, 1978/V: 101). Köy hayatında tarım ve hayvancılık işleri yapılırken kolay hareket edilmesi ve rahat olmasından dolayı sıkça kullanılmıştır:

Sarkık bıyıklı olan kıl şalvarını çekmiş, paçalarını ilikliyordu (EO: 186).

Bir yandan şalvarının bağını düzeltiyordu (DEF: 9).

“Ortakçılar” romanında kasaba ve köy hayatı sık sık karşılaştırmaya gidilmiştir. Bu kıyaslamanın okunabileceği bir diğer alan giyim kuşamdır. Nebahat, köy giyim kuşam eşyalarında sıkça görülen basma elbisesini çıkararak bluz – etek giyer:

Deminki basma elbisesini çıkarmış, bluz-etek giymişti (ORT: 61).

“Üstündeki soluk renkli urbaları onu hiç ısıtmıyordu belli ki” (EO: 1).

Kiminin ceketi yoktu, kiminin belinde kuşak sarılıydı (VD: 306).

Arif kızgın gömleğinin yaktığı omuzlarını saplara gömdü (ST: 7).

Hâki renk urbaları gözünde canlandırdı (ST: 87).

Omuzuna bir palto almıştı (YB: 156).

Deve tüyü paltosunu giydi, eline gümüş bastonunu aldı (ST: 171).

Ceketini başının altına serip yüzükoyun uzandı (YB: 104).

İç donuyla kalınca, “ Sen şu elbiseleri iyi bir yere koy Remzi” dedi (YB: 73).

3.1.1.3. Ayakkabılar

Köy yaşamında “kara lastik” olarak adlandırılan ayakkabı, kara sözcüğünden de anlaşılacağı üzere tamamen siyah, düztabanlı, üzerinde basit işlemler olan tek parça halinde lastikten oluşan bir ayakkabı çeşitidir. Ekonomik duruma bağlı olarak gündelik yaşamda da tercih edilse de genelde köy işlerinde giyilir:

Ayağında kara lastikler delik, başında kasket yamalı (Kİİ: 5).

Eski lastik ayakkabıları çamur içindeydi (ORT: 6).

“Dükkânda iyi lastik ayakkabılar var” (EO: 65).

Kimisi kara lastik, kimisi arkası basık yemeni ayakkabıladı (DEF: 61).

Çarık, genellikle erkekler tarafından giyilen, kenarları içe kıvrılarak hayvan derisinden deri ipliği ile dikilen genellikle kırsal bölgelerde giyilen ayakkabı çeşitidir (Artun, 2014: 118). Çarık, çok farklı deri çeşitlerinden yapılabilmektedir. Bunların başlıcaları sığır manda ve deve derisidir. Deve derisinden yapılanlar “buçgak” olarak adlandırılır (Kayabaşı vd., 2004: 42). “Vatan Dediler” romanında askerlerin ayaklarında çarıkların olduğu belirtilerek savaş için hazırlıkların tamamlanmadığı vurgulanır:

Kiminin ayaklarında hala çarık vardı. Çarıklar da eskimişti. Tabanlarında kalın yün çorapları görünüyordu (VD: 214-215).

Çizme, askerî toplum yapısı içinde koruyuculuğu yönü dolayısıyla sıkça tercih edilmiştir. Orta Asya bozkır kültüründe Türk süvari elbisesi ceket pantolon, Hun başlığı ve çizmeden oluşmaktaydı (Kafesoğlu, 1997: 289). “Toz Duman İçinde” romanında İbrahim Bey, çeteyi savaşa hazırlarken çizmelerin alınacağını ifade eder:

“Hepinize birer çift de çizme alıyorum” (TDİ: 291).

Dar külot pantolonu, sarı çizmeleri vardı (YD: 20).

Potin, ayak bileğini örtecek kadar uzun olan, bağcıklı veya yan tarafı lastikli ayakkabıdır (TDK, 2018). Kurtuluş Savaşı döneminde potin, tıpkı çizme gibi savaş giyim unsuru olarak kullanılmıştır:

“Birer çift asker potini verseler” diye mırıldandı (VD: 31).

Postal ise yine askerî giyim malzemesi olup genelde konçlu yani ayak bileğinden baldıra kadar bölümü olan kaba potindir (TDK, 2018):

Postalın birisi sıkıyordu. Baktı olmayacak, eşeği durdurup indi (YD: 65).

3.1.1.4. Kemer, Kuşak, Uçkur

Kemer, kuşak gibi unsurlar giyim kuşamı tamamlayan eşyalardır. Köy yaşamında şalvar yoğunlukta olduğu için kemerden ziyade kalın örme ip, uçkur ve şalvar bağı kullanılmıştır:

Kemer diye kullandığı kalın örme bir iple belini sıkıca bağladı (EO: 31-32).

Bir yandan şalvarının bağını düzeltiyordu (DEF: 9).

Elini kuşağına sokmuş, kendisi gülüyordu (TDİ: 160).

Oğlan yanıt vermedi. Köşeye doğru gidip beyaz iç donunun uçkurunu çekti (YB: 98).

3.1.1.5. Elbiselik Kumaş Çeşitleri

Giyim kuşam unsurlarının ana malzemesini oluşturan kumaş çeşitleri de kıyafetler kadar halk bilimi açısından önemlidir. “İnsanlar, doğal tabiat ortamının etkilerinden kendilerini korumak ve vücut dengelerini muhafaza edebilmek amacıyla giyim kuşama ve bunların yapıldığı kumaşlara ehemmiyet vermişlerdir” (Özdemir, 2011: 209). “Türk kumaşlarının geometrik veya üsluplaştırılmış çiçeklerden mürekkep süs motifleri gayetle zengindir. Renklerin ahengi, tatlılığı, hatta bazan zıt renklerin çekiciliği ile eski kumaşlarımız bugün çok yüksek kıymetler taşır” (Koçu, 2015: 31). Türk kumaşlarının renk, biçim, tasarım zenginliğine rağmen Apaydın’ın romanları köy çevresinde şekillendiği için ekonomik duruma bağlı olarak bu zenginlik romanlarda pek yer bulmamıştır. Roman karakterleri kumaş ihtiyaçlarını kasabaya gittiklerinde karşılarlar. Çoğu zaman bu harcamalarını çeltiğin iyi olmasına, tütünlerin kaldırılmasına ve harman sonrasına bırakırlar:

“Bu yıl çeltik iyi olursa ne edip edip, Sefer’e bir kat elbise diktireceğim” dedi. “Sizinkiler gibi kumaştan bir elbise...” (ORT: 34).

Romanlarda yer alan kumaş çeşitleri; Sümer bezi, basma, bez, saten, ipek, keten ve gabardindir:

“Çamaşırlık biraz Sümer bezi al!” dedi. “Çocukların çamaşırları eskidi.” (DEF: 35).

Birkaç arşın basma, pazen ak bez alıp birer torbaya doldurdular (KÖY: 57).

Keten iş urbaları güneşte kızmıştı. Pantolonu bacaklarını yakıyordu (ST: 1).

Koyu yeşil satenden cübbesi vardı. Başına aynı kumaştan takke giymişti (TY: 59).

“Bak sana ne alacağız biliyor musun? Bir çift ayakkabı alacağız, bir de urbalık basma alacağız.” (ST: 66).

İpekli gömlek vardı sırtında (ST: 73).

Gabardin, sık dokunmuş bir tür ince yünlü veya pamuklu kumaştır (TDK, 2018):

Kökeзли Hacı Nuri İngiliz kumaşı kara gabardin giysileri için de bir yıldı (KÖY: 42).

“Kadınlar pazen urbalık, çocuklara giysi yemeni, kendime öyle” (KÖY: 234).

3.1.1.6. Aksesuarlar

Boncukların dini amaçla ibadetlerde kullanılmasına ilk olarak Hindu dininde karşılaşılır. Tespih ilk biçimiyle önce doğuya ,sonra Ortadoğu'ya ve son olarak Avrupa'ya yayılır. Tespihin kullanım amacı itibariyle bütün dinlerde [İslamiyet, Hristiyanlık (Katolik), Hinduzim ve Budizm] duaları ve dualar arası bölümleri saymak üzere aynı şekilde kullanılır (Türkoğlu, 2009: 26). Tesbihler, ibadetler içerisinde kullanılan bir araç olduğu kadar sosyal yaşam içerisinde aksesuar olarak da kullanılır. Bunda özellikle kırsal kesimlerde özel tasarlanmış tespihlerin taşınmasının ve elde çeşitli hareketler segilenmesinin bir alışkanlık haline gelmesinin rolü büyüktür. İncelediğimiz romanlarda en çok kullanılan aksesuar tesbihtir:

Sarı taşlı teşbihini çeke çeke yürüdü. Tespihin taşları güneşte iri iri parlıyordu (DEF: 68).

İri taşlı tespihini şak şak çekiyordu (DEF: 172).

Sarı taşlı teşbihini çekiyordu (EO: 40).

Hüseyin Emmi uzun tesbihini çekiyor, yere bakıyordu (KÖY: 29).

Elinde kocaman taşlı tesbihi vardı (EO: 175).

Hacı Hasan Ağa bağdaş kurup oturdu. Elinde doksan dokuzluk tesbih vardı (VD: 24).

Tesbihten sonra romanlarda en çok yer alan ikinci aksesuar saattir:

Zincirli cep saatini çıkarıp baktı, ikindiye daha vardı (DEF: 207).

Cep saatini çıkarıp bir göz attı. Eski yazılı, şimendifer damgalı saati en sevdiği en çok önem verdiği malıydı. Çok övünürdü onunla. Yeşil iplikten kılıf ördürmüştü. Gümüş köstek taktırmıştı. Günde on kere yirmi kere, her aklına geldikçe çıkarıp bakardı. “Mübarek sanki kul yapısı değil, Allah yapısı. Öyle düzenli işler, çıtır çıtır... Gökte güneş şaşırır, cepte bu şaşırmaz” derdi (TDİ: 28).

Köstekli saatini çıkarıp baktı (VD: 24).

Cep Saatini çıkarıp baktı (TY: 59).

Yeleşinin cebinden saatinin altın kösteği sarkıyordu (ST: 92).

Baston, yaşlılık dönemlerinde destek amacıyla genelde kullanılan ve ahşaptan yapılan aksesuardır:

Bastonu ile gösterdi (EO: 55).

Sonra gümüş saplı bastonu yere vura vura geldi (TDİ: 37).

Hacı Nuri bir mağazanın önüne oturmuş, gümüşlü bastonuna dayanmıştı (KÖY: 342).

Oturduğu yerden bile gümüşlü bastonuna dayanıyordu (ST: 92).

Mendil, Türk kültüründe âşıkların haberleşmek amacıyla kullandığı, kızların çeyizleri için hazırladıkları işlemeli eşyadır. Romanlarda ağır şartlarda çalışan karakterler soluklanırken, terlerini temizlemekte mendilden yararlanırlar:

Kocaman mendilini eline yüzüne vurarak çırptı (ORT: 53).

Cebinden yağlığını çıkardı, ağzını yüzünü sildi (TDİ: 151).

Çoban Musa, mendil diye kullandığı çevreyi çıkarıp yüzünü, boynunu sildi (YD: 6).

Köylerde ekonomik olması ve tarımının yapılmasından dolayı sarılmış sigara yerine hazır tütün kullanılır. tütünleri saklamak için kese, kâğıt kullanıldığı gibi özel hazırlanmış, işlemeli tabakalar da yer alır:

Gümüş tabakayı çıkardı, tütünü sarmaya başladı (TDİ: 52)

Bilezik, yüzük, kolye, küpe, gerdanlık gibi süs eşyalarının tek örneği “Toz Duman İçinde” adlı romanda yer alır:

Küçük karının boynunda altınlar varmış, onları almamışlar (TDİ: 283).

Görülebileceği üzere aksesuarlarda saat, baston, tesbih, tabaka gibi eşyalar yaygındır. Romanlarda süs eşyalarının bu kadar az olmasının sebebini, Talip Apaydın’ın giyim kuşam unsurlarını dekoratif amaçla kullanmaktan çok işlevselliğini ön plana çıkarmasına

bağlayabiliriz. Köy romanlarında giyim kuşamın estetikten çok amaca hizmet etmesi yaygın bir tutumdur.

3.1.2. Üretim Araçları

3.1.2.1. Tarım

Köy romanlarında kahramanlar, çoğunlukla geçimlerini çiftçilik yaparak sağlayan kişiler olarak kurgulanır. Romanlarda bölge iklimine bağlı olarak kuru tarım yapıldığından buğday, arpa gibi tahıllar yetiştirilir. Bunun dışında Ege bölgesini konu alan romanlarda su kaynaklarının bolluğu dikkat çektiği için çelktikçilik yapılır. Meyvecilik ise yaygın olmasa da romanlarda görülen bir diğer tarımsal faaliyettir.

Eserlerde roman kahramanlarının üretim araçlarını ve genel olarak tarım işlerini özledikleri görülür:

Ah şimdi kırlarda olsa, tarlalarda toprakla uğraşsa. Çift sürse, tırmık çekse... (Kİİ: 155 - 156).

“Ellerim kaşınıyor” dedi Haceli. “Ah şimdi kürek tutmak, tırpan tutmak. Tarlada çalışmak...” (VD: 337).

Tarımsal faaliyetler içerisinde kullanılan hayvanların niteliği, iş verimini dolayısıyla üretimi etkileyen temel unsurlardandır. “Köylüler” romanında işleri hızlandırmak için yeni yöntem arayışı vurgulanır. Öküz, manda yerine at kullanmak isteyen çiftçiler toprağın niteliğini düşünmek zorundadır:

*“Önümüzdeki yıl birkaç çift at koşalım” dedi. Öküzle mandayla olmuyor. Çok ağır gidiyor baksana. Bursa tarafında hep at koşarlarmış, daha çabuk yürürmüş iş”
“Harmanda olur da çift sürerken olmaz boba” dedi Enver. “Bizim toprağımızı ancak manda sürer” (KÖY: 119).*

Özellikle Sarı Traktör romanında zaman, harman zamanı olarak merkeze alındığından temel araç gereçler harman kaldırmayla ilgili olan araçlardır. Bunların başında “dirgen, düven, tırmık, yaba, tırpan” gelir.

Arabanın üstünde saplara sokulu dirgeni çıkarıp boşaltmaya başladı (ST: 3).

Düvene binip öküzlere “dah” dedi (ST: 5).

Dirgenle, kuru sap yığınlarını arabanın çardağına bir sıra yükledi (ST: 7).

Uzun bir urganla, sapları arabaya birkaç yerinden bağladı (ST: 7).

Yabaya dayanarak bir çece, bir samana baktı (ST: 94).

Yerdeki sepetlerin başına kadınlar, çocuklar yığılmışlardı (ST: 95).

Anasıyla Ümmü de oturup hepsini kalburladılar (ST: 97).

Dirgenleri, tırnığı römorka atıp, traktöre tırmandı (ST: 20).

İlerde ırgatlar sıraya dizilmişler, ellerinde pancar sökmeye özgü bir çeşit dirgeni toprağa saplıyor, eğiliyor, doğruluyor, çalışıp duruyorlardı (ST: 137).

Anasıyla eski çulları palaları falan çıkardılar (ST: 144).

Bir eliyle kantarma kayışlarını sallıyor, öbür eliyle arabadan asılıyordu (ST: 144).

Gidip samanlığın yanındaki pulluğu hazırlamaya başladı. ... Bir tane çift bıçaklı pulluk aldılar (ST: 156 - 165).

İneklerin yemliklerine saman doldurdu (ST: 182).

Üç gündür düven sürüyorlardı. ... Sürülecek daha üç kocaman harman vardı (ST: 37).

Özellikle Sarı Traktör adlı romanda dolaylı tarımsal üretim aracı olarak kırbaç, yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Sap taşıma işleminde at arabası, romanın temel unsuru traktörle sık sık karşılaştırma yoluna gidilmiştir. Bu durumda kırbaç at arabasının ittirici gücü olarak karşımıza çıkar:

“Deeh!” diye bağıyor, kırbaç sallıyordu ama içinden gelemeyerek, kendiliğinden yapıyordu bu işi (ST: 32).

Tütün Yorgunu adlı eserde roman kahramanı tütüncülük yapmaktadır. Eserde tarımın bir kolu olan tütüncülükle ilgili “kinnab, alaçık” gibi araç gereçler yer alır:

Kinnabın iki ucundan tutup kaldırdı yukarı. .... Dün boşalttığı alaçığın en üst çivilerine astı. (TY: 13).

Romanlarda yer alan diğer tarımsal araç gereçler şunlardır:

Sonra taban denilen düzleme tahtasına öküzleri koşup çabucak düzledi (KÖY: 150).

“ Beş çift koşum, beş pulluk... ” (KÖY: 264).

Harmana başlayalım da bu yıl döğeni sen süreceksin” (KÖY: 376).

“Bize şimdi kazma kürek lazım. Saban, kağrı lazım...” (VD: 362).

Ayşa Kadın harmanın tozu toprağı içinde yabaya dayandı, küçük saman yığınınına baktı, güldü kendi kendine (VD: 260).

Öküzleri boyunduruğa güçlkle koştı (VD: 135).

Harmanlarda bir çalkalama makinesi çalışıyor, gecenin sessizliğini bozuyordu (YD: 139).

“Mibzeri de var. Önce iyi bir düzelttiririz tarlaları, sonra çekeriz tirleri” (EO: 50).

Battal saman sepetini kapının yanına bıraktı (EO: 76).

Uusulca yanaşıp oturdu. Beli küreği yanına uzattı (Kİİ: 5).

Küreği bulup getirdi (KÖY: 5).

Eyüp sabanı onarıyordu (TDİ: 155).

Adam boyu ekinler ki tırpan kesmez (YD: 54).

Mahmut tırpanla ekin biçiyordu. Hacer geride tırmıkla topluyordu (KÖY: 108).

3.1.2.2. Hayvancılık

“Sarı Traktör” eserinde hayvancılık faaliyetinin önemli alt dallarından olan süt sağma işleminde kullanılacak ipler, bakır helkeler, bakraçlar kullanılır. *Fenerleri yaktılar. Yün ipleri, helkeleri alıp çıktılar* (ST: 24). Aynı şekilde sağım işlemi için helke kullanımı “Define romanında da yer alır. *Dudu Kadın elinde helke, merdivenleri çıktı* (DEF: 21). “Emmioğlu” adlı romanda ise helke, ağız değişiminden dolayı “helki” olarak adlandırılır ve hayvan sulama ve eve su ihtiyacını karşılamada kullanılır:

“Hadi çek gayri, helkin doldu” (EO: 34).

Koşum bitti. Kadınlar bakraçları alıp oturdular (ST: 62).

Hayvan gütme faaliyeti sabahtan akşama kadar sürdüğü için çoban öğlen yiyeceği yemeği yanında götürmek zorundadır. Yiyeceği yemeği koyduğu torba, bölgeye bağlı olarak, gibi adlar alır:

Akşamüzeri Battal ağıla gidecek azık heybesini aşağı indirdi (EO: 81).

“Torbaya azık koyun, yarın oduna gideceğiz” (KÖY: 151).

Kıl heybeden biraz kuru üzümle karışık leblebi çıkardı (YD: 130).

Hayvan güderken kolaylık sağlaması açısından at, katır gibi hayvanlar kullanılır. Bu hayvanların kullanıma hazır hale getirilmesi için eyer, gem gibi araçların takılması gerekir:

Mahmut atını çabucak eyerledi. Gemini vurdu (TDİ: 405).

Gümüş kakmalı Çerkez eyerinin şişkin yastıkları yaylanıyordu (TDİ: 61).

Heybe bir üretim eşyası olarak genelde bir şeyin taşınmasında kullanılır. Köy yaşamında ise azık, katık gibi yiyeceklerin taşınmasında daha yaygın olarak kullanıldığı görülür:

Anası heybeyi çıkarmış, bekliyordu (TDİ: 406).

Ağaçların birisinin tavana yakın budağında babamın ekmek heybesi asılıydı (ORT: 18).

Baytarnameler genelde atlarla ilgili cinsleri, yetiştiricilikleri, yaş tayinleri, hastalıkları, ilaçları gibi atların bakımıyla ilgili çeşitli bilgilerin yer aldığı eserlerdir (Çınar, 1998: 52). At bakımında önemli olan bir diğer uygulama ise tımar işlemidir. At tımar etmede genelde kaşağı adı verilen dişli alet kullanılır:

Kel Hamit'in oğlu evin önünde at kaşağılıyordu (DEF: 69).

Bacaklarını sırtlarını kaşağıyla silip temizledi (KÖY: 83).

Kaşağının dışında atı tımar etmekte kullanılan kıldan keseye ise gebre denir (TDK, 2018).

Mahmut atı gebrelerdi, sildi (TDİ: 309).

Kolan, yünden ya da ipekten yapılmış üzeri işli ince kuşaktır (TDK, 2018). Hayvana yük yüklenmeden önce semerin iyice sıkıştırılması, hayvanın üzerine oturtulması amacıyla kullanılır:

Semerin kolanını bağlayıp geriye döndü (YB: 143).

Çoban Musa bir dere yatağında bulduğu bileğitaşıyla bıçağını biliyordu (YD: 38)

Seyit Ali urganı çözdü (DEF: 9).

“Dah” dedi Mahmut. Övendiyei dürttü (TDİ: 8).

En öndeki teke boynundaki çanı tangırdatarak kaçtı (YD: 4).

Altına at çektik, sırtına yamçı örttüük. Yoğurtmuş soğanmış heybeye doldurduk. Bir de kuzu aldık atın terkisine (DEF: 14).

3.1.2.3. Balıkçılık

Balıkçılıkla ilgili olarak yer alan üretim araçları sadece “Sarı Traktör” romanında yer alır. Kısıtlı bir şekilde yer alan araçları olta, değnek, ip oluşturmaktadır:

“Gelin canım, olta falan alalım da ırmaktan balık tutarız.” (ST: 128).

Öğretmen oltaları aldı. İplerini falan düzeltip hazırladılar. (ST: 129).

“Değnekleri suyun kıyısına saplayıp bırakın, balık kendi kendine tutulur.” (ST: 131).

3.1.2.4. Yapıcılık (Duvarcılık)

“Ortakçılar” romanında baş kahraman Sefer, Köy Enstitüsü’nde yapıcılık eğitimi almış bir kişidir. Eserde yıkılan fırını onarıırken mala, kürek (ORT: 104) gibi aletleri kullanır.

Kazmayı küreği omuzlayıp geri döndüler (DEF: 100).

Keseri sallıya sallıya indi merdivenden (EO: 77).

Kasabadan getirilen ustaların keser nacak sesleri köyün üstünü doldurmuştu (KÖY: 141).

“Birer yuvak yaptıramadık be Mamut!” diye seslendi Haceli. “Yuvaksız olmaz bu iş” (KÖY: 183).

Ellerinde çekiç mala, yüzleri hep tozlu tozlu, üstleri başları kirece batmış yaşlı başlı insanlardı. İkide bir kırık metreyi açıp ölçüyorlardı (KÖY: 199).

3.1.2.5. Ayakkabıcılık

Ayakkabıcılık zanaatıyla ilgili olan eşyaları iğne, biz, örs, çekiç, yemenici bıçağı, kerpeten, önlük oluşturmaktadır:

İğneyi bizi bırakıp kalktı. Önlüğünü çıkardı önünden (KÖY: 75).

“Acele etme. Belki burada çalışırsın. Araç gereç buluruz sana. “Ben de öyle diyorum. Örs çekiç falan alabilirsen, ne edeyim usuldan çalışırız oturduğumuz yerde” (KÖY: 85).

Aşır kasabadan örs çekiç aldirmıştı. Birkaç yemenici bıçağı, kerpeten, biz, iğne... Bir de önlük uydurmuştu çadır bezinden (KÖY: 99).

İğneyi bızı bırakıp geldi (TDİ: 244).

3.1.3. Diğer Eşyalar

Giyim kuşam ve üretim aracı dışında üzerinde durulmasını gerekli gördüğümüz eşyaları bu bölümde vermeyi uygun gördük. Mutfak kültürüne dair eşyaları ise “Mutfak Araç ve Gereçleri” altbaşlığı altında “Halk Mutfağı” bölümünde değerlendirdik.

Kurtuluş Savaşı’nı aktaran üçleme eserde askeri malzemeler yoğun olarak kullanılmıştır.

“Babamdan kalma bir mavzer” ... “Ben sana bir tabanca alayım” (TDİ: 70).

“Silahları mermileri hep alın. Kasatura, bıçak alın, belki lazım olur” (TDİ: 311).

Sonra aklına geldi eliyle matarasını yokladı (VD: 291).

“Tezkereyle götürelim seni.” (VD: 293).

Köy kültürünü ve geleneksel yapıyı yansıtacak eşyalar eserde işlevleriyle beraber kullanılmıştır:

Elinde kendisi boyunda çalı süpürgesi vardı. (ST: 3).

Mutfak araç gereçlerinin dışında yer alan genel ev eşyaları ayrıca ele alınmıştır.

Köşedeki sandığı boşalttı (YB: 95).

*Sakalları uzamış yüzünü kaşdı, sonra arkasını dönüp tekrar uzandı **sedire** (YB: 151).*

“Tabancayı mı satmalı, ne etmeli? Tabancasız olmaz. Dostumuz var, düşmanımız var. Tabanca bizim namusumuz...” (DEF: 12).

Kadınlar kızlar ellerinde bakraçlar güğümler, su dolduruyorlar, sudan dönüyorlardı (DEF: 13).

“Getir kitabı” dedi. “Bir ibrik de su getir. Aptes alayım.” (DEF: 61).

Düşüne düşünce keseyi çıkardı, ipliğini çözdü (DEF: 53).

Cebinden teneke tabakayı çıkardı, kendi kıydığı tütünden kalın bir sigara sardı. Suriye işi çakmakla çaktı (DEF: 68). Teneke tabakasını çıkarıp sigara sarmaya başladı (ORT: 24).

Bir ağacın altına oturup kav çakmağı ile tutuşturdu (OGİ: 15).

Arkaya uzanarak saplara sokulu kamçıyı çıkardı (ST: 1).

“Tabanca deriz almaz, motor deriz almaz.” (ST: 6).

İzzet Ağa atların koşum kayışlarını çözdü (ST: 9).

Kimisi tahta bavulların üstüne çömelmişti (ST: 80).

Heybenin içindekileri çabukça boşalttı (YB: 80).

Kirmen, yün eğirmek için kullanılan araçtır:

Ertesi gün yünü koluna doladı, kirmenini aldı (VD: 262).

“Amma çakmağın varmış senin be” dedi. “Benim kibrit de ceketin cebinde kaldı.” (YB: 80).

Kavı düzeltip tekrara çakmaya başladı. Eğri demiri çakmaktaşına “çat çat” vuruyordu boyuna. Ama kav ateş almıyordu. (YB: 81).

“Bunun barut gibi alan bir çakmağı var ya?” (YB: 82).

“Kara Mahmut parmağına yeniden tütün basıp, mendiliyle sardı.” (YB: 85).

Yorganlar hep eskiydi, çiçekleri solmuş, yer yer delinmişti (YB: 95).

Omzunda küreği ile bir aşağı, bir yukarı dört dönüyordu (YB: 133).

Hayatlarda ibriği aradı. Gene nereye koymuşlardı şu ibriği? (YB: 151).

3.2. HALK İNANIŞLARI

Halk arasında köklü bir geçmişle var olarak kişilerin güçlü bir duygu ile inandığı olay veya durumlara halk inancı denir. “Halk inançları toplumun kabul ettiği ilahi dinin hükümleri ve öğretileri dışında kalan; fakat halk arasında yaygın bir şekilde yaşatılarak bir sonraki nesle aktarılan inanmalardır (Artun, 2010: 271). Her ne kadar köklü geçmiş

ve derin tecrübelerle dayansa da bu inanmaların çoğu “bâtıl inanç” olarak adlandırılır. Fakat geniş halk kitleleri bu inanmaları yaşatmaya devam eder. Özellikle geri kalmış toplumlarda bâtıl inançlar yaygın olarak görülür. Köylerin gerçeğe aykırı değişik inançların ortaya çıkmasına uygun bir yapısı olduğu için bâtıl inançlara köylerde daha çok karşılaşılr. Böyle bir yapının oluşmasında ise düşünce ve yaşayıştaki gerilik önemli bir paya sahiptir (Korkmaz, 1997: 126).

3.2.1. Bitkilerle İlgili İnanışlar

Boratav, bitkilerle ilgili olan inanışların, bitkilerden yararlanma açısından onları değerlendirenler ve bitkilerin oluşum ve dönüşümlerini açıklayanlar şeklinde olduğunu ifade eder (Boratav, 1994: 53).

Apaydın'ın romanlarında bitkilerle ilgili olarak aktarılan ilk halk inancı “Tütün Yorgunu” adlı eserde aktarılır. Bitkilerden yararlanmayla ilgili olan inançta, ceviz ağacının gölgesi, altında akan pınarla birlikte “şifalı” olarak nitelendirilir. Pınarın suyunu içip ceviz ağacının gölgesinde oturan kişinin dirileceği inancı vardır:

Orada büyük ceviz ağaçlarının altında soğuk bir pınar vardır. Suyu şifalıdır. Ceviz ağaçlarının gölgesi serindir. O suyu içen, o gölgede oturan kim olursa olsun dirilir, ayağa kalkar (TY: 53).

Yatırların çevresinde biten kimi ağaçlar, çam, çınar, çitlembik, ardıç, v.b. kendiliklerinden de bir kut taşırlar. Bu sebeple, kimi yatırlar sadece ağaç adları ile adlandırılırlar. Yatırların yanı başında bulunan ağaçların kesilmesi çok büyük bir suç sayılır ve bu yasağı dinlemeyen, çarpılma, ölüm gibi cezalara uğrar (Boratav, 1994: 53). Aynı şekilde “Define” romanında da köylüler Ballıbaba tekkesindeki ağaçlara çarpılmak korkusuyla dokunmamıştır:

Orada, Ballıbaba Tekkesi vardı. Ballıbaba çarpar diye, ağaçlar kesilmemişti. Değilse, şimdiye kadar çoktan kurutur, şu boz tepelere benzetirlerdi (DEF: 2).

3.2.2. Hayvanlarla İlgili İnanışlar

Boratav, bitkilerle ilgili inanışları sınıflandırmada kullandığı bitkilerden yararlanma açısından onları değerlendirenler ve bitkilerin oluşum ve dönüşümlerini açıklayanlar şeklindeki sınıflandırmayı hayvanlarla ilgili inanışlara da uygular. Bitkilerden farklı olarak, hayvanlar bir de yenmesinde bir sakınca olmayanlarla,

yenmesi, hatta dokunulması günah, rastlanması uğursuzluk getirici sayılanlar şeklinde yeni bir başlık daha açar (Boratav, 1994: 56).

Apaydın'ın romanlarında çevresinde çeşitli halk inançları şekillenmiş olan baykuş, karga, köpek, tavşan gibi hayvanlar bulunmaktadır. Bu bölümde romanlardan örneklerle şekillenmiş olan halk inançlarının sebepleri üzerinde durulacaktır.

3.2.2.1. Baykuş

“Yarbükü” romanında Remzi Haydar'dan saklanmak için bükte yatarken kayalığın üstünde bir gece kuşu ötmeye başlar. İnsana korku veren boğuk sesiyle öttükçe Remzi sıkıntılar içinde kıvrır, bunılır:

“Allah Allah!” dedi Remzi. “Var bunda bir iş...” ... Her ötüşünde içinde sürtünmeye benzer sinirli, uğursuz bir titreme oluyordu (YB: 145).

Burada “gece kuşu” olarak adlandırılan hayvanın baykuş olması muhtemeldir. Baykuş, uğursuzluğuna ve ölüm getireceğine inanılan yabanıl kuşlardandır. Hayvanın ıssız, tekin olmayan yıkıntılarda yuva yapması, yüzünün ve sesinin sevimsiz olması uğursuz sayılıp ölümü andırmasında başlıca sebeplerdendir (Örnek: 1971b: 18). Baykuşun ötüşü uğursuzluk sayılır, damında öttüğü evden ölü çıkar. Yanan bir odun alınarak baykuşa atılmalıdır (Artun, 2010: 279). Bir diğer uygulama ise baykuş evin damında öttüğü zaman ölümü engellemek için soğan kesilerek kuşun öttüğü tarafa atılmasıdır (Yardımcı, 1999: 373-374).

3.2.2.2. Karga

Çoban Musa Öz'deki söğüdün altında uyumaya çalışırken kocaman bir karga uçarak gelir. Sıcaktan ağzı açık şekilde, başını bir yana yıkarak tek gözüyle yere doğru bakar. Kargayı gören Çoban Musa, yörede karga ile ilgili yaşayan “uğursuzluk” inancına değinir:

“Hayırdır inşallah” dedi. “Karga için uğursuz kuş derler. Ula git başından meymenetsiz. Hişt!” (YD: 133).

Karga üzerine yer alan inanışlarda karganın ötmesinin haberci niteliği dikkat çekmektedir. Karga evin damına veya yakınına konarak öterse haber gelmesidir. Çocuklar bir suç işlediklerinde bunu kargaların haber verdikleri, çocuklara inandırılmak

istenir. Karga öttüğü zaman kar yağacağına da inanılır (Artun, 2010: 280; Boratav, 1994: 62).

3.2.2.3. Köpek

“Yoz Davar” romanında Çoban Musa, köpeklerin sıcaklığa bağlı olarak ağızlarını açmalarını bu sebeple kokmalarını bir inanışa dayandırır. Şafi mezhebinde köpeğin uğursuz sayılması bu inanışlardan bir tanesidir. Köpekler eve sokulmamasına rağmen ahrette sahibini övermiş (Artun, 2010: 281). Halk arasında yer alan bir diğer inanca göre köpek uluduğu zaman haneden ölü çıkar. Yani köpek uluması ölümün habercisidir. (Boratav, 1994: 62). Köpek, ev ve sürüyü koruması sebebiyle sadık hayvan olarak nitelendirilir. Fakat inanca bağlı olarak aşağılandığı da görülmüştür:

Köpekler bile bir karış açmışlardı ağızlarını. Soludukça pis pis kokuyorlardı. “Mundar hayvan ne de olsa.” (YD: 7).

“Define” romanında da köpeğin uğursuzluğu işlenir. Bulduğu defineyi Ankara’ya satmaya götüren Seyit Ali, bir köpeğin definenin bulunduğu çuvala pislediğini görür. Huzursuz olmasına rağmen hayra yorar. Seyit Ali’nin Ankara’daki define satma işlemini düzgün yapamaması ve köye parasız dönmesi sebebiyle köpeğin uğursuz geldiği yorumu yapılabilir.

Bir sokak köpeği geldi, çuvalı kokladı, sonra arka bacağının birini kaldırıp işedi. Seyit Ali gördü aldırmadı. Kafasını iki yana salladı. “Hayırdır inşallah” dedi. “Bunda da bir hayır vardır belki” (DEF: 256-257).

3.2.2.4. Tavşan

Tavşan; Alevi-Kızılbaş topluluklarında, vücudunun etinin olmadan sadece kandan oluşması, aslının kedi olması, anası ve babasının eşek olması, Halife Ömer’in kadın olup iki çocuk doğurduğunda çocuklarının tavşan olması, tavşanın bir kadının kirli çamaşırlarından meydana gelmesi, tavşanın kadınlar gibi aybaşı görmesi gibi halk inançlarından dolayı kesin yasağa uğramış uğursuz bir hayvan olarak görülür (Boratav, 1994: 56-57).

Tavşanın uğursuz hayvan olduğu inancı sadece Alevi toplumunda değil Sünni toplumda da bulunmaktadır. Kastamonu ve Tekirdağ’da tavşanın beslenmesi uğursuzluk sayılır. Hamilelerin tavşana bakması tehlike olarak görülür. Gaziantep’te tavşanın

ürkekliği, korkmasına bağlı olarak kaçımasından dolayı eti makbul görülmez. Yolda tavşanın görülmesi uğursuzluk olarak nitelendirilir (Abdulkadiroğlu, 1997: 166; Artun, 1978; 257; Boratav, 1994: 57).

“Sarı Traktör” romanında İzzet Ağa ile oğlu Arif kasabadan aldıkları traktörle köye gelmektedirler. Şiddetli kar sebebiyle traktörün yolda kalmasından korkmaktadırlar. Yolda traktörün önüne tavşan çıkar. *“Ulee!” diyerek çömeldi İzzet Ağa. “Tavşan için uğursuz’ derler yahu”* (ST: 174). Hasan Efendi *“Arabaların önünden her zaman geçer bilmez misin? Ne olur ki ondan, aldırma”* şeklinde rahatlatmaya çalışır. Zorlu yolculuktan sonra köye ulaşırlar. Korktukları gibi tavşanın uğursuzluğu başlarına bir sıkıntı açmaz.

3.2.3. Büyü, Sihir, Okuma ile İlgili İnanışlar

“Bilinen yollarla sağlanamayan şeyleri elde etmek birine zarar vermek ya da zarardan korunmak için birtakım gizli güçleri kullanarak doğayı ve doğa yasalarını zorla etkileme amacını güden işlemlerin tümü büyüdür” (Örnek, 1971a: 135).

Büyü, sihir, okuma ile ilgili inanış ve uygulamaların define arama sürecinde yoğunlaştığı görülür. Büyü uygulamalarının temel amaçlarından birinin bilinen yollarla sağlanamayan şeyleri elde etmek olduğunu belirtmiştik. “Define” romanında defineye ulaşmak adına kutsal kitap üzerinden bir nesnenin yerini bulmaya çalışmak, aynaya bakmak, remil atmak gibi uygulamalar yoğunluktadır. Gerçekleştirilen büyüsel pratikleri çalışmanın “Halk Defineciliği” bölümünde inceleyeceğimiz için burada örnek olacak kadarını vermeyi uygun görüyoruz:

“Ben bu Habib Ağa gibi okumayı bilsem, valla hiç durmam, valla hiç durmam, boyuna kitaba bakarım. Aynaya bakarım, remil atarım (DEF: 58).

“İyi ama bacım” dedi. “bu gayri hocalık iş olmuş” (YB: 120).

“Veli hoca kitaba bakmış da, ‘Bizim köylü değil’ demiş. ‘Şöyle şu taraftan gelmişler, üç kişiler’ demiş” (DEF: 231).

“Belki de gelirken Ankara’dan bir muska uydurdun kafir!” (ORT: 89).

“Buralarda kitap çevireceğiz arkadaş” dedi. “Okunmuş gül dalı tutacağız. Nerede ne varsa hep anlayacağız.” ... “Bana kalırsa aynaya bakalım, remil atalım” (DEF: 80).

“Çocukların karnı şiş, yüzleri sararıktı. Kolları bacakları çöp gibiydi. Kimisi bileğine okunmuş ip bağlıyor, kimisi başına kurşun döktürüyordu (KÖY: 255).

3.2.4. Uğur -Uğursuzluk İle İlgili İnanışlar

Boratav (1994: 94-95), uğuru “bir nesnenin bir kişinin bir hayvanın, bir işin, bir zamanın bir yerin özündeki iyiliği, mutluluğu, bereketi, kolaylığı, kısaca olumlu niteliği ve gücü” olarak tanımlar.

Bir nesnenin ya da canlının uğurlu ya da uğursuz olarak anılması onun sözlü kültür içerisinde barındırmış olduğu niteliğinden kaynaklanır. “Halkın inanış ve işlemlerindeki bütün davranışlar, zamanlar, yönler, çevresindeki nesnelere, kişiler, hayvanlar uğurlu ve uğursuz olarak kümelenebilir” (Boratav, 1994: 95). Talip Apaydın’ın romanlarında uğur ve uğursuzluk inancı zaman, kişi, olay, hayvan üzerinden değerlendirilir. Eşyaların, davranışların, yönlerin uğur ve uğursuzluğu ile ilgili tespitler bulunmamaktadır.

3.2.4.1. Zamana Bağlı Olarak Uğur-Uğursuzluk İnancı

Günlerin aylarında uğursuz olduğuna dair inançlar vardır. Genel olarak belli bir işin yapılma zamanının uğursuz olduğu inancı hâkimdir.

“Ooo... Anan kadir gecesinde mi doğurdu ula seni?” (EO: 279).

“Anan seni kadir gecesinde doğurmuş kardaş” (ORT: 87).

“Bizim ki de bir uğursuz güne denk getirmiş işte, ne edersin?” (ORT: 87).

“Ağustos ayı Türklere yardım ediyor, bize ise uğursuzluk getiriyor” (VD: 343).

“İşler hep ters anasını sattığım. Böyle uğursuzluk görmedim ben. Buldun hasta olacak zamanı deyyus!” (YD: 132).

Uzakta göğün ucunda bir yıldız aktı. “Hayırdır inşallah” diye söylendi. “Bugün uğurumuz yok zati. Gidip yatmalı en iyisi” (TDİ: 78).

3.2.4.2. Kişiyeye Bağlı Olarak Uğur-Uğursuzluk İnancı

Kişiyeye bağlı olarak aktarılan uğursuzluk inancında, kişinin mizacı, atası, geçmişte yaptıkları vb. gibi olgulardan hareketle kişinin uğursuz olduğuna inanılır. Bu sebeple halk, bu tip kişilerin çevrelerinde bulunmasını istemez. Bu kişilerle herhangi bir iş yapmaz:

“*Sen bu deyyusa uyma, gitme onunla bir yere. Uğursuzun, delibozuğun birisi...*” (EO: 5).

“*O uğursuz gene başına...*” (DEF: 175).

“*Ula ne kudümsüz adammış bu be!*” (EO: 151).

“*Var emme, o bizi ortak eder mi? Çalıştırır ancak. Hem o, uğursuz canım. O kadar aradı da bulamadı.*” (YB: 120).

“*Eli boşalırmış. Boşalsa ne halt edeceksin korkak düzü! Bildiğim Uzun Ahmet değil misin? Uğursuz...*” (YD: 219).

3.2.4.3. Olaya Bağlı Olarak Uğur-Uğursuzluk İnancı

Romanlarda kurgu içerisinde gerçekleşen bazı olayların uğursuzluğuna inanılır. Bu uğursuzluğu yok etmek için namaz kılmak, dua etmek başlıca uygulamalardır:

“*Durun*” dedi. “*İkişer rekât namaz kılmadan başlamayın. Uğurumuz kaçmasın*” (DEF: 96).

“*Bu kolda bir uğursuzluk var*” diye düşündü. “*Daha önce de bu kolum yaralanmıştı. Uff...*” (TDİ: 330).

“*Vatan Dediler*” romanında Ayşe Kadın düşman askerlerinin camiye, sokağı, kırını kirlettiğini düşünür. Yunanlı askerlerin topraklarında gzmelerini, yaptığı işleri uğursuzluk, kudümsüzlük olarak görür. (VD: 262).

“*Bu deyyusun işinde uğur mu var zati? Geberseydim canımı geri verir miydi uyuz bekir*” (EO: 83).

3.2.4.4. Hayvana Bağlı Olarak Uğur-Uğursuzluk İnancı

Eserlerde uğur getireceği düşünülen herhangi bir hayvan yer almamaktadır. Buna karşın “*Yarbükü*” romanında baykuş, “*Yoz Davar*” romanında karga, “*Sarı Traktör*” romanında tavşan ve “*Yoz Davar*” ve “*Define*” romanlarında köpek uğursuzluk getireceği düşünülen hayvanlardır. Hayvanlar ve uğur, uğursuzluk ilişkisi araştırmanın “*Hayvanlarla İlgili İnanışlar*” bölümünde ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

3.2.5. Nazarla İlgili İnanışlar

Nazar sözcüğü genel olarak kimi insanların bakışlarındaki zararlı güç ve bu nitelikleriyle bir kişiye bir hayvana, ya da bir nesneye bakmakla, canlı üzerinde hastalık, sakatlık, ölüm, nesne üzerinde sakatlanma, kırılma gibi olumsuz etkinin meydana gelmesi anlamını taşır (Boratav, 1994: 103-104). Nazar, insandaki beyin gücünün gözdeki yansıma kaynaklı bir noktaya yoğunlaşmasıyla gerçekleşir. Çok yakın mesafeleri etkileyebilen bu enerji, uzaklardaki bir kişiyi de zarar verebilir (Yardımcı, 2013: 345). “Sarı Traktör” romanında nazar değme olasılığı sebebiyle olumlu bir özelliğin gizlendiği görülmektedir:

Oğlunun çalışkan olduğunu açıkça söylemek istemiyordu nedense. Belki “nazar değer” diye çekiniyordu (ST: 185).

“Nazar (göz) değmesi” bakışlardan ve özellikle gözlerden kaynaklı olarak gerçekleşir. Mavi gözlü kişilerden nazar değeceği halk arasında yaygın olan bir inanıştır. Nazar değdirme potansiyeli olan kişiler “kem gözlü” olarak nitelendirilir. Nazara, kıskançlık, haset gibi bazı duyguların sebep olduğu düşünülür. Bunun tersi olarak bazı duyguların aşırı gösterilmesi sevgi, aşk vb. yine nazara sebep olabilir. Halk arasında çocuk anne baba sevgisinde itidalli davranılması esastır. Duygularda denge nazar değip değmemesi konusunda çok önemlidir:

“Ne yapacaksınız?.. Gene ne oldu... Hangi kem gözlü dürzü dokundu!..” (TDİ: 128).

3.2.6. Kutsal Merkezlerle İlgili İnanışlar

Türkler Orta Asya’dan Anadolu sahasına geldiklerinde beraberlerinde getirdikleri inanç sistemine ait atalar kültü, tabiat kültü, gök tanrı kültü, Şamanizm’e ait eski inanç uygulamalarından yeni dinle çatışmayanları olduğu gibi, çatışanları da mevcut kültürle harmanlayarak yaşatmışlardır (Ocak, 2000: 53).

Atalar kültürünün günümüze kadar gelen biçimi olan atanın mezarının ziyareti daha sonra bölgedeki ulu zatların, dini şahsiyetlerin mezarlarının ziyareti haline gelerek bu mekânlar birer kutsal merkezlere dönüşmüşlerdir. “Evliyalar velayet derecesine ulaşmış kişilerdir. kimi zaman tayy-ı mekan (bir anda uzak mesafelere gitme), tayy-ı zaman (bir anda birkaç yerde bulunma), su üstünde yürüme, kalp okuma vd. gibi üstün özelliklere

sahiptir. İslam inancına göre buna ‘keramet sahibi olma hali’ adı verilir” (Artun, 2010: 292).

Keramet sahibi olan bu şahsiyetlerin ziyaretine gidilerek, yüzü suyu hürmetine, Allah’ın sevdiği kulları olan bu şahsiyetler aracılığıyla dileklerde bulunulur. Her kutsal mekân beraberinde uyulması gereken kurallar, yapılması gereken bazı ritüelleri beraberinde getirir. Mekândaki toprak, taş, bitki, su, mezar taşı gibi nesnelere dokunmak, öpmek, çevresinde dolanmak, içmek, elini yüzünü yıkamak vb. gerçekleştirilen uygulamalardan bazılarıdır.

Apaydın’ın romanlarında üç tane kutsal merkez dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki “Toz Duman İçinde”, “Vatan Dediler” ve “Köylüler” romanlarında yer alan “Tacım Dede Tekkesi”dir. “Define” romanında “Ballıbaba Tekkesi” yer alırken “Tütün Yorgunu” adlı eserde ise “Keçecidede” vardır. Bu kutsal merkezlere köylüler tarafından duyulan saygı çok önemlidir. Kutsal merkezlere getirilecek bir zarara veya yapılan saygısızlığa ulu zatın cezasının büyük olacağı inancı hâkimdir. Köylüler tarafından en çok dile getirilen ceza “çarpılma”dır:

“Höst dürzü! Aksi deme ermiş adama, çarpılırsın!” (TY: 48).

“Cık” etti Habip. “Orayı bırak Seyit. Orası evliya yeri. Adam çarpılır. Günah hem de” (DEF: 75).

“Bu evliya büyük evliya arkadaşı. Ballıbaba demişler buna” (DEF: 171).

“Evliyaya kazma sallayan adam onmaz oğlum!” dedi muhtar. “Aha bak, serildi ikisi de. Ayağa kalkacakları da şüpheli” (DEF: 198).

“Kalkar da gene yatar o. Görürsünüz. Eğer evliyayı kazanlar onlarsa, iflah olmazlar, hiç yolu yok. Nabalınız boynuma olsun cezasını çekerler. Hem de fayızıyla. Ula ne demek evliyanın mezarına kazma sallamak?” Birden öfkeleni bağırma başladı. “Ula din iman yok mu bu heriflerde? Allah korkusu yok mu? Duyulmuş şey mi, dee bin yıllık evliyanın mezarını kazmak? La bu köy yıkılmazsa iyi valla. Zelzele olup sallanmazsa, selller gelip götürmezse... Kıran çıkıp milleti kırmazsa...” (DEF: 198).

“Ne oluyor yavru, nedir bu? Tacım Dedeyi kurşunluyorlar. Bu köy battı” (TDİ: 399).

“Kimisi “cin çarpmış” diyordu. Kimisi “tekkeye çıkaralım” diye ısrar ediyordu (DEF: 277).

“Bu köye taş yağacak!” dedi. “Bu köyün uğuru kaçtı. Temeli oynadı. Oturuyunuz burada değil mi? ... Ülen oğlum, ne demek, bu köyün dağı, taşı, direği, o mübareğin yüzü suyu hürmetine ayakta duruyor, bunu bilmiyonuz mu? ... Sen yap yapma! Ballıbaba bu köyün evliyası değil mi? Onun günahı hepimize düşer, hepimize! Yaa! Allah taş eder bu köyü! Allah bu köyün rızkını keser!..” (DEF: 201).

“Sövdüm la, kaç kere sövdüm. Hiçbir şey olmadı. Aha şu tekke var ya, ben ona bile sövdüm. Anamın hastalığında hani, okuduk mokuduk... Ertesi gün ölünce, ne dinini bıraktım ne imanını.” (DEF: 1).

Ballıbaba Tekkesi buradan daha iyi görünüyordu. İri taşlarla geniş bir avlusu vardı. Tekkeye yakın bodur ağacın dallarına binlerce bez parçası, iplik, yün kırıntıları bağlanmıştı. Her geçen okur, üfler, adak adar, öyle geçerdi (DEF: 4-5).

“Yatıra götürsek faydası olmaz mı acaba?” (DEF: 141).

“Peki Ballıbaba'nın mezarı kazılır mı? Kazılırsa adamı çarpmaz mı?” (DEF: 166).

“Millet tekkeye çıktı. Topal Şerif'in gelini hasta. Acele götürdüler. Çabuk ol, kitabını al da git.” (DEF: 59).

Tekkede kurbanın yemek için hazırlanışı ile ilgili bilgiler bulunmaktadır.

Ocağa kocaman bir kazan vurmuşlar, et pişiriyorlardı (DEF: 60).

“Hocalara götürdük, yatırlara götürdük, hiç fayda vermedi (Kİİ: 123).

“Toz Duman İçinde” “Vatan Dediler” “Köylüler” romanlarından oluşan üçlemede, “Tacım Sultan Tekkesi” kutsal bir merkez olarak köy yaşamının merkezindedir. Tekke, eserlerde yer yer Tacım Dede Türbesi” olarak da adlandırılır.

Tacım Dede türbesinde ölüsünü görmüşler. Demek dua ederken... (KÖY: 370).

“Faydası olmazsa Keçeci Dede'ye götüreceğiz, başka çaresi yok. Yol yakinken, iyice kötü olmadan...” (TY: 38).

Keçeci Dede'ye yapılacak ziyarette gerekli olanlar eserde kurban ve biraz da para olarak belirlenmiştir. (TY: 39).

“Bubamı Keçeci Dede’ye götürecekler, kurban lazımmuş.” (TY: 45). Paranın ritüel içerisinde nasıl uygulanacağına dair bilgi ise şu şekilde verilmiştir. “Orada koynuna koyacağız, lazım olacak.” (TY: 46).

Bölgede Keçeci Dede’ye olan rağbeti göstermesi açısından şu cümle örnektir: “Biz delikanlılığımızda ne kadar hasta çıkardık buradan.” (TY:48). Ta Samsun’dan, Çorum’dan hasta getirilirdi. Üç gün, beş gün bir ay kalanlar olurdu (TY: 53). Keçeci Dede çok işleyen bir hastane gibiydi (TY: 55).

Keçeci Dede hemen hemen her hastalıktan mustarip insanlardan gelirdi. Çevre halkı birçok hastalığın burada iyileştirildiğine inanmıştı. (TY: 52). Özellikle akıl hastaları getirilirdi. (TY: 53).

Keçeci Dede ocağının oluşumuyla ilgili eserde şu bilgiler verilir: “Kimse çıkarmamış yeğenim, kendisi çıkmış. Ben burada öleceğim, beni buraya gömün demiş.”(TY: 48). Ocağın tepenin başında olmasıyla ilgili olarak şu açıklamalar yapılır: “Burayı bulmuş ya, ne sandın? Onun da bir bildiği var elbet. Buraya çıktı mı hasta iyi olur. Allah’ın hikmeti işte.” (TY: 48).

“Define” adlı eserdeki “Ballıbaba Tekkesi” ile “Tütün Yorgunu” romanındaki “Keçeci Dede Ocağı” arasında benzerlikler bulunmaktadır. “Ballıbaba Tekkesi” çevreye göre en yüksek yerdedir. Aynı şekilde “Keçeci Dede Ocağı” da tepenin başında yer almaktadır. “Tacım Dede Tekkesi” de diğer kutsal merkezler gibi tepenin başında bulunmaktadır:

“Durumu kötü bunun” dedi. “Yarın Tacım Dede’ye götürelim. Bir de orada okuyup üfleyelim. Sonra havale edelim Tacım Dede’ye. Belki o iyi eder. Şeytan dolmuş içine baksanıza. Hiç faydası olmuyor. Habire bağırtıyor. Allah bilir ya, iyi olacak bu. Emme Tacım Dede’ye götürmek lazım.” ... Oraya kurban götürmek gerekirdi (TDİ: 75).

Tacım Dede tekkesinin fiziki şartları ve tekkenin içerisindeki türbeninin fizikî durumu eserde ayrıntılı olarak sunulur:

Çatısı kararmış, yer yer sıvalar dökülmüş, eski bir yapıydı. Duvarları iri taşlarla örülmüştü. Avlusunda ulu ağaçlar vardı (TDİ: 82).

Üstündeki yeşil örtü iyice eskimişti. Baş taraftaki taşa geçirilmiş sarık da tozluymuştu (TDİ: 370).

Hastayı içeri aldılar. Mezarın yanı başına uzattılar. Mahmut hemen diz çöktü. Okumaya başladı (TDİ: 82)

Hadi dua edelim, Tacım Dede bizi korusun. Ellerini açıp okudular. Tacım Dedeye yalvardılar (TDİ: 368).

Tacım Dede tekkesine ziyaretlerinin sebepleri şu şekildedir. “*Hastalara, ölülere, çocuğu olmayan kadınlara... (dua ederlermiş) (TDİ: 379).*

Tekkeye keşfe çıkan Yunan askerleri tekkede mumlar görürler.

“*Bak mum da yakmışlar. Bizim adetlere benziyor bunlarınkı de*” (TDİ: 380).

Keçeci Dede şifa dağıtan bir merkezdir.

Keçeci'nin torunlarından olduğu söylenen Yasin Efendi bu işin uzmanıydı. Ocaklı olduğu için nefesi, duası etkiliydi. Ona gelen her hasta Allah'ın izniyle iyi olurdu. Böyle inanılmıştı. Yasin Efendi okur üfler, çeşitli iyileştirme yöntemleri uygulardı (TY: 53).

Eskiden çoluk çocuğu ile birlikte kendisi de tekkede otururdu. Sonradan köye indi, ev yaptırdı (TY: 53).

“*Dünyada işi iş Keçeci oğlunun. Hediyeler gelir, paralar gelir. Fakırdan az alır, zenginden çok alır*” (TY: 53).

Keçeci Dede'ye gelen boş gitmez. Ya iyileşir ya iyice kaçırır keçileri (TY: 59).

“*Dede'nin mezarını üç kere dolaştırın. Sonra fatiha okuyun. Kadınlar ayrılınsın. Siz şu ilerde durun*” (TY: 60).

“*Hastanın koynuna para koydunuz mu? Biraz para konulacak. Koyun, ne kadar varsa.*” (TY: 61). “*Koy şimdilik on lira. Sonra daha koyarsın. Öbürleri çıksın hadi. Kurbanınızı kesin. Yalnız önce Dede sırtını sıvazlayacak. Sonra mezarı üç kez dolandıracaksınız. Unutmayın. Etin yarısını tekkeye ayırın. Paçasını, postunu... Hadi bakayım, çabuk olun*” (TY: 61).

Keçeci Dede çırayı alıp yüzüne tuttu. Gülümsedi. Sonra elini koynuna sokup parayı aldı. Bir dua okudu. Parayı üç kere ağzına, alına değdirdi, cebine koydu. Direği çevresinde bir iki dolandı. Dua okuyup yüzüne üfledi (TY: 62).

Keçeci Dede birden bağırdı: “Cinler! Şeytanlar! Çıkın insanoğlunun içinden!” (TY: 63).

“Okudu” dedi Hüseyin. “Okumaz mı? Hem okudu hem okuttu. Cinleri, şeytanları azarladı. ‘Çıkmın adamın içinden’ dedi” (TY: 66).

3.2.7. Adak ve Kurbanla İlgili İnanışlar

Kurban kesmek çeşitli sebeplerden hareketle Tanrı’ya yakınlaşmak amacıyla gerçekleştirilen bir ayin ve tören çeşitidir. Genelde bağı kuvvetlendirmek adına Tanrı için kurban kesildiği görülse de kutsal kabul edilen varlıklara, ata ruhlarına da kurban adanmıştır. Kafesoğlu, “Türk Bozkır Kültürü” adlı eserinde Türk kültüründe at ve koyun kurbanın yaygınlığını ifade eder (Kafesoğlu, 1987: 302). Kurban kanlı olabileceği gibi saç şeklinde kansız olarak da gerçekleştirilebilir. Arpa, buğday, şeker, bozuk para, yoğurt süt saç olarak kullanılır. Aynı şekilde ekme de yer yer saç olarak tercih edilir (Kalafat, 2012: 11).

Kazaklar ve Kırgızlar, kurban sözcüğünü “kudayı” olarak kullanırlar. Bu sözcüğün “hüdayi” sözcüğünün bozulmuş hali olduğu düşünülmektedir. Çağdaş şamanist Türk boylarında “tayılga, hayılga” kelimelerinin Moğolca kaynaklı olduğu öne sürülür. Yakutça’da ise kurban “kerek” olarak ifade edilir (İnan, 1986: 97-98).

Kurban ve adak inancının temelde çıkar ilişkisi üzerine kurulu olduğu söylenebilir. Nitekim Sedat Veyis Örnek *100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane* adlı eserinde kurban ve adak geleneğinin “Ben sana veriyorum, sen de bana ver” ilkesine dayandığını ifade etmiştir (Örnek, 1971a: 89).

İncelediğimiz romanlarda hastalıklardan kurtulmak amacıyla kurban kesme inancının yaygın olduğunu görmekteyiz. Karakterler hastalıklar, yaralanmalar ve sakatlıklar karşısında yöredeki büyük zatın türbesine giderek kurban keserler. Allah’ın rızasını kazanarak oradaki evliyanın aracılığıyla sıkıntıdan kurtulmayı dilerler.

“Tütün Yorgunu” ve “Define” adlı eserlerde tekke ziyareti sırasında kurban kesme ve kurbanın yöre halkı tarafından yenilmesi dikkat çeker.

Define romanında Seyit Ali defineyi bulmak için adak adadığını söyler.

“Söz aramızda, hazineyi bulursam, ona da hisse vereceğim. Söz bir Allah bir” (DEF: 233).

Köylüler romanında ise Hacı Nuri başındaki dertten kurtulursa kurban keseceğini ifade eder:

“Şu işten de bir sıyrılıp kurtulursam hey Allah’ım, bir kurban daha keserim sana. Koca bir öküz keserim” (KÖY: 44).

Rüstem’in adak adandığında verdiği cevap bölgede adak adamanın ne kadar yoğun ve güçlü olduğunu gösterir.

“İyi. Öyle bir adağın varsa Allah yardım eder işte” (DEF: 233).

“Götürelim hoca efendi. İrice bir tavuk bulsam, onu kessek olur mu? Fakir işi... Yanında pilav yaparız” (TDİ: 80).

“Tütün Yorgunu” romanında kesilecek kurbanın niteliği hakkında şu bilgiler verilir:

“İki keçimiz var, dişi. Dişiden kurban olmaz değil mi?” “Keçi olmaz” dedi Ali Hoca. “Koyun olacak. Hem erkek olsa daha iyi.” (TY: 39).

“Bilseydim bugün size bir kuzu getirirdim valla. Kebap yapar yerdik şurada”... “Bir dahaki sefere söz!” dedi (YB: 76).

“Komşular kuzu falan dedilerdi. Alıp keseyim, suyunu akıtsınlar.” (YB: 131).

Bir bahar günüydü, törenle temeli kazdılar. Kurbanlar kesildi. Davullar zurnalar döğüldü. Gençler halay tutup oynadılar (FİŞ: 10).

3.2.8. Cin

Halk inanç sisteminde cinlerin; genelde banyo, mezarlık, kül, mağara gibi tekin ve temiz olmayan yerlerde bulanacağına dair inanç hâkimdir. “Define” romanında; oldukça büyük, içerisinde hayvan pislikleri, kemikler bulunan mağaranın içerisinde cin olabileceği düşüncesi bu durumu destekler:

“Ya içinde cin olsaydı? Hiç korkmadınız mı?” (DEF: 208).

“Cinler bazı insanların içine girerek onları diledikleri gibi yönetirler. Bu nedenle kişi kendi iradesi ile değil içinde bulunan cinin iradesiyle hareket eder ve onun isteklerini yerine getirir. ... Toplumumuzda sıra dışı davranan, olağanüstü özelliklere sahip oldukları düşünülen kişilerin özellikle delilerin cinleri olduğuna inanılır” (Karakaş, 2017: 172). “Tütün Yorgunu” adlı romanda, Ağ Osman adlı karakter “cinli” olarak nitelendirilir. Bu nitelendirmede, “herkesin yürüyüp onun koşması, herkesin gülüp onun

dişini sıkması” (TY: 48) sebep olarak gösterilir. Bu da köy toplumunda sıra dışı olarak adlandırılacak bir davranış şeklidir:

“Zati oldu bitti cinli bir herif.” (TY: 48).

Cinler birçok sebepten dolayı insanlara zarar verebilirler. Cinlerin vereceği zararlardan başlıcası; halk arasında “çarpılma”, “cin çarpması” olarak adlandırılan durumdur:

“Kimisi “cin çarpmış” diyordu. Kimisi “tekkeye çıkaralım” diye ısrar ediyordu (DEF: 277).

“Define” adlı romanda hayvanlara yapılacak olan zulümün “çarpılma” ile sonuçlanacağı düşüncesi, halk inançlarının sosyal kontrol işlevine güzel bir örnektir:

“Ne istersin katırdan? Hem dine sövülmez arkadaş, çarpılırsın.” (DEF: 1).

3.2.9. Hızır

Hızır, ab-1 hayatla ölümsüzlüğe kavuşmuş, çevresinde kutsal anlatılar oluşmuş, zor durumda kalanlara yardım etmesiyle bilinen kimi tespitlerde peygamber, kimi tespitlerde Evliyaullah, kimi tespitlerde ise efsanevi kahraman olan ulu kişidir (Kalafat, 2011: 28).

Hızır’ın rüzgârdan hızlı koşan, ab-1 hayat içmiş, deniz üzerinde yürüyebilen Benliboz ve Bozat adlarıyla bilinen soylu, demir bir kır ata bindiğine de inanılır (Topçu, 2008: 49-50). Hızır’ın ab-1 hayatı içmesiyle ilgili olarak Zülkarneyn ile yolculuğu aktarılır. Zülkarneyn fırtına sebebiyle ordu ve Hızır’dan ayrılır. Hızır ilahî yardımla bir nurun içinde yer alan ab-1 hayatı içer ve ölümsüz olur (Ocak, 1985: 43-58).

Hızır’ın zor durumda olanlara yardım etme özelliği birçok Türk destanında ve halk hikâyesinde yer almıştır. Beşikteki Manas’ın korunması (Radloff, 1995: 19), Yaralı Mahmut’un Gence’ye ulaşması (Aslan, 1990: 19), Boğaç Han’ın yarasının iyileşmesi (Ergin, 2011: 31), Köroğlu’nun babası Yusuf’un gözlerinin iyileşmesi (Öztelli, 1974: 16), Züleyha’nın güzelleşmesi, Tahir’in Zühre’nin memleketine ulaşması, Asuman’ın kuyudan kurtarılması, Telli Nigar’ın ilaç yapmayı öğrenmesi (Alptekin, 2015: 329) bunlardan bazılarıdır.

“Define” romanında Hızır inancı, rüya motifi ile birlikte sunulur. Hızır’ın zor durumda olanlara yardım etme niteliğindeki karakteristik özelliği, define arayan Seyit Ali’ye rüyasında görünerek gerçekleşir:

“Hızır Aleyhiselam ak sakalıyla karşıya bağdaş kurmuş, gülümseyerek bakıyordu. Bir de başını sallıyordu ağır ağır. Ama hiçbir şey söylemiyordu” (DEF: 32).

“Vatan Dediler” adlı romanda yaşanan bir olay, Hızır inancının halk arasında canlı tutulduğunun bir kanıtıdır. Olayda Mahmut ile Haceli tabur komutanına giderken yolda karşılarına bir köylünün çıktığını söylerler. Köylünün *“Gelin asker ağalar, şu tavuğu yeyiverin. Siz vatan için çalışıyorsunuz”* (VD: 184) dediğini ifade ederler. Bunu üzerine oradaki kişiler Hızır’a olan inançlarını şöyle ifade ederler:

“Allah Allah, ne arıyormuş köylü orada? Hızır aleyisselam olmasın” (VD: 184).

Aynı eserde Hızır’ın ansızın çıkarak dardaki kişiye yardım etmesi ya da bir kişiyi yardıma vesile kılması aktarılır:

“Oy oy oy... Her işin çaresini bulursun koca Allah ’ım. Bu Nazife olmasaydı be nne ederdim? Hızır gibi yolladın. Dayanak oldu bana, ömrü uzun olsun” (VD: 261).

3.2.10. Rüya

İlk çağlardan günümüze insanların ilgisini çeken rüyalar, bir kimsenin uyku sırasında zihninden geçen hayal dizisi şeklinde beliren kısa görüntüler olması sebebiyle gizemli bir süreç olarak düşünülmüştür (Günay, 1999: 78).

Rüyada yer alan durum ve olaylar, bunlara bağlı kişiler ve nesnelere gerçek hayattaki bir tehlikeyi ya da müjdeyi temsil edebilir. Kimi şahıslar, edinmiş oldukları birikim ve tecrübeyle sembolik unsurları ortaya çıkararak rüya yorumu yaparlar. Rüya bir kişiye görüncede bir toplumun kaderini etkileyebilir. Bu sebeple kimi topluluklarda görülen düşler diğer topluluk üyelerine anlatılma zorunluluğu töresel bir norm olarak kendini göstermiştir (Jung, 2004: 234).

“Halk rüyasında gördüklerinin etrafında da inanışlar oluşturmuştur. Halk, rüyasında gördüklerinden anlamlar çıkarıp geleceğe dair yorumlar yapar. Rüyada yeşil ve beyaz renkler görünce sevinilir, siyah renkte ise üzüntü duyulur. Rüyada yılan gören kişinin düşmanından kötülük geleceğine inanılır. Rüyada iplik görünce yola gidileceğine

inanılır. Rüyada kız çocuğu görmek kötü haber, erkek çocuğu görmek iyi haber duyulacağına işarettir. Yine rüyada ağlayanın sevineceğine inanılır” (Artun, 2010: 297)

Rüyaların tersinin çıkacağını inancı, “Define” ve “Vatan Dediler” adlı romanlarda işlenmiştir. Kişiler, rüyaları olumsuz olduğu için işlerinin olumlu sonuçlanacağını düşünürler:

“Rüya tersine çıkar derler. Demek paraları yakalayacağım. İyi. Hem de helal para. Temiz...” (DEF: 326).

“Vatan Dediler” adlı romanda da Ayşa Kadın korkunç bir rüya ile uyanır. Rüyasında oğlu Mahmut, düşman tarafından işkence görüyordur. Rüyasını Nazife’ye anlattığında rüyaların tersine çıkması inancını vurgular:

“Tersi olacak hala. O Yonan Askerlerine vuracak. Gör de bak” (VD: 134).

Rüyalarım bile giriyor valla. Ak sakallı bir adam nerede ne var, bana hep söylüyor (DEF: 7).

“Bir gün ak sakallı bir adam bana dedi ki, ‘oğlum Seyit’ dedi. ‘Hiç başka yeri arama, hazine mağarada’ dedi. ‘İki kazan dolu silme altın var’ dedi. ‘Lakin nasıl çıkaracaksın, orasını bilmem’ dedi. Çünkü mağaranın ilerisi çok darmış. İnsan zor geçermiş. Öyle dedi” (DEF: 74).

Seyit Ali gördüğü bu rüya karşısında çok etkilenir. Üçüncü girişiminde hazineyi bulur. Eski definecilerden Veli Dayı hazineyi nasıl bulduğunu sorduğunda “Ben biliyordun zati bulacağımı. Rüyama girdiydi. Sakallı bir dede dedi” (DEF: 253) şeklinde cevap verir.

Aynı eserde rüyanın bir diğer işlevi de motivasyon kaynağı olmasıdır. İlerde olması istenen bir olay rüya aracılığıyla bir öngörü olarak kabul edilir:

“Ben zati rüyamda gördüm. Saldırıya geçmişiz. ... Düşman hemen karşımızdaydı. Yüzleri belli oluyordu. Hani Sakarya’da esir aldığımız uzun boylu bir subay vardı ya, o da içlerindeydi” (VD: 330).

Günlerden bir gün Şirin korkulu bir rüya gördü. Sıçrayıp oturdu yatağının üstüne. Azgın bir köpek Ferhat’a saldırmıştı. Bacağından ısırılmıştı. Yarası ağırdı (FİŞ: 82).

“Köylüler” romanında Haceli, rüyasında gördüğünü söyleyerek yöre için önemli bir kutsal merkez olan Tacım Dedeye gitmeleri gerektiğini söyler. Haceli’nin rüyasında Tacım Dedeyi görüş biçimi rüyaların ve yöredeki kutsal şahsiyetlerin uyarıcı rolüne örnektir.

“Azarladı beni. ‘Yıllardır unuttunuz’ dedi. ‘Dünya işlerine dalıp gittiniz’ dedi” (KÖY: 346). Rüyadaki kutsal şahsiyetin sözlerinin dışında rüyadaki davranış biçimleri rüyayı gören için yorumlamaya açıktır. *“Gözlerini dikti yüzüme. Ak sakalı bir karış. Parmakları kalem gibi. Çok kırgındı. Hiç kımıldamadan baktı. Biz ne yaptık Mamıt, çok yanlış ettik herhalde”* (KÖY: 346).

Mümine Banu korkunç bir rüya görüyordu, titreyerek uyandı. Ak sakallı yaşlı bir adam kalın bir sesle: “Ferhat’ı zindandan çıkar! Onun suçu yoktur. Öyle bir yiğide yazıktır” demişti (FİŞ: 49).

“Toz Duman İçinde” romanında Hacı Nuri, Hz. Muhammed’i rüyasında görür. Rüyaların uyarıcı rolünün dışında yol gösterici olmasına vurgu yapılır:

“Ben bazen görürüm Peygamber Efendimizi. Emme bu sefer başka türlü gördüm. Bismilla... Yüzünün şöyle ön trafi, kıpkırmızı altın. Arka tarafı ak gümüş. Bir güzel, bir parlıyor, bakmaya kıyamazsın. Gözlerim kamaştı. Hemen tekbir getirdim. Bana bakıp güldü. “Söyle ya kurban olduğum, yolunuzu aydınlat!” dedim. “Yolunuz aydınlık” dedi. “Padişahın izinden gidin” dedi. “O benim vekilim” dedi. ... Sonra sonduğu yerden kayboluverdi. Yukarıda bir şimşek çaktı. Başımı kaldırıp baktım, emme hiçbir şey göremedim” (TDİ: 39).

Rüyaların uyarıcı rolüne bir diğer örnek Haceli’nin düşman askerlerini rüyasında görmesidir:

“Rüyamda bir baktım, bizim evin önünde bir sürü düşman askeri. Baiları miğferli, elleri silahlı, sarı sarı, kırmızı kırmızı adamlar. Sıçrayıp uyandım. Bir terlemişim, bir sıkılmışım (TDİ: 57).

3.2.11. Dini İnançlar ve İlgili Unsurlar

Kişioğlu varlığını anlamlandırmaya çalışırken aklıyla çözümleyemediği konularda dini değerlere yönelmiş, kainatı ve hayatı inançlar aracılığıyla yorumlamıştır (Çubukçu, 1990: 65). İnançın sistemli bir şekilde yaşanışı olan din, kültürü şekillendiren önemli

unsurlardandır. Ritüeller ve çeşitli kavramlar dini oluşturan belli başlıca etkenlerdendir. Hz. Muhammed, şeytan, kıyamet, cennet, cehennem dinle ilgili kavramlar; abdest, hac, namaz, sünnet, dua-sure, Kur'an-ı Kerim okumak, kutsal mekân ziyaretleri romanlarda yer alan çeşitli ritüellerdir. Bu ritüellerin uygulanması, devamlılığı cenneti kazanmak için oldukça önemlidir:

“Şu köyde senle benden başka kim var dini bütün adam? Orucumuzu tutarız, namazımızı kılarız. Zekâtımızı veririz. Daha ne yapalım ha? Bir de hacca gittik mi, sağlam cennetliğiz canım” (TDİ: 31).

3.2.11.1. Abdest

Abdest, dinî uygulamaların yerine getirilmesinde ön şart olan temizlik amacıyla gerçekleştirilen arınma ritüelidir. Romanlarda abdest bir dini uygulama olarak namaz ibadeti öncesinde gerçekleştirilir:

Babası kalkmış, evin gerisindeki bulaşık suyu döktükleri taşlıkta aptes alıyordu. Eğiliyor, kollarını yıkıyor, sesli sesli dualar okuyordu (EO: 13).

O sırada Hafız Efendi peydah oldu. Yeni aptes almış, gömleğinin kollarını indiriyordu (ST: 73).

Bir iki yaşlı adam aptes almak için çarşıya gittiler (YB: 151).

“Emmioğlu” romanında ise tarlaların kura ile paylaşılması öncesinde kahramanların abdest aldığı görülür. Suyu en yakın tarlanın kendisine çıkması için arınmış bir şekilde kura çekmek isterler:

“Ondan sonra aptes alıp kurramızı çekeceğiz, herkes yerine sahiplenecek, anladınız mı?” ... Irmak boyuna girip gusül abdesti aldılar (EO: 248-276).

3.2.11.2. Hac

Kutsal mekanları ziyaret etmeyi ve orada belli başlı ibadetleri gerçekleştirmeyi ifade eden hac, İslam dininin beş şartından bir tanesidir. Maddî durumu uygun kişilerin bir defa hacca gitmesi farzdır. Hacca giden kişilerin günahlarından temizlendiği düşüncesi halk arasında yaygın bir inanıştır. “Toz Duman İçinde” adlı romanda bu inanca yer verilir:

“Bir de hacca gittik mi, sağlam cennetliğiz canım” (TDİ: 31).

Hacının uğurlanıp tekrar karşılanması içeren süreç içerisinde birçok geleneksel uygulama vardır. Hacı kafilésinin uğurlanması, Hacdán gelen kişilerín kutsal topraklardan zemzem tesbih gibi çeşitli hediyeler getirmesi bunlardan bazılarıdır. Hacı olan kişiye toplum büyük saygı duyar. “Toz Duman İçinde” adlı romanda Hacı Nuri, kendisinin verdiği paranın “hacı parası” olduğunu söyleyerek Kezban Kadın’dan tarlasını satın almaya çalışır:

“Ele satacağına bana sat bacı. Valla herkesten fazla veririm. Aha bak altın para. Hem de hacı parası” (TDİ: 253)

3.2.11.3. Hz. Muhammed

Allah, insanlık tarihi boyunca toplumlara kılavuzluk etmesi amacıyla peygamberler göndererek kullarının bu kişilere uymasını emretmiştir. İslam inancına göre ilk insan ve aynı zamanda ilk peygamber olan Hz. Âdem’den, son peygamber olan Hz. Muhammed’e kadar birçok peygamber gönderilmiştir. Bu peygamberlere iman etmek de imanın şartlarından sayılmıştır. İncelediğimiz romanlarda kısıtlı da olsa son peygamber Hz. Muhammed’e yer verilmiştir. “Toz Duman İçinde” romanında kişinin Peygamberin ümmeti olduğunu unutup, ümmet olmanın gereklerini yerine getirmediğinde toplumun tarafından çeşitli yaptımına uğrayacağı aktarılır. Kişinin kestiğinin yenilmemesi, kanaat önderi olarak görülmemesi ve söylediklerinin dinlenilmemesi bunlardan bazılarıdır:

“Bir insan Allah’ın kulu, peygamberin ümmeti olduğunu unutmamalı. Unutursa o adam zındıktır, kafirdir. Kestiği yenmez, peşinden gidilmez, dediği dinlenmez” (TDİ: 255).

Yine aynı eserde peygamber sevgisi işlenen bir diğer konudur. İmam Ziver Efendi, “kainatın incisi”, “gönlümün tahtı” şeklinde nitelendirmelerle peygambere duyduğu sevgiyi ifade eder:

“Oh cennet mekân” dedi. “Yoluna kurban olduğum. Kâinatın incisi, gönlümün tahtı. Sevgili Peygamberimizin yurdu (TDİ: 29).

3.2.11.4. Namaz

Talip Apaydın eserlerinde köy hayatını okuyucuya aktarırken dinî yaşama bütünleşmiş bir köylü tipi sunar. Bu bütünleşmenin temel unsurları namaz ve ezandır.

İslam'ın şartlarından birisi olan namaz, dinin direği olarak nitelendirildiği için, dinî yaşam içerisinde en temel ibadettir. Bu sebeple roman karakterlerinin önemli bir işe başlamadan önce işin yolunda gitmesi, uğur getirmesi için namaz kıldığı görülür:

“Durun” dedi. “İkişer rekât namaz kılmadan başlamayın. Uğurumuz kaçmasın” (DEF: 96).

Yan yana kibleye doğru durup ikişer rekât namaz kıldılar (EO: 276).

Eve geldiğinde kocası namaz kılıyordu. Ayakta dikilmiş, ellerini göbeğine bağlamıştı (ST: 13).

“Yarbükü” romanında ise dinî bir yaşam tarzını benimsemiş Şeyh Ahmet'in boş zamanlarda namaz kılmasına değinilir:

Biraz sonra Şeyh Ahmet ırmak kıyısında namaza durdu. Boş zamanlarda hep namaz kılardı bu adam. Çalışmadığı vakit ne zaman arasanız namazda bulurdunuz. Geçmişlere der, kazalara der boyuna namaz kılardı (YB: 105).

Yemekten sonra nine gitti, öbür odada namaza durdu (YB: 118).

Ezan, namaz vaktinin duyurulmasında önemli bir dinî uygulamadır. Yazar, roman içerisinde zaman akışını ifade etmek için ezan vakitlerinden yararlanır:

Caminin önüne doğru yürürken akşam ezanı okuyordu (ST: 99).

Yatsı ezanı okunacaktı nerdeyse (YB: 116).

3.2.11.5. Dua

“Define” adlı romanda “oku(t)mak” adı altında dua /sure gibi kutsal metinler sık sık dile getirilmiştir. Karakterler başı sıkıştığında ya da bir dilekte bulunduğu okurlar. Karakterler içerisinde medreseye giderek eğitim almış olanlara okuma vazifesi verilir.

Çocuğu olmayan ya da erkek çocuk isteyen kadınlar gerçekleştirilen hak hekimliği pratiklerinin yanı sıra yatır, ziyaret, türbe, dağ, mağara gibi kutsal mekânları ziyaret ederler. Ziyaretlerin yanısıra hocaya da giderek okuturlar:

“Bakarsın değiştirir karnında. Sen gene üzerklik tohumu da koy. Hocaya da git istersen. Faydası olur, zararı olmaz değil mi ya?” (YB: 120).

Belli sıkıntılar hastalıklar karşısında okunmuş eşyaların yanında taşınması bu hastalıklardan kurtulacağı düşüncesi hâkimdir:

“Oysa biz oğlanı iyi etmeye gidiyoruz. Okuyup üflüyoruz, koluna iplik bağlıyoruz (TDİ: 76).

“Çocukların karnı şiş, yüzleri sararıktı. Kolları bacakları çöp gibiydi. Kimisi bileğine okunmuş ip bağlıyor, kimisi başına kurşun döktürüyordu (KÖY: 255).

Tekkenin yanına gelince Habip birden durdu, o tarafa döndü. Ellerini açıp okumaya başladı durdu (DEF: 5).

“Aman okumayı, dua etmeyi ihmal etme. İman gücüyle bulunur bulunursa anladın mı?” (DEF: 24).

“Veli hoca dedi ki, ‘Acele etsin. Sıra ile okuyalım da kurtaralım gelini.’” (DEF: 24).

Önce Allah’a, sonra Ballıbaba’ya yalvardı. Hanife gelini iyileştirmelerini, onun için kesilen kurbanı kabul etmelerini diledi. “Amin!” diyerek bitirdi duayı (DEF: 64).

“Şerif’in gelini ölmüş. Ona okuyormuş” (DEF: 87).

Hasan yutkundu. Sonra “Euzu”nü çekip başladı (EO: 72).

Battal ters ters baktı. “Innallahe maassabirin...” (EO: 78).

“Allah cezanızı versin” dedi içinden. “Bugün herkes duaya çıkmış be” (EO: 277).

Sonra ellerini göğe kaldırdı, bir şeyler söylemek istedi (FİŞ: 27).

Bir an önce kurtulması için dua ediyorlardı (FİŞ: 46).

“Çok şükür kavuşturana, diye dua ettiler” (OGİ: 12).

“Hey Tanrım bir yol göster!” diye yalvarıyormuş (OGİ: 49).

Kadın üzülüyor, dualar okuyup duruyordu (ST: 73).

Kendi kendine dualar mırıldanıyor, Allah’a yalvarıyordu (ST: 75).

“Traktöre de onun için bindim, duasız gözünü kapamasın diye.” (ST: 82).

“Ne yapalım” dedi kadın. “Oturur Allaha dua ederiz.” (ST: 88).

Arif “euzu”nu çekip, direksiyona yapıştı (ST: 123).

“Bismillah” çekip atları kamçılardı (ST: 144).

“Eyvallah” dedi İzzet Ağa, sonra içinden dualar mırıldanmaya başladı (ST: 172).

Ellerini göğe kaldırıp Allah’a dua ediyorlardı (VD: 317).

Yaz kış böyle gezerdi Şeyh Ahmet. Arkasını dönüp bir dua mırıldanmaya başladı (YB: 100).

Sonra kendine geldi. “Kulhüvallahü ehad”ı okumaya başladı (YB: 151).

“Daklaşsan bela hazır. İna sabirin...” (TY: 7).

Aklına dua okumak geldi. Başucuna oturup okumaya başladı (TY: 25).

Ali Hoca, Hasta olan Ağ Osman’ı iyileştirmek için “kara kaplı kitap”ından dualar okur. Eserde dua ritüeli gerçekleşirken dinleyicilerin nasıl davranması gerektiğiyle ilgili notlar vardır.

“Sonra başladı okumaya. Usul usul okuyordu, çok bağırıyordu. Öbürleri hep sustular. Saygı olsun diye başlarını indirip, dinlemeye başladılar.” (TY: 36).

“Hoca efendi sen az daha oku bakalım, belki iyi gelir.” (TY: 40).

3.2.11.6. Şeytan

Şeytan, insanları doğru yoldan ayırmaya çalışan, duyularla anlaşılabilen göksel varlıktır. “Dünyanın sonu ve ruhun kaderiyle ilgili sırların ifşa edildiği apokrif / apokaliptik literatürde Tanrı’dan bağımsız somut bir varlık biçiminde Tanrı’nın aşağısı bir konumda kötülükle doğrudan özdeşleşerek yeryüzünde kötülüğe sebep olan günahkar, yoldan çıkmış meleklerin başı, cennetten kovulan ve yılan aracılığıyla Âdem’in ve Havvâ’nın düşüşüne, ölümün dünyaya girmesine yol açan semavî olarak tasvir edilen varlıktır” (Gürkan, 2010: 102). Kovulmuş bir melek olması sebebiyle kötülüklerle özdeşleşen şeytanın, kötülük sergileyen bir kişinin içine girdiği düşünülür. Aynı şekilde kötülük kurgulayan bir kişinin şeytan tarafından dürtüldüğü veya şeytana uyduğu fikri hâkimdir:

“Şeytanın büyüğü girmiş içine” (TDİ: 76).

Bugün gene şeytan dürtüyor beni (TDİ: 79).

“Nerden şikâyet ettim, hiç iyi olmadı. Şeytana uydum” (TDİ: 133).

3.2.11.7. Kıyamet

Kıyamet, dünyanın bağlı olduğu kozmik sistemde gerçekleşecek değişimlerin ardından ölümlerin diriltilmesi ve sonsuza kadar devam edecek olan âlemdir (Topaloğlu, 2002: 516). Kısacası kozmolojik sistemin bozulması, dünya üzerindeki yaşamın sona ermesidir. Sistemin bozulmasından önce yer kürede baş gösterecek belirtiler ise kıyamet alametleri olarak adlandırılır. Eskatolojik nitelikteki efsaneler ise bu belirtiler çevresinde gelişen anlatılardır. “Toz Duman İçinde” adlı romanda İmam Ziver, şiddetli rüzgarları kıyamet alameti olarak niteler:

Romanda cami cemaati ansızın bir talazın içinde kalır. Toz bulutundan bir şey görünmez olur. Bunun üzerine İmam Ziver Efendi boğuk sesiyle: “*kıyamet belirtisi bunlar kıyamet. Kitapta yeri...*” der (TDİ: 2).

3.2.11.8. Kur’an-ı Kerîm Okumak

İslam inancının kutsal kitabı olan Kur’an’a iman, iman şartlarından bir tanesinin oluşturur. Allah’ın buyruklarını müslümanlara Kur’an aracılığıyla iletmesi sebebiyle toplum yaşamında Kur’an’a başvurmak oldukça önemlidir. Köylerde dinî yaşam, gündelik hayat ile bütünleştiği için Kur’an-ı Kerîm okumak rutin bir davranış haline gelmiştir. “Define” romanında Yirik Habip adlı karakter kurgu içerisinde fırsat buldukça Kur’an-ı Kerîm okur. Olağan günlük yaşam dışında ani gelişen kaza, hastalık ya da sıkıntı verici olay ve durumlarda yine Kur’an-ı Kerîm okumaya başvurulur:

Az buçuk Kuran okur, Hafız Habip de derler (DEF: 5).

Sergenden kara kaplı kitabı aldı, gene okumaya başladı (DEF: 33).

“Ulen” dedi. “Hiç adam olacağınız yok sizin. Şurada oturmuş Kuran okuyoruz. Dır dır edilir mi kulağımın dibinde. Dürzünün kızı! Adam ol biraz. Kemiğini kırarım sonra bak!” (DEF: 34).

“Bugün dine hizmettir, alsan kitabını da şuraya diz çöküp okusan ya biraz! Herkesin parmak kadar bebeleri hatim indirdi” (EO: 66).

“Arkadaş sen kötü yanmışsın” dedi. “Bir hoca bul da okut kendine. Mum gibi erir bitersin vallahi” (ORT: 147)

... başladı bu sefer de ezbere Kuran okumaya. Sesini gittikçe yükseltti, biraz sonra avazı çıktığı kadar bağırmaya başladı. Ezgiyi bir titretiyor, bir uzatıyordu. (YB: 105).

3.2.11.9. Kutsal Mekânlar

Halk arasında hâkim dinî inanç, bazı mekânlara kutsallık yükler. Mekânların kutsallığı nesiller boyunca aktarılarak çevresinde bir kültür oluşur. Romanlarda tespit ettiğimiz ve değinmekte yarar gördüğümüz kutsal mekanlar camiler, Kâbe ve cennet-cehennemdir.

3.2.11.9.1. Cami

Cami dinsel ritüellerin gerçekleştirildiği mekân olmanın yansıra sosyalleşmenin en üst düzeyde olduğu yapılardır. Önü ve çevresi ile bir bütünlük arz eder. Özellikle Sarı Traktör adlı romanda roman karakterlerinin buluşmak ve vakit geçirmek için sık sık cami önünü tercih ettikleri görülmektedir:

“Caminin önüne gelmişlerdi. ... “Gelin şurada oturalım” dedi Hacı.” (ST: 30).

Cami ile ilgili aktarılan bir diğer inançta camide ölen kişinin cennetlik olması vurgulanır. Şüphesiz bu bağdaştırmada caminin cenneti kazandırabilecek nitelikte bir kutsal mekan olduğu fikri yatmaktadır:

Sarı İmam derdik, bir imam vardı. ... Minbere çıktı mı inmek bilmezdi. Bir gün vaaz ederken küt düştü öldü. “Camide ölünce cennetlik derler” (KÖY: 200).

3.2.11.9.2. Cennet-Cehennem

Tek Tanrılı ve çok Tanrılı bir çok inanç sisteminde gördüğümüz cennet, kozmolojik sistemin bozulmasından dolayısıyla ölümden sonra hak eden kişilerin sonsuza kadar bolluk, refah ve mutluluk içerisinde yaşayacakları mekândır.

“Cennet ‘örtmek, gizlemek’ anlamındaki cenn kökünden isim olup ‘bitki ve ağaçları ile toprağı örten bahçe’ mânasına gelir. Âhiret hayatında müminlerin ebedî saadet yurdu olan yerin bu şekilde adlandırılmasının sebebi, genel görünümüyle dünya bahçelerine benzemesi veya eşsiz nimetlerini insan idrakinden gizlemiş olması şeklinde açıklanmıştır” (Şahin, 1993: 374-376).

Romanlarda da aynı şekilde cennet, bitki, ağaçları ve yeşillikleri vurgulanarak benzetme unsuru olarak kullanılmıştır:

Yeşillikleriyle, renk renk büyük binalarıyla, Ankara uzaktan masallardaki cennete benziyordu. (ST: 80).

“Yarbükü” romanında ise cennet, mutlu bir yaşam sağlaması açısından memleket ile karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırmada abartma sanatıyla yurt sevgisi aktarılmıştır:

- Memleketin yerini cennet tutmaz derler (YB: 67).

“Oh cennet mekân” dedi. “Yoluna kurban olduğum. Kâinatın incisi, gönlümün tahtı. Sevgili Peygamberimizin yurdu (TDİ: 29).

Son olarak “Yoz Davar” romanında Çoban Musa domatesi lezzetinden dolayı cennetten çıkmış meyve olarak nitelendirir. (YD: 48)

Kıyametten sonra günahkârların günahları derecesinde cezalandırılacakları yer cehennemdir. Romanlarda cehennem, kötü karakterlerin gitmesinin dilendiği beddua unsurudur:

“Cehennemde çıra gibi yanarsınız it dölleri!” (DEF: 69).

“Çöz o öküzleri de kov oradan! Cehenneme gitsin meretler...” (ST: 54).

“Ula git de o sazını cehennemin dibinde çal, eşek oğlusu!” (YB: 105).

“Sarı Traktör” romanında ise cehennem, argo unsuru olarak kullanılmış azap ve sıkıntı vermesi yönünden köy ile cehennem arasında ilişki kurulmuştur:

“Bu dinine yandığım köyü bana cehennem olacak!” (ST: 62).

3.2.11.9.3 Kâbe

İslam dinine göre Kâbe Müslümanların ilk ibadet yeridir. Ayrıca bütün İslâm âleminin kiblesidir. “Kâbe, yeryüzündeki ilk ibadet yeri olmasının yanı sıra özellikle namaz ve hacla ilgili belirli şartların yerine getirilmesi bakımından da ayrı bir öneme sahiptir. Kâbe’nin bulunduğu yöne yani kibleye doğru yönelmek namazın şartları arasında yer alır” (Yaşaroğlu, 2001: 21). Kutsal bir mekân olarak Kâbe “Toz Duman İçinde” adlı eserde yer bulmuştur. Kadir Ağa, hacdan hediye olarak gelen Kâbe resimli tesbih aracılığıyla kutsal topraklara olan sevgisini ifade eder:

Geçen yıl Hacı Nuri’nin Mekke’den Kadir Ağaya getirdiği tespihin imamesinde Kâbe’nin resmi vardı (TDİ: 29).

3.2.12. Diğer İnanışlar, İnanmalar Bunlara Bağlı Pratikler

3.2.12.1. Eşik İnancı

Eşik Türk halk inancında kutsallığı ile bilinen bir konut unsurudur. Eşiğin kutsal olarak kabul edilmesinin sebebi dışarı ile ev arasında bir konumda bulunması evi dışarıdan ayırması sebebiyle olmalıdır. Fuzuli Bayat, eşiğin kutsallığını “bir dünyadan diğer dünyaya giriş, dıştan içe, yabancı alemden kendi mekanına veya insan meskenine geçit olması” gibi sebeplere dayandırmıştır. Eşiğe basılması, eşikte durulması veya eşiğe oturulması görünmeyen varlıkların yolunu kesmek olacağı için yasaklanan davranışlar olduğunu belirtir (2007: 268-269).

Eve adımını atan kişi ilk olarak eşikten geçmek zorunda olduğu için eşikle ilgili halk arasında uygulanan birçok pratik yer almaktadır. Bu uygulamaların çoğunun geçiş dönemlerinden olan evlilik aşamasında uygulandığı görülmektedir. Gelinin, damadın evine girerken eşikten atlayarak ya da kocasının kucağında içeri girmesi, Adıyaman’da gelinin, babanın evinden çıkmadan önce elinin şerbete batırılması ve kapıya sürülmesi eşiğin kutsallığına bağlı olarak gerçekleştirilen uygulamalardandır (Artun, 2014: 187). “Toz Duman İçinde” romanında Modul Osman’ın kapının eşiğini öpmesi yine eşiğin kutsallığıyla ilgilidir:

Sonra durdu, karanlıkta evine baktı. Eğilip kapının eşiğini öptü (TDİ: 406).

3.2.12.2. Karabasan

Karabasan; Karabasma, Kara basması, Karabastı gibi adlarla da bilinen kişilere uykularında çeşitli zararlar veren varlıktır. Genelde kasılmalar, kramplar, kabuslar aracılığıyla gelen bir baskı hâlidir. Karabasanlara kötü ruhların veya cinlerin neden ve uykuda ölen insanların bu varlıkların öfkeleri dolayısıyla öldüklerine inanılır (Artun, 2014: 285). Fuzuli Bayat; Karabasanın çeşitli varyantlarının olması, tasvirlerinin olmaması sebebiyle bu varlığın birkaç mitolojik varlığının genelleşmiş adı olduğunu ifade eder (2007: 295).

Karabasan; rüya ile uyanıklık arasında genelde تنها uyuyanlar, şer vaktinde uyuyanlar, nimet üzerinde yatanlar ve ölü resmi olan odada yatanlara musallat olur. Kişinin üzerine ağırlık basmak suretiyle zarar verir. Dualar okunması, besmele çekilmesi korunmanın yegâne yoludur (Bayat, 2007: 295). Apaydın’ın romanlarında dört farklı

eserde Kara basmasıyla ilgili göndermeler bulunurken korunma yollarıyla ilgili herhangi bir tespit bulunmamaktadır:

Gece uyuyamıyorum. Karabasanlar görüyorum. Birileri kovalıyor beni. Soluk soluğa uyanıyorum. Kalbim küt küt atıyor (KÖY: 228).

“Valla rüyalarımnda karalar basıyor” (TDİ: 216).

Ayşe Kadını uykusunda karalar basmıştı (VD: 133).

“Suphanallah... Ne oluyor bugün bana? Karalar basıyor?” (TDİ: 297).

Bu inanışların dışında iyi insanların kötülere nazaran daha erken öleceği romanlarda aktarlan bir diğer halk inancıdır:

“İyiler önce ölür derler. En iyimizi aldı kahpe felek” (VD: 213).

3.3. SOSYAL NORMLAR

Sosyal normlar bütün toplumlarda yer alan bireylerin davranışlarını kontrol ederek toplum düzeninin sağlanılmasına yardımcı olan kurallardır. Halkbiliminin çekirdeğini oluşturan sosyal normları kavramsal olarak kesin tanımlar ve sınırlarla birbirinden ayırmak zordur. Fakat yine de sosyal normları gelenek, görenek, töre, adet, teamül ve moda şeklinde ayırmak mümkündür (Örnek, 1977: 121).

“Türk kültüründe sosyal normlar, değişmezlik derecelerine bağlı olarak çeşitlenir. Bütün norm çeşitlerinin temel işlevi sosyal yaşamı düzenlemektir. Değişmezlik derecesi arttıkça toplumun bağlılığı da o oranla artar ve daha genel geçer kuralları düzenler” (Akın, 2017: 50). Sosyal normların ortak ve belirgin özelliği yaptırımlardır. Yaptırımlar sosyal denetimi sağlamak için bireylerin grupların, cemaatlerin ve topluluğun üzerinde zorlayıcı, kınayıcı ya da özendirici, ödüllendirici tepkilerini ve baskılarını işletir (Örnek, 1977: 121).

Sarı Traktör romanında insanların artık sosyal normlara uymadığı şu sözlerle aktarılır: *“Millette yol düzen kalmadı be. Ne büyük tanıyan var, ne küçük...”* (ST: 6).

3.3.1. Âdet

Bir topluluğun uzun bir zaman dilimi içinde, dışarıdan herhangi bir yaptırım uygulanmaksızın uymaya, yapmaya alışıldığı ve topluluk tarafından yapılmasının gerekli olduğuna inanılan davranış kalıplarıdır (Artun, 2014: 18).

Âdetler, toplum tarafından genel kabul gören, desteklenen ve teşvik edilen tutum ve davranışlardır. Âdetlere uyulmadığı takdirde toplum tarafından işletilen yaptırım küçümsenme, aşağılanma gibi tepkilerdir (Güngör, 2011:88).

Âdet kapsamında sayabileceğimiz tutum ve davranış kalıplarına yemek ve sofraya düzenleri, karşılama ve uğurlamalar, kız isteme, nişanlılık ve evlenme aşamaları, selamlaşma, hatır sorma, örnek verilebilir. (Örnek, 1977: 124-125).

Geçiş dönemlerinden evlilik aşamaları, âdetlerin yoğun olarak uygulandığı bir dönemdir. Söz, nişan, düğün aşamalarında yerine getirilen uygulamaların yanı sıra evlilik isteğini belirtme, evlilik yaşı diğer âdetlerdendir. “Sarı Traktör” romanında gelinlik kızların halen okuyor olmasına getirilen tepki âdetlere bağlılık olarak nitelendirilebilir:

“Allah Allah” diye düşündü, “gelinlik kızlar daha okuyorlar be...” (ST: 169).

“Bilmem, Belki o zaman adetti” (DEF: 78).

“Koca taşı niye kapattular üsütne acaba?” Dirilirse kalkamasın diye besbelli.” “O zaman adet böyleymiş demek ki” (DEF: 85).

Uzun tuvaletli kadınlar, siyah giysili erkekler gidiyorlar, geliyorlar, bazıları dikilmiş, konuşuyordu. Ellerinde türlü renkte bardaklar vardı. “Naha âdetiniz bata. Ne eder bunlar acaba?” (DEF: 301).

“Yap bir çay” dedi. “Bakıp durma yüzüme. Senin bu âdetine tüküreyim ben. Biraz soluk aldırılmazsın adama be, hemen yan yan bakmağa başlarsın” (EO: 40).

“Biz bildir Tekkeönünü ektik. Daha önce Sarıköy’den ektik. Tohum paramızı tarla sahibi mi verdi yahu? Bu evvel eski adettir kardaşım. Kırk yıllık ortakçınız biz, böyle biliriz bunu. Adam tarlasını verir, daha hiçbir şeyine karışmaz” (EO: 245).

“Dur karı, terli terli su içilir mi? Önce bir soluklan.” dedi Mahmut usta. Karısı, “Aman niye içilmesin? Şehirli âdeti o” (EO: 270) diye cevap verir.

Köy hayatında erken kalkarak işlere bir an önce başlanması yaygın bir adettir.

Adetleri geç kalkmaktı demek. ... “Ettim” dedim, “edilmez mi? Erken kalkmak âdetimdir de” (ORT: 53-55).

Koltuğuna iyice yaslanmış, bacak bacak üstüne atmıştı. Başka bir şey yokmuş gibi ona dikkat ettim nedense. “Babası görmez mi acaba” diye düşündüm. Biraz sonra fark ettim, sigara da içiyordu. Demek çok okuduğu için babası kendi yanında sigara içmesine izin vermişti. Kim bilir belki adetleri böyleydi (ORT: 134).

Sarı Traktör romanında Muhtar İzzet tarımla uğraşmanın getirisi olmadığını fakat adet olduğu için devam ettirdiğini şöyle vurgular: *“Bizimki rençberlik değil ya, işte... Âdet olmuş.” (ST: 38).*

Sarı Traktör adlı eserde kadınların erkeklerin yolunu beklemesinin âdet olması üzerine şu diyalog geçer:

“Bilmem ki... Hem belki âdet diye beklemiştir, değil mi ya? Karı milleti erkeklerin uğrunu bekler.” “Yok be” dedi Arif. “Âdet diye niye beklesin? Yürür geçer, değil mi ya?” (ST: 104).

“Ankara’da milletin karısı kızı geziyor. Herkes de durmuş bakıyor. Nasıl bir âdetse?” (ST: 106).

“Tınazı bitiren oldu mu Ali?” dedi. Biz de hak toplamaya çıksak bari. Kendileri getirivermez bu köylüler. Adetleri değil (TDİ: 34).

“Sen öyle durduğuna bakma. Âdeti böyledir. Yoksa iyi delikanlıdır. Medresede biraz okumuşluğu da var. Onu bağışla” (TDİ: 89).

“Bak mum da yakmışlar. Bizim adetlere benziyor bunları de” (TDİ: 380).

Adetler yörede yer alan yaygın uygulamalardır. Hasan Ağa, köyün ekonomik durumunun ürünleri dışarı satmaya yetecek kadar olmadığını belirtir. Köylüler, kendi yiyecekleri zor çıkarabilmektedirler. Dolayısıyla mahsulü köy dışına satma âdeti oluşmamıştır:

“Buğday, arpa, bulgur satmayız biz. Âdetimiz değil” (VD: 59).

“Yoz Davar” romanında çobanlar arasında çıkan kavgada Emin Bey’in çobanları Çoban Musa tek kişi olmasına rağmen iki kişi dövme gelirler. Çıkan kavgada Çoban Musa kötü bir şekilde yaralanır. İkiye bir kavgaya etmenin erkeklik onuruna yakışmayacağını da belirterek âdetlerini sorgular:

“*Vay deyyus oğlu deyyuslar! Vay çengi başları! Ula böyle midir sizde adet? Orospu dölleri!...*” (YD: 158).

3.3.2. Gelenek

Gelenekler, ilk zamanlardan beri yerleşmiş olup kuşaktan kuşağa geçerek gelen ve topluluk üyeleri arasında ortak ve özel bir ruh dolayısıyla sağlam bir bağ meydana getiren ve bu bağ daha da arttırmaya çalışan normlardır (Artun, 2014: 202).

Gelenekler; yapısal anlamda durağan kalıplar olmayıp, ihtiyaçlara uygun biçimde değişerek gelişen ve bu sayede yeni geleneklerin doğmasına zemin hazırlayan dinamik yapıya sahip kurallardır (Yıldırım, 1989:7).

Bütün sosyal normlarda olduğu gibi gelenek, sosyal kontrol mekanizmasını sağlamada işlevseldir. Yaptırım gücü diğer sosyal normlara göre fazla olduğu için birey, gelenek ile toplumun bünyesinde barındırdığı bütün kurallara uymak durumundadır. Yaptırım gücünden dolayı etki alanı geniş olan gelenekler, sosyal hayatın düzenlenmesinde büyük bir role sahiptir.

Gelenekler, ilkel toplumlarda gelişme ve değişmeyi engelleyerek toplumun dönüşümüne olumsuz etkide bulunurlar. Bunun tam tersi olarak toplumdaki sevgi, saygı, yardımlaşma, dayanışma gibi olumlu değerleri koruyup bir sonraki nesle aktarma işleviyle olumlu nitelik de gösterebilir. Büyüğe, ana-babaya saygı göstermek kadim Türk geleneklerindedir. “Toz Duman İçinde” adlı romanda Molla Mahmut anasıyla vedalaşırken saygı ve sevgi göstergesi olarak elini öper (TDİ: 406).

Aynı şekilde Hacer de kaynanasının önünde diz çöküp elini öperek saygısını sunar:

Biraz sonra kucağında Murat koltuğunun altında bohça, geldi kaynanasının önünde diz çöktü. Uzattığı eli öptü (TDİ: 350).

3.3.3. Görenek

Görenek kısaca bir şeyi eskiden beri görüldüğü gibi yapma alışkanlığıdır (Artun, 2014: 213). Göreneklerin diğer sosyal normlara göre yaptırım gücü düşüktür. Dolayısıyla teşvik edici ve caydırıcı niteliği fazla değildir. Uygulanıp uygulanmaması bir zorunluluk oluşturmadığından zamanla unutulabilir, değişikliklere uğrayabilir. Romanlarda; tembellik ve pis olma durumu, misafire ikramda bulunmamak, erkeğe öncelik

vermemek, Kadınların sadece pilav ve kuzu yapmayı bilmesi, hoca hakkının verilmemesi göreneksizlik olarak nitelendirilen davranışlardır:

“Çekin şu güğümlerinizi bakalım. Adama bir yol verirler be! Bu bizim köyün kadınlarında da hiç görenek yok yok. Allah Allah!” (EO: 33).

“Bizim karılar tepsiye pilav doldurmayı bilirler. Üstüne de fırında kuzu. Başka bir şey gelmez ellerinden. Görgüleri kıt. Öğrenecekleri o kadar şey var ki...” (KÖY: 40).

“Tövbe estağfurullah yarabbi, sen bilirsin” diye söylendi. “Adamı deli eder böyleleri. Ne hoca hakkı bilirler, ne evliya hakkı. Kaldır götür hocayı bu gece yarısı evine, oku üflet... Ondan sonra fakirim, elimde avucumda yok de. İyi valla. Cahiller... Göreneksizler!” (TDİ: 76).

“Çok tembel bu köylüler, bana öyle geliyor. Şu evlerin haline bak. Şu sokaklara bak. Müslüman milleti nasıl bu kadar pis olur? Hiç mi gelenekleri yok bunların?” (TDİ: 91).

“Ulen kocakarı gel biraz yoğurt ekmek koyuvereyim ye, demek yok mu? Bir tas soğuk su içirmek yok mu? Görenek işte. Dağlının karısında ne arıyor görenek?” (TY: 54).

Hahlar döşeli odaya girdiler. Yerde serili yataklara, sedirlere ayaklarını uzatarak oturdular. ... “Kusura bakmayın. Nasıl rahat ederseniz öyle oturun. Bizde görenek böyledir” (VD: 90).

Düşman askerleri köyde oynayacak kadın arayışına girerler. Para teklif etmelerine karşılık kabul edecek kadın bulamazlar. Hacı Nuri, köyde oyuncu kadın bulunmayışını göreneğe bağlar:

“Emme bizim buraların kadınları göreneksizdir. ... Gelmezler. Bizim buraları bilmiyorsunuz. Göreneğimizde yoktur” (VD: 96, 97).

3.3.4. Teamül

Kısaca geçmişten gelen alışkanlıklar şeklinde nitelendirebileceğimiz temayüller; daha çok yapılmasının veya yapılmamasının iyi olduğu onaylandığı, ihlal edildiği vakit ayıplanma, kınanma gibi hafif yaptırımları olan sosyal normlardır (Gözler, 2010: 24).

“Çoğu zaman âdetlerle karıştırılan teamüllerin yaptırım gücü düşüktür. Günümüzde daha çok hukuk, uluslararası hukuk, kurum ve kuruluşların uygulamalarında ‘idari teamül’ adıyla gündeme gelmektedir” (Eroğlu, 2015: 302).

“Define” romanında tütün ekiminin atadan gelen bir alışkanlık olduğu belirtilerek yöredeki ekonomik faaliyetlerin teamüllerden kaynaklı olduğu ifade edilir:

“Başka ne ekelim yavu? Alışmışız buna” (DEF: 144).

3.3.5. Töre

Bozkır hayat tarzının zamanla hukukî-sosyal değer kazanmış davranışlarını içeren sosyal hayatı ve kişiler ve zümreler arasındaki münasebetleri düzenleyen, idarecilerle idare edilenler arasındaki işleri, hak ve vazifeleri belirterek sistemleştiren mecburî normlar bütünü olarak Eski Türklerin yazısız hukukudur (Eröz, 1996: 7; Kafesoğlu, 1987: 246). Artun, kuşaklar boyunca taşınan durumların ve uygulamaların niteliği üzerine fikir yürüterek “ahlaki” nitelikte olanlara töre denilebileceğini söyler (Artun, 2014: 464). Töre sözcüğü; kanun, nizam, düzen, tören, devlet nizamı kural koyucu mekanizmaları kapsadığı gibi örf ve âdet, görenek şeklinde sosyal normları da ifade eder.

Sedat Veyis Örnek törenin yasakladığı davranışlara şu örnekleri verir: “Evlilik dışı cinsel ilişkiler, emanete hıyanet etmek, bağlı olunan gruba, örgüte ihanet etmek, toplumca önemsenen, yerine getirilmesi zorunlu bir görevden kaçmak, aile büyüklerine çirkin bir biçimde karşı koymak, birinin yardımına sığınan kişiyi ele vermek vb.” (Örnek, 1977: 128).

Sarı Traktör romanında Ali’nin annesine kızması, sesinini yükselterek saygısızlık etmesi törenin yasakladığı davranışlardandır:

“Yıkıl git be! Sana ne?” diyecekti az daha, kendisini tuttu (ST: 180).

3.4. GEÇİŞ DÖNEMİYLE İLGİLİ GELENEK VE GÖRENEKLER

3.4.1. Doğum

Doğum, bireyin var olması, nesillerin devam için önşarttır. Kişinin yok olma korkusunun üstesinden gelmesinin ve bir nevi sonsuzluğa ulaşmasının tek çözümüdür. Ata, çocuğun doğumunda kendisini bulur. Bu sebeple evlilik sonrasında kısa bir süre

içerisinde gelinin hamile kalması istenir. Bu gerçekleşmezse yeni gelin istenilmeyen bir konuma düşebilir.

Köy hayatında nüfus, büyük bir güç olarak görüldüğü için ailelerin olabildiğince kalabalık olması istenir. Tarım ve hayvancılığın yoğun bir iş gücüne ihtiyaç duyması çok çocuk sahibi olma isteğinin sebeplerinden birisidir. “Köylüler” romanında erkeklerin kadınlarının doğurduğu çocuk sayısı ile övündüğü görülür:

“Karısı yedi çocuk doğurdu ya, övünür şimdi” (KÖY: 217).

Geçiş dönemlerinden ilkinde karşılık gelen doğum olayı için yöreden yöreye, bölgeden bölgeye çeşitlilik gösteren birçok pratik bulunmaktadır. Ad koyma, bebeğin ve lohusanın korunumu bunların başlıcalarındandır Geleneksel doğum, doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası olmak üzere üçe ayrılır (Artun, 2010: 134).

3.4.1.1. Doğum Öncesi

Türk geleneksel yapısında erkek çocuğunun daha fazla arzulandığı görülür. Bebek bekleyen kişiye karşı edilen dualarda yaygın olarak bu istekle karşılanır. Anadolu sahasında “Oğul uşağa karışasın”, “Erkek çocuk evin direğidir” ve “Evin ocağın tütüsüsü, o” erkek çocuk niyeti ile edilen alkışlara örnektir (Muratoğlu vd., 1996: 11). Bu durum Talip Apaydın’ın romanlarında da aynı doğrultuda tespit edilen doğum öncesi uygulamalarının çoğunun erkek çocuğa sahip olmak adına gerçekleştirilen uygulamalar olduğu görülmüştür.

Üzerklik otunun yakılması nazardan korunmada sık olarak kullanılan bir yöntemdir. Üzerklik tohumları ateşe atılır; nazar değmiş, ya da nazardan korunmak istenen kimseye üzerkliğin dumanı, tekerleme söylenerek koklatılır (Boratav, 1994: 105).

Üzerklik otu, halk hekimliği uygulamalarında yaygın olarak kullanılan bitki çeşitidir. “Yarbükü” romanında da erkek çocuk sahibi olmak için üzerklik otunun kullanılması gerektiğine değinilir. Uygulamanın yörede yaygın olduğu ve işe yarayacağı düşüncesi “muhakkak” olarak nitelendirilir. Halk hekimliğinde var olan birikim, deneme – yanılma yöntemi ile şekillenir diyebiliriz. Üzerklik otunun erkek çocuk edinmek amacıyla kullanılmasının etkisiz kaldığı eserde aktarılan bir diğer durumdur:

“Bir de üzerklik otu kullanan bakalım. Ona çok keskin derler. Muhakkak oğlana çevirmiş” ... “Küçük kıza boyluyken de yaptım onu, Üzerklik komadım yazı yabanda topladım, topladım kullandım. Gene de kız oldu” (YB: 93).

Halk hekimliği pratikleri uygulanırken, uygulamanın öncesinde veya sonrası dua ile gerçekleştirmenin faydası olacağı düşünülür. Bu kişilerin “ağzı dualı” olarak adlandırılan namazında niyazında, görmüş geçirmiş kişiler olması uygundur. Çocuk sahibi olmak amacıyla dua etmek, kurban kesmek gibi dini faaliyetler içerisinde olmanın önemi Dede Korkut Hikâyeleri’nde de yerini alır: “Bir ağzı dualının hayır duası ile Allah Taâla bir çocuk verdi” (Ergin, 2011: 24).

“Bakarsın değiştirir karnında. Sen gene üzerklik tohumu da koy. Hocaya da git istersen. Faydası olur, zararı olmaz değil mi ya?” (YB: 120).

Eserde halk hekimliğinin tam zamanında uygulanması gerektiğiyle ilgili değerlendirmeler şöyledir: *“İyi ama bacım” dedi. “bu gayri hocalık iş olmuş. Allaha kalmış gayri. İstersen ben sana ilaç öğreteyim, belki değiştirir” (YB: 120).*

“Yarbükü” adlı romanda erkek çocuğa sahip olmak için uygulanması gereken halk hekimliği pratiği şu şekilde aktarılır: *“Kedibalı var ya, kedibalı... Kocamış erik ağaçlarından toplasan daha iyi olur. Onları alacaksın, bir avuç tuz, bir avuç un katacaksın içine. Sonra onu iyi bir kaynatacaksın. Kararınca kadar kaynat, korkma. Ondan sonra şöyle küçük küçük haplar yap. Her gün sabah iki tane yut, bitinceye kadar...” (YB: 120).*

Eserde halk hekimliğine biçilen bedelle ilgili tespitler de bulunmaktadır. *“Bir avuç balla ilaç öğrenmeye mi gelinir kaltak? İşte böyle yaparım ben de, oh olsun!” Çilli Dudu’nun ilacı köyde duyulunca kapısını epey aşındıran olmuştu. Ama, hiçbirisine doğruyu söylemiyordu. Kedibalının içerisine unla tuz değil, başka bir şey katılacaktı. Bir düve veren olursa belki doğrusunu söylerdi. Kendisi bu fiyata öğrenmişti çünkü. (YB: 120).*

Aynı eserde halk hekimliğinde kişilerin uzmanlığına değilmiştir. Ocaklık geleneği de sayabileceğimiz belli hastalıklarda belli kişilere danışılması ve uzmanlığına başvurulması “Yarbükü” romanında kendini gösterir:

“Bir de kedibalından bir ilaç yaparlarmış. Onu ben iyi bilmiyorum. Çilli Dudu’dan öğren de onu da kullan. Belki bir fayda verir” (YB: 93).

Aynı hastalıkta farklı halk hekimliği uygulamalarının gerçekleştirildiği de görülür. Hasta, etkisiz kalan ilaçlardan sonra köy yaşamı içerisinde etkinliği yayılan bir diğer halk hekimliği pratiğine yönlendirilir:

“E’si... Senden ilaç öğrenmeye geldim. Hep kız, hep kız... Ne bu böyle Dudu Abla?” (YB: 119).

Lohusanın sağlığı düşünülerek doğum yaklaştıkça lohusaya iş yaptırılmaz. Ağır kaldırması ya da yüksek yerlere ulaşmaya çalışması bebeğin sağlığı da düşünülerek engellenir. Ayrıca yine aynı eserde ilk doğumdan elde edilen tecrübe ile ikinci doğumun daha kolay olacağı inancı aktarılır:

“Hacer yüklü, fazla üstüne varmak olmuyor” (KÖY: 116).

“İkinci ocuk kolay doğarmış, biliyorsun. Hiç korkma. Cesur ol. Sen dişi aslansın” (KÖY: 152).

Bebek hazırlık bohçası, doğuma yakın bebeğin ve lohusanın ihtiyaçları düşünülerek hazırlanan içerisinde tulum, bez, havlu gibi eşyaların bulunduğu özel bohadır. “Köylüler” romanında bohçanın hazırlandığı aktarılırken içerisindeki eşyalar hakkında bilgi sunulmaz:

“nndeki bebek hazırlığı bohçasını düzenliyordu (KÖY: 148).

3.4.1.2. Doğum Sırası

İncelediğimiz romanlarda doğum sırasında gerçekleştirilen pratikler, sadece “Köylüler” romanında bir örnekle yer almaktadır. Köy yerinde doğum işleri ebe ile gerçekleştirilir. Ebe, doğuma yardımcı olarak göbek bağının kesilmesi gibi vazifeleri de yerine getirir. Bu kişiler genelde daha tecrübeli bir kişi ile birçok doğuma katılarak usta – ırac ilişkisi içerisinde yetkinliğe ulaşırlar. “Köylüler” romanında Fadik Nine ebelik yapmaktadır:

“Fadik Nineyi çağırdınız mı?” (KÖY: 166).

3.4.1.3. Doğum Sonrası

Doğum sonrası gerçekleştirilen uygulamalarda temel amaç lohusanın ve yeni doğanın sağlığının korunmasıdır. Bu sebeple albasması, lohusalık yıkama, göbek bağı kesme vb. uygulamalar, gelenek içerisindeki yöntemlerle gerçekleştirilir.

Göbek bağının kesilme işlemi ebe tarafından gerçekleştirilirken kesilen göbek bağının gömülmesi görevi genelde babaya ya da evin diğer erkeklerine verilir. Halk inancına göre bebeğin ilerde sahip olunması istenilen mesleğe göre göbek bağı o mesleğin gerçekleştirildiği yere gömülür:

“Seni çağırıyorlar emmi, çukur kazacakmışsın” (KÖY: 167).

Yeni doğan bebeğin kulağına ezan okuyarak isim vermek geleneksel bir uygulamadır. “Bazı yerlerde (Sakarya) bebeğin kulağına ezan okunduktan sonra ağzına tatlı, şekerli su verilir ve sonra emzilir” (Özbay, 2007: 207). “Köylüler” romanında kulağa ezan okuma geleneği yaşatılır fakat bebeğe ad konulması ezan okunduktan epey sonra gerçekleştirilir:

“Şimdi uyuyor, uyandırmayın. Uyanınca bobası kulağına ezan okusun. Sabahleyin de anası emzirsin. Hadi Allah’a emanet olun” (KÖY: 168).

Sedat Veyis Örnek, (1973: 11) adı “İnsanın toplumsal ve bireysel kişiliğinin yanı sıra büyüsel ve gizemsel gücünü de belirten simge” olarak tanımlamaktadır. “Ad verme günümüzdeki basit manasıyla, ad verilen kişinin diğer benzerlerinden ayrılması amacıyla uygulanan bir ayırt etme/kodlama sistemi gibi görünse de, aslında biyolojik bir varlık olan çocuğun sosyal ve hukukî bir varlık olarak toplum tarafından tanınmasının törensel belgesi ve senedir” (Karadavut, 2013: 277). Yani ad verme basit bir etiketlemenin ötesinde ad ile kişi arasında mistik bir ilişki kurulan her kültürde yer bulmuş geleneksel bir uygulamadır. “Birçok klanda ölen kişinin ruhuyla doğan çocuğun ruhu arasında bağlantı kurulduğundan, doğan çocuğun akrabalık derecesi ve doğum zamanına göre konulabilecek ad listesi oldukça daralmakta, bazen bütünüyle bilinir olmaktadır” (Emiroğlu, 2016: 2). Köylüler” romanında ad verme geleneği ile ilgili olarak bebeğin adı konulurken evde aynı adla başka bir büyük olmaması gerektiği ile ilgili tespitler vardır:

“Emme ben öldüm mü oğul, bir evde iki Ayşa olur mu?”... “Ayşa olsun hadi. Anamızın adı sürsün” (KÖY: 170).

Aynı romanda lohusaya kendini iyi hissetmesi adına şerbet içirilir. Buna çeşitli yörelerde lohusa şerbeti denir. Şerbetin bebeğe de içirildiği görülür:

“Hacer’e ılık şerbet içirin. Azıcık da bebeğe” (KÖY: 168).

Bebek görme geleneği doğum sonrası aşamasında önemli bir uygulamadır.

“Asiye iyi maşallah” dedi. “Bebek de pek güzel. Ona hediye götüreceğim” (Kİİ: 65).

“Allah analı babalı büyütsün” (Kİİ: 63).

Kimi bir tas yoğurtla, kimi bir arşın bezle köyün kadını kızı gözaydına geliyorlar, kundaktaki bebeği kucaklarına alıp seviyorlardı (KÖY: 174).

Kundağa sarılı bebeğin yüzü günden güne değişiyordu (KÖY: 171).

Türk geleneğinde bebeklerin beşikte uyutulması köklü bir uygulamadır. Beşikler renk renk çaputlarla, boncuklarla süslenir. Geleneksel olarak beşiklerin ağaçtan, ahşaptan yapılması yaygındır. Dönem dönem sağlamlığından dolayı demirden ve ekonomik olmasından dolayı plastikten yapılmış olanları da kullanılmıştır. Fakat son zamanlarda plastik kullanımın sağlığa zararlığı yönü vurgulandığından dolayı tekrar ahşaptan yapılmış beşiklere yönelim başlamıştır:

Yeni bebek tavana asılı beşikte sallanıyordu (Kİİ: 145). *Tavana bir salıncak asmışlardı Murat’la Selim de sallıyorlardı bazen* (KÖY: 171). *Öbürü, daha küçük olanı, ağaç beşikte dingirdayıp duruyordu* (DEF: 86).

Dikkat çeken bir diğer unsur ise kadının hamile olduğunu çevresine utanarak söylemesidir:

“Hay Satı Ablâ” dedi. “Ben gene yükliyüm.” (YB: 93).

3.4.2. Evlenme

Geçiş dönemlerinden ikincisine karşılık gelen evlenme, hem erkek hem kız için bir geçit niteliğindedir. Bu sebeple evlenmenin nişan, düğün, zıfak gibi aşamalarında birçok tören ve ayin niteliğinde uygulamalar gerçekleştirilir. Gerçekleştirilen uygulamaların temel amacı gelin ve güveyin çeşitli güçlerden korunması amaçlanır (Örnek, 1971: 107). Bu başlık altında tören ve ayinlerin yanı sıra evlenme biçimleri, evlilik çağı, evlilik yaşı, evlenme isteğini belli etme, evlilik öncesi hazırlıklar ve son olarak düğün konularına değinilecektir.

3.4.2.1. Evlenme Biçimleri

Romanlarda tespit edilen evlenme biçimleri çok eşlilik, kız kaçırma, iç güveysi, içevlilik ve kumalık uygulamasıdır. Bir evlenme biçimi olarak kız kaçırma ya da kızın

erkeğe kaçması romanlarda yoğun olarak yer almıştır. Âşıklar, evlilikleri önünde bir engelle karşılaştıklarında kaçmayı düşünmüşlerdir:

“Hele ben bir traktörü çekeyim. Olmazsa Ayşe 'yi atarız traktöre, kaçıırız.” (ST: 62).

“Öyleyse kolay” dedi Haceli. Kaçıırız (KÖY: 315).

“Bilmez misin bizim köylü Hacı Ağa'nın kızını? Tuttu da Fadik karının oğluna kaçtı görmedin mi?” (ORT: 130).

“Duysunlar. Yeter gayri. Kaçalım kız seninle, dayanamıyorum” (TDİ: 339).

“Ortakçılar” romanında erkeğin kayınpederinin evine taşınıp orada yaşaması şeklinde ifade edebileceğimiz içgüveysi olmaya karşı olma durumu vardır. Geleneksel Türk evliliğinde erkeğin yeni bir ev açması uygun görülür. Türk kültüründe yuva, Umay'ın yuvasını sembolize ettiği için yuva kurmak kutsal nitelikte bir olaydır (Ergun, 2010: 287):

“İçgüveysi olmaktan çekiniyorsan...” dedi. Sen iç güveysi olmayacaksın ki oğlum!” (ORT: 107).

Türk kültüründe esas olanın tekeşlilik olduğu bilinmektedir. Ziya Gökalp çokeşliliğin dolayısıyla kumalığın ortaya çıkışıyla ilgili şu bilgileri verir: “Kimi başkanlar, fetihlerde zengin olduktan sonra eşleriyle yetinmemeye başladılar. Bunlar, aldıkları tutsaklardan ya da uyrukları sırasına geçen oymaklardan güzel odalıklar edinmeye de yeltendiler. Töre bunları meşrû tanımadığından, bunlara hatun adı verilemezdi. Bundan dolayı eski Türkler bunlara “kuma” adını verdiler ve bir tür odalık yerinde tuttular. “Kuma”, gerçek eşten çok ayırdı: Kuma bir eş gibi değil, hatunun kardeşi olarak aileye sokulurdu. Kendi çocukları kumaya “teyze!” diye hitap ederlerdi. “Anne!” diye seslenemezlerdi. Bu adı, yalnız evin sahibesi yani gerçek eş için kullanabilirlerdi” (1991: 103-104). Çokeşlilik “Vatan Dediler” adlı romanda da işlenir. Eskişehir’de gördüğü Tatar kızı unutamayan Kazım, savaş bittiğinde Eskişehir’e tekrar gelip kızı arayacağını söyler. Oradakiler köydeki kadının ne olacağını sorduklarında verilen cevap o dönem için oldukça yaygın bir uygulamayı ortaya çıkarır:

“Karı dursun yerinde canım. Bunu da alır götürür, iki olur kötü mü? Müslümanlıkta hak değil mi?” (VD: 142).

“Köylüler” romanında Mahmut, “İlk biz mi yapıyoruz?” şeklinde ifade ederek Hacer’i, üzerine kuma getirmeye ikna etmeye çalışır. Burada ilk eşin durumdan haber edilmesi, izin alınması ona verilen değeri göstermektedir:

“Kıydır bir nikâh, al getir evine” Kumalık böyleydi. Köylerde o dönem yaygın bir olaydı. ... “Allah Allah, şuna bak. İlk biz mi yapıyoruz bunu?” (KÖY: 102).

İncelediğimiz romanlarda çekeşlilik “dinin emri”, “Peygamberin yolu”, “Allah’ın verdiği hak” olarak nitelendirilir. Birden fazla kadınla evlenmek için ekonomik durumun yeterliliği ise “Köylüler” romanında ön şart olarak ifade edilir:

“Alın ikişer üçer oğlum, sevaba girin. Dinimiz de emrediyor bunu. ... Kendine güvenen işlemeli bu sevabı. Bizim mahallede bir çopur hafız var, üç evli. Her gün yıkanır deyyus. Gene de gözü dışarda. “Peygamber efendimizim yolundayım” diye övünür. ... Peygamber efendimiz zenginmiş. Bu ise benim gibi cıbr. Karıları yolluyor ırgatlığa, kendisi oturup onların kazandığını yiyor (KÖY: 201).

“Toz Duman İçinde” romanında İmam Ziver’in tekrar evlenmek istediği, bunu Allah’ın verdiği bir hak olarak gördüğü fakat eşinin sakat olması sebebiyle çevreden çekindiği görülmektedir:

“Tekrar evlenmek var emme, olmuyor ele güne karşı. ... Emme bu kış dinlemem, evleneceğim. Allah’ın verdiği hak bu (TDİ: 29).

“Onun yapacağı salata kalsın” dedi. Bendim kendim yaparım. Kumasını çekiştirdi (TDİ: 65).

Akraba dışındandan evlenme, Türklerin dış saldırılara karşı direnebilmesi için daha uygun olduğundan İslamiyet öncesinde Türkler arasında görülmezdi. Akraba evliliği, İslam toplulukları arasında Emeviler dönemindeki Arap kültürünün etkisi sonucu yayılmıştır (Yeşil, 2014: 157-158). İncelediğimiz romanlarda eş seçimi ile önemli bir nokta, endogami yani içevliliklerdir. Arif ile Emine’nin akraba olduğu eserde şu şekilde geçer:

Akrabası olurdu Nuri Ağalar. Üstelik kızı Emine ile Arif sözlü gibiydiler (ST: 11).

Emine’yi akraba dışından kişiler istemiş olsa da “kendimizde oğlan varken” diyerek reddedilir:

Nuri Ağa kayınbiraderi olan İzzet Ağa'nın oğlunu kastederek, "Kendimizde oğlan varken dışarı verilecek kızım yok" demişti. (ST: 11).

3.4.2.2. Evlilik Çağı - Evlilik Yaşı - Evlenme İsteğini Belli Etme - Kız İsteme

Evlenecek çağa gelen genç isteğini önce annesine söyler. Gönlündeki kişiyi aktarır. Anne, konuyu babaya ileterek babayı bilgilendirir. Babanın kararı olumlu olursa hazırlıklara başlanır. "Ortakçılar" romanında kız çocuklarının evlenme isteğini annesine iletmesine değinilir:

"Kızların gönlünü analar bilir zati. Dertlerini başkalarına diyemez ki o yezitler" (ORT: 87).

"Köylüler" romanında ise erkek çocuğu evlilik konusunda babası ile doğrudan konuşabilmektedir:

"Bobama söyleyeyim de alsın sana Saniye'yi" (KÖY: 247).

Romanlarda evlilik yaşı ile ilgili olarak anne babanın ölmeden çocuğun evlendirilmesi ve kız çocuğunun köy içerisinde adı çıkmadan evlendirilmesi yer alır:

"Bu oğlan yetiştii, evlendirilecek, değil mi ya! Bak ikiniz de kocadınız, öksürüp tıksırıp duruyorsunuz. Evlendirin de ölmeden mürüvvetini görün" (EO: 87).

"Traktör alacağız diye senin mürüvvetini görmeden ölelim, öyle mi?" (ST: 50).

"Ele güne rezil olmadan onu da yerine bir yerleştirseydik... Köyde yetişkin kız babası olmak zor" (KÖY: 357).

Evlenme isteğini belli etme şekillerinden birisi de aracı uygulamasıdır. Aracı kullanılarak âşık olunan kişiye haber gönderilir veya kişiden haber alınır. "Sarı Traktör" romanında evlilik çağına giren erkeklerin istedikleri kızlara ulaşabilmeleri için aracı uygulaması yer alır. "Hatçe Abla" karakteri köyde birbirlerini isteyen erkek ve kızların arasını yapar. Aradaki iletişimi sağlar. Fakat köy halkı özellikle kız babaları bu konuda oldukça sert yaklaşarak pek çok kez Hatçe kadını döverler.

Söz getirip götürmeler, mektup alıp vermeler hep Hatçe Abla eliyle yapılırdı (ST: 27).

Köyün delikanlıları Hatçe Abla'ya hediyeler götürerek işi yapmasını rica ederler. *"Bak sana ne alacağız biliyor musun? Bir çift ayakkabı alacağız, bir de uralık basma*

alacağz.” (ST: 66). Fakat Hatçe Abla tekrar kötü durumlarla karşı karşıya kalmamak için bu teklifi reddeder. “*Gidin kapımdan gidin!... Ben öyle işlerden elimi ayağımı çektim. Gidin kapımdan!*” (ST: 66).

Köyün delikanlıları istedikleri kıza ulaşabilmek için bazen kızın akrabalarını aracı olarak yollarlar. Sarı Traktör romanında bu istek şöyle yer alır “*Senin değil ama, akraban be Hasan Abi. Şu işi yap be!*” (ST: 120).

“Sarı Traktör” adlı eserde evlilik öncesi erkek tarafı ile kız tarafının birbirine yolladığı hediyelere örnekler vardır:

O günden beri Sürmeli Emine’yle saklılarda konuşurdu Arif. Bazen çerez lokum filan yollardı. Ondan da mendil, çorap gelirdi. (ST:11). Çoktandır Emine’yi görememişti. “Dükkândan biraz lokum alıp yollayayım bari” diye düşündü. (ST: 46).

Yiyecek dışındaki hediyelere örnek olarak eserde yazma geçer. *Cebindeki hediyeleri çıkarı verirdi. Ya lokum, çerez falan gibi yiyecek bir şeyler ya da çevre, iyi cins yazma* (ST: 46).

Köyde farklı hediyeler bulunmayışı ise eserde bir sorun olarak işlenmiştir:

Şehre bir gitseydi, Arif alacağı hediye biliyordu ama... Ne zamandır bir şişe kolonya düşünüyor, almak kısmet olmuyordu (ST: 46).

Ali ile Halil kasabaya gittiklerinde Ayşe ve Emine için hediye almaya karar verirler:

İpekli başörtüsü istediler. Kırmızı, yeşilli, türlü renklisi vardı. ... Bir şişe kolonya aldılar (ST: 167).

Düğün öncesi uygulamalardan birisi de “dünürlük” geleneğidir. Kız istemek için gelen kişi veya kişiler dünür olarak adlandırılır:

Çok kez işler yoluna girer, ondan sonra büyüklerin, dünürlük, söz kesimi ya da nişan âdetleri başlardı (ST: 27).

“Ferhat ile Şirin” romanında kızın istenmesi geleneklere uygun yapılmadığı için Mümine Banu karşı çıkar:

“Bu ne biçim kız istemek?” diye söylendi (FİŞ: 56).

Mestan, Zeynep'in karşısına çıkar ve evlenmek istediğini söyler. Zeynep, Mestan'ın isteğinin âdetlere uygun olmadığını söyleyerek tepki gösterir:

“Böyle kız istemek mi olur? Başım da anam var babam var git onlardan iste” (TDİ: 161).

“Hem düğün müğün derlerse ben nasıl düğün yapayım? Sen biliyon işte halimi” (Kİİ: 103-104).

“Allah'ın izniyle bacını istiyoruz. Vermeyip de turşunu mu kuracaksın?” (Kİİ: 103).

“Bizim köylüler senin için dünürlük edecekler” (ORT: 130).

3.4.2.3. Evlilik Öncesi Uygulamalar

Çeyiz

Çeyiz, gelinin henüz baba evinden ayrılmadan önce hazırlamış olduğu eliş, dantel, oya gibi süs eşyalarının yanı sıra yatak, yorgan, mutfak eşyaları gibi işlevsel eşyaları da barındıran, genelde anneler tarafından yönetilen geleneksel bir hazırlık sürecidir. Bu hazırlık süreci; “çeyiz sandığı” adı verilen bir sandıkta çeyizin erkek evine getirilip “çeyiz serme”, “çeyiz görme” ve “çeyiz yazma” gibi uygulamaları kapsar (Erşahin, 2011: 95). Ekonomik duruma bağlı olarak en ince detay eşyanın bulunduğu çeyizler olduğu gibi sadece yatak yorgan gibi genel eşyaların bulunduğu çeyizlerin olduğu da görülür.

Çeyiz uygulaması Talip Apaydın'ın romanlarında kısıtlı olarak yer alır. “Emmioğlu” romanında Kandil Ömer, karısına zamanında çeyizinin yetersiz olduğundan şikayet eder:

“Utanmadan seni bana bir kat yatakla yolladı, unuttun mu?”(EO: 94).

“Ferhat ile Şirin” halk romanında ise Şirin, Ferhat'a bohça içinde ipekli çamaşırlar ve işlenmiş urbalar gönderir:

Bohça Şirin'den geliyordu. Elleri titriyerek açtı, ipekli çamaşırlar, Şirin'in hünerli elleriyle işlenmiş urbalar... (FİŞ: 34-35).

Ev Açma

Evlilik öncesi yapılan hazırlıkların bir tanesi de yeni çiftin kalacağı evin hazırlanmasıdır. Bu hazırlığa “ev açma” da denir. Anadolu'da yeni ev açacak ekonomik

durumu olmayanlar için gelinin babaevine getirilmesi yaygın bir uygulamadır. “Emmioğlu” romanında yeni bir ev açılmasa da yeni bir odanın yapılması gerektiği vurgulanır:

“Hem bu eve gelin mi getirilir? Tek göz bir ev, olmaz bu. Müslümanlıkta yeri yok. Evli oğlanın odası ayrı olacak” (EO: 87).

Söz - Nişan - Nikâh

Erkek tarafına kız verildikten sonra söz kesilir. Sonrasında söz yüzükleri takılır. Söz kesilmesi uygulaması, nişanın yapılması önünde büyük bir iş olması durumunda gelin ve güveyin beklemesi için gerçekleştirilir. “Ortakçılar” romanında çeltik kaldırmak yapılması gereken büyük bir iş olduğu için nişan yerine söz yapılır:

“Şimdilik söz kesecekler. Çeltik kalkınca da nişan takacaklar” (ORT: 130).

“Söz kestiniz mi, sen onu söyle” (ORT: 86).

Kız veya erkek tarafının düğün gününe kadar herhangi bir sebepten dolayı vazgeçmesi “söz atmak” şeklinde bilinir. Bu durum kızın veya erkeğin ismini çıkaracağı için olabildiğince uygulanmaya çalışılır. “Ferhat ile Şirin” romanında söz atmanın savaşa sebep olabileceğinden söz edilir:

Şirini komşu ülkelerden birisinin genç başbuğu ile evlendirmeyi düşünüyordu. Hatta şimdiden söz de vermişti. Caymak çok kötü olacaktı. Belki savaşa kadar varırdı bunun sonu (FİŞ: 41).

Ekonomik duruma, aile büyüklerinin ve gençlerin isteğine göre doğrudan nişan aşamasına geçilebilir. Nişan günü, yüzüklerin takıldığı, şerbet, tatlı, pilav gibi çeşitli ikramların sunulduğu özel bir gündür. Anadolu’da nişanın kız evinde yapılması geleneksel bir uygulamadır. Günümüzde ise ekonomik şartlara bağlı olarak düğün salonlarında yapılması yaygındır. Nişanlılık dönemi aynı zamanda düğün hazırlıklarının yapıldığı bir süreçtir:

“Nişanlayalım, bir iki yıl öyle kalsınlar. Sonra Allah’ın emriyle düğünlerini yaparız” (KÖY: 315).

“Fadime’yi alacağız sana. Şimdiden nişanlasak derim” (KÖY: 307).

Yakında yüzükleriniz takılıyormuş (ORT: 87).

Yarın öbür gün nişanlanacak. Şimdiden sözlü gibi bir şey... (ST: 10).

“Tutmaz ama arkadaş, senin gibi sözlü olunur hiç değilse. Sözlü olduktan sonra öpülür elbet.” (ST: 109).

“Babam anam nişanlayacaklardı, kabul etmedim” (VD: 65).

Kısaca kadın ve erkek tarafının anlaşması olarak nitelendirebileceğimiz nikâh töreni, “Köylüler” romanında ayrıntılı olarak sunulmuştur. Nikah öncesi kız tarafına alınan hediyeler, nikâhın cuma günü yapılması, iki kişinin tanıklığı eşliğinde imam nikâhının kılınması ve son olarak törensel bir içecek olan şerbetlerin içilmesi dikkat çeken bazı noktalardır:

Bir yandan da hazırlıkları tamamlamıştı. Nazife'ye iki kat pazen giysilik. Selim'e ceket pantolon. Cuma günü akşamdan sonra yeni hocayı eve çağırıldı. Ayşe Kadın da gitti Nazife'yi getirdi. Hüseyin Emmiyle Haceli tanık oldular. Okundu üflendi, nikâh kıyıldı. Üstüne şerbet içildi. Sessizce bitti iş. Nazife yeni odalardan birine yerleşti. Kağrı koşulup gece eşyaları taşındı (KÖY: 144).

“O da bir an önce bitirsin de nikahı yapalım” diye söyleniyordu (FİŞ: 82).

3.4.2.4. Düğün

Geleneksel Türk kültüründe düğünler, hava şartlarının en uygun olduğu ilkbahar ve yaz aylarında yapılır. Fakat günümüzde artan düğün salonları ve yoğun talep sebebiyle istenilen her ayda yapılabilmektedir. “Sarı Traktör” ve “Ortakçılar” romanlarında düğün tarihlendirmes kış aylarına denk getirilir. Şüphesiz bunda ilkbahar ve yaz aylarının ekin ekmek, harman kaldırmak gibi tarımsal faaliyetlerin yoğun şekilde olması etkindir. Köylerde düğünler iş yoğunluğu açısından en uygun zaman olan kış ve sonbahar aylarında yapılır:

“O da biraz haklı. Kışın nişan yapacak, düğün yapacak. Kolay değil.” (ST: 28).

“Bu yıl pek çok yer ekti, Davut. Kışın oğlunu everdi. Dünya kadar borç etti” (ORT: 19).

“Sarı Traktör” romanında harman kaldırıldıktan sonra köy yeni bir döneme girerdi. Romanda düğün hazırlıklarıyla ilgili şu bilgi geçer:

Buğday satılırdı, üst baş düzülürdü. Alınacaklar alınır, o yıl düğün yapacaklar şimdiden hazırlıklara başlardı (ST: 104).

“Emmioğlu” romanında Battal söylenen bir türküyle köyünün düğünlerini hatırlar. Türkünün adı romanda yer almazken türküye sazla “ara havası” vurulduğundan söz edilir:

Köyü hatırlıyordu şimdi bu türküyle. Güzün yapılan düğünlerde zurnacılar hep bu havayı çalarlardı (EO: 191).

Geleneksel kültürde kadın ve erkekler düğün eğlencelerini ayrı yerlerde yaparlar. Düğün yeri, haremlik selamlık olarak ayrılır:

İki gündür sabah akşam çalınan bir davulla Şaban Ali'nin düğünü yapıldı. ... Gene de gittiler, kadınlar ayrı yerde, erkekler ayrı yerde toplanıp düğünün gereğini yaptılar (KÖY: 320).

“Emmioğlu” romanında köydeki gelinlerin saç kesimiyle ilgili bilgi verilir. Battal'ın gelinin kesik kaküllerine bakarak düğünün altı ay önce yapıldığı dolayısıyla yeni gelin olduğu yorumunu yapar:

Düğünü altı ay önce yapılmıştı. Kesik kâkülleri belliydi hala” (EO: 57).

“Ortakçılar” romanında ise eş dost akrabanın düğüne çağrılmasıyla ilgili bir hayıflanmadan söz edilir:

“Belki düğüne de çağırmazsın bizi, öyle ya büyüdüün gayri” (ORT: 86).

Düğün Evi

Halk kültüründe düğünler, genel olarak üç gün boyunca devan eder. Bu süre boyunca düğün evi oldukça hareketlidir. Konuklar için düğün evi bir bayrakla işaretlenir.

“Sarı Traktör” romanında Arif'in evi; çocukların bağırış çağırışları, hareketleri sebebiyle düğün evinin hareketliliğine benzetilir:

Çocuklar da hep birden bağırıyorlar, orayı düğün evine benzetiyorlardı (ST: 28).

Gelin Alayı

Gelin alayı, gelinin baba ocağından alınıp yeni evine götürülmesine denir. Köy odasının önünde köyün delikanlıları toplandıktan sonra bağırışlar, naralar eşliğinde davul

zurnanın arkasında gelin almaya gidilir. Gelin, baba ocağından çıkartılırken köy delikanlıları tarafından oyunlar oynanır:

Hani köyün yeni yetmeleri odanın önünde toplanıp da davul zurnayı önlerine katıp, gelin almağa giderken... “Ne naralar atardık. En çok bizim sesimiz çıkardı öyle ya. Gelini beklerken evin önünde bir de oynardık” (EO: 191-192).

“Sarı Traktör” romanında Yakub’un Ali’nin Arif’e gelin alayıyla ilgili vaadi şu şekildedir:

“Milleti traktöre dolduracağım o gün, köyü iki kere dolaştıracacağım valla...” (ST: 16).

Gelin alayı yaya olabileceği gibi at, deve gibi binek hayvanı kullanılarak da gerçekleştirilebilir. Gelinin alınacağı araç süslenir. Gelin alayı doğrudan gelininin yeni evine hareketlenebileceği gibi caminin etrafında da dolanabilir:

Gelinin bineceği atın başlığına renkli iki yazma bağlamışlardı. ... Damadın yakınları gelini kapıdan alıp ata bindirecekler, caminin çevresini dolandırıp yeni evine götüreceklerdi (KÖY: 320).

Gelin, baba evinden çıktığı sırada bereketi temsilen arpa, buğday, şeker, bozuk para gibi nesnelere havaya atılır. Kırgız Türklerinde beyaz rengin temizliğin bir sembolü olmasından dolayı un, yoğurt, veya süt sepildiği görülür (Akmataliyev, 2001: 11). Atılan nesnelere kansız kurban olarak saç geleneğinin sonucudur. Bir diğer önemli gelenek, gelin çıkarken davul zurnanın bir hava tutturmasıdır:

Gelin tam ata binince başına bozuk paralar atılacaktı. ... Gelin çıkacağı gün kız evinin önünde davul zurna “Ey Gaziler’i” çaldılar (KÖY: 320).

Düğün Yemeği

Romanlarda düğün yemeği olarak düğün pilavı yer alır. Yapılışı, hazırlanışı hakkında herhangi bir bilgi aktarılmaz. Kahramanın köy özleminde yer bulmasına bağlı olarak köy düğünlerinde önemli bir yerinin olduğu yorumu yapılabilir:

“Ne olacak, düğün pilavını yemişizdir, karnımız toktur iyice. Hey gidi köy...” (EO: 192).

3.4.2.4. Evlenme İle İlgili Diğer Geleneksel Unsurlar

Evlenme ile ilgili bir diğer önemli unsur kuma olarak gelen kişinin evin bütün işlerini yerine getirmesidir. Kişinin ilk eşi daha kıdemli hale geldiği için onun ev işleri işe uğraşması uygun değildir:

Nazife işleri yüklendi hemen. Yeni gelin havası içinde ocağı yakıyor, suyu getiriyor, yemeği pişiriyordu. ... “Sen eğilme Hacer, ben sağarım ineği” Elinden helkeyi kapıp ahıra koşuyordu (KÖY: 146).

3.4.3. Ölüm

Ölüm, geçiş dönemlerinin sonuncusu olduğu için kişiler, doğum ve evlenmeye göre ölüm olayı çevresinde pek çok gelenek ve görenek geliştirmişlerdir. Kişilerin ölüm ritüellerine daha çok önem vermeleri geçiş döneminin mistik boyutu ve son bir görev olarak nitelendirilmesindedir. Talip Apaydın'ın kaleme almış aldığı romanların çoğunda ölüm olayı yaşanır. Roman karakterleri aracılığıyla ölüm öncesinde, sırasında ve sonrasında uygulanan gelenek ve göreneklerin gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu da romanları ölüm ritüelleri açısından zengin kılmaktadır.

Türkiye’de ölüm konusunda yapılmış ilk kapsamlı çalışmayı Sedat Veyis Örnek (1971) gerçekleştirmiştir. Örnek çalışmasında, ölüm geçiş dönemiyle ilgili gelenek ve görenek ve inanışları “ölüm öncesi”, “ölüm sırası” ve “ölüm sonrası” şeklinde üçe ayırmıştır. Biz de çalışmamızda bu aşamaları kullanmayı uygun gördük.

3.4.3.1. Ölüm Öncesi

Ölüm gerçekleşmeden önce kişi imanlı bir şekilde ölmek için kelime-i şهادet ve salavat getirmelidir. Bunun dışında kişinin kolay can vermesini sağlamak amacıyla dualar okunması, kişinin ağzına su damlatmak gerçekleştirilen diğer geleneksel uygulamalardır:

“Traktöre de onun için bindim, duasız gözünü kapamasın diye.” (ST: 82).

Dereye inince “Su, su...” diye inledi teğmen. Yere bırakıp ağzına su akıttılar (VD: 299).

“Yanı başımızda öldü de, ağzına bir damla su koyamadık” (VD: 176).

Arpalar biçilirken Haceli'nin karısı öldü. ... Bir yudum su veren bile olmamıştı başucunda (KÖY: 344).

“Ölüm burnumun ucunda. Lailaheilallah... Allah kalanlara ömür ver” (VD: 246).

3.4.3.2. Ölüm Sırası

Ölüm sırasında gerçekleştirilen uygulamalar, ölünün yıkanmasından başlanılarak cenazenin taşınıp mezarlıkta gömülmesine kadar geçen süreçte gerçekleştirilir. Apaydın'ın romanlarında bu süreçte gerçekleştirilen uygulamaların her biri için örnekler bulunmaktadır.

Ölümden hemen sonra ölünün gömülmesiyle ilgili işlemler başlar. Ölünün yıkanması bu işlemlerin ilkidir. Yıkama için kazanlarda su ısıtılması gerekir. Bu su “ölü suyu” olarak da adlandırılır. Kullanılan diğer eşyalar teneşir, tekne gibi eşyalardır:

Ölü suyu ısıtılan kazan, evin önündeki ocakta hala kurulu duruyordu (DEF: 116).

Kadınlar su taşıdılar. Dışarıya kazan kurup ateş yaktılar. İmam cami önünde sela verdi. (KÖY: 272).

“Ölünün gömülmeye hazırlanışı için gerekli olan ikinci işlem ölünün kefenlenmesidir. Kefenleme işlemi İslam geleneğine göre yapılır. Kefenlik bezin rengi beyazdır. Erkek kefeni gömlek, izâr ve lifâfe denilen üç parça bezden, kadın kefeni ise himâr, dir, hırka, izâr ve lifâfe denilen beş parça bezden yapılır” (Örnek, 1971b: 52-53).

Kaynanası kendisi için hazırladığı kefen bezini sandıktan çıkarıp ortaya koydu. ... Cenaze evin önüne çıkarılıp tahtaların üstünde yıkandı. Kefene sarılıp camiden getirilen tabuta konuldu (KÖY: 272).

Eski Türkler defin işlemlerinde ölen kişinin değerli eşyalarını ölenle beraber gömerlerdi. Şüphesiz bu uygulamada ahiret inancının etkisiyle eşyaların öbür dünyada kullanılacağı fikri yatmaktaydı. “Define” romanında İslamiyet öncesi gerçekleştirilen bu pratikle ilgili tespit yer alır:

“Yavu kibleye durmuyor bu arkadaş. Müslüman mezarı değil bu. ... Eski adamlar mezara eşya neyi korlarmış. Kap kaçak, ibrik...” (DEF: 78).

Yıkanan ve kefenlenen ölü için bir sonraki aşama cenaze namazının kılınmasıdır. Cenaze namazının nerede ve ne zaman kılınacağı bir diğer dinî uygulama olan salâ

verildikten sonra aktarılır. Ölen kişinin Müslüman olması, yıkanmış olması, tabutunun cemaat önünde olması, ölen kişinin bütün vücudunun ya da başı ile beraber vücudunun yarısının tabutun içinde olması durumları cenaze namazının kılınmasının gerekli olduğu durumlardır (Örnek, 1971b: 54).

“Eyme olur mu len? Sala verildi, cenaze kaldırılacak. Kalk da cenaze namazına yetiş, sevaptır!” (DEF: 116).

“Cenaze evinde, nerde olur? Ağlaşıp dururlar duymuyon mu? Sen daha yatıyon burada. Ayıp oğlum, el adama ne der? Kalk hadi!” (DEF: 116).

Sonra oracığa yan yana üç mezar kazdılar. Yaşlı cazıyı mahsustan ikisinin ortasına gömdüler. Bunu şunun için yaptılar; dünya durdukça iki gencin arasında rahatsız olsun. Fazlalığını gereksizliğini duysun. Herkes onu lanetle ansın (FİŞ: 87).

Yüzünü kibleye döndürüp üstüne çalı çırpı getirdiler. ... Tez zamanda taze topraktan uzun bir tümsek yığıldı oraya. Son bir fatiha okuduktan sonra dağıldılar (DEF: 120).

“Köylüler” romanında ölünün yıkanması, kefenlenmesi, cenaze namazının kılınması, tabutla taşınması, gömülmesi bir süreç halinde ayrıntılı olarak aktarılır:

Sabahleyin cenaze hazırlıkları görüldü. Mezar kazıldı. Ölü yıkanıp kefenlendi. Öğle namazından sonra caminin önündeki musalla taşında cenaze namazı kılındı. Köyün erkekleri hep toplanmıştı. Tabutu omuzlarda taşıyıp mezarlığa götürdüler. ... Hoca duasını okudu. Cenazeyi mezara indirdiler. Yüzünü güneğe çevirdiler. Oğlu akrabaları üstüne toprak attılar. “Sen de iki kürek at Haceli, sevaptır” (KÖY: 344).

“Vatan Dediler” adlı eserde şehit mezarının nitelikleri ve şehidin defnedilmesiyle ilgili tespitler vardır:

Kibleye uzunlamasına gelecek şekilde toprağı eşmeye başladılar. ... Aşır gitti uzunca bir taş buldu geldi. ... Yarım metreden fazla kazdılar. “Tamam yeter. Şehit mezarı bu kadar olur.” ... Sonra ikisini de aynı çukura indirip yüzlerini kibleye gelecek şekilde giysileriyle birlikte gömdüler. Aşır taşları başuçlarına dikti (VD: 159).

3.4.3.3. Ölüm Sonrası

“Ölüye okumak” olarak adlandırılan gelenek, ölüm sırasında veya sonrasında günahların affedilmesi, kabir azabından kurtulmak amacıyla okunan çeşitli dua ve surelerdir. Bunlardan en yaygın olanı Yâsin-i Şerif okunmasıdır:

“Benim işim var, ölüye okuyacağım” (DEF: 94).

Ölüm karşısında hissedilen derin acı, ölen kişinin nitelikleriyle beraber yas esnasında dile getirilir. Ölen kişinin bırakmış olduğu boşluğa dayalı acı ve bu duygunun sürüklediği tepki ve isyan yasların çıkış noktasıdır. Yas tutarken ağıt yakmak, ölüye ağlamak, saçını başını yolmak, yüzünü tırnaklamak yaşanan acının göstergeleridir. Edebi eserlerde de bu tablo yer alır. Manas öldüğünde Kankey saçlarını dağıtır, yüzünün tırnaklar ağıtlar yakar (Alptekin, 1993: 435-444). Romanlarda da yoğun olmasa da yas tutmanın örnekleri görülür:

Evin içinde kadınlar. Ağlayıp yas tutuyorlardı (YD: 56).

Kadın çömelip oturmuştu. Ellerini yüzüne kapamış acıyla sallanıyordu (YD: 56).

“Türk halk kültüründe, ölen kişinin evinde üç ya da yedi gün ocak yanmaz ve yemek pişirilmez” (Karakaş, 2017: 247). Böyle dar zamanlarda ölü evinin yemekleri komşular, akrabalar, dostlar tarafından hazırlanır. “Köylüler” romanında da aynı şekilde cenaze olan evde yemek yapılamayacağı düşünüldüğü için komşular cenaze evine yemek taşırlar:

Hacer elinde boş siniyle sokaktan geliyordu. “Haceligile yemek götürdüm” (KÖY: 372).

3.5. FORMEL SAYILAR

Halk inanışlarında bazı sayılar kutluluk, hayırlılık, uğurluluk gibi anlamlar taşıdığı için kutsal kabul edilir. Bütün kültürlerde bu sayılara özel değerler verilmiş, en eski uygarlıklardan günümüz toplumlarına halklar geleneklerinde bu sayıları yaşatmışlardır (Boratav, 1994: 90-91).

Köklü inançların ve mitik düşüncenin kalıntıları olarak halk kültüründe yaşayan formel sayılar; ritüelleri, büyüsel uygulamaları, dinî pratikleri, günlük davranış kalıplarını sayı niceliğinde yerine getirme baskısı oluşturur. Sayılar salt kendi nitelikleri

dışında köklü geçmişe bağlı olarak çağrışımında bulundurdıkları kavramlar, karşıladıkları nesnelere ve çevresinde gelişen inanç unsurlarıyla kutsal görülürler (Durbilmez, 2009: 71).

Boratav, formel sayılar içerisinde üçten başlayarak beş, yedi, dokuz kadar varan tek sayıların ayrı bir önemine ulaştığına değinir. Genel olarak tek sayılar olumlu ve uğurlu sayılardır. Yıkılırken tek sayıda sabun sürmeye dikkat edilir. Ayrıca halk şairleri koşmalarında, destanlarında tek sayıda bitirmeyi kural edinirler (Boratav, 1994: 161).

Çoruhlu, Türklerde sayıların, Müslüman olmayan ve Eski Türk inanışlarını sürdüren toplulukların mitleri ve inanışlarında sayıların yeri ve Müslüman Türk inanışlarında sayıların yeri şeklinde iki grup halinde işlenmesi gerektiğini söyler (Çoruhlu, 2002: 194-195).

3.5.1. Üç Sayısı

Formel sayılar arasında ayrı bir önemi olan üç sayısı, çeşitli sembol ve anlamlarla her ulusun kültüründe ve inanç sisteminde yerini almış, işlevleriyle birlikte kullanılmıştır.

Üç sayısının, önemi doğanın gözlemlenmesi ile ortaya konulur. İnsanın doğal çevresi su, hava ve yeryüzünden oluşur. Maddenin katı, sıvı, gaz olmak üzere üç hali vardır. Yaratılanlar minareller, bitkiler ve hayvanlardan meydana gelir. Bitkiler kök, sap ve çiçekten; meyveler ise kabuk, etli kısım ve çekirdekten oluşur (Schimmel, 2000: 70-71).

Üç sayısı, anonim halk anlatmalarından olan özellikle masalarda yoğun şekilde kullanılmıştır. Masal kahramanlarının üç arzusu olması ve üçüncü arzusunun ilk iki arzuyu telafi olarak kullanılması, masal kurgusu içinde üçüncü katılımcının zekası veya aptallığıyla dikkatleri üzerine çekmesi, üç gün, üç gece, üç ay ya da üç yıl şeklinde net olmayan zaman unsurunun aktarımında kullanılması ve son olarak masal kahramanına süt, şarap, su gibi üç seçeneğe birinin seçilmesinin istenmesi üç formel sayısının masalda kullanımına örnektir (Schimmel, 2000: 93).

Halk hikâyelerinde ise, Bolu Beyi'nin Köroğlu'na üç defa ateş etmesi fakat isabet ettirememesi, Kocabey'in Köroğlu'na üç gün üç gece ziyafet vermesi, Erzurumlu Emrah'ın üç gün Halep'te kalması, Salatın Peri'ye Pir Dede'nin üç bade vermesi, Pirlilerin

Ferhat'ın sırtını üç defa sıvazlaması, Ferhat'ın yanına üçler, yediler, kırkların gelmesi şeklinde üç formel sayısı yer alır (Alptekin, 2015: 356-357).

Üç sayısı İslam inancında da kutsal sayı olarak yer bulmuştur. İslamın Şii biçiminde “Allah'tan başka Tanrı yoktur; Muhammed Allah'ın habercisidir; Ali, Allah'ın yakınıdır” şeklinde düşünülerek şiirde ve süsleme sanatında üçlüklere yer verilmiştir (Schimmel, 2000: 78). Bir arınma ritüeli olarak yorumlayabileceğimiz abdestte önce ağza, sonra burna olmak üzere üç defa su verilir. Namazda da rûku ve secdede üçer defa dualar tekrarlanır. İslam hukukunda bir erkek bir kadını üç defa “boş ol” sözü ile boşayabilmektedir. Çalışmanın “Yeminler” başlığı altında da belirteceğimiz gibi üçten dokuza şart olsun şeklindeki yemin biçiminde tek sayıların vurgulandığı görülür.

İslam'ın yorumlanışından meydana gelen tasavvufi düşüncelerde üç sayısının hâkimiyeti dikkat çekmektedir. Tasavvufta ruh, kötülüğe teşvik eden ruh, suçlayan ruh, huzurlu ruh şeklinde üç derecede sınıflandırılır. Aynı şekilde Bektaşilik'te ilk aşamada telkin, ikinci aşamada libas, üçüncü aşamada ahaddiyet olmak üzere üç mertebe vardır (Çoruhlu, 2000: 200).

Elbet. Üç kişiyle zor kaldırdık. Çıkabilir mi hiç?” (DEF: 85).

“Aklımızı çıvdırdık üç gündür” (DEF: 161).

Bugün üç kez suya gitmişti (DEF: 223).

“Veli hoca kitaba bakmış da, ‘Bizim köylü değil’ demiş. ‘Şöyle şu taraftan gelmişler, üç kişiler’ demiş” (DEF: 231).

“He ya, üç aydır” (DEF: 344).

“Benimle şakalaşırdı. Üç ay dile kolay...” (DEF: 348).

“Üç hayvanla zor götürmüşler” (DEF: 375).

Üç adım atmadan yıkıldı (DEF: 379).

Köy odasının üç basamaklı merdivenini çıktı (EO: 63).

Üç gündür hava açmış, karlar erimişti (EO: 114).

“İki koca öküz süsüşürken ayıralım dedik. Aralarında kalmışız. Bacağımızı üç yerinden kırmış deyusun malları” (EO: 221).

“Üç güne dek tamam beyim” dedi (EO: 236).

“Üç gün sonra çekilecek mi? Kati mi?” (EO: 244).

Bir yatak olsa da uyusaydı şimdi, üç gün üç gece... Kimse uyandırmadan (EO: 251).

“Saraydan günde üç öğün yemek yollayın, karnını iyi doyurun” dedi (FİŞ: 30).

Fakat ancak bu üç gün sürdü (FİŞ: 41).

Yolculuk üç gün sürdü (FİŞ: 42).

Üç gün içinde hemen kırk bin asker toplandı (FİŞ: 57).

Dağlar delen ucu sivri külüngü ile arka arkaya üç hasmını daha hakladı (FİŞ: 67).

O gün tekrar Ferhat çıkmıştı ortaya. Arka arkaya üç kişiyi yere serdi (FİŞ: 69).

Sonra oracığa yan yana üç mezar kazdılar (FİŞ: 87).

“Aslında ahdetmiştik, üç gün üç gece yatacaktık” (KÖY: 30).

Üç yıldır nasıl özlemişti bir erkek bedenini (KÖY: 114).

“Bakma sen öyle derler emme gelseler üç gün duramazlar” (Kİİ: 87).

Ayşa Kadın üç bardak şerbet getirdi (KÖY: 145).

“Karısı yedi çocuk doğurdu ya, övünür şimdi” (KÖY: 217).

Ali Efe kasaba hapisanesinde üç ay yatıp çıkmıştı (KÖY: 259).

Rahat bir yatak bulsa hiç uyanmadan üç gün üç gece uyuyabilirdi (KÖY: 353).

“Kendine çalışıyor” diye yanıtladı İzzet Ağa. “Benim şurada üç günlük ömrüm var karı!” (ST: 5).

Üç gündür düven sürüyorlardı. ... Sürülecek daha üç kocaman harman vardı (ST: 37).

Öğretmen kasabadan geleli üç gün olmuştu (ST: 68).

Babasının hastalığı, üç gündür çektiği sıkıntılar kendi düşüncelerini silip götürmüştü (ST: 81).

Üç gün geçti aradan, zehir gibi geçti. ... Bu nasıl işti böyle? Üç gündür hiçbir haber alınmaz mıydı? (ST: 75).

Bu arada üç gece gidip, pancarı tekrar suladı. İyi gelişmişti pancarlar (ST: 86).

“Otursun köşesine de, ne derse onu yapalım. Üç günde şaşırıp kaldık evde ayol” (ST: 151).

“Sabahtan beri üç atlı oldu, habire gelip gidiyorlar” (TDİ: 281).

Allah korur da bir şey olmazsa üç gün sonra gelirim” ... “Evine üç kere gittim ağa” (TDİ: 313).

Palikaryaları gelip yerleştirdik mi buraya, üç yıla kalmaz yemyeşil olur” (TDİ: 354).

Mahmut’a üç kere gidip gelmişti. ... “Bilmiyoruz haberimiz yok. Üç gün önce gitti” (TDİ: 366-367).

“Üç ay daha geçsin, üç ay...” (VD: 37).

“Ben en az üç tanesini nalladım” (VD: 165).

“Üç gün nasıl yetsin bu be?” (YD: 13).

“Koca sürüyü üç günde dağıtırlar” (YD: 143).

“Kaldı üç ayımız. Üç ay!” (YD: 128).

3.5.2. Yedi Sayısı

Yedi sayısı mitolojik devirlerden başlayarak günümüz yaşantısının her noktasında yer edinmiş inanç sistemlerinde ve özellikle ritüellerde önemli yeri olan kutsal sayıdır.

Yedi sayısına özel anlamlar yükleyip sonrasında sembolik nesnelere Tanrı olarak benimseyip tapan ilk kavim Sümerlerdir. Klasik dönemlerde bazı tabiat parçaları, gezegenler, nesnelere ve olayların yedi sayısınınca olması bu sayının ezoterik yönünü gösterir (İvgin, 2013: 87).

Yedi sayısı, Âdem peygamberden bu yana ten Tanrılı dinler tarihinde sık sık yer bulmuştur. “Âdem’den sonraki yedinci kuşakta 777 yıl yaşayan ve yetmiş yedi kere öcü alınacak olan Lamekin vardır. (Tekvin 4: 24) Süleyman’ın tapınağına çıkan yedi basamak, Babil tapınaklarının yedi katına karşılık gelir. Nuh’un güvercini 7 gün uçar ve

tufanın hazırlıkları 7 gün sürer, Fırat yedi kola bölünür. Ödüller ve cezalar yedi kez yinelenir ve evlilik töreni yedi kutsamanın bir parçasıdır.” Yedi daha sonra 70’e kadar çıkar: örneğin Eski Ahit, 70 ulustan ve Sanhedrin’deki 70 hâkimden bahseder. Daha sonra binlere kadar genişler, sufi görüşlere göre Tanrı’yı insandan ayıran ışık ve karanlıktan 70.000 perde olur ya da Tanrı, her birinde 70.000 yüz, her yüzde 70.000 ağız, her ağızda 70.000 dil ve her dilde 70.000 lisan olan 70.000 kafalı varlık tarafından övülür. Benzer abartılı anlatımlar, inanç sahibi Müslümanları cennette bekleyen cennet bakireleri, hurilerin betimlenmesinde de bulunabilir” (Schimmel 2000: 144-146).

Özellikle İslam inanç sisteminde kâinatın yedi kat olarak yaratılması tasavvurunda yedi sayısı görülür. Ritüellerde ise hac’da Kâbe yedi kez tavaf edilmesi, Safa ile Merve arasında yedi şart uygulanması, yedi gidiş dönüş yapılması ve son olarak yedi taş olmak kaydıyla üç kez şeytan taşlanması ritüellerde yedi sayısı ile dikkat çeken uygulamalardır (Çoruhlu, 2002: 206-207).

Yedi formel sayısına halk hikayelerinden verebileceğimiz örneklerden bazıları şunlardır: Köroğlu’nun kendi koçaklarından yedi kişiyi, Bağdat’taki “turna teli”ni getirmesi için göndermesi daha sonra derviş kılığına girerek Bağdat’ta yedi gün dolaşması, Kirmanşah’ın üçler, yediler, kırklar aşkına bade içmesi, Tahir’in yedi yıl Mardin’de hapis yatması (Alptekin, 2015: 358-359).

Destan ve destansı halk hikayelerinde de yedi formel sayısı kullanılmıştır. Yedi tane yarış kazanmış olan ve yedi gün yer altında yaşamış olan bir at Manas destanında yer bulur (Radloff, 1995: 124).

Çok geçmedi, birbirine bitişik yedi ayrı parça halinde saray yükseldi (FİŞ: 10).

“Yedi Gözeleri şehire getirsin, bahçelere akıtsın...” (FİŞ: 75).

“Bir daha saydı, yedi civciv” (KÖY: 129).

O gün akşama kadar yedi sefer yaptılar (ST: 20).

Formel sayılar türküler içerisinde de kendine yer bulmuşlardır:

“Zeyneb’im Zeyneb’im allı Zeyneb’im

Yedi köy içinde şanlı Zeyneb’im...” (TDİ: 353).

3.5.3. Kırk Sayısı

Formel sayılar arasında kırk sayısı “en büyüleyici” olarak görülür ve “bereketli sayı” olarak nitelendirilir (Schimmel 2000: 265-266). İslam tarihi içerisinde kırk sayısının vurgulandığı birçok durum, olay bulunmaktadır. Hz. Muhammed’in kırk yaşında ilk vahyin gelmesi, Allah’ın Adem’in çamurunu kırk gün boyunca yoğurduğunun inanılması, Mehdi’nin dünyaya tekrar geldiğinde kırk yıl kalacak olması, diriliş esnasında göklerin kırk gün boyunca dumanla kaplanacağı ve dirilişin kırk yıl süreceğinin inanılması bunlardan bazılarıdır (Çoruhlu, 2002: 204).

Schimmel, Müslüman folklorunun kırk sayısı ile dolu olduğunu söyler. İran ve Türk folklorunda kutlamaların kırk gün kırk gece sürdüğünü vurgular. Bu tespitlerinden sonra kırk formel sayısı ile birçok örnek verir: Kırk sütundan oluşan saraylar; kırk atlı kahramanlar; masallarda tek seferde kırk erkek ya da kız çocuk doğuran anneler. Kahramanlar kırk kez maceraya çıkarlar ve kırk sınamadan geçerler, kırk düşman öldürerek kırk hazine bulurlar (Schimmel 2000: 268).

Koroğlu’nun Kırat’ın yanında kırk kalmak için izin istemesi, Sümmani’ni kırk günde saz çalmayı öğrenmesi, Ferhat’ın duası bittiğinde yanına üçler, yediler, kırkların gelmesi, Aşık Garip ile Şah Sanem’in kırk gün kırk gece düğünlerinin yapılması halk hikayelerinde yer alan kırk formel sayısına örnektir (Alptekin, 2015: 360-362).

Manas destanı, yedi formel sayısında olduğu gibi kırk formel sayısı örneklerini de içerir. Manas destan kahramanı Semetey kırk yiğit öldürerek büyük bir kahramanlık örneği sergiler (Radloff, 1995: 228).

“Kırk şinik karışık buğdaya muhtar durdun sen be!” (EO: 62).

“Kırk yıllık ortakçınız biz” (EO: 245).

“Kırk yılda öğrenilebilecek hüneri iki yılda öğreniveriyor” (FİŞ: 8).

“Kırk günde bitiririm” dedi (FİŞ: 79).

“Aa... Vallahi yüzüne bakmam” diyordu teyzem. “Nasıl olur kırk yılda bir evime gelmiş de misafirim olmak istemiyor., ne demekmiş o?” (ORT: 40)

“Benim gibi kırk yıl öküzlerle çekseydi o sapı ne halt ederdi bilmem ki?” (ST: 5).

“Zor mu gelmiş? Ya ben, kırk yıldır yapıyorum bu işi (ST: 13).

“Valla bekledi. Hem de kırk elli adım uzaktan...” (ST: 103).

“Bu oğlanın yaptığı kırkı geçti Başefendi” (TDİ: 126).

“Kafasında kırk tilki dolaşır da kuyrukları birbirine değmez” (TDİ: 136).

“Kırk kere haber saldım. Ayıp be...” (YB: 102).

3.5.4. Yüz Sayısı

Yüz formel sayısı kutsal on sayısının karesi olarak mükemmel iyiyi temsil eder. Bu sebeple yüz mükemmelliğin büyük sayısı olarak adlandırılabilir (Schimmel 2000: 291).

Apaydın'ın romanlarında sadece iki örneğini gördüğümüz yüz sayısı, ilk kullanımda abartma işleviyle yerini almıştır. İkinci kullanımda ise işin yapılış sıklığını vurgulamıştır:

Tez zamanda yüz adımdan fazla yeri oymuştu (FİŞ: 33).

“Gelmez eşek oğlu eşek! Yüz kere tembih ettik, gene gelmez.” (YD: 112).

3.6. KALIP SÖZLER

3.6.1. Atasözleri

Atasözleri, düşünceleri ve öğütleri barındıran yüzyılların deneyimini genellemelere ulaşarak kısa kalıp cümleler şeklinde sunar. Karakteristik özelliği ise genel-geçer bir yargı bildirerek geniş bir zamanı ifade etmesidir.

Çoğunlukla bir tümce biçiminde oluşarak bir yargı anlatan, kimi zaman ölçü ve uyakla, söyleyiş açısından daha etkili olmaya yönelik, insanoğlunun deneyimlerinden, bilgeliğinden ve benzetme gücünden kaynaklanan ve dünyanın bütün dillerinde var olan kalıp sözlerdir (Aksan 2003: 38).

“Bizim gelenekle yerleşmiş bir atalar sözü anlayışımız vardır. Bu anlayışa göre atasözleri, ulusal varlıklardır. Tanrı ve peygamber sözleri gibi ruha işleyen bir etki taşırlar. İnanırcı ve kutsaldırlar” (Aksoy, 1965: 15). Atasözlerinin kültürel değeri yazar tarafından bilindiğinden eserde anlatımı kuvvetlendirme amacıyla yer yer atasözlerini kullanır.

“Define” adlı roman isminden de anlaşılacağı üzere define arayan kahramanların hikâyesini aktarır. Karakterler define aramaktan yorulduklarında veya umutsuzluğa

düştüklerinde bir motivasyon kaynağı olarak atasözlerini kullanırlar. Kurgu boyunca kahramanların en çok kullandığı atasözü “*Arayan Mevla’sını da bulur, belasını da*” şeklindedir. Romanda üç kez kullanılır. (DEF: 26), (DEF: 68), (DEF: 74).

İncelediğimiz romanlarda tespit edilen atasözleri alfabetik sırayla aşağıda sıralanmıştır.

Acele işe şeytan karışır (EO: 33).

Acı patlıcanı kırağı çalmaz (VD: 211).

Ağlamayan çocuğa meme vermezler (Kİİ: 198).

Akçe akıl öğretir, don yürüyüş (VD: 254).

Akıl (göz) var, izan (mantık, yakın) var (TDİ: 26).

Allah’ın bildiği kuldan saklanmaz (DEF: 24).

Alma mazlumun ahını çıkar, aheste aheste (TDİ: 69).

Altta kalanın canı çıksın (Kİİ: 140).

Arayan Mevla’sını da bulur, belasını da (DEF: 26).

Ateş olsa cirmi kadar yer yakar (TDİ: 36).

Ava giden avlanır (YD: 144).

Az veren candan, çok veren maldan (VD: 130).

Bal tutan parmağını yalar (DEF: 322).

Balık baştan kokar (DEF: 215).

Bana dokunmayan (beni sokmayan) yılan bin yaşasın (TDİ: 288).

Bey mi yaman, el mi yaman (Kİİ: 195). (YD: 219)

Bir elin nesi var, iki elin sesi var (EO: 115)

Birlikten kuvvet doğar (TDİ: 70).

Boşa kodum dolmadı, doluya kodum almadı (DEF: 230).

Bu kadar kusur kadı kızında da bulunur (EO: 80).

Çam sakızı çoban armağanı (VD: 337).

- Çiftçinin karnını yarmışlar, kırk tane gelecek yıl çıkmış (KÖY: 183).*
- Damlaya damlaya göl olur (VD: 7).*
- Deliye göre her gün bayram (Kİİ: 216).*
- Dinsizin hakkından imansız gelir (DEF: 119).*
- Dost (İyi Dost) Kara Günde Belli Olur (TDİ: 142).*
- Düşmez kalkmaz bir Allah (DEF: 347).*
- Ekmek aslanın ağzında (Kİİ: 78).*
- El elin eşeğini türkü çağırarak ararmış (Kİİ: 89), (TY: 32).*
- El öpmekle ağız aşınmaz (TDİ: 355).*
- Elin ağzı torba değil ki büzesin (Kİİ: 180).*
- Etek öpmekle dudak aşınmaz (ORT: 158).*
- Eşeğe altın semer vursalar yine eşektir (VD: 254).*
- Garip itin kuyruğu bacağı arasında (götünde, kışına kısık) gerek (olur) (VD: 205).*
- Garip kuşun yuvasını Allah yapar (Kİİ: 59).*
- Geçti Bor'un pazarı (sür eşeğini Niğde'ye) (DEF: 323).*
- Gülme komşuna, gelir başına (DEF: 347).*
- Gün ola harman ola (FİŞ: 53).*
- Her dağın derdi kendine göre (Kİİ: 86)*
- Herkes bildiğini okur (DEF: 159).*
- İt ürür, kervan yürür (ORT: 160).*
- İtin ölümü gelirse cami duvarına işer (DEF: 200).*
- Kabahat samur kürk olsa kimse sırtına almaz (KÖY: 326)*
- Katranı kaynatsan olur mu şeker? (ORT: 127).*
- Kelin merhemi olsa başına sürer (Kİİ: 95).*
- Kurt dumanlı havayı sever (DEF: 173).*

Kurt kocayınca köpeğin maskarası olur (VD: 25).

Minareyi çalan kılıfını hazırlar (YD: 195).

Nerede çokluk orada bokluk (EO: 91).

Öfkeyle kalkan zararlar oturur (Kİİ: 140).

Ölme eşeğim, ölme (yaza yonca bitecek) (Kİİ: 72).

Pilavdan dönenin kaşığı kırılın (VD: 255).

Sel gider kum kalır (KÖY: 28).

Su testisi su yolunda kırılır (TDİ: 336).

Sürüden ayrılanı (ayrılan koyunu, kuzuyu) kurt kapar (TDİ: 20).

Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır (TDİ: 111).

Tencere yuvarlanmış, kapağını bulmuş(DEF: 74), (ORT: 21).

Tilkinin dönüp dolaşıp geleceği yer kürkçü dükkânıdır (YB: 67).

Yerin kulağı var (TDİ: 10).

Yılanın başı küçükken ezilir (Kİİ: 117)

Zengin arabasını dağdan aşırır, fakir düz ovada yolunu şaşırır (KÖY: 227)

3.6.2. Deyimler

İncelediğimiz eserlerdeki deyimlere geçmeden önce bir halk edebiyatı terimi olarak deyimler üzerine yapılmış tanımları vermek uygun olacaktır.

Püsküllüoğlu; deyimleri, anlatıma akıcılık, çekicilik kazandırmak amacıyla kullanılan, gerçek anlamından uzak genellikle birden çok sözcüklü dil ögesi yapısında kalıplaşmış sözler olduğunu belirtir (2004: 373).

Elçin'e göre deyimler, duygu ve düşünceleri vurucu bir şekilde anlatan isim, sıfat, zarf, basit ve birleşik fiil görünüşlü gramer unsurlarıdır (2004: 642).

Aksan ise deyimlerin dilin anlatım yollarını, toplumun tarihini, yaşama biçimlerini gelenek, görenek gibi sosyal normları içeren kalıp sözler olduğunu vurgular (Aksan, 2003: 36).

İncelediğimiz romanlarda deyimler atasözlerine göre daha yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Eserlerde yer alan deyimler, metin içinden örnekler sunularak alfabetik sırayla aşağıda sıralanmıştır. Deyimler, Talip Apaydın'ın dile ne kadar hâkim olduğunu göstermesi açısından önemlidir:

Arpacı kumrusu gibi düşün- (EO: 160).

At izi it izine karış- (TDİ: 194).

Ağırlık çök- (YD: 57).

Ağrına git- (YD: 30).

Ağzından baklayı çıkar- (DEF: 167).

Ağzını topla- (YD: 41).

Ağzından yel al- (DEF: 317).

Altundan girip üstünden çık- (ST: 13).

Akıntıya (akıntıya karşı) kürek çek- (KÖY: 368).

Aklını (bir şeyle) boz- (ST: 49).

Anasından doğduğuna pişman ol- (Kİİ: 159)

Anasından emdiği sütü burnundan getir- (DEF: 91).

Ayıkla pirincin taşını! (TDİ: 187).

(Birinini) Aklını çel- (ST: 56).

Bal mumu gibi eri- (ORT: 147).

Başına devlet (talih) kuşu kon- (ORT: 132).

Başından aşağı kaynar sular dökül- (FİŞ: 44).

Başını ateşlere yak- (ST: 4).

Başının etini ye- (DEF: 206).

Beli bükül- (YB: 95).

Beş paralık ol-

Bıçak kemiğe dayan- (TDİ: 21).

Bir çuval inciri berbat et- (EO: 90).

Bir kulağından girip öbür kulağından çık- (TY: 12).

Bin dereden su getir- (Kİİ: 46).

Burnundan gel- (ST: 51).

Burnunun ucu sızla- (DEF: 114).

Burnundan soluma- (ST: 183).

Cinleri ayağa kalk- (KÖY: 275).

Çalım sat- (YB: 129).

Çek arabanı (YB: 124).

Çene çal- (YB: 67).

Çorap söküğü gibi git- (Kİİ: 172).

Dananın kuyruğu kop- (Kİİ: 231).

Dereyi görmeden paçaları siva- (KÖY: 140).

Dil (diller) dök- (ST: 114).

Dilinin altında bir şey ol- (YB: 71)

Diş bile- (Kİİ: 130).

Dizlerine kara su in- (Kİİ: 30).

Dizlerinin bağı çözül- (DEF: 169).

Doluya koydum almadı, boşa koydum dolmadı (YB: 142).

Domuzdan (bir) kıl çek- (Kİİ: 226).

Dosta düşmana karşı- (YB: 80).

Dört dön- (DEF: 270).

Eli ekmek tut- (ST: 9).

Eli kolu bağlı kal- (HUHY: 26).

Eşeğini sağlam kazığa bağla- (Kİİ: 227).

(bir yerden, bir şeyden) Elini ayağını (eteğini) kes- (ST: 66).

Fıtıl ol- (YB: 129).

Geviş getir- (YD: 21).

Gönlü razı olma- (YB: 95).

Gönlünü serin tut- (YD: 64).

Gönül koy- (YB: 127), (ORT: 8).

Göz kulak ol- (ST: 26).

Göze al- (ST: 65).

Gözü göz değil (YD: 18).

Gözü Kes- (Kİİ: 11).

Gözüne uyku girme- (DEF: 260).

Gözünde tüt- (YB: 67).

Gözünden sürmeyi çal- (YD: 63).

Güvendiği dağlara kar yağ- (güvendiği dal elinde kal-) (TDİ: 300).

Hali vakti yerinde (ST: 43).

Hora geç- (TY: 46).

İcat çıkar- (ST: 41).

İç çek- (YB: 72).

İçine akıt- (TY: 49).

İğne ile kuyu kaz- (ST: 152).

İpe un ser- (KÖY: 251).

İpiyle kuyuya inilme- (EO: 92), (TY: 65).

İliğini kurut- (YB: 115).

İN cin yok (YB: 86).

İnce eleyip (eğirip) sık doku- (TY: 49).

- İpleri birinin elinde ol- (TY: 68).*
- Kan kusup kızılıcık şerbeti içtim de- (YD: 177).*
- Kafasına sok- (ST: 43).*
- Kaşla göz arasında kaybol- - (DEF: 253).*
- Kazın ayağı öyle değil (KÖY: 37).*
- Kedi ciğere bakar gibi bak- (süzme veya seyretmek) (ST: 64).*
- Kendi yağıyla kavrul- (KÖY: 187).*
- Kulak as- (DEF: 57).*
- Kulak kabart- (ST: 183).*
- Kaburgası kalın ol- (YD: 3).*
- Kendini ye- (YD:45)*
- (Birinin) Kapısını aşındır- (YB: 120).*
- Kaşının altında gözün var deme- (ST: 12).*
- Kemiğini (iliğini) kurut- (YD: 3).*
- Koynunda yılan beslemek (TDİ: 133).*
- Kurdunu (kurtlarını) dök- (kırmak) (ST: 114).*
- Kuzu (aslan) postuna büriün- (YB: 84).*
- Laf at- (YB: 80).*
- Müslüman Mahallesinde Salyangoz Sat- (KÖY: 121).*
- Nal deyip mih deme- (DEF: 27), (YB: 127), (ST: 44).*
- Ocağı sön- (ST: 52).*
- Okkanın altına git- (DEF: 24).*
- Pabucu dama atıl- (KÖY: 168).*
- (Birinin) Pestilini çıkart- (YB: 107).*
- Pireyi deve yap (TDİ: 61).*

- (Şeytanın) Ruhunu duyma- (YD: 51).
- Sabri taş- (tükenmek) (ST: 186).
- Sel gibi ak- (ST: 15).
- Sırt sırta ver- (KÖY: 17).
- Sırtında yumurta küfesi olma- (YD: 30) (KÖY: 28)
- Suratı bir (altı) karış ol- (YB: 84).
- Suya götürüp susuz getir- (YD: 51), (EO: 179).
- Süt dökmüş kedi gibi (DEF: 233).
- Sütüne havale et-(YD: 82)
- Şeytan tüyü ol- (ORT: 89).
- Tadı tuzu kalma- (KÖY: 269).
- Taşı sıkırsa suyunu çıkarır (EO: 14).
- Tefe koy- / Tefe koyup çal- (ST: 129).
- Turnayı gözünden vur- (ORT: 87).
- Vur dediyse öldür demedi (YB: 4).
- Ya herrü ya merrü (DEF: 159).
- Yaş tahtaya (yere) basma- (DEF: 384).
- Yangına körükle git- (YB: 135).
- Yedikleri içtikleri ayrı gitme- (YB: 100).
- Yüreğinin yağı (yağları) eri- (ST: 62).
- Yüz (yüzünün) akı ile çık- (YD: 3).
- Yüzüp yüzüp kuyruğuna getir- (DEF: 123).

3.6.3. Beddualar (Kargışlar)

Bedduaların sözlü kültürümüzde yer alan, kişinin sıkıntılar karşısında rahatlamak amacıyla ifade ettiği kötü ifadeler ve istekleri barındıran kalıp sözlerdir. Bu sebeple beddualar, kaçınılmak istenilen duruma karşı tepki niteliğindeki ifadelerdir. Bedduların

Divan-ı Lügati't Türk'teki karşılığı kargış ve ilençtir. Beddualar dualara nispeten söz hazinemizde daha fazla yer kaplar. Ve tıpkı dualarda olduğu gibi kafiye, ses tekrarlarından yararlanılarak bir formel şekilde anlamın kuvvetlendirilmesi amaçlanır (Aksan, 1990: 163-172).

“Beddualar dilin doğal akışı içinde oluşmuş kalıplardır. Bunlar bazen derin bir düşüncenin, eski ve yeni inanç sisteminin izlerini taşırlar. Bazı arkaik kelimeler bu kalıplar içinde kalıntı olarak dikkati çeker. Beddualarda rastlanılan bazı kelimeler Türkçenin ortak kültür dili olan İstanbul ağzında unutulmasına karşılık; Anadolu ağızlarındaki kalıp sözlerde yaşamaya devam eder” (Koçak, 2013: 143). Talip Apaydın'ın romanlarında da İstanbul Türkçesinde unutulmuş arkaik kelimelere yer verilmiştir. “Onmak”, “kudümsüz”, “zıkkım” bu sözcüklerden bazılarıdır:

“*Naha onma emi?*” (DEF: 59).

“*Hay Allah cezanızı versin, e mi? Allahtan bulun. Başka bir şey demem, Allah!... Allah'tan bulasıcalar! Kudümsüzler! Size uyan böyle olur zati. Allah'ınızdan bulun*” (DEF: 136).

Beddua inancının halk arasında ne kadar kuvvetli olduğunu göstermesi açısından “Köylüler” romanında Mecit Usta'nın aktardığı anekdot oldukça önemlidir:

“*Bizim kasabada Sarı İmam derdik bir imam vardı. Çok konuşurdu. Minbere çıktı mı inmek bilmezdi. Bir gün vaaz ederken küt düştü öldü. ... Adam ölünce başladılar bana söylenmeye, “Söylemeseydin belki ölmeyecekti. “Susun ulen” dedim, “size de ilenirim bak!” Bir daha üstüme gelemediler* (KÖY: 200).

“*Yaşamayasıcalar, azdınız gene!*” (DEF: 222).

“*Paranız zıkkım olsun da gözünüze dursun*” (DEF: 334).

“*Nerede o cazı, nerede o insan düşmanı, nerede o adı batasıcı!*” diye bağırmaya başladılar (FİŞ: 86).

“*Şeytan görsün yüzlerini*” (Kİİ: 12).

Dışarıda olup bitenleri izliyor, yazgısına kargışlar yağdırıyordu (KÖY: 144).

“*Alimallah kan çıkar bu evden kan! Soyunuz kurusun e mi?*” (KÖY: 245).

“*Gözün çıksın, ağzın büzölsün karu!*” diye atıldı Nazife'nin üstüne” (KÖY: 273).

“Yıkılası dünya gülmedi yüzümüze” (KÖY: 376).

“Çöz o öküzleri de kov oradan! Cehenneme gitsin meretler...” (ST: 54).

“Benden başkasına varırsan Allahtan bul.” (ST: 109).

“Allah belasını versin” diye söylendi (ST: 7).

“Boyun devrile Mola Mahmut. Anan öle! Ettin bana edeceğine hınzır. İçim zehirle dolu” (TDİ: 65).

“Hayırını görmez inşallah” dedi Mahmut (TDİ: 69).

“Yediği içtiği boğazına dursun” (TDİ: 132).

“Bu hale getirenler kör olsunlar inşallah. Allah’tan bulsunlar” (TDİ: 191).

“Naha boylarınız devrile. Allah belanızı vere. Hep birlikte geberin inşallah. Döküle kalasicalar! ... Allahtan bulasicalar. Boyları devrilesiceler. Gâvur oğlu gâvurlar... ... Gâvur oğlu gâvurlar, şeytanın dölleri. Orospu analılar!” (VD: 138 - 140).

“Gözü kör olasıca” dedi kendi kendine (YB: 95).

“Kahrolun e mi!” diye bağırdı arkalarından (YB: 115).

“Naha omma e mi” dedi. “Sesin kesin inşallah!” (YB: 116).

“Boyu devrilsin inşallah” dedi (YB: 118).

“Dün bal çıkardım ya” dedi. “Arı soktu. Şiştı iyice kör olası” (YB: 123).

“Gözüne toprak dolsun, gözüne...” diye mırıldandı (YB: 140).

Allah kahretsin! Olmayacaktı bu iş (YB: 142).

“Köpek işesin senin katil yüzüne!” (YB: 149).

“Hemşeri sözüm ona. Cehenneme gitsin öyle hemşeri” (YD: 8).

“Dökülekalsın senin gibi ağa!” (YD: 13).

“Şeytan görsün yüzünü” dedi Ahmet (YD: 20).

“Dürz..., boğazında kalır inşallah” (YD: 73).

“Vay dökülekalsicalar vay! Yiyemez olun inşallah. Boğazınızda kalsın...” (YD: 79).

“Vay gâvurun oğlu gâvurlar” dedi kadın. “Ateş olsun da boğazınızı yaksın inşallah” (YD: 80).

“Sırtı teneşire gelesice” dedi kadın. “Etləri dökülesice...” (YD: 85).

“Kökü kurusun bu memleketin. Hep yoğurt ekmek, yoğurt ekmek...” (YD: 115).

“Naha onma herif, e mi?” (TY: 4).

“Döküle kalasıca. Ever de ever. Atlı kovalıyor sanki” (TY: 10).

“Allah belasını versin bu tütünün!” dedi (TY: 20).

“Yere batsın tütün” (TY: 21).

“Gözlerini toprak doyurasıcalar” (YD: 187).

3.6.4. Dualar (Alkışlar)

Tarihte insanlar, anlamlandıramadığı olay ve durumlarda üstün bir güce bağlanmış, zayıf ve korkmuş hissettiği anlarda gizli güçlere dualar etmişlerdir. Çeşitli sözlerle şekillendirdikleri ritüellerde ellerini gökyüzüne açarak, yerlere kapanarak gizemli üstün güçlere korkudan veya sevinç duyarak yakarmışlardır (Aslan, 2008: 93).

Dua, üstün güçlerin yardımını ve acımasını sağlamak ve büyük güçleri harekete geçirmek için kişinin içinde bulunduğu duruma göre o anki seslenişidir. Yola çıkılması, ekin ekilmesi, savaş başlaması gibi etkisinin büyük olacağı olaylarda dualara başvurulur. Doğum, evlenme, ölüm gibi geçiş dönemleri yoğun bir şekilde dua edilen zamanlardır (Örnek 1971a: 83).

Roman kahramanları, eserlerde yeri geldikçe kendisi ya da bir diğer karakterler için iyi dileklerini Allah’a iletirler. Dua her zaman bir kişi için uygulanmaz. Bazen kurumların, sistemlerin, devletlerin zarara uğramaması için de gerçekleştirilir.

Eserlerde yer alan dua örneklerini eserlerin alfabetik sırasına göre aşağıda veriyoruz:

“Tövbe ya Rabbi, tövbe ya Rabbi... Affet ya Rabbi, yardımını esirgeme ya Rabbi..” (DEF: 31).

“Geçmişlerin canına değsin.” (DEF: 52).

Allah düşmanımı düşürmesin (DEF: 143).

“Allah razı olsun bizim oğlan” dedi kadın. “Allah tuttuğunuzu altın etsin. Allah razı olsun. Emeğiniz doluya gelir inşallah” (EO: 88).

“Bir yol göster hay Allah!” (Kİİ: 93).

“İyi. Allah da iyi etsin” (Kİİ: 118).

“Allah size de nasip etsin” (Kİİ: 184).

“Allah sonunu hayırlı getirsin” (Kİİ: 195).

“Allah hepinizin yardımcısı olsun” (KÖY: 11).

“Çok şükür Allah’a” dedi Ayşe Kadın. Bugünleri de gösterdi. Yarabbi, sen büyüksün!” (KÖY: 90).

“Allah sonunu iyi getirsin Allah!” (KÖY: 111).

“Allah analı babalı böyütsün Mamut Ağa...” (KÖY: 168).

“Cennet mekan Ballıbaba, iyi et şu hastamızı. Amin...” (DEF: 65).

“Allah senden bir çare” (EO: 15).

“Hey Allah sen bilirsin” dedi muhtar. “Bir çare bu çocuğa!...” (DEF: 379).

“Helalini gör” diye uzattı. “Sırtında eskisin” dedi adam da (EO: 165).

“Allah emeğimizi zayi etmesin” (ORT: 20).

“Allahım sen yol göster” dedi. “Cık cık cık” etti (ST: 9).

“Ama Allahıma bin şükür, çok memnunum.” (ST: 16).

“Sağ ol yeğenim” dedi. “Al bakalım hakkını. Allah razı olsun” (ST: 20).

“Bu beni çok yaşatmaz ya, hayırlısı Allahtan” (ST: 21).

“Allah razı ola” dedi İzzet Ağa (ST: 42).

Allah izin verir de hayırlısıyla kaldırıverirlerse seksen-doksan ton pancar bekliyorlardı (ST: 45).

Seyredenler, “Hayırlı olsun Mehmet Ağa!” diye bağıyorlardı (ST: 53).

“Baban için tekrar Allah kavuştursun (ST: 102).

“Allah” dedi. “Allah! Sen yardım et!” (ST: 144).

“Çok şükür Allahıma” diye dua ediyordu (ST: 151).

“İyi bari. Hele şükür. Kar yağacağa benziyor. Bastırmadan gidelim köye.” (ST: 169).

“Allah akıl versin” dedi babası (ST: 187).

“Allah yardımcınız olsun” (TDİ: 406).

“Hay yaşıyasınız. Allah razı olsun. Allah tuttuğunuzu altın etsin. Allah gönlünüze göre versin...” (TDİ: 166).

“Biz de eyyiz beyim, sağol. Allah ömürler versin. Sayende eyyiz. Duacıyız” (TDİ: 358).

“Kurban olduğum Allah başımızı yere eğdirme. Yüzümüzü kara çıkarma” (TDİ: 316).

“Ya Rabbi şükür” dedi usulca (TY: 13).

“Etme Allah’ını seversen” (TY: 21).

Türk kültüründe ölü arkasından dua etme davranışı yaygındır. Ölünün ahiret yaşamı için, kabir azabı çekmemesi adına bolca dua edilir:

“Oh, ölenlerin canına değsin” (TY: 54).

“Bereketli ola. Allah kabul ede” (TY: 63).

“Allah sen sabır ver” dedi Ayşe Kadın. Bizimkilere yardım et. Onlar senin yolunda kurban olduğum. Hepsini evine ocağına kavuştur. Boynu eğri bırakma bizi buralarda” (VD: 83).

“Oh Allah, sen yardım et. Bu emeklerimiz boşa gitmesin” (VD: 198).

“Vurulursam Kazım gibi alnımdan vurulayım da hemen öleyim. Senden budur dileyim. ... Yardımını esirgeme koca Allah...” (VD: 211).

“Allah sizi vatana bağışlasın. Çoluk çocuğunuza kavuştursun” (VD: 214).

“Allah teğmenin kesesine bereket versin” (VD: 270).

“Allah senden yardım, kurban olduğum!” (VD: 259)

“Komutanım, komutanım... Bizi kurtardınız. Allah razı olsun. Allah tuttuğunuzu altın etsin. Çok şükür Allahıma., bugünleri gösterdi. Allaah...” (VD: 353).

“Aman çok şükür Allahıma” (YB: 80).

“Yatsın kalksın Haydar Ağaya dua etsin” dedi birisi gülerek (YB: 83).

“Size bereketli olsun” (YB: 87).

“Ne diyeceksin, hayrola?” (YB: 93).

“İnşallah” diye ekledi, “bu sefer oğlandır gayri”(YB: 93).

“Ah Satı Ablam da... Dilerim Allahtan ele güne karşı...” (YB: 93).

“Maşaallah, güçlü delikanlı ikisi de...” dedi (YB: 111).

“Allah razı olsun” dedi. Halime. “Kal sağlıcakla” (YB: 120).

“Ben Allah’tan istiyorum, başka kimseden değil (YB: 134).

“Allah yazdıysa bozsun” (YD: 3).

“Yemek mi yiyordunuz?” dedi. “Bereketli ola” (YD: 20).

“Sağ ol beyim” dedi Şaşı Rıza öteden. “Allah razı olsun” (YD: 21).

“Buralar dipten susuz, Allah onarsın” (YD: 54)

Ellerini beline dayamış bir adam, “Allah kurtara” diye söylendi (YD: 57).

“Allah işinizi rast getirsin” (YD: 82).

“Allah gücünü artırsın. İnşallah sahip olur davara” (YD: 86).

“Allah işimizi onara” (YD: 154).

Duaların bazıları formelleşerek kalıplaşmıştır. İki üç sözcükten oluşarak günlük dilde yoğun bir şekilde kullanılır. Bu şekilde olan duaları çalışmanın “Formel Söylemler” başlığı altında vermeyi uygun görüyoruz.

3.6.5. Argo

Argo halk arasında oluşarak halkın dili aracılığıyla yaygınlaşır. Argo seviye bakımından gerek bilim dilinden gerek genel dilden aşağıdadır (Devellioğlu, 1990: 21).

Devellioğlu, argo dilinin genel özellikleri şu şekilde ifade eder: “Argo ‘özel dil’dir, fakat her özel dil argo değildir. Çünkü her özel dil genel dildeki kelime kelime şekillerini altüst edip bozmaz ve bunları atıp yerine başkasını kullanmaz, ancak özel kelime ve deyim kullanır, aşağılık bir tarafı da olmaz” (Devellioğlu, 1990: 22).

Argo genel dil için bozulma tehlikesi oluştursa da durmadan değişen ve gelişen bir dil olmasından dolayı genel dilin gelişmesini ve yenileşmesini sağlayan bir ögedir (Devellioğlu, 1990: 33). Romancılarımız argonun bu işlevini fark etmiş olacaklar ki toplumsal – gerçekçi ekolde köy romanı niteliğinde kaleme almış oldukları eserlerde argoya sık sık yer vermişlerdir. Talip Apaydın eserlerinde köy yaşamını ve köylüler arasındaki sosyal ilişkiyi kurgunun merkezine almış olduğu için argo eserlerde yoğun bir şekilde kendini gösterir.

Talip Apaydın romanlarında tespit edilen argo örnekleri eserlerin alfabetik sırasına göre aşağıda verilmiştir:

“Hey dinini...” diye sövdü arkasından.” (DEF: 1).

“He he he... Ula aynı bubana çekmişsin sen oğlum. O da senin gibi ödleğin biriydi. Gel, yok bir şey, gel!...” (DEF: 2).

“Ananı seveyim senin, ananı. Dul karı ananı...” (DEF: 4).

“Dürzü!” diye söylendi içinden. “Dökülekalsın senin gibi hısım! Yüzüne bakıyoruz da hısdım ediyoruz. Eşşek herif!” (DEF: 11).

“Dürzüler hep namussuz bu köyün adamı” (DEF: 19).

“Elinin körünü yak! Onu da mı bana soruyorsun deyyusun kızı?” (DEF: 18).

“Erer, ana. Her şeyi bilir bu Fadik. Sen onun bastıracak olduğuna bakma. Kalk kız, domuzun dölü! Kur sofrayı!” (DEF: 20).

“Gene başladı zıbarasica” dedi kendi kendine (DEF: 32).

“Deli Seyit’le aralarında bir bokluk var” (DEF: 56).

“Kelleye de mi göz diktin, moruk?” (DEF: 63).

“Ula sen evdeki sürtük ananı düşün. Hamur yuğururken hamurun üstüne düşüp uyuyan ananı. Kocamışın dölü it!...” (DEF: 69).

“La Muhtaar! Sen de mi vardın işin içinde? Domuzun eniği!...” (DEF: 134).

“O mağara zehirli biliyon mu? Az daha nalları dikiyorlardı” (DEF: 216).

“Gavurun dölü! Uğursuz! Şeytan suratlı! Kendine bir şey olmuyor nasılsa!...”
(DEF: 224).

“Dürzü! İtoğlu it! Cinsi bozuk!” (DEF: 228).

“Elimizdeki dilber malı senin yüzünden kaçırmadık mı a koca papaz?” (DEF: 367).

“Sen bu deyyusa uyma, gitme onunla bir yere. Uğursuzun, delibozuğun birisi...”
(EO: 5).

“Vay ırzı kırıklar vay. ... Vay deyyuslar vay” (EO: 6).

“Al,” dedi. “Deli oğlan da ziftin pekini yesin” (EO: 15).

“Dökülekalsın senin gibi evlat” (EO: 66).

“Nerede o babasının kemiğine ettiğimin iti!” (EO: 103).

“Bıçkı gibi ucu sivri sivri, yiyor adamın ellerini baksana. Baha babanın kemiğine...” (EO: 171).

“Gözüne dedirme be! Irzı kırık. Başımı belaya sokacaksın benim. Keranecinin oğlu” (EO: 206).

“Ula donubozuk!” dedi. “Tüyüne dedirme!” (EO: 249).

“Gavur dinli, orospu karılı...” (EO: 238).

“Şiş göbek muhtardan. Sarı çıyan Yakup’tan...” (Kİİ: 12).

“Kendini bir bok sanıyor yabanın keçisi” (Kİİ: 129).

“Ananın dini! Geliyorlar işte!” (Kİİ: 141).

“Ah it oğlu it, senin başının altından çıkıyor bunlar...” (Kİİ: 155).

“Anasından doğduğuna pişman etmezsem eğer” (Kİİ: 159).

“Alçaklar, it soylular, orospu analılar...” (Kİİ: 160).

“Kabuklu dürzüler ettiklerini buldular ya...” (KÖY: 1).

“Sen daha ne işliyorsun buralarda dürzü hoca! Diye bağırdı. Hortlak hoca!.. Gitseydin ya Yonan’la, rezil hoca! Irzı kırık hoca! Sakalı boklu seni.” (KÖY: 3).

“Tüh! Rezil oğlu rezil! diye sövdü Ayşa Kadın. Alçak bunlar be! Soyu bozuk bunların...” (KÖY: 31).

“Keşke üstlerine varıp tanısaydım dürzüyü. İtin kışına okup çıkartsaydım şuralarda. Yazık ettim tüh!..” (KÖY: 32).

“Demek ki bi bokluk var, şimdiye gelmesi gerekirdi” dedi (KÖY: 81).

“Bir de saklarsın kahpecik!” (ORT: 88).

“Yarbükü” romanında, baş kahraman Haydar’ın – kendi deyimiyle – “koğuş halkı” tarafından *Engebe yüzlü* (YB: 72) şeklinde alay edilmesi yer alır. “Sarı Traktör” romanında Arif düğünde sarhoş olunca arkadaşları Arif’le “*Ula ayyaşların başı!*” (ST: 117) şeklinde dalga geçerler.

“Bizi yalvartıyor baksana. Vay kahpe dünya vay!” (ST: 6).

“Onun derdi traktör! Ben bu malı traktörle mi kazandım, hay deyyus oğlu deyyus!...” (ST: 8).

Sineklenen hayvanlara bakıp, “Höööst! Deyyusun malı” diye bağırdı (ST: 33).

“Ben de o hayvanları sulamayacağım. Susuzluktan gebersinler...” (ST: 48).

“Bu yeniyetmeler de bir yavu be... Büyük sözü dinlenir biraz” (ST: 61).

“Sonra ‘Özeler’in delikanlıları hep nanemollaymış’ derler” (ST: 88).

Bir kahpelik sezinlemişti işin içinde (ST: 89).

“Sen de git ananın evinde uyu köpoğlusu” dedi (ST: 95).

“Hadi ordan! Baban gelip de kızı sana tutacak mı, enayi?” (ST: 109).

“İşsiz pezevenkler” dedi. “Keyifleri yerinde ne olacak!” (ST: 142).

“Köye rezil olacak Eşşek oğlu eşşek!” diye söylendi (ST: 183).

“Dürzüler, başımı belaya sokacaklar. O Hacı Nuri olacak göbüt bir bu iki... (TDİ: 5).

“Naha boynunuz altınızda kalsın” diye söylendi ağzının içinden. ... “Allah’tan bulasıcalar!..” (TDİ: 22).

Şimdi öklü beygir gibi dolan gayri” (TDİ: 46).

“Dürzü oğlu dürzüler! Zırtabozlar!..” (TDİ: 307).

“Kim olacak, alçak dürzüler! Sütübozuklar!..” (TDİ: 333).

“Hepsinin anasını eşek kovalasın” (VD: 6).

“Dün düşmanın anasını belledik” (VD: 167).

“Bu sefer Yonan kamışı yedi arkideş, ne dersin?” (VD: 313).

“Al da doy kıpti” (YB: 64)

-“Ah seni zibidi ah!...” (YB: 65).

“Karısı kıymetli herifçioğlunun. Onu yürütmeye kıyamaz” (YB: 66).

“Varır varmaz nallarlar seni, anladın mı?” (YB: 67).

“Beni gebertin de kurtulun temelli” (YB: 69).

“Ula Kara Mahmut” dedi Remzi (YB: 70).

- Gelip de uyuz Remzi yapacak değil (YB: 73).

“Vay dinini imanını...” dedi (YB: 80).

“Vay namussuz kav, vay” dedi (YB: 81).

“İt soylular!” diye ekledi (YB: 83).

“Şu deyyusun oğluna bir sopa çalacağım.” dedi (YB: 86).

“Eşek oğlu eşek, usanmak da bilmiyor” (YB: 87).

“Dürzüler gene geverlerini açtular herhalde” (YB: 87).

“Kapattılar biraz. Hinzırlar ‘açmayız’ derler, gene açarlar” (YB: 88).

“Ula enayilik etme, gel dut ye!” (YB: 92).

“Ne yatıp durursun leş gibi, sipa!” (YB: 98).

“Gayri ak donla gez de aklın başına gelsin, itoğlu it!” (YB: 98).

“Elbet kalkar. Tarlan her gün sulanıyor kahpecik” (YB: 100).

“Vay cibini cibilliyetini!...” diye fırladı (YB: 104).

“Kara eşek gibi herif” (YB: 111).

“Bir avuç balla ilaç öğrenmeye mi gelinir kaltak? İşte böyle yaparım ben de, oh olsun!” (YB: 120).

“Vay sütü bozuklar vay! Dilber çeltiğimi kurutacaklar gene” (YB: 130).

“Serseri” dedi. “Uğraştırmadan güzelce versene şu tarlayı” (YB: 146).

“Ben olsam onun çarkını kırarım valla (YB: 155).

“Ula Rüstem Ağa'nın oğlu” dedi. “Sen de pek tabansızın” (YB: 156).

Hepsinin de rezili Rıza. Şaşı Rıza (YD: 1).

“Geri yollarım eşek sıpasını” (YD: 2).

“Zenginın gözü dürzü” (YD: 2).

“Vay imanına türküdüğüüm vay!” (YD: 4).

“Hele deyyus” dedi. “Namussuz seni!” (YD: 5).

“Hadi yürü yezit!” dedi (YD: 6).

“Sus kız! Sen ne ağlıyorsun, yezit!” (DEF: 22).

“Bir ucunuz vardı ananızın dinine, öbür ucunuz daha burada” (YD: 6).

“Anasını sattığımın şans, düşemedim böyle bir kapıya!” (YD: 14).

“Hastir dürzü! Çoban ağana dedirme bak. Aha su akıp durur aşağı” (YD: 15).

“Lan yürü! Köpekleri görmedin mi orada, hızlı!” (YD: 15).

“Burada yaşıyorsunuz kahpecikler. Şuna bak, ne güzel ağaçların altı, ohh...” (YD: 20).

“Ne ararsınız orada lan boklar?” (YD: 24).

“Hastirin boklar! Dağ başının ayıları!” (YD: 28).

Hiç tınmamıştı (YD: 30).

“Anasını bile bellerdik” (YD: 42)

“Git ananın örekesinde ara keçini. Burada yok” (YD: 63).

“Şuna bak, tıklın biri” (YD: 67). TTAS

“Kendisi de burada yok. Sütü bozuklar...” (YD: 81).

“Vat dinsiz, imansızlar vay!” (YD: 87).

“Vay orospu döllerı vay!” (YD: 91).

“Gelirler mi? Hepsi dürzünün eniği” (YD: 92).

“Alık alık yüzüme bakıyor hıyar ağaları!” (YD: 103).

“Sus dürzü karı! Mıymıntı...” (TY: 1).

“Geleceğim tekrar. Zırıldama!” (TY: 5).

“İtin eniği yatağı öylece bırakmış gitmiş” (TY: 11).

“Bakıyorum, bizimkinden avanağı yok” (TY: 12).

“Bana bu köyde herkes düşman. Yaşatmak istemiyor dürzüler. Namussuzlar, ırzı kırıklar! Üstüme çullanıyorlar...” (TY: 19).

“Çingene yapılı muhtar. Cinsi bozuk muhtar!” (TY: 33).

“Sen ne arıyorsun burada cazı karı!” diye bağırdı (TY: 42).

“Ula senin babanın kemiğine ederim it” (YD: 186).

3.6.6. Hitaplar (Çağrımalar)

Hitaplar – Çağrımalar, kişilerin sosyal yapı içerisinde birbirlerine hitap ederken, birbirlerini çağırırken kullandıkları kalıp sözlerdir.

“Emmioğlu” romanında hitabın nasıl kullanılması gerektiğiyle ilgili değerlendirmeler vardır. Kebapçı, Battal’a kasabadaki müşterilere nasıl hitap etmesi gerektiğini söyler. “Efendi ağa” hitabı yerine “ağabi”, “beyim”, “beyefendi” hitaplarını kullanmasını önerir. Bu şekilde satış yaparsa müşterilerin fazla para vereceğini ifade eder:

“Cık” yaptı kebabçı. “Efendi ağa deme adama, iyi kaçmaz. Ağabi de istersen. Buralılar efendi ağa deyince hoşlanmazlar. Deminki beye de mi efendi ağa dedin? Bak iyi etmedin işte” ... “Az vermiş gördün mü? Öyle bir beye ‘beyim’ diyecektin. Ya da ‘Beyefendi’ diyecektin. O zaman daha çok verirler (EO: 195).

Apaydın'ın romanlarında bizim oğlan, bizim kız, bacım gibi yöresel hitaplara yer vermiştir. Kullanılan hitap ve çağrılmalar, gerçeklik duygusunu arttırmış ve eserlerin dilsel zenginliğini ortaya koymuştur:

“Allah razı olsun bizim oğlan” dedi kadın (EO: 88).

“Yangına körükle gitmeyin aslanım” (DEF: 135).

“Hoş bulduk bizim kız. Nasılsın bakalım, ne edersin?” (DEF: 205).

“Dur, azarlama bacımı, haklı o” (DEF: 219).

*“Ben size kavurga pişireyim de yeyin olur mu yavrularım?” diyerek doğruldu. ...
“Aslanlarım benim, koçlarım benim” (KÖY: 68).*

“Ulan Ali, işin iş...” diye söylendi Arif (ST: 2).

“Aslansın valla. Senin gibi bir akranım daha yok şu Özeler köyünde” (ST: 16).

“Etme aslanım” dedi (ST: 184).

“Hay Satı Ablam” diye fısıldamaya başladı gene (YB: 93).

“Ula Zehra'nın oğluuuu!” diye bağırdı (YB: 105).

“Şey... Haydar Ağam” dedi (YB: 124).

“Benim tarlama su akıyor yavrum. Bana ne?” (YB: 123).

*“Bre Müslüman sana lazım olan kol kadar bir su. Niye açarsın geverini o kadar?”
(YB: 134).*

“Bırakın aslanım” dedi Şükrü çoban yine (YD: 18).

3.6.7. Hoşlamalar – Uğurlamalar

Türk toplumunda selamlaşma insanların birbirlerine gösterdikleri saygıyı ve duydukları güveni temsil eder. Bazı Türk toplumlarında sözlü selamlaşma yeterli görülmeyip tokalaşma, kucaklaşma vb. gerekmektedir (Eriş, 2009: 173). “Sarı Traktör” romanında köydeki yetişkinlerin “Selamünaleyküm” “Aleykümselam...” şeklinde selamlaştığı bilgisine yer verilir. Yetişkinliğe yeni adım atan Arif ise ilk başta zorlanmasına rağmen bu selamlaşmaya alışmıştır (ST: 39).

Hoşlamalar ve uğurlamalar içerik olarak dualarla aynı niteliktedir. Görüşmenin ilk aşamasında kişiye selam verilerek son görüşmeden bu yana iyi olduğu temennisinde bulunulur. Görüşme bitirilirken ise uğurlama yapılarak kişi hakkında iyi isteklerde ve dileklerde bulunulur:

“Hadi kal sağlıcakla” (KÖY: 30).

“Güle güle beyim, ayağınıza sağlık. Yolunuz açık olsun” (KÖY: 180).

Ömer’in karısı Hasibe, İdris’i içtenlikle karşıladı. Yumuşak elleriyle hoş geldin etti, elini sıktı (Kİİ: 16).

Komşular, akrabalar uğurlamak için toplanmışlardı. Teselli ettiler, iyi sözler ettiler (Kİİ: 46).

“Oo komşu, gel. Aleykümselam” (Kİİ: 119).

“Uğurlar olsun beylerim” dedi Abdullah. Sesi bir yumuşaktı. Biz yanından geçerken, şapkasını çıkarıp acemi acemi selam verdi. Başı açık selamlamak bizim köylülerin her zamanki âdeti değildi. Daha çok hoşuna gitsin diye böyle yapıyordu şimdi (ORT: 92).

“Hadi kal sağlıcakla” (KÖY: 117).

Eller göğüslere götürülüp selamlaşıldı (KÖY: 164).

“Ooo Reşat Abi, hoş geldin” ... “Hoş bulduk yeğen, nasılsın bakalım?” (ST: 39).

“Haydi güle güle. Merak etmeyin kurtuldu” (ST: 79).

“İyi, aleykümselam. Ne zaman çıkacakmış?” (ST: 92).

“Hadi allahısmarladık” diyerek kalktı öğretmen (ST: 102).

“Eyvallah” dedi İzzet Ağa, sonra içinden dualar mırıldanmaya başladı (ST: 172).

“Buyur şoför efendi” dedi İzzet Ağa (ST: 183).

Haydar, “Selamünaleyküm” diyerek vardı (YB: 80).

“Hadi güle güle...” dedi. “İstediğin olur inşallah” (YB: 120).

“Hadi eyvallah...” diye kalktı sonra (YB: 140).

“Git sağlıcakla kardaşım, uğurlar olsun” (TY: 10).

“Selamünaleyküm. Ulen bu nasıl karşılayış bu Osman?” (TY: 35).

“Hadi allahaismarladık” (TY: 40).

Uğurlamalar içerisinde helallik istemek ayrıca önemlidir:

“Güle güle kızım. Murat’ıma iyi bak. Hakkını helal et. İnşallah gittiğiniz gibi gelirsiniz” (TDİ: 350).

3.6.8. Yeminler

Ant içmek, Türk ve Moğol toplulukları arasında kan kardeşliği esasına dayalıdır ve oldukça yaygındır. Kan kardeşi olacak kişiler, şahitler huzurunda, kollarından bir damar yararak kanlarına bir kaba akıtmakta, süt ve kıymızla karıştırarak her birisi yarısını içmektedir (Durmuş, 2009: 102). “Toz Duman İçinde” adlı romanda da yemin etmek, ant içmek şeklinde yer alır. İbrahim Bey, “İçtiğiniz yemini unutmayın” (TDİ: 214) şeklinde telkinde bulunur.

“İslamiyet öncesi dönemde kılıç, yatağan, mızrak, balta, bıçak, ok, at kafası, ayı kafası vb. nesnelere ant içildiği bilinmektedir. Bu nesnelere daha ziyade bozkır topluluklarında ve hayvancılık yapan gruplar arasında görülen unsurlardır. İslam medeniyet dairesine giren Türkler, öncelikle Kuran-ı Kerim ve Allah üzerine yemin etmektedirler” (Çetin, 2013: 157).

Apaydın’ın romanlarında yer alan yeminler en çok Allah üzerine edilirken ondan sonra kutsal kitap üzerine edilen yeminler gelmektedir. Neyin üzerine yemin edildiği yani yemin biçimi; döneme, mekân şartlarına, geleneklere, inançlara, etik algısına göre değişmektedir (Başar, 1978: 3). Fakat yeminlerde ortak unsur yemin edilen varlık, nesne ile kurulan bağıdır.

3.1.8.1. Allah Üzerine Edilen Yeminler

Bir kişinin bir işi yapıp yapmaması, bir olayın gerçekleşip gerçekleşmemesi veya bir ifadenin doğru olup olmaması vb. konularında söylediği sözü, Allah’ın adını veya sıfatlarından bir tanesini kullanarak kuvvetlendirmesi dinî bir terim olarak yemini karşılar (Candan, 2014: 757). Bu şekilde gerçekleştirilen yeminler, oldukça yaygındır. Allah üzerine edilen yeminler, “Söz bir Allah bir”, “Allah seni inandırırın” vb. cümleler şeklindedir. Bunun dışında “vallahı”, “billahi”, “alimallah” sözcükleriyle kalıp halinde

edilen yeminler vardır. “Vallahi” sözcüğü konuşma dilinde ve ağızlara bağlı olarak “vallah”, “valla” gibi değişimlere uğramıştır:

“Tamam söz bir Allah bir!” (DEF: 167).

“Hem vallahi, hem billahi” (ORT: 70).

“Hem vallahi, hem billahi!” (DEF: 83).

“Vallahi bu gâvur malını almayan bir akıllı, alan iki akıllı...” (ST: 42).

“Alimallah altından girip üstünden çıkacaktı hepsinin” (ST: 93).

“Kendi kendini yedi alimallah” (ORT: 160).

“İyi oldu be Haydar” dedi. “Gelişine hep sevindik valla (YB: 83).

“Vallaha...” diye ekledi. “Gene kız olursa, kendimi ırmağa atarım gayri” (YB: 94).

“Vallahi ben haber vermedim. İki gözüm önüne aksın. Allah’ımı inkâr etmiş olayım ki...” (VD: 31).

“Vallahi demedim. Anam avradım olsun demedim” (VD: 40).

“Bak” diye soludu, “vallahi bir iki can daha yakarım. Beni zorlama bu işe!” (YB: 138).

“Yok kardeşim vallahi. Allah seni inandırısın ki yok” (YD: 58).

“Efendi vallahi gelmez o kadar” dedi (TDİ: 20).

“Vallahi yalan, sümme haşa yalan” (KÖY: 42).

Başka türlü gitmez valla (ST: 97).

3.1.8.2. Beddua Sözleriyle Edilen Yeminler

“Beddualar sözleriyle edilen yeminlerde bedduaların yemin yerine kullanıldığı görülmüştür. Edilen yeminden dönüldüğü takdirde ifade edilen bedduanın kişiyi bulması dilenir. Bu duruma en güzel örnek Divan-ı Lügati’t Türk’te yer alır. Kırgız, Kıpçak boyları yemin ederken demiri ululayarak “Bu kök kirsün kızıl çıksın” derler. Yeminden dönüldüğünde kılıcın kişinin kanına bulanması ifade edilir” (Koçak, 2013: 142).

“Nabalın boynuma olsun ağzının suyu akacak” (EO: 91).

“Efendi çoluğun çocuğun başı için inan. Kur’an el basayım ki saklamadım” (TDİ: 96).

“Çocuklarımın ölüsünü öpeyim ki...” (VD: 8).

“Nabalın boynuma olsun, faiziyle vermezsem adam değilim” (DEF: 25).

“Söz bir Allah bir” dedi Bekir Emmi. “Caymak yok. Cayanın ocağı söner zati” (KÖY: 77).

“Anam avradım olsun, ben köyde...” (YD: 24).

“İnan ki gelmez. Şeytan çarpsın gelmez” (TDİ: 20).

“Nabalın boynuma olsun öptüm. Hem de kendi evlerinde” (ST: 109).

3.1.8.3. Dağ ve Bitki Üzerine Yapılan Edilen Yeminler

Dağ yüksekliği, büyüklüğü, heybeti ve göğe yakın olmasıyla kutsal niteliktedir. Dağın kutsal kabul edilmesinde yaratıcıya yakın olma isteği ön plandadır. Bu isteği en bâriz şekilde Tanrı’ya kurban törenlerinde dağ başlarında yapılmasında görmekteyiz. “Define” romanında dağ üzerine edilen yemine örnek bulunmaktadır:

“Şu kırlar, dağlar, taşlar şahit olsun...” (DEF: 83).

İlkel inanç sistemlerinde insanlar çevrelerindeki her varlığın bir ruhu olduğunu düşünmüş, ağaçları kutsal olarak nitelendirmiştir. Bu görüş Türk destanlarında ve halk hikayelerinde de yer bulmuş ağaçtan türeme olaylarıyla ağaç önemli bir motif olarak yer almıştır. Ağaca atfedilen bu kutsallık yemin biçimlerinde de görülmüş özellikle kayın gibi kutsal olduğu düşünülen ağaçlar üzerine yemin edilmiştir. “Yarbükü” romanında iğde ağacı üzerine yemin edilmiş, şahit tutulmuştur:

“Bu iğde şahit olsun bak, anladın mı?” (YB: 135).

3.1.8.4. Kutsal Kitap Üzerine Edilen Yeminler

Kişinin mensubu olduğu dinin kutsal kitabına yemin etmesi yaygın bir gelenektir. Kişi, kutsal kitabın üzerine elini basarak yeminini eder. Edilen yeminin yerine getirilmemesi, vazgeçilmesi gibi durumlarda kutsal kitabın kişiyi çarparak, kişiye çeşitli zararlar vereceğine inanılır. İncelediğimiz romanlarda da aynı doğrultuda kutsal kitap üzerine edilen yeminler, “Kuran’a el basmak” şeklinde romanlarda yer alır:

“Bu Kur’an-ı Kerim. Koyun ellerinizi üstüne.” ... “İrzim, namusum ve kitabım üzerine yemin ederim” (TDİ: 211).

Şimdi oturur, senet yazar, imzalarız. Kuran’a el basarız. Sağlama bağlarız. ... Kaymakam kitabı öpüp Hacı’ya verdi. O da öptü. Aynı şeyi mal müdürü de yaptı (KÖY: 179).

“Kuran çarpsın başkasına söylersen Hemen şimdi gideceğim” (TDİ: 405).

“Habip de öyle dedi. ‘Onu biz yapmadık hocam’ dedi. ‘Onu yapan kafir oğlu kafirdir. Kuranı getirin el basarım’ dedi (DEF: 205).

“Kitap çarpsın duydum” (TDİ: 125).

3.1.8.5. “Üçten Dokuza Şart” Şeklinde Edilen Yeminler

Bu yemin şekli, formel sayı olarak sözlü kültür içerisinde değeri olan üç ve dokuz sayıları üzerine yapılır. “Üçten dokuza şart olsun!” şeklinde yaygın olarak kullanılır:

“Üçten dokuza şart olsun mu?” (DEF: 73).

Üçten dokuza kadar şart olsun! (DEF: 83).

Bunların dışında neyin üzerine olduğu belirtilmeden edilen yeminler aşağıdaki gibidir:

“Kendisi diyor. Sağlam diye yemin şart ediyor” (TDİ: 148).

“Bir ellilik attı önüme. Başka yok diye yemin şart etti” (YB: 103).

“Bu kaçınıcı yemin be Allahın kulu” (YB: 97).

“Aslında ahdetmiştik, üç gün üç gece yatacaktık” (KÖY: 30).

3.7. DİL VE ANLATIM

3.7.1. Ağızlar

Ağız “Aynı dil içinde ses, şekil, söz dizimi ve anlamca farklılıklar gösterebilen, belli yerleşim bölgelerine veya sınıflara özgü olan konuşma dilidir” (TDK, 2018). Romanlarda karakterler aracılığıyla Orta Anadolu ve İç Batı Ege bölgelerinin ağız özellikleri yansıtılmıştır. İncelenen eserler köy romanı niteliğinde olduğu yerel söyleyişler romanların önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Eserlerde yer alan yerel

söylemler, ağız özellikleri aşağıda belirtilmiştir. Buraya örnek oluşturacak kadarını vermeyi uygun gördük.

“Kente İndi İdris” adlı eserde Nuri, Osman’ın yerel söyleyişini düzeltmek ister. “*Boba deme Osman, baba de. Şehirlilere benzet dilini.*” ... “*Emmi değil amca. Şehirliler amca der*” (Kİİ: 148). Bu uyarılar sonrası eserde Osman karakterinin ağız özelliklerini eskisi kadar yansıtmadığı görülür. Eserde Osman, sınıf arkadaşlarının kendisiyle köylü diye dalga geçtiğini babası İdris’e söyler. Şüphesiz bunda giyim-kuşam, tutum davranışın yanında söyleyiş özellikleri de etkilidir.

“*Anooo!... Gakköylüler geliyor la, kaçın!...*” (DEF: 2).

“*Ula halamoğlu*” dedi (DEF: 11).

Bugün Öğretmen bana, 'eferim' verdi buba (DEF: 17).

“*Neydecen parayı?*” (DEF: 20).

“*Aklını çıvdırdın herhalde. Mukat ol yavrum, karışmam sonra*” (DEF: 38).

Boz topraklı tepenin böğrünü döndüler (DEF: 58).

“*Naha onma emi?*” (DEF: 59).

“*Ula Üssüün!*” diye bağırdı karşıya (DEF: 68).

“*Sabah erkenden kazmayı küreği dallayıp tarlaya gitti*” (DEF: 73).

“*Doğru mu bu onbaşım, allasen?*” (DEF: 149).

“*Anoo! Babam geldi!*” diyerek koştu küçük kız (DEF: 161).

“*Yarbay Dayı olduktan kelli aldanır mıyız hiç?*” (DEF: 284).

“*Dur Arife dizaya mücde vereyim*” (DEF: 349).

“*Gittiler gı gittler. Boşa çıkma*” (DEF: 223).

“*Naha âdetiniz bata. Ne eder bunlar acaba?*” (DEF: 301).

“*Vay imansız ürüzgâr vay, ne bu be?*” (EO: 7).

“*Hadi büyük bi hazine bulduk, ne ederiz o zaman?*” (FİŞ: 83).

“*Eyiyiz be, sen nasılsın?*” (Kİİ: 5).

“Sen bilin emmi. Zati ananım razı değil. Gitme diyor. Vazgeçerim. Bir ev yaptıramadıktan kelli ne işim var şehirde?” (Kİİ: 42).

“Bizimki essah emme onlarınki de öyle mi?” (Kİİ: 87).

“Eridi deynek gibi kaldı, bir görsün” (Kİİ: 123).

“Nur emmine bakarolun, gelince haber verin” (Kİİ: 210).

“Fadimee, neydiyon gı?” (Kİİ: 219).

“Ben bugün temizliğe gideceğim Asiye” dedi Fadime. “Çocuklara bakarol oh gülüm” ... “Biraz tuz verin mi komşu, yimek pişirecem” (Kİİ: 220).

“Kalmamıştır emme domat, biber ne bulursam koparıp getireyim” (KÖY: 13).

“Ne istersin cücüklerden Ayşaa” (KÖY: 245).

“Başka köyden ellam” (KÖY: 12).

Gelirler Ayşe Hala, ime hele (KÖY: 14).

“‘Oğlana daklaşma Durmuş Dayı’ dedim” (ORT: 159).

“Arif len, niye kalktın ekmeğin başından?” diye sordu (ST: 4).

“Yarın Emmingilinkilere başlayacağım” (ST: 5).

“Bir sıkım kıymatımız kalmadı herkesin yanında” (ST: 6).

Üremez, baş olmaz yolculuk yeniden başlamıştı (ST: 7).

“Bilmem” dedi içerdeki kadın. “Ayakyoluna gitmiştir belki” (ST: 8).

“Git karı, harmana kendin git!” dedi İzzet Ağa (ST: 12).

“Herkes sapını bitirdi kodu. Bizimki daha öylece durur” (ST: 13).

“Hadi seninle Hatçe Abla’ya gidelim” (ST: 26).

“Amma ille benimkiyle seninki...” (ST: 28).

“Öyle olur iş zamanı kardaş. Sen neydiyorsun” ... “Ula” dedi, “traktör bir iyi oluyor ki arkadaş. İş üreyiveriyor be” (ST: 29).

“Ne gülen?” diye sordu babası (ST: 36).

“Kolay gele İzzet Ağa!” diye harmana sokuldu (ST: 42).

“Gidersin Hasan Bey’e” dedi Mehmet Ağa, “dersin ‘amca’ böyle böyle... ‘Babam hasta, kemdim işin altından kalkamıyorum. Traktör al diyorum, almıyor. **Neydeceksen et’** dersin (ST: 56).

“Gözleriyle Emine’yi kolluyordu boyuna” (ST: 62).

“Belle ki öyle sandı ne olacak? (ST: 65).

“Ben gene kötüledim” dedi (ST: 69).

“Yavaş ol Mamıt” dedi. “Duyarlar şimdi arkideş, yavaş ol” (TDİ: 2).

“Aman Mamıt, kurban olayım. Onlarla uğraşılmaz, bilmen mi?” (TDİ: 6).

“Değilse, tıvbe hiçbir işin hakkından gelemeyiz biz” (TDİ: 58).

“Biz köylüyüz Mamıt. Bizim ne hökmümüz var?” ... “Yarın Allah göstermesin, düşman gelirse, din dinayet ayaklar altına alınır.” ... “Düneen işler düzeliyormuş dediler de ferahladım” (TDİ: 152 - 153).

“Şardağlı Ismayıl!..” (TDİ: 330).

“Murat’ımı gelinimi düşündükçe içim alaf alıyor” (TDİ: 388).

Fakat yüzü sapsarıydı. Birden öğürdü. Kusacak gibi oldu (TY: 17).

“Peki Amca” dedi Arif. “Harmanı kaldırınca hepisini öderiz. Pancarımız var” (ST: 79).

“Candarmaları geç topluyorlar. Sen hadi hazırlan” (ST: 87).

“Buğdayla bire bir veriyoruz kardaşlık” dedi üzümcü (ST: 96).

“İyi saklasın, okuyunca vursun ocağa yaksın” (ST: 103).

“Heh! Kürdün kavunlar gibi zere?” (ST: 108).

Halil’le Arif hemen toprak yığınının arkasına pıstılar (ST: 110).

“Sen zati söz dinlemezsin!” diye çıkıştı emmisi (ST: 147).

Tekerlekleri taksi tekerine benziyordu. “Lastikleri yeseni” (ST: 165).

Arif’in açtığı yerleri tekrar örtmüştü ama üç dört santim bir şeydi, traktör o kadarını dinlemez, çiğner geçirdi (ST: 183).

“Aha bak fasulyamın yarısı sulandı, yarısı kuru durur” (TDİ: 48).

“Bakiver de gönlüm şenelsin. Bakiver bi kız?” (TDİ: 161).

Bir yandan atı tekmikliyordu (VD: 3).

“Alma Ameet! Asker ağalardan para alma” (VD: 33).

Sabahleyin erkeden “Allahısmarladık” deyip yürüdüler (VD: 362).

Mıstava Aгаа, Ali’den habar yok mu?” (VD: 68).

“Yaman olur Kastamoni’nin uşağı” derler” (VD: 147).

Bir iki yaşlı adam aptes almak için çarşıya gittiler (YB: 151).

“Hadi Mehmet kardaş, soyun bakalım” (YB: 73).

“Yoo...” dedi birisi. “Nerden habarımız olacak?” (YB: 77).

“Karı!” diye bağırdı birden (YB: 79).

“İyi çalsa dinlenir emme...” (YB: 87).

“Niye parçalanmasın ana?” dedi kız (YB: 88).

“Bu бүкүн adamı hep namıssız” (YB: 90).

“Vih” etti kadın (YB: 91).

“Niye zahmet ettin ayol? Eli yok mu kendisi toplansın.” (YB: 92).

“Aman sen de bir yavusun. Şu pantol nasıl giyilir?” (YB: 98).

“Elin çocuklarına uyuyup uzaklara neyi gitme. Anladın mı?” (YB: 99).

“Beş bin kilo çeltik kaldırsam ben lort olurum valla” (YB: 100).

“Hani buba? Çıkar da yiyelim” diye tutturdular (YB: 117).

“Komşular kuzu falan dedilerdi. Alıp keseyim, suyumu akıtsınlar” (YB: 131).

“Sabahınan ekmeğimizi kim getirecek?” (YB: 141).

Aptesini alıp namaza durdu, ama bir yandan da düşünüyordu (YB: 151).

“Ne o len Remzi?” diye çıktı muhtar (YB: 156).

Yukardan Şükrü Çobanın kavalı duyuluyordu (YD: 38).

“Çalamazlar. Şimdi gideceğim. Zatı habarları yok” (YD: 52).

Ne de zalim adamları var bu Emin Bey'in? (YD: 1).

Davar başına üçer pangın ot verdiler, verdiler (YD: 3).

“Allah Allah...” dedi. “Demincek vardı yahu” (YD: 4).

“Ket düzrü! Yalancı! İndir şu heybeleri hadi!” (YD: 12).

“Gittikçe kısımıklaşıyor be!” (YD: 13).

Üstüne varınca kardaşım, oğlan ondan er davranmış, elindeki sopayı indirince kafaya, Hulki Pehlivan'ı uzatakomuş tarlanın kıyısına (YD: 19).

“Ket, namussuz! Yürüyün hadi!” (YD: 24).

“Öz'ün aşağılarında inek böğürmeleri duyuluyordu” (YD: 25).

Son gittiğinde Hamdi'nin Ayşa'yla konuşmuştu (YD: 25)

“Ula insan malına bu kadar hayın olur mu?” (YD: 45).

“Daha sebze çıkmamış mı köyde?” dedi. “Domates büber neyi şöyle?” (YD: 115).

“İzin ney? Köyü göresimişsindir canım?” (YD: 128).

“Nasıl vukuat acabola? Kavga neyi mi etmiş?” (YD: 127).

“Oyalanmıyorum buba. Tütünü boşaltıyorum” (TY: 3).

“Ufak tefek ama kuvatlı” (TY: 2).

“Daklaşsan bela hazır” (TY: 7).

“Görmeyeceğim. Boşuna dolaşmaz o cazı” (TY: 12).

“Ne bileyim? Kötü ellam. Batırdı her yeri baksana. İbrığa su koy da başını neyi yıkayalım” (TY: 22).

“Tövbe estafurullah... Ne oluyor bu herife?” (TY: 24)

Emme panga parası oldu mu yoğum (TY: 33).

“Hökümet adamları içinde bir Karakaş kaymakamı gördüm bizden yana” (TY: 34).

“Fakır çocukları okuyamaz emme bu nasıl olduysa okumuş” (TY: 34).

“Nere bura?” diye sordu (TY: 57) .

“Dee, oldu bir on gün kadar” (TY: 126).

“Ula çabuk gel, orospunun gunnadığı!” (YD: 196).

3.7.2. Formel Söylemler

Formel söylemler günlük konuşmalarda sıkça tercih edilen kalıplaşmış ifadelerdir. Bu kalıpların çoğu dinî söylemler kaynaklıdır. Klişe ifadeler şeklinde de adlandırabileceğimiz bu yapılar sözlü kültür içerisinde taşınmış olduğu anlam bütünlüğünü kullanılan ana taşır. Romanlarda tespit ettiğimiz formel söylemler, alfabetik sıraya göre ve metin içi örneklerle aşağıda sıralanmıştır:

Alimallah: “Arktan öyle su akıyor ki, alimallah ırmak gibi...” (YB: 76) (ORT: 160).

Allah akıl versin: “Allah akıl versin” (TDİ: 32).

Allah Allah: “Allah Allah...” diyerek gülümsedi Haydar (YB: 70).

Allah aşkına: “Bırak ağa yahu Allah aşkına!” (YD: 36), (YB: 63), (ORT: 131).

Allah bereket versin: “Eh iyi demek. Allah bereket versin. Senin nasıl?” (Kİİ: 32).

Allah bilir: “Allah bilir...” (YB: 85).

Allah bilir ya: “Allah bilir ya, ben içimden ‘ölü’ diyordum.” (ST: 82).

Allah büyüktür: Yanındaki “Allah büyüktür” diye inledi (DEF: 63).

Allah canını almasın: “Allah canını almasın herif” (TY: 2).

Allahtan kork: “Yapma bunu Ağa” dedi. “Allahtan kork!” (YB: 138).

Allah’tan korkmaz: “Ulen bitişik tarlanın tütününü bunlar hey Allah’tan korkmaz!” (TY: 8).

Allah göstermesin: “Yarın Allah göstermesin, düşman gelirse, din dinayet ayaklar altına alınır” (TDİ: 152).

Allah hakkı için: “Yok vallahi dokunmam. İnan bak. Allah hakkı için...” (EO: 30).

Allah inandırсын: “Yok valla oğul, Allah inandırсын yok” (TDİ: 264).

Allah işinizi rast getirsin: “Allah işinizi rast getirsin” (VD: 32).

Allah izin verirse: “Allah izin verirse bakalım” (ORT: 63).

Allah’ın izniyle: “Kalk! Allah’ın izniyle hiçbir şey olmaz, hadi” (YB: 73).

Allah iyiliğini versin: “Allah iyiliğini versin” dedi (ORT: 77).

Allah korudu: “Allah korudu Hamdi efendi, sayende kurtulduk” (Kİİ: 113).

Allah sabır versin: “Allah sabır versin yavrum. Allah’ın emrine... ne diyelim?.. (KÖY: 271).

Allah sen büyüksün: “Allah sen büyüksün! Parayı bitirdik, iki bin de borç ettik emme olsun!” (Kİİ: 57).

Allah’a sığındık: “Ya Allah sana sığındık” (EO: 232).

Allah’ını seversen: “Bırak Allah’ını seversen.” (DEF: 5).

Allah ziyade etsin: “Oh” dedi Testici Bayram. Allah ziyade etsin” (TDİ: 140).

Allah’ıma şükür: “Oh Allahıma şükür” dedi kadın (DEF: 161).

Allah’tan umut kesilmez: “Gene buluruz, Allahtan umut kesilmez” (DEF: 158).

Başın sağ olsun: “Geçmiş olsun, başın sağ olsun, o kadar...” (Kİİ: 114).

Bereketli ola: “Merhaba Recep Efendi, bereketli ola” (Kİİ: 19).

Büyüklerin ellerini küçüklerin gözlerini: Büyüklerin ellerini küçüklerin gözlerini (KÖY: 336).

Canının sağlığı: “Canının sağlığı kalıyor ağa, işine bak” (YD: 18).

Dilerim Allahtan: “Dilerim Allahtan ele güne karşı...” (YB: 93).

Eyvallah: “Babama söyleyeyim de hemen alalım. Şimdilik eyvallah” (ST: 91).

Geçmiş olsun: “Geçmiş olsun, başın sağ olsun, o kadar...” (Kİİ: 114).

Gözün aydın: “Hadi kal sağlıcakla Sana gözün aydın deyim dedim” (KÖY: 30) (ORT: 5).

Gözünü toprak doyursun: “Gözünü toprak doyursun” (DEF: 63).

Hayrola: “Ne diyeceksin, hayrola?” (YB: 93).

Hayırın karşı gelsin: “*Hayırın karşı gelsin.*” (DEF: 31).

Hey gidi be: “*Hey gidi be!*” (YD: 2).

İllallah: “*İllallah bu herifin elinden!*” dedi Durdu kadın (TY: 1).

Kesene bereket: “*Kesene bereket emmi*” (DEF: 52).

Kolay gelsin: “*Kolay gelsin*” diyerek bahçe kapısından girdi (ST: 57).

Nabalını çekeyim: “*Şurada birkaç dinamit patlatsak, **nabalını çekeyim**, ırmak kendiliğinden kapanır kalır, anladın mı? Bir daha bent derdimiz kalmaz*” (YB: 69).

Ölenlerin canına değsin: “*Hay yaşıyasın. Ölenlerin canına değsin*” (TDİ: 141).

Sağlık olsun: “*Sağlık olsun. İnşallah sağ salim çıkar gelirler*” (ST: 75).

Sihhatler olsun: “*Tıraş mı oldunuz efendim. Sihhatler olsun efendim...*” (EO: 167).

Tövbe estağfirullah: “*Beni ortalığa rezil edecek bu oğlan. Tövbe estağfirullah...*” (ST: 12).

Tövbe tövbe: “*Tövbe tövbe, Allahsız millet böyle yapmaz yahu*” (YB:6).

Tövbe ya Rabbi: “*Tövbe ya Rabbi*” (YD: 54).

Tövbeler tövbesi: “*Tövbeler tövbesi gayri*” (YD: 3).

Tü tü maşallah: “*Tü tü maşallah*” (YD: 2).

Uğurlar ola: “*Uğurlar ola!*” dedi arkadan (VD: 6).

Vay anam vay: “*Yaram ağır herhalde, vay anam vay...*” (VD: 292).

Vay anasına: “*... vay anasına eridim mahvoldum be*” (YB:84).

Vay canına: “*Vay canına*” diye söylendi bakanlardan biri (ST: 41).

Ya hu: “*Bırak yahu*” dedi Fahri Efendi (YB: 102).

Ya Rabbi: *Sen sabır ver ya Rabbi* (YB: 63).

Yukarda Allah var: “*Yukarda Allah var, o her şeyi biliyor*” (YD: 106).

3.7.3. Lakaplar

Talip Apaydın'ın köy romanları köyü konu edindiği için hemen hemen her karakterin kendine has bir lakabı vardır. Eserlerde lakapların kişisel ve fiziksel özelliklerden, akrabalık adlandırmalarından, mesleklerden, dinsel veya toplumsal statüden, etnik kökenden, oturduğu yerden ve yeteneklerinden kaynaklandığı görülmektedir.

Lakaplar, kurgu içerisinde yer alan roman kahramanlarının romanlardaki işlevleri, toplumsal statüleri ve karakteristik yapıları hakkında bilgiler verir. Kahramanların lakapları ile romandaki pozisyonları arasında güçlü bağlantı kurulması köy ve toplumsal gerçekçi romanların temel özelliklerindedir. Lakaplar günlük yaşam içerisinde o kadar canlı ve sık kullanılır ki zamanla kişinin adı unutulur ve lakabı kalır. Türkmen geleneklerinde de aynı şekilde lakap, lakabın sahibine hayır ve saygı getiriyorsa her zaman kullanılmasını istemiştir. Bunun dışında ismin yerine lakabın kullanılması serserilik ve ahlaksızlık sayılmıştır (Odekov, 2011: 43-44). Roman kahramanı hakkında sayfalarca yazılabilecek fiziksel ve ruhsal tasvirler tek bir lakapla kısaca anlatılmış olur. Dolayısıyla lakaplar, romanların çözümlenmesini sağlayan kodlar niteliğindedir.

Lakaplar konusunda dikkat çeken bir diğer unsur ise lakapların dönüşümüdür. Roman kahramanlarına çeşitli sebeplerden dolayı verilen lakaplar, günlük hayatın olağan akışını bozan bir olay veya durumla dramatik bir şekilde değişir. Lakapların dönüşümüne konusunda ilk örnek “Sarı Traktör” romanında yer alır. Roman baş kahramanı Arif, “Özelerli Arif” lakabının babasının ölmesi durumunda “Sarıyetim”e dönüşeceğini şu sözleriyle açıklar:

“Az daha bir de yetim oluyorduk arkadaş. Bana da ‘Sarıyetim’ derlerdi gayri. Allah korudu, yoksa...”(ST: 108).

Aynı şekilde “Define” romanında da bu dönüşümden bahsedilir. Modul Osman öldüğü zaman lakabının “İki Mezarlı Osman” koyulabileceğini söyler:

“Orada bir mezarım var şimdi. Bi de ölünce gömecekler, iki mezarım olacak. İki mezarlı adamım ben. Hiç aklıma gelmezdi... Bu da varmış yazımızda. Lakabımızı köyde ‘İki Mezarlı’ koymasınlar?... Koyarlar belki. İki Mezarlı Osman...” (DEF: 346).

“Define” romanı, kahramanların lakapları ve lakapların verilış sebepleri ile ilgili uzun bir açıklama ile başlar:

Osman Yıldız (köylüler ona, Modul Osman derler), Habip Çoban (üst dudağı yırtık olduğundan, adı Yirik habip kalmış. Az buçuk Kuran okur, Hafız Habip de derler), Seyit Ali Şener (delidolu bir adam. Kısa adı Deli Seyit ya da Seyit Efe), bir de İbiş'in Ali (16-17 yaşlarında bir çocuk. Okula gitmemiş. Soyadını bilmez. Askere gidinceye kadar da gerekmeyecek) (DEF: 1).

Diğer romanlarda da lakaplar kimi yerlerde verilış sebebiyle birlikte yer alır:

Oynarken kırılır gibi eğilir bükülürdü. Köyde ona “Çingene İdris” derlerdi (ST: 114).

Babası birkaç yıl önce ölmüştü. “Karayetim” kalmıştı adı (ST: 26).

“Kır Ağa” dedi köşeden birisi. Donubozuk Sami derlerdi, sapsarı bir adamdı (EO: 49).

Battal, rahmetli ağasının oğlu. Kendisine teslim. Bakma, biraz aksi oğlan. Hele bir iki senedir zıvanadan çıktı. Köylü “Delibozuk” koydu adını (EO: 7).

Çenesi sivri olduğu için başı üçgen gibi görünüyordu. Tilki Tevfik demeleri bundandı demek (Kİİ: 115).

Lakaplar eserlerdeki karakter ve dil zenginliğini ortaya koyacağı için burada eserlerde yer alan tüm lakapları vermeyi uygun görüyoruz:

Geçen gün dükkâncı Celal diyordu (DEF: 8).

Kim olacak canım, Darmalı Galip, bu bizim Gazi'nin bubası. Yoz Yemez. Bir de berber Rüştü. (DEF: 14).

Dönüp baktı, İbiş'in Ali'ydi (DEF: 50).

“Görmedin mi Uluköylü Kara Ahmet'in karısı madımak toplarken...” (DEF: 57).

“Buban Horoz Ahmet olunca sen ne olursun?” (DEF: 69).

Kel Hamit'in oğlu evin önünde at kaşağılıyordu (DEF: 69).

Yanında iki kişi vardı. Gakçı Rüstem'le bekçi Selim Dayı (DEF: 107).

Şıır çobanı Kel Hüyük kendisini bekliyordu (DEF: 125).

Şoför Burun Ömer'in cipi Hükümet Meydanı'nda bekliyordu (DEF: 258).

"İşte Çolak Ali'nin oğlu, Kör Mehmed'inki..." (EO: 11).

"He. Babası Koca Osman, bu da Uzun Hasan olacak..." (EO: 19).

"Kır Ağa gelmiş" dedi Çolak Ali (EO: 38).

Çolak Ali, Kambur Nuri, Hamza'nın Recep Ağa... Kahvenin bacası tütüyor mu, evde durmazlardı (EO: 32).

"Kandil Ömer, Kel Hüseyin, Yakup, Hamdi'nin Hasan giderler öyle ya?" (EO: 48).

Yalamanın Ali belli belirsiz boynunu büktü (EO: 52).

"Kış günü niye sularlar ki bunları?" diye düşündü Battal. "Gök İmamın akli işte" (EO: 54).

Dönüp baktı, Çaput Ömer derlerdi (EO: 63).

Tanıdı Ömer'di bu. Kara Ömer (Kİİ: 5).

"Kezban huu... Bak kim geldi kız? Yaranların Hatça geldi (Kİİ: 122).

"Kül Hamid'i görmediniz mi?" (KÖY: 23).

Çolak Recep Ağayı uyku tutmadı (KÖY: 10).

Kim olduklarını ne bilelim. Deli Ali'nin adamlarıymış (KÖY: 18).

"Bak bizim köylü Adalı'nın Mustafa'ya..." (ORT: 15).

"Aha buraları da Hamza'nın Abdullah ekti" dedi. "Kendileri görünmüyorlar neredelerse. Şu ileridekiler Berber'in Veligil. Bak gördüler bizi" (ORT: 17).

Döndüm; bizim köylü Davut'tu. "Koca Davut" derlerdi köyde (ORT: 88).

"Bölükte Beypazarlı bir Durmuş vardı. Ak Bıyık Durmuş derdik" (TDİ: 202).

Bir zamanlar muhtarlık yaptığı için tanımlayıcı adı "Muhtar İzzet" kalmıştı (ST: 2).

Yakup'un Ali karşıdan traktörüyle geliyordu (ST: 2).

"Kendine çalışıyor" diye yanıtladı İzzet Ağa (ST: 5).

“Karaoğlan ’ın Hüsni gibi sersin bacakları caminin gölgesine yatsın.” (ST: 5).

Sürmeli Emine ’nin önünden gaza basıp geçseydi (ST: 6).

Nuri Ağa ’nın harmanın yanından geçti (ST: 11).

“Ayşe de oradaymış. ‘Doldur Gülsüm Hala’ demiş, sırasını anama vermiş.” (ST: 27).

“Kör Mehmet kadar olamadık mı?” (ST: 30).

Hacı Hafız ’ın sesiydi bu. Köyün imamıydı. (ST: 39).

“Ne o muhtar oğlu?” dedi arkasında bir ses. Dönüp baktı. Eskici Reşat ’tı (ST: 39).

“Şerife Hala!” diye bağırarak girdi içeri. (ST: 99).

“Vay canına” dedi. “Yaman kariymış Fadime gelin.” (ST: 107).

Yemenici Reşat, “Şu Özeler köyünde iyi delikanlılar var be” dedi (ST: 115).

“Ula aferin be!” dedi. “Yaşa muhtar oğlu! Yaşar sarı oğlan be... Aferin be...” (ST: 119).

“Senin anan Fatma kadın!” “Öyleyse senin anan da Havva Kadın...” (ST: 140).

“O zaman kimmiş göstereyim Halil ’in Mestan kimmiş?” (TDİ: 163).

Topal Hüseyin korktu bocaladı (TDİ: 14).

Parpar Ahmet dirgenin sapına dayanmış bakıyordu (TDİ: 16).

En yakın harmanda Engiz ’in Aşır derler, ufak tefek bir adam dikilmiş bakıyordu (TDİ: 18).

Kır Ali ’yle Sağır Hasan geldiler (TDİ: 33).

Sıra Yan Bilal ’e gelmişti (TDİ: 21).

Komşulardan ağzı açđın Halil ’e sordu. “Ali ’nin efendi. Yetim Ali derler, onun” (TDİ: 23).

“Eğri Boyun Ahmet gibi sakat mı kalacağız?” (TDİ: 28).

Altındışın Osman onu söyleyene baktı (TDİ: 278).

“İmam Ziver Efendiyi karşına al da bir konuş. Kökezli Hacı Nuri’yi Köse Kadir Ağa’yı tanı” (TDİ: 45).

“Nerede kaldı, niye gelmedi? Yoksa o da Karanın Ali gibi...” (TDİ: 78).

“Bir zamanlar Yamuk Hamdi’nin oğlu düştü peşime” (TDİ: 79).

“Etsin de kurtulalım” dedi Pırpırın Ömer (TDİ: 114).

“Bize Yanazın Eyup demişler” (TDİ: 156).

“Yemenici Recep var bilir misin? Sarraf Ohannis’in karşısında” (TDİ: 242).

Kara Mahmut usulca yerinden kalktı... (YB: 63).

Kör Mehmet ayağa kalktı (YB: 64).

Şeyh Ahmet, Halim Ağa... (YB: 65).

- Kocaağa’nın oğullarından korkuyor herhalde... (YB: 65).

“Koca Rüstem Ağa!” dedi Haydar (YB: 68).

“Ahmet Ağaaa!” diye bağırdı (YB: 80).

“Ağanın Mustafa da vardı.” (YB: 84).

“Ha biliyorum” dedi birisi. “Yamagöz’den almıştın hani?” (YB: 84).

“Ağanın büyük oğluna ‘Ali Efendi’ dedim (YB: 84).

“Kel Mıstık bile karşı geldi bunlara.” (YB: 85).

“Tekkeye git bacım, hiç durma. Köse Hoca’ya git.” (YB: 93).

“Çilli Dudu onu mu kullanırmış?” (YB: 93).

“Kıllı Ali” derdik (YB: 111).

Kapı gibi adamlar her biri. Şükrü çoban, Uzun Ahmet. Hepsinin rezili de Rıza. Şaşı Rıza (YD: 1).

“Her gördüğünü Kötü Omar sanma.” (YD: 14).

Yatakçı Ali davrandı, arkadaki güğümü uzattı (YD: 19).

“Basırlı bir Hulki Pehlivan vardı” (YD: 18).

Son gittiğinde Hamdi’nin Ayşa’yla konuşmuştu (YD: 25).

“O Sakızcı Recep deyyusu...” (YD: 28).

Köşker’in Mehmet’e sövüp saydı içinden (YD: 29).

“Bizim köylü Hot Ali de böyle çalar” (YD: 38).

Kır İzzet, Kırbız köylülerinden olurdu (YD: 125).

Haceli, Kazım, Çopur Hamdi oturmuşlar Molla Mahmut’u bekliyorlardı (TDİ: 407).

“Ulen buna kim Ağ Osman demiş, bunun adı Ev Osman” derler (TY: 1).

Kaz Ahmet’in evin önünden geçti. Çoluk çocuk gölgeye oturmuş tütün diziyorlardı (TY: 3).

Ağ Osman baktı, karşıdan Koca Yakupgil, oğlu, karısı, gelini tütünden geliyorlardı (TY: 7).

Yanında birkaç kişi vardı. Koca Yakup, İzzet Ağa, Kel Ali... (TY: 29).

“Koyun Hasan’in kızından karı mı olur?” (TY: 35).

“Aşağıda Kül Omargil susuzluktan kırılınsın, onları sonra konuşuruz” (TY:38).

“Bildir Ardalı Hacı da aynı böyleydi” dedi (TY: 39).

“Yaşlı bir kadın, Hörü Nine kalabalığı yarıp girdi” (TY: 40).

“Keçeci oğlu Yasin belki köydedir, alıp geleyim” (TY: 52).

“Önce Amat Ağa’ya uğrayayım.” dedi (TY: 53).

“Taşan’ın oğlu değil mi?” (TY: 58).

“Biz kaçmadık ağzına tükürdüğüm Kardaşım Hüseyin’le ben, bir de İncediş’in Sadık...” (TY: 65).

Bekçi Gök Hıdır bağırıp çağırınca... (TY: 68).

“Çolak Ağa senin neyin oluyordu?” (YD: 127).

“Kente İndi İdris” adlı romanda lakaplar kişilerin memleketlerinden türetilmiştir:

“İşte Söğütlü’den Kamil, bizim köylü Ömer, Şihlarlı Zeynel...” (Kİİ: 15).

“Şu aşağıda bizim dükkâncı var. Güdüllü Recep” (Kİİ: 19).

3.7.4. Yer Adları

Romanlarda Batı ve Orta Anadolu'dan birçok yer adı örneği bulunmaktadır. Çalışmada bu yer adlarından özellikle yöreye ait özgün değeri yüksek yer adları üzerinde durulmuştur. Romanlarda yer alan yer adları bir renk adıyla oluşturulan yer adları, hayvan adı veya hayvana bağlı bir unsur ile oluşturulan yer adları, bitki adı veya bitkiye bağlı bir unsur ile oluşturulan yer adları, kişi adlarıyla oluşturulan yer adları ve son olarak jeolojik unsurlar kaynaklı yer adları şeklinde sınıflandırılmıştır.

Romanlarda renk adı kullanılarak oluşturulan yer adlarının yoğunluğu dikkat çekmektedir. Ak, kara, karaca, kızıl, gök, ala, alaca yer adlarında bulunan renklerdir:

“Akdağ’ın başında define aramıştık ya?”(DEF: 13)

Ak kırmalı tepenin önüne gelince Öz’e girilirdi. Öz köyün suvat yeri idi (YD: 2).

“Vatan Dediler” adlı eserde Mahmut, Akşehir yer adı üzerinden toponomik bir yorum yapar. Şehire getirilen ak nitelemesinin karın çok yağmasıyla bağdaştırır. Karın beyaz renginin sonucunda şehiri ak olarak nitelendirir:

“Akşehir... Neden Akşehir acaba? Çok mu kar yağar?” (VD: 106).

Karasivri’nin hizasına geldiler (DEF: 176).

Kızıltepe’den tut da, Derindere’ye kadar karış karış dolandık (DEF: 13 - 15).

“Yozgat’ın Karasallı köyünden” (Kİİ: 12).

Kızılyokuş’un başındaydılar (KÖY: 19).

“Kızıl inişe varmadan, dereye aşağı sapsınız, anladınız mı?” ... Meşeli beli aşıp kendi köylerinin toprağına geldiler (TDİ: 266).

“Daha aşağılarda iki yanda derin dereler, karşı dağlarda köyler, Kapıcı, Alaca, Kızılcapelit, Gökkaya...” (TY: 48).

“Gitmez şimdi. Yerinden bile kalkmaz. Ta Alayokuş’un başına gidecek, deli mi oldun?” (YD: 80)

İkindiden sonra da Alakır’da, Taşlıbayır’da gütmüşler, iyice doyurmuşlardı (TY: 68).

Romanlarda hayvan adı veya hayvana bağlı bir unsur ile oluşturulmuş yer adları bulunmaktadır. Serçe, çakal, katır, deve, karaca yer adı türetmede kullanılan hayvanlar iken nalkesen ve nal kayası “Toz Duman İçinde” ve “Yoz Davar” romanlarında yer alan hayvancılıkta kullanılan araçtan türetilmiştir:

Serçe deresinde beni beklersiniz (TDİ: 403).

“Yarın öğleden sonra **Çakallı deresinde** toplanacağız” (TDİ: 317).

“**Katır düzünü** geçtik mi tamam, iniş aşağı kayıveririz. Yanız bu Kesek köylüsünün eline geçmiyelim” (TDİ: 181).

Nal kayası, iki kilometre kadar uzakta, sapa bir yerdeydi (TDİ: 119).

Nalkesen kırrından vurup Dereboynu'na geçti. (YD: 46).

Önce Uzunçayır'da gütmüşler, sonra bağ aralarına sokmuşlardı. Bekçi Gök Hıdır bağırap çağırınca **Deveboynundan** aşırıp Söğütlü'ye sürmüşler, öğleyin orada sulayıp dinlendirmişler... (TY: 68).

“Vatan Dediler” romanında yer alan Karacalar köyünün adı “rengi karaya yakın olan, esmer” (TDK, 2018) şeklinde bir renkten türetilmiş olabileceği gibi, boynuzları küçük ve çatalı bir av hayvanı olan ceylandan hareketle de oluşturulmuş olabilir:

Karacalar köyünün horozlarıydı (VD: 4).

Hayvan adları kadar yoğun olmasa da bitki adı veya bitkiye bağlı bir unsur ile oluşturulmuş yer adları bulunmaktadır. Diken, nergis, söğüt, nar yer adı türetiminde kullanılan bitkilerdir:

*Atı kaşağlayıp temizlemiş, sonra çift sürmek üzere öküzleri önüne katıp **Dikenlidüz'e** çıkmıştı* (TDİ: 279).

“Hüsnü Bey **Nergistepe'nin** başında bir ateş yakacak” (TDİ: 325).

Önce Uzunçayır'da gütmüşler, sonra bağ aralarına sokmuşlardı. Bekçi Gök Hıdır bağırap çağırınca **Deveboynundan** aşırıp **Söğütlü'ye** sürmüşler, öğleyin orada sulayıp dinlendirmişler... (TY: 68).

*Bu kış kıyamet gününde ta **Narlı** dağından odun getirmek...* (EO: 7).

Romanlarda oldukça kısıtlı olmak suretiyle kişi adlarından oluşturulmuş yer adlarına örnekler vardır:

“*Şu **Omarlı köyüne** bir bakacağım, birkaç kişi bulabilir miyim?*” (YD: 23).

***Mahmutlar köyüdü** orası* (YD: 33).

Kum, kaya, tepe, dağ, taş gib jeolojik bir unsur kaynaklı yer adları aşağıda sıralanmıştır:

***Kumlu yazıyı** geçmişlerdi* (YB:99).

***Kayalık tepenin** üstünde yatacaktı* (YB: 144).

***Höyüktepe'nin** yanından geçerken ışığın önünde bir tavşan belirdi.* (ST: 174).

***Delemen Tepe'ye** doğru, eşeği sıkıştırdı* (YD: 143).

***Uludağ'dan** olur kendisi.* (YB:71).

“*Madem milyon sahibisin, gitsen de yaşasana **Kırbız dağlarında**”* (YD: 2).

***Ak kırmalı tepenin** önüne gelince Öz'e girilirdi. Öz köyün suvat yeri idi* (YD: 2).

***Dikili taşın** yanına gelip durdular* (DEF: 237).

Bazı yer adlarının farklı romanlarda kullanıldığı görülür. “Bağderesi” hem “Define” hem “Toz Duman İçinde” adlı romanlarda yer alır:

***Bağderesi'ne** doğru aşağı yürüyordu* (DEF: 194).

*Atı **Bağderesi'ne** aşağı sürdü* (TDİ: 44).

“Kepez” sözcüğüyle ilgili olarak “Kepez dağı” ve “Kepez kırı” olmak üzere iki farklı eserde iki yer adı bulunmaktadır:

“*Sizin gözünüz odunda olsa öyle bir bulunur ki! **Kepezin** kırında bile bulunur*” (EO: 11).

*Her gün sabahdan çıkıp ta **Kepez Dağı'na** sürmek, Narlı Dağı'nu dolaştırmak gerekirdi* (YD: 11).

Romanlarda yer alan diğer yer adları aşağıda sıralanmıştır:

“*Bizim **Çördüklü'deki** tarlanın ayakucunu arasam yeter. Bi de **Üçgözeler'in** orayı, çok şeyler bulunur valla*” (DEF: 57).

“Bildir Tekkeönüne giderken de öyle dediydiniz” ... “Sanki beş on yıl öncesine kadar **Dümrekliler, Özelerliler** Çeltik ekmeyi biliyorlar mıydı? (EO: 47 - 48).

“**Yapılı köyünden, Yapılı...**” (EO: 188).

“**Çandere'deniz.**” (KÖY: 11).

Yüksekkaş dedikleri geniş tarlaların bulunduğu ekeneğe dönülecekti (ST: 1).

“Aslansın valla. Senin gibi bir akranım daha yok şu **Özeler köyünde.**” (ST: 16).

“Yüksekkaş'la **İnlerin önü** ne fark eder?” (ST: 34).

“**Günyüzü köylüklerinden** bir adam.” (ST: 56).

“**Gakköylüler** de kimmiş? Bize Göreklili derler oğlum, korkmayın. Gelecekleri varsa, görecekleri de var” (DEF: 2).

“Sonra **Kısıt'a**, yukarı yürürüz.” (ST: 106).

“Görsen her gün arabasına biner, **telli pınara** kadar gidip gelir (TDİ: 117).

“Hacı Nuri Efendi tarla alır, **Çaydüzü'nden, İncedere'den**” (TDİ: 258).

“**Hadımköy'ün** kırlarında ayağımızın basmadığı yer kaldı mı acaba?” (VD: 45).

Geceyi **Çukurhisar** köyünde geçirdiler (VD: 208).

“Neyse, topla bölüğü. **Nemli köyüne** gideceğiz” (VD: 250).

Hamidiye Köyü yakınlarında şiddetli bir savaş yapıldı. ... Sonra Kaymaz köyüne doğru geri çekildiler (VD: 255).

Dört kağrı ağır ağır yürüdü. Başlarında kağrıların sahibi olan köylüler vardı. Birisi kadın, öbürleri yaşlı erkekler. Bu çevrenin insanlarıydılar. **Sazırlı, Köselerli** ... Ögle sonu **Çanakçı köyüne** geldiler (VD: 273, 274).

“Şu koca **Yapılı köyünün** dirliğini sen düzelttin.” (YB:83).

Mezarlık tepeyi aşınca yer yer kayalık inişler başlardı. (YB:99).

Genceli köyünün suvat yeriymi burası işte (YD: 17).

“**Basırlı** bir Hulki pehlivan vardı” (YD: 18).

“Siz **Böğlen Bükü’nü** söylüyorsunuz ama, hava alırsınız Kepez’in başı neyinize yetmiyor deyyuslar?” (YD: 28).

Görekli köyünün günlük yaşamıydı (TY: 7).

3.7.5. Yöresel Sözcükler

Yöresel sözcük hazinesi (vocabulary) romanlardaki dilsel zenginliği ortaya koyması açısından önemlidir. Yöresel kelimelerin yoğun olarak İç Anadolu ve Ege bölgesine ait olduğu görülmüştür. Sözcük anlamları Türk Dil Kurumu’nun internet sitesindeki Güncel Türkçe Sözlük, Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü, Zanaat Terimleri Sözlüğü, Veteriner Hekimliği Terimleri Sözlüklerinden alınmıştır. Sözcüklerin anlaşılabilirliğini arttırmak için metin içi örnekler sunulmuştur. Romanlarda tespit ettiğimiz yöresel sözcük hazinesini alfabetik sıra ile aşağıda sunuyoruz:

Ağdırmak: 1. Ağmasına sebep olmak. 2. Aşağı inmek, yük veya terazide denge bozularak bir yanı ağır gelmek. / *Yük ağdırmasını diye altından tuttu* (DEF: 9).

Ağnamak: 1. Hayvanlar toprakta yatıp yuvarlanmak. 2. Balık kendine has hareketler yapmak. 3. Sevinçten coşup oynamak. 4. Duvar, direk veya yük eğilmek, bel vermek, yana meyletmek. / *Boz bir eşek yolun ortasına yatmış ağniyordu* (TY: 3).

Alaçık: Üzeri dal veya hasırla örtülen çoban evi, tarla, bostan, bağ kulübesi, çardak. / *Dün boşalttığı alaçığın en üst çivilerine astı* (TY: 13).

Anafor: Denizde bir akıntının bir engele çarpmasıyla geriye dönerek meydana getirdiği ters akıntı. / *Önlerinde ırmağın suları dönüp duruyor, anafor yapıyor, horultular çıkarıyordu* (YB: 137).

Andavallı: Ahmak, aptal, beceriksiz, şaşkın, bön, görgüsüz (kimse), andaval. / *Andavallı çırağın haberi yoktu* (YD: 214).

Annac: Yamaç, karşı: Yama-dağının annacı. / “Niye çıkıp gezinmez şöyle evin annacında?” (DEF: 222).

Apalamak: 1. Emeklemek: Çocuk apalıyor. 2. Sallana sallana yürümek. / *Çoban Musa da arkalarından yürüdü. Apalıyor, eğiliyordu* (YD: 73).

Aşarmak: Yıpranmak, beyazlaşmak. / Omuzları duvarların kirecinden aşarmış, eski paltosu omuzundaydı (KÖY: 361).

Avar: 1. Tarladaki sebze. 2. Sebze bahçesi. 3. Hıyar. 4. Sebze dikmek için açılan ark. 5. Parsel. / “Gördüm. Avarları sulayacaktı emme sıra yok, bekliyor” (TDİ: 47).

Ayakyolu: Tuvalet, kenef. / “Bilmem” dedi içerdeki kadın. “Ayakyoluna gitmiştir belki.” (ST: 8).

Bacık: Bacı, kız kardeş. / “Nasılsın bacık, gel bakim” (KÖY: 276).

Bakraç: Çoğunlukla bakırdan yapılan küçük kova: *Kuyu bakracı*. 2. sf. Bu kovanın alabildiği miktarda olan. / *Önlerinde bakraçlar sepetler vardı* (KÖY: 331).

Batman: Batman: 7,692 kilogram olan ağırlık ölçü birimi. / “Kendini ağıra satacak ki batman gelecek” (TDİ: 159).

Benildemek: Şaşkınlıkla karışık korku duymak, irkilmek, ürkmek, uykudan sıçrayarak korku ile uyanmak, afallamak, şaşırarak. / *Ali benildeyip koştu* (DEF: 41).

Bıdırdamak: 1. Kendi kendine konuşmak, mırıldanmak, homurdanmak, söylenmek fısıldamak. 2. Çok ve yersiz söylemek, söylenmek. 3. İki kişi hafif sesle konuşmak. 4. Küçük çocuk konuşmak. / *Kadın eğilirken bıdırdandı* (TY: 2).

Bız: Üçgen ya da kare kesitli, sivri uçlu, saplı el aracı. Küçük delikleri delmeye yarar.
Bozarmak: 1. Renk değiştirmek, rengini atmak. 2. Ağarmak. 3. Utanmak, kızarmak. 4. Solmak, sararmak. / *Yüzü irin gibi bozarmıştı* (TY: 20).

Buğuz: 1. Kin. 2. Kırgınlığı belirten söz, sitem. / *Gece gündüz buğuz ediyor kendine* (ST: 147). *İçinde bir buğuz dönüp dolanıyordu* (YD:91).

Bungun: 1. Sıkıntılı, üzgün. 2. Darlık, yokluk içinde olan. 3. Sıkıntılı, sıcak hava. / “Amaaan aman!” diye söylendi. *Yüzü bungundu* (YB: 95). *Bir bungundu yüzü* (YD: 91).

Buymak: 1. Çok üşümek. 2. Soğuktan donarak ölmek. / “Aç be yahu, buydum soğuktan!” (EO: 42).

Bürük: Başörtüsü. / *Halime kadın çizgili çarşaf bürüğünü örtündü* (YB: 118).

Böğür: 1. İnsan ve hayvan vücudunun kaburga ile kalça arasındaki bölümü. 2. Yan taraf. 3. Akran. 4. Dağ yamacı. / *Boz topraklı tepenin böğrünü döndüler* (DEF: 58).

Bөгürmek: 1. Öküz, manda, deve bağırarak. 2. İnsan, anlaşılabilir bir biçimde yüksek sesle bağırarak / *Öz'ün aşığlarında inek böğürmeleri duyuluyordu*. (YD: 25).

Calaz: 1. Mısır koçanı, sapı. 2. Sararmış ekin. 3. Cılız ekin. 4. Biçilirken dökülen, sonradan toplanan tahıl. 5. Kuru ağaç, dal, yaprak. / *Bazı yerlere odunlar, mısır calazları yığıldılar* (ST: 152).

Cascavlak: Tüysüz. / *Cascavlak başını kaşdı* (TY: 59).

Cıbrı: 1. Kısa boylu insan. 2. Yaşı büyük, boyu küçük. / *Tam cıbrı külhan. Şunun yürüyüşüne bak* (YD: 98).

Cılga: İnce, dar, taşlı yol, patika. / *Irmak kıyısını kovuşturarak ince bir cılga gelirdi* (YB: 91).

Cıngımak: Koşmak. / *Çocuk ağlıyor, cıngı!* (YB: 116).

Cibilliyet: Yaradılış / *“vay cibini cibilliyetini!...” diye fırladı* (YB: 104).

Cingil: Küçük üzüm salkımı, üzüm salkımındaki küçük salkımcıklar. / *Bir cingil kopararak tadına baktı* (ST: 96).

Çec: Savrularak samanından ayrılmış tahıl yığını. / *Yabaya dayanarak bir çece, bir samana baktı* (ST: 94).

Çepel: 1. Kir, bulaşık, çamur, pislik. 2. Ürüne karışmış yabancı madde: Üzümün çepelini ayıkladı. 3. Çalı çırpı. 4. sf. hlk. Bozuk, kapalı (hava). / *Toz çepel içindeydi. Çarşafklar kirlenmişti* (TY: 7).

Çığır: 1. Çıgın kar üzerinde açtığı iz. 2. Patika. 3. İz. / *İnce bir çığır açılmıştı, daha yukarı kıvrıla kıvrıla gidiyordu* (DEF: 347).

Çıvdırmak: Delirmek. / *Tütün diye aklını mı çıvdırdın?* (TY: 22).

Çirtmek: Bir şeyi ufak parçalara bölmek, doğramak, kesmek. / *Domatesleri yıkadı. Bakır sahana doğradı güzelce. Üstüne soğan çirtti* (VD: 262).

Çopur: Yüzü çiçek hastalığından kalma küçük yara izleri taşıyan kimse, sakat. / *Çopur kebabçı makine gibi çalışıyordu* (EO: 184).

Dalan: Biçim, şekil. / *Kız biraz daha ince dalandı* (YB: 92).

Denk: 1. Balya. 2. 4,875 gram ağırlığındaki miskal'in dörtte birine denk olan eski bir ağırlık ölçüsü. / *Tütünleri denk ettiniz mi Hüseyin?* (TY: 28).

Derakap: 1. Hemen arkasından. 2. Çabucak. / *Bak o zaman ne olur? Derakap akli başına gelir.* (TY: 30).

Dırıltı: Bezdirici bir biçimde söylenme, dırıldır. / *Bu yüzden sık sık kavga, dırıltı çıkardı arada* (YD: 7).

Dilmit: 1. Erken olgunlaşan bir çeşit siyah üzüm, dimnit. 2. Siyah ve uzun olan bir çeşit üzüm. 3. Taneleri ufak olan bir çeşit zeytin. / *“He, kara dilmit”* (KÖY: 295).

Dinek: Dinlenmek için durulan yer. / *Uyku dinek kalmamıştı Remzi’de* (YB: 133).

Dinelmek: 1. Ayakta durmak. 2. Ayağa kalkmak, dik durmak. / *Sopasına dayanıp bir zaman dineldi* (YD: 8).

Dirgen: Harmanda sapları yaymaya yarayan demir ya da tahtadan yapılmış ucu çatallı tarım aygıtı. 2. Çatal. / *Dirgenleri, tırmiğı römorka atıp, traktöre tırmandı* (ST: 20).

Diza: Teyze. / *“Dur Arife dizaya mücde vereyim”* (DEF: 349).

Dolak: 1. Başörtüsü, tülbent, yazma. 2. Boyun atkısı. 3. Çobanların çarık giymeden önce bacaklarına sardıkları bez ya da yün sargı, tozluk. 4. Çorap eskisi, paçavra. / *Başına yün bir dolak bağlamıştı* (DEF: 252).

Doncak: Donlu. / *İyi. Doncak gezsinmiş. El adama ne der?* (YB: 98).

Dubara: Hile yapmak, numara yapmak. / *O yaşta bir çocuk nereden bilirdi bunca dalgacılığı dubaracılığı?* (YD: 6).

Düven: Harmanda ekinlerin sapı ve tanelerini ayırmak için kullanılan, önüne koşulan hayvanlarla çekilen, alt yüzünde keskin çakmak taşları dikine çakılı bulunan, kızak biçiminde araç. / *Babası öküzleri düvene koşmuştu* (ST: 3).

Ekenek: Ekilebilen, ekilmiş tarla. / *Yüksekkaş dedikleri geniş tarlaların bulunduğu ekeneğe dönülecekti* (ST: 1).

Ellam: Herhalde. / *“Başka köyden ellam”* (KÖY: 12).

Emmi: “Amca” sözcüğünün halk arasındaki karşılığı. / *“Aliosman Emmi” diye bağırdı birisi* (YB: 63).

Esirik: 1. Kızgın, öfkeli, sinirli. 2. Deli. 3. Dalgın, yarım akıllı. / *“Bu oğlan aklına esirik getirecek (ST: 50)*

Esriklik: Sarhoş olma durumu / *Ne yaptığını bilmez bir esriklik içindeydi (KÖY: 1).*

Evlek: 1. Tarlaya tohum ekmek için saban iziyle bölünen kısımlardan her biri. 2. Bahçelerde sebze vb. şeyleri dikmek için ayrılan parçalardan her biri. 3. Bahçe ve tarlalarda açılan suyolu. 4. Suyun toprağı oyduğu yer. 5. Öküzlerin bir seferde sürebileceğı tarla parçası. / *Yarım evlek için kardaş kardaşı öldürür (YD: 54)*

Evmek: Acele etmek, acele ettirmek. / *Evme herif, acelen ne? Yapıyoruz işte, geliyoruz işte (TY: 1).*

Fayrap etmek: Herhangi bir işi veya şeyi hızlandırmak / *“Hadi bakalım” dedi, “bir fayrap daha...” (YB: 76).*

Feyilsiz: Doymak bilmeyen, obur. / *Sanki Öz’ün suyunu bitireceklerdi. Öyle bir feyilsiz içiyorlardı (YD: 11).*

Fire: 1. Ağırılık yitimi. 2. Bir iş yapılırken çıkan artık parça. 3. *sf.* Eksik, noksan. / *Pancarın çok çamurlu, üstelik ıslak” diyerek zorluk çıkarıyor, her arabada fire düşüyordu (ST: 146).*

Fitlemek: Birini, başkasına karşı kışkırtmak, fitnelemek. / *Bu herifler hemen fitlemişler midir bizi?” (TDİ: 358).*

Feyilsiz: Doymak bilmeyen, obur. / *Feyilsizlik etmeyelim (YB: 77).*

Gayri: Artık, bundan sonra. / *Demek Kocası geliyordu gayri (YB: 34).*

Gebrelemek: Hayvanı tımar ettikten sonra kıl bir kese ile tozunu silmek: / *Mahmut atı gebrelerdi, sildi (TDİ: 309).*

Gerneşmek: Gerinmek. / *Eğer gerneşe gerneşe bir keçisini yemezsem o dürzünün, bana da Uzun Ahmet demesinler (YD: 122).*

Gılağı: Bileylenen bıçak, makas, keser, balta gibi eşyaların keskin yüzlerinde biriken demir tozlarını temizlemekte kullanılan araç. / *Sonra başparmağı ile gılağısını denedi (YD: 38).*

Gofal: Gururlanmak, kendini beğenmek, öğünmek. / “*Dükkânın önüne çıkmış gofalır. Ula erkeksen...*” (EO: 219).

Göbüt: Kısa boylu, şişman, göbekli. / “*Ula Göbüt!*” dedi. “*Daha ufak taş yok mu, sen onları getir bari dalgacıbaşı!*” (EO: 172).

Gölez: Köpek yavrusu. / *İki de yavruları vardı ama onlar gölezdiler daha* (YD: 4).

Gön: 1. İşlenmiş deri. 2. Kösele. 3. Hayvan derisi. / *Molla Mahmut kocaman bir gön parçası getirdi* (KÖY: 100).

Gunlamak: At, eşek vb. hayvanlar doğurmak. / “*Ula çabuk gel, orospunun gunnadığı!*” (YD: 196).

Gütmek: Hayvan veya hayvan sürüsünü önüne katıp otlatarak sürmek. / *Önce Uzunçayır'da gütmüşler, sonra bağ aralarına sokmuşlardı* (TY: 68).

Hanay: 1. İki ve daha çok katlı ev. 2. Sofa, hol. 3. Avlu. / *Ortada iki katlı çok pencereci hanay ev Hacı Nuri'nin eviydi* (TDİ: 61).

Harar: Çoğu kıldan dokunmuş büyük çuval. / *Harar gibi telisler* (YB: 84).

Hayat: 1. Sofa. 2. Avlu. 3. Salon, hol. 4. Koridor. 5. Balkon. 6. Sundurma. 7. Oda. 8. Köylerde çamaşır yıkanılan yer, yunaklık. 9. Yayla evi. 10. Eski ev. 11. Ev bahçesi. 12. Ahır, ağıl. 13. Arsa. / *Hayatlarda ibriği aradı.* (YB: 84).

Haylamak: 1. Koşmak, kovalamak. 2. Haykırmak. 3. Seğirtmek. 4. hovlamak. 5. Bağırıp çağırarak, haykırmak. 6. Seslenmek. 7. Dövmek. 8. Azarlamak. 9. Korumak. 10. Bakmak. 11. Dinlemek. 12. Kınamak. 13. Darılmak. 14. Korkmak. 15. İlgilenmek. 16. Avutmak. 17. Hayvanı bağırarak ürkütmek. 18. Hayvan idare etmek, sürmek, kovalamak. 19. Kışkırtmak. / *Kıyıda köşeden kaçamak yapan olursa haylayıp kovuyordu hemen* (YD: 145).

Herif: Ar: harif: adam; koca; kocam; beğim. / *Zati şurada az bir işimiz kaldı herif* (YB: 79).

Herk: Sürüldükten sonra bir yıl dinlendirilen, nadasa bırakılan tarla. / *Bazıları geçen yıldan herk edilmiş tarlaları ikileyip ekiyorlardı* (ST: 158)

Herze: Saçma söz, zevzeklik. / “*Biliyorum ne herzeler kustuğunuzu!*” (TDİ: 69)

Husa: Kaygı, korku, tasa, üzüntü, kuşku. / “*Husa çekmeyin*” (DEF: 66).

İlenmek: Birinin kötü bir duruma düşmesi dileğini gönlünden geçirmek veya açıkça söylemek, beddua etmek. / *“İlendin de öldürdün”* (KÖY: 201).

İmbal: Öküz ve eşekleri dürtmeye yarayan ucu çivili ya da sivriltilmiş değnek, üvendire. / *Babasına baktı. Hiçbir şey olmamış gibi kafasını düvene eğmiş, imballı değneği öküzlere uzatıyordu* (YB: 41).

Karamandola: Genellikle ayakkabı yüzü yapılan bir tür sağlam ve parlak kumaş. / *Fahri Efendi biraz karamando alacaktım* (YB: 97).

Kaşandırmak: Yorulmuş hayvanı durdurarak işletmek. / *Hayvanları gezdirip kaşandırdılar* (TDİ: 316).

Kavuzlamak: Çeç elenirken kalburda kalan kapçıklı tane. / *İyice kavuzladı, kumlarını üste çıkardı, sonra uzanıp onu da kazana attı* (YD: 75).

Kerç: 1. Alay, kinayeli söz. 2. Zıt, ters. 3. Gönülleme, darılma. / *Sesinde kerç eder gibi bir hal vardı* (ORT: 31).

Kesek: Bel, çapa veya sabanın topraktan kaldırdığı iri parça. 2. Tezek. 3. Çimen yapmak için üzerindeki otuyla birlikte çıkarılmış çayır parçası. / *Çeltik tarlasının tirinden bir kesek kapıp söğüdüün dallarına fırlattı* (YB: 104).

Kığ: Koyun, keçi veya deve pisliği, kığı. / *Çıracak kuru davar kığlarını almıştı, Samıt da çöpleri* (YD: 60).

Kınnap: Kaba şeyler dikmeye, bağlamaya yarayan ince sicim veya kalın iplik. / *Kınnabın iki ucundan tutup kaldırdı yukarı* (TY: 13).

Kırçılmak: Bölünmek, parça parça olmak. / *On-on beş günlük sakalının iki yanını kırçıldı* (DEF: 3).

Kısık: 1. Derenin ya da ırmağın çok dar yeri. 2. Ufak derelerin birleştiği yer. 3. İki dağ arasında sıkışmış ufak dere. / *Kısığa varınca durup düşündü* (YB: 101).

Kıtık: Minder, yastık vb.ni doldurmak için kullanılan ve bazen de sıvanın içine katılan keten ve kendir lifleri. / *Boz battaniyeler, kıtık doldurulmuş şilteler, asker postalları ve kalın yün çoraplar...* (KÖY: 367).

Kip: Muhkem, iyice. / *Hadi Ali! Elini kip tut oğlum. İbriği al gel çabuk!* (YD: 75).

Kopil: Arsız sokak çocuğu. / *Islık çalıyordu kopil* (DEF: 69).

Kofalmak: Böbürlenmek, övünmek. / *Görsün neymiş o kofalmalar öyle?* (YD: 122).

Kolan: Yünden ya da ipekten yapılmış üzeri işli ince kuşak. / *Semerin kolanını bağlayıp geriye döndü* (YB: 143).

Kotarmak: Bir kaptan başka bir kaba yemek boşaltmak, yemeği kaplara dağıtmak. 2. Yemeği hazırlayıp yenecek duruma getirmek. / *Anaları ocak başında yemek kotarıyordu* (ST: 12).

Kovu: Çekiştirme, yerme, kötuleme, dedikodu. / *“Ne kovu satarsın içerde moruk karı!”* (KÖY: 47).

Kudüm: Uğur. / *“Ula ne kudümsüz adammış bu be!”* (EO: 151).

Külünk: Taşları, kayaları parçalamakta kullanılan sivri kazma. / *Zühtü'nün heybesinde demir külünk vardı* (TDİ: 259).

Kürüme: Kar, çamur, toprak vb. şeyleri kürekle sıyrarak atmak. / *Sanki ne olurdu oradaki karları kürüse?* (ST: 182).

Maccalı: 1. Dertli, hastalıklı, yaralı. 2. Kötü adam. / *“Aman Mamıt, varma şu maccalının üstüne oğul”* (TDİ: 8).

Maşala: 1. Bir metre karelik toprak parçası. 2. Bir dönümün üçte biri genişliğinde toprak parçası. 3. Bağ, bahçe ve bostanlarda ekilmek için ayrılmış küçük toprak parçası, evlek, karık. / *Maşalalar birbirine ulanarak sıralanıp gidiyorlardı* (YB: 80).

Mazarrat: 1. Zarar. 2. Engel. / *“Bu köyün başına bela mısın? Mazarrat herif”* (DEF: 156)

Meret: Sıkıntı veren, hoşlanılmayan şeyler veya kimseler için kullanılan sövğu sözü. / *“Çöz o öküzleri de kov oradan! Cehenneme gitsin meretler...”* (ST: 54).

Mertek: Yapıda kullanılan dört köşe veya yuvarlak, kalınca ağaç. / *“İki de mertek değişecek yukarıdan. İyice bel verdiler”* (KÖY: 325).

Meymenet: Kılık. / *Ağalarında meymenet yok ki kendilerinde olsun* (YD: 34).

Mısmıl: Eti yenilebilen, murdar olmayan. / *Başladık, yoksa... Mısmıl iş değil bu iş* (YD: 3).

Mıymıntı: İnsanın sabrını tüketecek derecede yavaş ve mızızca iş gören (kimse).
/ *Sus düürü karı! Mıymıntı...* (TY: 1).

Mibzer: Tohum ekme aleti. / “*Mibzeri de var. Önce iyi bir düzelttiririz tarlalaları, sonra çekeriz tirleri*” (EO: 50).

Müzevir: Dedikoducu, laf getirip götüren, gammaz. / “*Ederler he. Müzevir çok*” (TDİ: 102).

Nabal: Günah, vebal. / *Bir traktör alsam Halil. Nabalını çekeyim, dünyada hiçbir şey istemem be...* (ST: 28)

Nacak: Sapı kısa, küçük odun baltası. / *Kasabadan getirilen ustaların keser nacak sesleri köyün üstünü doldurmuştu* (KÖY: 141).

Niza: Çekişme, bozuşma, kavga. / “*Yeter! Aranızda niza var da hesabını bana gördürmek istiyorsanız, karışmam ha!*” (TDİ: 127).

Onmak: 1. Daha iyi bir duruma girmek, salah bulmak. 2. Eksiği kalmayıp gönül ferahlığına ermek, mutlu olmak, mesut olmak. / *Baksana babası öleli beri hiç ondu mu?* (YB: 113).

Omca: 1. Bağ kütüğü, asma. 2. Üzüm çubuğu. 3. Kalın çam ağacı. 4. Ormanda, çürüyüp yıkılmış ağaç. 5. Odun. 6. Büyük odun parçası. / *İri bir omcanın gölgesine uzandı* (TDİ: 53).

Oyulga: Elle yapılan kalın, seyrek dikiş. / *İki parçayı yan yana getirip oyulgadı* (YB: 96).

Öğürmek: Kusarken veya kusacak gibi olurken öğürtü sesi çıkarmak. / *Öğürür gibi yapıyorum felan* (YB: 55). *Bazen kusacakmış gibi öğürüyor, fakat kusamıyordu* (ST: 70). *Fakat yüzü sapsarıydı. Birden öğürdü. Kusacak gibi oldu* (TY: 17).

Öklemek: Hayvanı kaçmaması için bir yere bağlamak. / *Atları uzun iplerle çayıra öklediler* (VD: 336).

Öreke: Eğilmekte olan yün, keten vb. şeylerin tutturulduğu, bir ucu çatal değnek. / *Git ananın örekesinde ara keçini. Burada yok* (YD: 63).

Övendire: Hayvan dürtmeye yarayan ucu bizli değnek, üvendire. / “*Dah*” dedi *Mahmut. Övendireyi dürttü* (TDİ: 8).

Övkünmek: Birinin yaptıklarını, söylediklerini yineleyerek alay etmek. / *Battal kapıdan çıkınca homurdandı. Ağzını övkündü herhalde* (EO: 76).

Panga: 1. İçinde tütün hazırlanan yapı. 2. Banka. / *Emme panga parası oldu mu yoğum* (TY: 33).

Partal: Eskimiş, yıpranmış. / *Hele Gülsüm'ün üstündeki yorganın partalı iyice çıkmıştı* (YB: 95).

Pazen: Dokuması kalın, sık ve yumuşak, bir tür pamuklu bez. / *"Anama da bir pazen urba almalı"* (EO: 69).

Pelit: 1. Meşe ağacı. 2. Bu ağacın meyvesi, palamut. / *Gökkaya'nın oralarda iyi pelit ormanı vardı* (KÖY: 152).

Peşkir: Genellikle pamuk ipliğinden dokunmuş ince havlu. / *Peşkirle silinerek girdi içeri* (KÖY: 148).

Peyke: Genellikle eski iş yerlerinde bulunan, duvara bitişik, alçak, tahta sedir. / *Ocak başındaki peykeyi gösterdi* (TDİ: 271).

Peylemek: Bir şeyi önceden kendine ayırtmak. / *"Peylemek lazım şimdiden"* (ORT: 82).

Pısırik: 1. Büyüyememiş, gelişmemiş (kimse). 2. Hastalıklı (kimse) / *Nerede kalmıştı o pısırik?*(YD: 4). TTAS

Poruk: 1. Katırtırnağı bitkisi. 2. Güle benzeyen çiçekleri mor renkli ve güzel kokulu bir kır bitkisi. / *Kızların saçları poruk gibi birbirine girmişti* (YD: 55).

Püren: 1. Süpürgeotu. 2. Çalılık ve sık otlı yerler. 3. Sarı, kırmızı çiçek açan, ufak yapraklı, arıların çok sevdiği bir çeşit ot. / *İki yanda yavşanlı, pürenli geniş düzlükler vardı* (ST: 32).

Sahan: İçinde yemek ısıtılan veya yumurta gibi şeyler pişirilen, derinliği az metal kap. 2. Derinliği az olan kap. / *Karısı kapalı sahanlar bulunan siniyi başına aldı, harmana yollandı* (ST: 12).

Samut: Suskun, sessiz. / *"Bilmez o. Bazen samut gibi olur"* (KÖY: 66).

Saraç: 1. Koşum ve eyer takımları yapan veya satan kimse. 2. Koşum ve eyer takımlarını işleyen ve süsleyen kimse. 3. Deri, muşamba vb.nden bavul, çanta yapan kimse. / *Birinci bölümde bir saraç Musa var* (VD: 319).

Sarak: Yapı yüzeylerinde yatay, enli, az çıkıntılı, süslü veya düz silme. / *Sarak yüzünde yılgınlık gölgeleri vardı* (ST: 4).

Sarak: Yüksek kesimlerde yetişen bir mantar türü. / *Sıtmalı gibi sarak* (YB: 90).

Savak: 1. Arklardaki küçük bentler. 2. Suyolu. 3. Değirmen oluğu, havuz / *“Buraya bir savak vursana sen” dedi Haydar* (YB: 89).

Savmak: Akarsuyun yönünü değiştirmek. / *Suyu mu savdılar acaba?* (YB: 89).

Savuşmak: Bulunduğu yerden aceleyle, gizlice veya dikkati çekmeden ayrılmak. / *O savuşunca geverleri gene ağzına kadar açıyorlar, arkın suyunu horul horul kendi tarlalarına akıtıyorlardı* (YB: 133).

Sedir: Arkalıksız, üstü minderli ve yastıklı olabilen, oturmaya veya yatmaya yarayan ev eşyası, divan / *Babası sedirin köşesine yaslanmış sigara içiyordu* (ST: 162).

Seme: Sersem, ahmak, alık. / *“Vay seme vay, it oğlu it!” diye bağırdı* (EO: 8).

Sergen: 1. Mutfak rafı. 2. Odalarda tavana yakın konulan raf. 3. Mutfak dolabı, teldolap. 4. Odalarda yatak, yorgan konulan dolap, yüklük. 5. Duvarlara yapılan bir buçuk metre boyunda tahta kaplama. / *Sergende duracağına, varsın götürsün Corc ahbabım* (DEF: 8).

Sertelemek: mukavemeti tezyit. / *Hacı Kasım serteldi.* (Kİİ: 43).

Sevindirik: Birden ve çok sevinçle duyulan heyecan. / *Remzi sevindirik oluyor baksana* (YB: 80).

Seyirtmek: Koşmak. / *Halime gözlerinin yaşını silerek arkasından seyirtti* (YB: 94).

Somurmak: Dudakları yapıştırıp kuvvetlice içine çekmek, emmek. / *Etleri kemiklerden somurup ayırıyorlardı* (TY: 67).

Sonmak: Görünmek, zuhur etmek. / *“Sonra sonduğu yerde kayboluverdi”* (TDİ: 39).

Somya: Şilteyi taşımaya ve ona esneklik vermeye yarayan yaylı kerevet. / *Altında somya kımıldııyor gibiydi* (DEF: 325).

Soyka: Erkeğin üreme organı. / *“Durun bre, nereye gidiyorsunuz soykalar!”* (YD: 163).

Söküm: Sökme işi: Pancar sökümü. / *Yarın sökümde bin lira daha masraf edeceğiz pancara.* (ST: 52)

Suvat: Çay, dere kıyılarında hayvanların su içmesine elverişli yer. / *İzzet Ağa atları ırmağın suvatından sulayıp geri döndü* (ST: 10).

Sumsuk: Yumruk. / *Dursun kçşeye sıkıştırmış, habire vuruyordu. İki sumsuk da İdris attı* (Kİİ: 161).

Sürgün: Bitkilerin değişik uzunluk ve büyüklükteki, genellikle yapraksız, küçük filiz ve dalcıkları, *hık. İshal.* / *Yeni sürgünler, kalın gövdelerin üstünden diri diri fışkırmıştı* (YD: 104).

Süsmek: Boynuzlu hayvan boynuzu ile vurmak, tos vurmak. / *“İki koca öküz süsüşürken ayıralım dedik. Aralarında kalmışız. Bacağımızı üç yerinden kırmış deyusun malları”* (EO: 221).

Şakla: Ufak karpuz. / *Şakla kokuyordu* (ST: 11).

Şargada: 1.Yaramaz, kavgacı. 2.Hain. / *O yaşta erkek çocuk ne de şargada olur* (YD: 110).

Şavk: Işık, parıltı, şûle. / *Ateşin şavkı görünüyordu* (ST: 73).

Şayak: Kaba dokunmuş yünlü ya da pamuklu kumaş. / *Çırak kalın şayak pantolonunu çıkarıp, çamurları yıkamaya başladı* (YD: 17).

Şinik: Tahıl için kullanılan, sekiz kiloluk ölçek. / *Arif dün savrulmuş buğday yığınınna şiniği daldırdı* (ST: 96).

Talaz: 1. Dalga, kasırğa. 2. İpekli kumaşların örselenmesiyle yüzündeki tellerde oluşan kabarıklık. / *Talazın yerden kaldırdığı kuru otlar, bir iki kâğıt parçası, evlerin üstünden aşarak havaya doğru uçup gitti* (TDİ: 1).

Tayın: 1. Asker azığı. 2. Asker ekmeği. / *Hem cezaevi tayını adamda güreş mi bırakır ağa?* (YB: 111).

Tebelleş: İstenmediği hâlde, birinden veya bir yerden ayrılmayan, gitmeyen, musallat olan. / “Yavu bu adam kötü tebelleş oldu başımıza” (DEF: 290).

Teç: Harmandaki tahıl yığını. / *Duruyor, duruyor arada bir yabayı tece daldırıp yukarı fırlatıyordu* (TDİ: 42).

Telis: Keten ya da kendirden seyrek dokunmuş çuval. / “*Harar gibi telisler.*” (YB: 84).

Temre: Bir çeşit deri hastalığı. / *Çenesinin yanını temrelenmişti* (YD: 146).

Terki: Eyerin arka bölümü. / *Torbaları çıkarıp terkilere bağladılar* (VD: 186).

Teskere: 1. Sedye. 2. Yapılarda malzeme taşımak için kullanılan, dört kollu ve iki kişinin taşıdığı tahta araç. / *Getirin yatırın şimdi buraya. Hastane teskeresi gibi oldu.* (TY: 47).

Tıkıl: Küçük ve yuvarlak şeyler. / *Şuna bak, tıkulın biri* (YD: 67).

Tırıs: Atın kısa adımlarla hızlı yürüyüşü. / *Araba tekerline göre açılmış çift çizgili toprak yollarda ikişrtli, yol darlaşınca birerle kol, bazen tırısla, bazen dörtnala gidiyorlardı* (TDİ: 318).

Tınaz: 1. Dövülerek savrulmaya hazırlanan ekin yığını. 2. Yığın. / *Ama Nuri Ağa görmedi, başını kaldırmadı tınazdan* (YB: 11). *Arif geceleri tınaz savuruyordu* (ST: 94).
GTS

Tırıs: Atın kısa adımlarla hızlı yürüyüşü. / *At tırısa kalktı* (VD: 4).

Tir: 1. Ekin sulamak için tarlada açılan ark. 2. Pirinç tarlasının evleklerini ayıran sınır. / *Çeltik tarlasının tirinden bir kesek kapıp söğüdüün dallarına fırlattı* (YB: 104).

Uğru: Yol / *Madem uğrunu beklemiş* (ST: 104).

Ürümeç: Havlamak. / *Akkuş keçilerin önüne dikilmiş, ikide bir hurlayıp ürüyerek çevirmişti ucunu* (YD: 57).

Ünnemek: Seslenmek, çağırmak. / “*Nasıl bilmiyorsun, akşam tellal ünnettik ya?*” (TDİ: 72).

Üstüğü: Gemi kalafatında, işliklerde, buharlı makinelerde, temizlik işlerinde, otomobilcilikte kullanılan didilmiş kendir. / *Şoför, elindeki üstüğü ile temizliyor, uğraşıp duruyordu* (ST: 53).

Ütmek: Oyunda yenmek, kazanmak. / *“Geçen gün nasıl üttüm seni?”* (ORT: 60).

Yaba: Harman savurmakta kullanılan, çatal biçiminde, tahtadan tarım aracı. / *Yaba sesleri, saman sıyrırtıları dolduruyordu geceyi* (ST: 94).

Yamçı: Yağmur ve soğuktan korunmak için kıldan, keçeden yapılmış üst giysisi. / *Altına at çektik, sırtına yamçı örttüük* (DEF: 14).

Yapağı: İlkbaharda kırılan koyun tüyü, yapak. / *Yapağıyla karışık bir gübre kokusu yayılıyordu ortalığa* (YD: 8).

Yarsımak: 1. Benimsemek, bağlanmak. 2. Korumak, yardım etmek. 3. Beğenmek, hoşlanmak, imrenmek, istemek. 4. Çok sevmek 5. Göreceği gelmek, özlemek. 6. Bir şeyi, bir işi yapmaya heveslenmek, yapmaya başlamak. / *“Yarsımak felan değil ana, kafama koydum”* (Kİİ: 13).

Yanaz: Ters, huysuz, inatçı. / *Ben böyle yanaz çocuk görmedim* (YB: 117).

Yataklamak: Yatırmak. / *Ama bu sefer bir düzlükte yataklayacağız* (YD: 122).

Yavu: Akılsız, sersem. / *Bu senin anan da bi yavu be.* (ST: 27). *Beni kim bağladı buraya yavu?* (TY: 37).

Yeğnilenmek: Hafiflemek. / *“Hele şu işler bir yeğnilensin...”* (ORT: 130).

Yekinmek: 1. Davranmak, olduğu yerden fırlamak, ayağa kalkmak, kalkmak için hareket etmek, kıınıldamak. / *Sağa sola yekinip duruyor, yaylıma çıkmak istiyorlardı* (YD:67).

Yoraz: Aksi, huysuz. / *“Seni yorazın kızı seni!” diye çocuğun arkasından seyirtti* (YB: 115).

Yuğmak (Yumak): Yıkamak. / *Ekmek edilecek, çamaşır yuğulacak* (DEF: 9).

Yuvak: 1. Loğ taşı, toprak damı düzlemek ve pekiştirmekte kullanılan taş silindir. 2. Yol düzlemekte kullanılan silindir. / *“Birer yuvak yaptıramadık be Mamut!” diye seslendi Haceli. “Yuvaksız olmaz bu iş”* (KÖY: 183).

Yavutmak: Şaşırmak, aptalca davranmak. / “*Gelen oluyor soran oluyor, yavuttun mu sen?*” (TDİ: 104).

Yüznumara: Tuvalet. / “*Yüznumara şu karşıda*” (DEF: 290).

Zati: Zaten. / “*Zati ora tıkanca*” dedi birisi, “*su bendin üstünden aşar, belki de bendi hepten alır götürür*” (YB: 75).

Zebil: 1. Dağınık, bakımsız. 2. Yoksul. 3. Belaya uğramış, zarar görmüş. / *Davar yaptım, tarla aldım. Çift dizdim. Çocuklarım zebil olmasın diye* (ST: 13)

Zelve: Çift öküzünün boyunduruktan çıkmaması için boynunun iki yanından boyunduruğa, aşağıya doğru geçirilen çubuk. / “*Benimkinin zelvesi kırık ağa*” (DEF: 141)

Zınarmak: 1. Karşı gelmek, buyruğa uymamak. 2. Oyunda mızımak. / “*Bir de karşımda zınarsın*” (TDİ: 61).

Zıbarlamak: 1. Ölmek, gebermek. 2. Uyumak. / “*He. Zıbarlıyor baksana*” (TDİ: 106).

Zırnık: Herhangi bir şeyin en küçük, önemsiz ve işe yaramaz parçası. / *Parayı getirin. Değilse zırnık yok* (YB: 97).

Yüksünmek: Üşenmek, tembellik etmek. / *Nazife de hizmetini yapıyordu yüksünmeden* (KÖY: 171).

3.8. HALK BİLGİSİ

Halkın maddi, manevi bütün kültür unsurlarının halk bilgisini oluşturduğunu belirtmiştik. Halk bilimi ise halk bilgisi ürünlerini bir bütün olarak ele alan, bunları bilimsel yöntemlerle inceleyen bilim dalıdır. Tez çalışmamızda, halk hekimliği, halk takvimi, halk matematiği, halk meteorolojisi, halk kozmogonisi, halk botaniği, halk zoolojisi, halk mimarisi, halk ekonomisi, halk mutfağı, halk eğlenceleri, halk taşıtları, halk veterinerliği ve son olarak halk defineciliği halk bilgisini oluşturan önemli alanlardır.

3.8.1. Halk Hekimliği

Bir halk bilimi kavramı olarak halk hekimliği, halkın imkânı olmadığında ya da başka nedenlerle hekime başvuramayınca ya da başvurmak istemediğinde hastalıkları

teşhis ve tedavisinde kullandığı yöntem ve işlemler olarak tanımlanır (Boratav, 1994: 122).

Belli bir hastalığın önlenmesi ve hastalık ortaya çıktığında yapılacak olan işlemler halkın kültür kodları içerisinde yer bulur. İlk olarak hastalığın teşhisi ve sonrasında tedavisinde gerçekleştirilecek uygulamalar, gelenek içerisinde sözel aktarım ile atadan bir sonraki kuşağa geçer (Özkan, 2012: 308).

Halk hekimliği uygulayıcısı kişiler, Türk sosyal yapısı içerisinde her zaman önde gelen kişiler olmuşlardır. Orta Asya kültür çevresinde “otacı” olarak adlandırılan kişiler, çeşitli bitki, hayvan ve maden uygulamaları ile kişileri hastalıklardan korumak faaliyeti görmüşlerdir. Hastalıkların kötü ruhların etkisi aracılığıyla yayıldığı düşüncesi, hastalıkların tedavisinde büyüsel uygulamaların yoğunlaşmasına sebep olmuş, “kam”, “şaman” gibi görevliler İslamiyet sonrası “baksı” olarak adlandırılarak görevlerini sürdürmüşlerdir (Bayat, 1989: 61).

Romanlarda yöre insanları bir hastalık karşısında bu işlerde uzmanlığı olduğu kişilere yani halk hekimlerine başvururlar. Halk hekimleri, atadan gördükleri eski diye nitelendirilen, gelenek içerisinde öğrenmiş oldukları ilaçlarla hastalıklı kişiyi tedavi eder. Bunlar halk arasında “kocakarı” diye bilinen ve kendine göre tedavi uygulamaları bulunan kişiler, “kocakarı” ilacı” olarak adlandırılan ilaçları hazırlayarak olumlu sonuçlar almaya çalışırlar. Bitkisel, hayvansal ve madensel maddelerle alternatif tıp alanını oluştururlar (Aça, 2016a: 576).

Hastalık anında kişinin acısını ve ağrısını dindirmesi için hastaya su içirilmesi yaygındır. Kişinin rahatlaması sağlanarak halk hekimliği pratikleri daha kolay gerçekleştirilir. Ölüm anında ise kişinin canını verirken daha az acı çekmesini sağlamak adına su içirilir ya da ağzına su damlatılır:

Kadınlar gelinin ağzına su damlattılar. Sesi çıkmaz olmuştu (DEF: 64).

Diş ağrısının dindirilmesi ve etkisinin azatılması için halk arasında basit uygulamalar gerçekleştirilir. Tuzlu su, sirkeli su ile gargara yapmak, alkol almak, karanfil yağı kullanmak bunlardan bazılarıdır. Bazı yörelerde (Trabzon) dişe sarımsak, karanfik yağı, kekik yağı dişe basılır. Demlenmiş çay ile bir çay kaşığı tuz çay bardağına konularak karıştırılır ve gargara yapılır (Baysal, 2015: 48). “Define” romanında ağrıyan dişe kolonya uygulanması örneği yer alır:

“Kolonya bitmek üzere. Dibinde bir damla ya var ya yok. Dursun, belki gene dişim ağrır” (DEF: 106).

Günümüzde yoğurdun zehirlenmelerde, ateş düşürmede etkili olduğu inancı hâlâ canlıdır. Bayburtlu Zihni, bir dörtlüğünde kömür dumanından meydana gelen zehirlenmeyi önlemek amacıyla yoğurt kullanıldığını dile getirir (Caferoğlu, 2011: 445). “Define” romanında Seyit ile Habib mağarada uzun süre zaman geçirerek solunum yolu zehirlenmesi geçirirler. Habib’in aşırı halsizleşmesi üzerine Seyit zehirlenmeye karşılık olarak Habib’e şu tavsiyelerde bulunur:

“Yoğurt yesin, ayran içsin. Yatıp durmasın, bazen dolaşsın şöyle. Açılır...” (DEF: 203).

“Tütün Yorgunu” adlı eserde hasta olan Ağ Osman’nın ateşi olduğu düşünülür. Yüksek ateş bir an önce düşürülmediği takdirde kişide ağır tahribata sebep olabilir. Ateş düşürme, Anadolu’nun birçok yerinde çeşitli uygulamalarla üstesinden gelinebilir bir durumdur. Kişiye soğuk ve sirkeli suyla duş aldırılması, sirke ile vücudun ovulması, baş, boyun, koltuk altı bölgelerine nemli bez konulması, hastanın kafasına patates dilimleri konulması bunlardan bazılarıdır (Çolak, 2015: 34-35). “Tütün Yorgunu” romanında başa sirke sarılması ve sarımsaklı yoğurt yedirilmesinin örnekleri bulunmaktadır:

“Siz bunun başına sirke sarın. Sarmısaklı yoğurt yedin” (TY: 37).

“Emmioğlu” romanında donma olayı karşısında yapılması gerekenlerle ilgili olarak şu bilgiye yer verilir:

“Şimdi ayakları soğuk suyla bir iyi yıkamalı. Belki dondu gene. Şu tarafın küçük parmağı hiç kıvıldamıyor, uyuştu mu ne? Derler ki bir yerin donarsa önce soğuk suyla yıkamalı. Hemen ateşe göstermek doğru değil” (EO: 9).

İncinme, kırılma gibi olaylar karşısında çıkık düzeltikten sonra un ve yumurta karışımı veya macun kıvamına getirilen yumurta sarısı bir bez yardımıyla çubuklarla düzeltilen bölgeye sarılır (Avcıoğlu, 2017: 129-130). Uzun süre sargı içerisinde kalan uzuvda kurt düşme tehlikesi yaşanır. Bu durumda yapılacak en etkili tedavi, bölgenin sirke ile yıkanmasıdır:

“Altı ay yerimden kalkamadım. Bacağıma kurt düştü de sirkeyle temizlediler. İki koca öküz süsüşürken ayıralım dedik. Aralarında kalmışız. Bacağımızı üç yerinden kırmış deyusun malları” (EO: 221).

“Köylüler” romanında Haceli, bir hayat kadını ile ilişkiye girerek frengi hastalığına yakalanır. İdrar yolunda enfeksiyon olduğu için sık sık tuvalete gitme ihtiyacı duyar. Hastalığın yayılmasını önlemek adına bazı önlemler alır. Tedavide başvurduğu ilaçlar ise “koca karı ilaçları” denilen halk hekimliği ilaçlarıdır:

Sık sık yüznumaraya koşuyordu. “Aman elini yıka, gözüne sürme.” Bir yerden duymuşlardı bunu. Haceli korkudan yüzünü yıkamaz olmuştu. Çevreden öğrendikleri koca karı ilaçlarını kullanıyorlardı (KÖY: 61).

Bitlenmeye karşı şu halk hekimliği uygulamaları yapılır: “Çamaşırlarını giyeceklerini bir iyi kaynattılar. Yorganlarını da silkelediler iyice. Dikiş yerlerini falan aradılar” (KÖY: 69).

Halk hekimliğinde hastalık sonrası yapılan uygulamalar kadar hastalığı önlemek amacıyla halk arasında yaygın olan uygulamalar da önemlidir. “Köylüler” romanında kerpiçten yapılan yeni eve girme süresiyle ilgili bilgiler verilir:

“Hele kurusun iyice. Islakken girersek hastalanırız” (KÖY: 142).

Soğuk algınlığı, kuru öksürük gibi hastalıklara yakalanıldığında kekik gibi şifalı bitkiler kullanılır:

“Kekik kaynatıp içirseydiniz. Terlesin iyice” (KÖY: 227).

Sıtma hastalığı yüksek ateş, titreme, cildin renginin solması gibi belirtileri olan bulaşıcı bir hastalıktır. “Köylüler” romanında sıtma hastalığına karşı zayıf düşen çocukların direnç kazanmasını sağlamak amacıyla şerbet içirilir:

“Ne yapsak, biraz şerbet içireyim mi? ... Ninesi pekmez şerbeti içirdi. Zorlukla yatıstırdı” (KÖY: 256).

“Vatan Dediler” adlı romanda Mahmut soğuk algınlığı hastalığına kapılır. İlk yapılacak uygulama iyice terletmektir. Sonrasında sıcak bir çorba ile kendisine gelmesi sağlanır. Modern tıbbı başvurulduğunda ise aspirinin kullanımıyla ilgili bilgiler yer alır:

“Seni iyi bir terletiriz. Sabaha bir şeyciğin kalmaz, korkma.” ... “Şimdi sıcak bir çorba getirelim de iç. Sonra iyi bir terle” “Aç karnına yutma” dedi. “Önce bir şeyler ye, sonra yutarsın” (VD: 129–31).

Sarı Traktör romanında Arif, babasını evde şu şekilde yatarken bulur: “*Babası mindere uzanmış kıvranıyordu. İki eliyle karnını tutmuştu. Kapkara yüzü bir tuhaf sarıyla karışmıştı. Ağzını eğiyor yüzünü buruşturuyordu boyuna. ... Bazen kusacakmış gibi öğürüyor, fakat kusamıyordu* (ST: 70). Bu belirtileri gören Nuri Ağa “*Kiremit ısıtın! Çabuk olun, karnına koyalım.*” tavsiyesinde bulunur. Arif’in annesinin “*Belki iyi gelmez. Her zaman koydurmazdı.*” ifadesinden bu uygulamanın yörede yaygın olduğu anlamı çıkmaktadır. Kızgın kiremit uygulaması yapılacağı sırada öğretmen: “*Ne yapıyorsunuz bu üşütme hastası değil. Bu sıcakta adamın midesi üşür mü? Hastalığı zaten belli. Delinme falan olmuştur belki. Herhalde ameliyat gerekir. Hiç bekletmeyelim, traktörün birisini koşturalım çabuk!*” şeklinde konuşarak bu uygulamadan vazgeçirmiş, modern tıbbı başvurması gerektiğini söylemiştir. Yörede mide üşümesine bağlı olarak kusma, ateş yükselmesi gibi durumlarda kiremitin ısıtıldıktan sonra karın üstüne konulması uygulamasının yaygın olduğunu görmekteyiz.

“*Toz Duman İçinde*” adlı romanda Murat kağından düşer, başı yarılır ve kan akar. İlk yardım müdahalesi gerektiren bu sahnede ninesi halk hekimliği uygulamaları ile ilk müdahaleyi yapar:

“*Su getir gelin koş. Başını yuvalım. Su içirelim*” Çocuğun başına su döküp kanını yıkadılar. ... *Yerden bir avuç toprak aldı yaranın üstüne bastırdı. Eliyle sıktırdı iyice* (TDİ: 153-154). Sonrasında çocuğun başını kaldırarak damağını çeker. Ayşe Kadının bu işlerde pek becerikli olduğu vurgulanır. Aynı olayda uygulanan bir diğer halk hekimliği pratiği örümcek ağıdır:

“*Ahırdan Örümcek ağı toplayıp koyduk. Kanı durduruncaya kadar işimiz bitti*” (TDİ: 158).

Mahmut savaşta dirseğinin biraz üstünden yaralanır. Daha önce de aynı koldan yaralanmıştır. Bu defa epey kan kaybeder. Uygulanan pratikler ise şu şekildedir: *Kolunu sıyırdılar, tekrar tütün basıp iri bir mendille sardılar* (TDİ: 331). Mahmut bu ön uygulama sonrasında yapılacak ana işlemin yakı vurmak olduğunu söyler. “*Varınca anama yakı vurdururum*” (TDİ: 333). Yakı vurma işleminde öncelikli hedef ağrının kesilmesidir. Eserin çeşitli bölümlerinde, Arife Nine’nin elinin bu tip uygulamalara yatkın olduğu birçok kez vurgulanmıştır.

Halk hekimliğinde herhangi bir yönteme başvurmadan önce hastalığın sebebiyle birlikte teşhis edilmesi önemlidir. Aynı eserde bir hastalık sebebiyle beraber açıklanır:

Çenesinin yanı temrelenmişti. Altdudağı da acıyordu biraz. Gene yalama mı olacaktı ne? “Öyle ya kaç gündür bir uyuyamadık bile” (YD: 146).

Yaranın kızdırılan bir demirle yakılması işlemi dağlama olarak bilinir. Bu halk hekimliği pratiği yaradaki mikrobun yok edilmesi amacıyla gerçekleştirilir (Avşar, 2009: 181). Bunun için yaraya kül basmak ilk tercih edilen yöntemdir. Odun, tütün kullanılabileceği gibi bez yakılarak da yaraya uygulanabilir. “Köylüler” romanında başvuru bu yönteme “Yoz Davar” adlı romanda da yer verilir. Köpekler Çoban Musa’nın bacağına birkaç yerini yırtarlar. Bacağına arkası kanar. Çoban Musa’nın uyguladığı yöntemin aynısını düşmanı Uzun Ahmet de uygular:

Paçavra yakıp, külünü bastılar. Sonra tütün koydular üstüne (YD: 151).

Uzun Ahmet de pantolonunu sıyırması, bacağındaki yaraya tütün basıyordu. Tütün acıttıkça dişlerini sıkıyordu (YD: 219).

“Yoz Davar” romanında ısırma sonucunda oluşan yaraya uygulanan dağlama yöntemi, “Köylüler” ve “Vatan Dediler” romanlarında ateşli silah sonucunda gerçekleşen yaraya da uygulanır:

Öbürleri Mestan’ın yarasını temizlediler. Bez yakıp külünü yarasına sardılar. Pekmez şerbeti içirdiler (KÖY: 8).

Mahmut’un acıyan parmağına tütün bastılar. Sonra sigaraları yaktılar hep (VD: 83).

Çoban Musa çobanlarla yaptığı bir diğer kavgada sert bir şekilde yaralanır. Başını yarılır ve başından kanlar akmaktadır. Omzuna sopa denk geldiği için bir çürük oluşmuştur. Hızlı bir şekilde müdahale edilmesi gereken bu yaralar için tütün ve kara sakıza başvurur:

Başındaki yaraya bir avuç tütün bastı. ... Omzundaki çürüğe kara sakız koydu (YD: 158, 159).

“Define” romanında Modul Osman’ın bacağı kayanın altında kaldığından mosmor olur. İlk uygulama olarak acısını azaltması için moraran bölgeye maya, hamur uygulanır:

“Ekşi hamur getirin yavu” dedi birisi. “Durmayın! Maya yok mu?” “He ya” dedi muhtar. “Maya getirin, sarın güzelce. Acısını alır.” Kezban gelin koştu. Hamur teknesinde sakladığı bir top mayayı alıp getirdi (DEF: 134).

İkinci bir uygulama olarak ise aynı bölgeye taze et, taze post sarılır. “Halk hekimliğine göre ağrılı, sızılı hastaların tedavi amaçlı olarak yeni kesilmiş küçükbaş hayvan postuna sokulmasına ‘post’a koymak’ adı verilir. Hasta birkaç gün post içinde kalır. Postun sıcaklığının hastanın ağrı ve sızıları çektiğine inanılır” (Caferoğlu, 2011: 443). “Define” romanında da taze et sarılması, temel acının azaltılması amacıyla:

“Bu hamur acıyı alır şimdi. Sabahleyin de koyun keser, taze et sararız iyi gelir” (DEF: 134).

“Yoz Davar” romanında ise Çoban Musa’nın omzundaki yara gömgök olur. Şişer ve fena şekilde acır. Tütün ve kara sakız uygulamasından sonra yaraya ikinci bir müdahale, şişi indirmesi ve ağrısını azaltması için taze post ile yapılır:

“Taze posttan sarmalı buraya” diye düşündü. “Şişini indirir. Sızısını da alır biraz” (YD: 167).

Çoban Musa kendini halsiz hisseder. Dikkatini toplamak için kekik kullanır:

Eğilip yerden kuru bir kekik dalı kopardı. Tozlarını üfleyip temizledi. Sonra ufak yapraklarını ezdi avucunda. Burnuna götürüp kokladı. Acı ne kokusu, genzine vurdu serin serin. Kekremsi, topraksı bir etkisi vardı (YD: 177).

Halk hekimliğinde çeşitli hastalıklarda büyüsel yöntemler ve dua okumalar yaygındır. Deri hastalıkları da bu kapsamdadır. Egzema, sedef hastalığı halk arasında çeşitli adlarda anılan deri hastalıklarıdır. Bu hastalıkların tedavisinde Anadolu’da birçok ocak bulunur. “Toz Duman İçinde” adlı romanda Yetim Ali bu hastalığa yakalandığında tedavisi için imama gider. İmam Ziver hastalığın sebebini “abdetsiz namaz kılmak” olarak belirledikten sonra dua edip Allah’a yalvarması gerektiğini söyler:

Yetim Ali kimse görmesin diye sap harmanın arkasına gitmiş, apış arasını kaşıyordu. On- on on beş gündür durmadan kaşınıyordu. Her yeri cılk yara olmuştu. Kimseye gösteremiyordu. Önce bitten sandı. Temizlendi, yıkandı- geçmedi. Elleri parmak araları kızıl yara oldu. Derisi döküldü. “Uyuz” dediler. Gitti İmam Ziver Efendiye anlattı. “Allah’tan” dedi Ziver Efendi. “Abdestsiz namaz kılmışsın, ondan. Dua et, Allah’a yalvar, geçer...” (TDİ: 23).

Romanlarda hastalıklar karşısında dua okumaya sıkça başvurulmuştur:

Dereköylü Kırbıyık’ getirin. O bi görsün. Biz de okur üfleriz, iyi ederiz Allah’ın izniyle” (DEF: 142).

“Hay Allah, şunun çenesine bak be! Niye eğildi böyle? Habip, dua oku hele kardaş. Çabuk...” (DEF: 270).

“Uluköy’de hasta varmış, ona okumaya gitti deyiversinler” (DEF: 173).

Ellerini açmıştı. Kırçıl sakalı oynayıp, titreyip duruyordu. Sonra, eğilip hastanın yüzüne üfledi (TDİ: 75).

3.8.2. Halk Takvimi

Halk açısından önemli olay ve anıları, bireylerce de onay görmüş belli noktalara yerleştirmeye imkân sağlayan sisteme halk takvimi denir (Başuğur, 1998: 1). Daha ayrıntılı bir tanım vermek gerekirse bir bölgede kültürel miras olarak kazanılan doğal olgular ve olaylara dinsel, töresel, tarihsel, siyasal, hukuksal, tarımsal ve ekonomik bağın hatırlatma görevin üstlenmiş zaman-hayat ikilisinin dizgesidir (Erginer, 1984: 22).

Eski takvim uygulamalarında mevsimler Hamsin, Kasım, Zemheri gibi 45’er günlük aylara bölünür. Ayrıca bademlerin çiçek açması, bağ bozumu ve koç katımı şeklinde çeşitli olaylara bağlı yıl takvimi de yapılır. Halk arasında gün, sabah, kuşluk, öğle, gün yıldız, gün anaya kavuştu, güneş kavuşması gibi bölümlere ayrılır (Aça, 2016a: 563).

Diğer halklarda olduğu gibi Altay halkları da güneşin ve ayın konumunu ve evrelerini kullanmışlardır. Moğollar sefere çıkış gibi önemli olayları dolunay ve yeni ay dönemlerinde gerçekleştirirken Estonyalılar ve Finliler düğünlerini yeni ay ortaya çıktığında yaparlardı (Harva, 2014: 149). Talip Apaydın eserlerinde de olayların zamanı güneşin gökyüzündeki konumuna göre aktarılır. Romanlarda gün ve güneş birbirine yerine kullanılır. Günün doğması, yükselmesi, dikilmesi, inmesi ve devrilmesi şeklinde günlük vakitler ayrılır:

İzzet Ağa ’nın hanının önünde buluştukları zaman gün iyice devrilmişti (DEF: 54).

“Gün yükselmiş, hala kalkmıyordu (DEF: 113).

Kırağa güneşe baktı. “Daha erken canım” dedi. “hele az daha çalışın” (EO: 143).

Aha gün dikilmişti yine tepeye, öğlen olmak üzereydi (EO: 205).

Güneş iyice inmişti. Akşam oluyordu (DEF: 58).

Güneş tepeye dikilmiş, iyice kızmıştı (ST: 2).

Epey zaman geçmişti aradan. Güneş yükselmişti (YB: 126).

Gün doğmamıştı daha (YB: 151).

Güneş iyi kızmıştı, tam tepeden vuruyordu adama (YD: 2).

“Baksana gün indi iyice” (ORT: 84).

Güneş eğilmişti iyice (ST: 54).

Gündüz Güneş’in konumuna göre aktarılan zaman gece Ay’ın konumuna göre ifade edilir:

“Bak kaç gün geçti, ay kocaman oldu.” (YB: 93).

Tam gece yarısı, ay battıktan sonra Mümine Banu’nun ordusu derin bir uykuya yattığı sırada cadırların çevresini kuşattılar (FİŞ: 72).

Eve geldiği zaman ay batmak üzereydi (Kİİ: 195).

Zamanın belirlenmesinde kullanılacak bir diğer unsur hayvanlardır. Köy yaşamında zamanın kontrolü için hayvanların davranışları önemli belirleyicilerdendir. Özellikle horozlar, sabah vaktininin geldiğini bildirmesi açısından önemlidir:

Gündoğusu ağarmıştı. Son horozlar ötüyordu (DEF: 138).

Rüstem çıkıp baktı. Doğu tarafı ışımıştı. Köyün horozları ötüyordu (DEF: 241).

Uykusu gelmişti iyice. Gözlerinin içi yanıyordu. “Gecenin bu zamanına kadar... tövbe yarabbi. Horozlar ötecek nerdeyse” (EO: 155).

Aşağılarda iki horoz öttü. “Tamam nöbetimiz bitti” (VD: 165).

İlk horozlar ötüyordu (TDİ 390).

Köy yaşamında “harman” kavramı oldukça önemlidir. (harman tanımı kontrol) Halk zamanı; harman öncesi, harman ve harman sonrası olmak üzere üçe ayrılmıştır:

“Harmandan sonra Eskişehir’e gidelim mi? Yahut Ankara’ya?” (ST: 65).

“Bizim millet bozuldu iyice. Alır, parasını vermez. Harman sonu der, atar dee gelecek yıla” (TDİ: 141).

Harman kalksın, nikâh kıyacağım” (KÖY: 116).

“Harman zamanı gelmezse ne ederiz, nasıl kaldırırız harmanı?” Nazife sordu (KÖY: 327).

“Peki Amca” dedi Arif. “Harmanı kaldırınca hepisini öderiz. Pancarımız var.” (ST: 79).

Ekinlerin boy vermesi, yeşermeye başlaması, biçilmeye hazır olması temel geçim faaliyetlerinden tarım için önemli halk zamanlarıdır. Köy yaşamında diğer işler bu zamanlara göre ayarlanır:

Arpalar biçilirken Haceli'nin karısı öldü (KÖY: 344).

Tarım faaliyetleri belli bir düzen çerçevesinde gerçekleştirilir. Bazı vakitler, yapılacak işe bağlı olarak adlandırılır:

Bazıları yatmıştı, suvat zamanı gelmişti neredeyse (YD: 7).

Kuşluk vakti romanlarda en sık geçen halk takvimi adlandırmasıdır:

Başını kaldırıp güneşe baktı. Güneş bulutların arkasından epey yükselmişti. “Ohoo, kuşluk zamanı oldu. Yetişilmez gayri, vardılar varacakları yere” (DEF: 264).

Ortalıkta duru bir kuşluk güneşi vardı (EO: 54).

Kuşluk güneşi epey yükselmişti (ORT: 157).

Ertesi gün kuşluk zamanı kamyon horultular içinde gelip Ariflerin evin önünde durdu (ST: 152).

“Ulen kuşluk zamanı oldu, tüh! Sıcak çöktü nerdeyse.” (TY: 5).

“Gün eğilmiş. Kuşluk zamanı mı, yoksa ikindi mi?” (VD: 161).

Kuşluk zamanı bent tutmak için soyundular. (YB: 72).

Aha kuşluk zamanı olmadan yine kaydadı ortalık (YD: 2).

Halk takviminde mevsimler, sıcaklığın veya soğğun kendini hissettirmesine bağlı olarak “asıl kış”, “asıl yaz” şeklinde ifade edilir:

“Bu kötü” dedi babası. “Kar böyle yağarsa kötü...” “Durur herhalde. Asıl kışa daha çok var” ... “Niye?” diye sordu babası. “Kışın içindeyiz işte. Baksana sabahın soğğuna” (ST: 169-170).

Eserlerde tespit edilen diğerk halk takvimi örnekleri şunlardır:

Traktör yatsı namazında kasabadan dönmüştü (ST: 75).

Yatsı zamanına kadar oturdular (TDİ: 403).

Gün ağarmaya başlamıştı (TDİ: 391).

“He ya. Gündönümü gayri, bugünler en sıcak günler. Çeltik ne yapacaksa bugünlerde yapacak.” (YB: 83).

“Bildir tarlayı satmaya kalkıyordu” dedi (YB: 113).

“Bilmem zemheride falan herhalde (KÖY: 132).

Şafakta kalkılır, o uzun yaz gününde akşama kadar ancak üç sefer yapılabilirdi (ST: 1).

Sabah alacasında Yüksekkaş kocaman bir davul gibi bomboştur (ST: 15).

Gün ikindiye yaklaştığı halde Arif kendi harmanlarına sefer yapmamıştı (ST: 35).

Ben güzün bu oğlana düğün yapacağım, nişan yapacağım (ST: 44).

Gün kavuşurken toplanmaya başladılar (ST: 122).

“Acıkmadım olur mu? Gün ikindiye devrildi.” (ST: 142).

Ortalık iyice serindi. Kış kokusu vardı havada (ST: 144).

Sonra da sıra sulu tarlalara gelir. Onları şimdi sürüp baharda ekmek daha iyi (ST: 158).

3.8.3. Halk Matematiği

Halkın günlük işlerinde alışveriş, takas gibi ekonomik faaliyetler içerisinde hesaplama gerektiren durumlarda kendi geliştirmiş oldukları ölçü birimlerini kullanması “halk matematiği” olarak adlandırılır (Artun, 2010: 221). Ölçü birimi olarak kullanılacak eşya genelde bakraç, çuval, küfe gibi kolay bir şekilde elde edilebilecek mutfak eşyaları ve tarım ve hayvancılık araç gereçlerinden oluşur.

Bakırdan yapılan kova olarak tanımlayabileceğimiz bakraç, bu kovanın alabildiği miktarı belirten halk ölçüsüdür:

Önlerinde bakraçlar sepetler vardı (KÖY: 331).

Küfe, genellikle söğüt veya başka ağaç dallarından örülen, yük taşımaya yarayan, kaba ve dayanıklı sepettir (TDK, 2018). Tarım faaliyetlerinde sıkça kullanılan bir taşıma aracı küfe, mahsulün satışı ve taşınmasında aynı zamanda bir ölçü birimidir:

“Ben bir küfe götürüp geleyim.” (TY: 2).

Kucak ise yine aynı şekilde bir kişinin tek seferde kucağına alabileceği ya da kucağında taşıyabileceği eşyanın miktarıdır:

“Bir kucak odun götür hocaya!” dedi (EO: 67).

Bir üretim aracı olarak genelde taşıma amacıyla kullanılan araba, mahsulü satarken aynı zamanda ölçü birimi olarak da kullanılır:

“İki üç araba satabilirsek iyi. Onun parasını da sap çektirmeye verdik.” (ST: 38).

Halk mimarisinde bahsedeceğimiz konut bölümlerinden olan yüklük; odun, tahıl, bakliyat, yakıt çeşitleri ve gıdaların saklandığı, depolandığı bölümlerdir. Konutun yüklük bölümünün alabileceği miktar, bir halk ölçüsü olarak kullanılır. Bunun dışında at, eşek, katır gibi binek hayvanlarından oluşan halk taşıtlarına tek seferde yüklenebilecek eşya “bir yük” olarak ölçülendirilir:

“Ula sen şimdilik bir yük odunun peşinde miydin?” (EO: 8).

“On yük odun getirmekten iyi” dedi (DEF: 51).

“Yaz altı ay anamız ağladıktan sonra, bir eşek yükü çeltik sarınıp gideceğiz işte” (ORT: 26).

Apaydın’ın romanlarında eskiden yoğun olarak kullanılmış olan denk, evlek, batman, okka, arşın dirhem gibi ölçü birimlerinin kullanıldığı görülür. Denk, 4,875 gram ağırlığında olan miskal’in dörtte birine denk gelen eski bir ağırlık birimidir (TDK, 2018).

“Kaç denk oldu?” (TY: 28).

Evlek ise tarlada, bahçede tahıl, sebze gibi bitkileri dikmek için ayrılan parçalardan her biridir (TDK, 2018).

Bırak evleği! Dönüm olarak söyle. Kaç dönüm ektin?” (TDİ: 14).

Batman, 7,692 kilogram olan ağırlık ölçüsüdür (TDK, 2018).

“Kendini ağıra satacak ki batman gelecek” (TDİ: 159).

Eserlerde çokça kullanılan bir diğerk ölçü birimi şiniktir. Buğday, arpa, ekin şiniklerle ölçülür. Şinik, sekiz kiloluk ölçektir (TDK, 2018).

“Kırk şinik karışık buğdaya muhtar durdun sen be!” (EO: 62).

“Yaz otuz şinik! On şinik de arpa...” (TDİ: 15).

Harmanda yeni çıkmış ekin yığını dururken, insanın gözü hiçbir şeyi görmez, tenekelerle, şiniklerle götürüp meyveyle değışirdi (ST: 95).

Okka, 1283 gram büyüklüğündeki bir ağırlık birimidir (TDK, 2018).

Mahmut içine yarım okka da boyalı şeker koydu (KÖY: 57).

Bir iki okka uydur işte (TDİ: 17).

Arşın, “1. 40 cm.lik uzunluk ölçüsü. 2. Açılmış iki kol arasındaki uzunluk. 3. 65 cm. lik uzunluk ölçüsü. 4. Büyük adım. 5. 12 karış. 6. 75 cm.lik uzunluk ölçüsü” (TDK, 2018).

“Fahri Efendi biraz karamando alacaktım. Yarım arşın bir şey...”(YB: 97).

Dirhem, “1. Okkanın dört yüzde birine eşit olan, 3,207 gramlık eski bir ağırlık ölçüsü. 2. Bir tür gümüş para” (TDK, 2018).

“Dirhem su akıtamıyordu aşağı. Bu yıl rahatladı gayri (YB: 113).

Çimdik, toz şeklinde gıdaların iki parmak ucuyla alınan miktarıdır. Tutam olarak da bilinir (TDK, 2018).

“Bir çimdik su akardı bize.” (YB: 80).

Tabakasından bir tencereye iki çimdik tuz attı çimdik tütün aldı (YD: 167).

Yukarıda saydığımız kullanımdan kalmış ölçü birimlerinin dışında “Toz Duman İçinde” romanında, belli bir yere ulaşmayı ifade eden ve az kaldığını belirten “varımlık” sözcüğü ile bir ölçü ifade edilir:

“Bi varımlık yolumuz kaldı yürü!” (TDİ: 181).

3.8.4. Halk Meteorolojisi

Basit şekilde hava bilgisi olarak tanımlayabileceğimiz meteoroloji, toprağa dayalı üretim sisteminde çıktıyı belirleyen yegâne değışkendir. Halk doğa olaylarını

deneyimleyerek edindiği tecrübeyi geçmiş bilgileriyle harmanlayıp donanımsal yetersizliklere rağmen tahminlerde bulunmayı başarmıştır. Halkın hava olaylarını tahmininde geliştirmiş olduğu bilgi birikimi halk meteorolojisi olarak adlandırılır. Söz konusu romanda halk meteorolojisi başlığı altında sıralayabileceğimiz şu örnekler bulunmaktadır:

“Sarı Traktör” adlı eserde halk zoolojisi ile halk meteorolojisi arasındaki ilişkiyi ortaya koyan bir örnek bulunmaktadır:

Bu saatlerde bozkır canlıları nefessizlikten ağızlarını açarlardı. (ST: 7).

Aynı eserde kümes hayvanlarından tavukların da benzer davranışları seğiledikleri belirtilir. Tavukların gölgeye sığınıp ağızlarını açması gündüz sıcaklığıyla ilgili köylülere fikir vermektedir. Köylüler bu tespite göre işlerini ikindiye ertelerler:

Günün en zor geçen saatleriydi bu saatler. Tavuklar bile bu saatlerde gölgelere sığınır, ağızlarını açarlardı (ST: 38).

“Yoz Davar” romanında ise Çoban Musa, köpeğin hal ve hareketlerinden hava durumu ile ilgili çıkarımlarda bulunur:

Köpek oturmuş ağzını bir karış açmıştı. Çabuk çabuk soluklanıyordu. Soludukça ince dili ileri gidip geliyordu. Çoban Musa baktı. “Köpeklerin de sıcakla arası yok” dedi kendi kendine (YD: 6).

Halk meteorolojisinde, halk takvimi ile hava olayları arasında ilişki kurmak yaygın bir durumdur. Aşağıdaki örneklerde kuşluk vakti ile meteoroloji olayları arasında ilişki kurulmuştur:

Hava soğuktu. Kuşluk güneşi ısıtmıyordu (DEF: 347).

Kuşluk zamanı olmadan bir sıcak çökmüştü ovaya, nefes almanın olanağı yoktu (YD: 314).

Halk meteorolojisinin temelini hava durumunu tahmin etme çabasının oluşturduğunu söylemiştik. Kar yağması sonucu yollar kapanacağından ve bitkilere don vurma tehlikesi oluşacağından kahramanlar, karın ne zaman yağacağı ile ilgili yorumlar yaparlar. Kar yağmasında en önemli belirti, havanın puslu ve bulutlu olması olarak karşımıza çıkar:

Puslu bir ikindi sonuydu. Gökyüzü bulutlarla örtülüydü. Kar yağacaktı herhalde (VD: 192).

Puslu bir Ankara öğlesiydi. Gökyüzü bulutlarla kaplıydı. Gene kar yağacaktı herhalde (DEF: 374).

“İyi bari. Hele şükür. Kar yağacağa benziyor. Bastırmadan gidelim köye” (ST: 169).

“Bugün çok soğuk be! Allah âlem kar yağacak herhalde.” (ST: 159).

Göge doğru baktı, koyu bulutlarla kaplıydı hava. Bir daha kar yağarsa iş kötüye gidecekti. ... Kar havası mıydı bu ortalıktaki acaba? (EO: 102).

Köy hayatında tahmin edilmesi kritik olan bir diğer hava olayı yağmurdur. Yağmur bütün tarımsal faaliyetlerin merkezinde olduğu için ne zaman, hangi şiddette yağacağını bilmek önemlidir. Özellikle ekinin, samanın ambara ve samanlığa depolanması bitmeden yağmur yağması köylü için oldukça zor bir durumdur:

“Allah bilir ama...” diye söylendi Kır ağa. “Bu sıcak yağmur sığacağına benziyor. ... Yağmur yağacak da sel gelecek diye ödüm kopuyor vallahi” (EO: 250).

Yağmur olasılığı var mı diye havaya baktı. (ST: 152).

“Sicim gibi yağmurun altında pancar taşınmaz. Allah’ın günü bitmedi ya?” ... “Hele havalar açsın aceleniz ne?” (ST: 147).

Rüzgâr, tınaz savurmada ekinin ve samanın etkili şekilde ayrılmasına yardımcı olur. Rüzgârın ne zaman çıkacağı ve şiddetinin ne derece olacağı bilgisi, tarımsal faaliyetlerin gerçekleştirilme zamanını etkiler:

“Olur mu ana?” dedi Arif. “Böyle rüzgâr çıkar mı bir daha?” (ST: 94).

Havanın iyi olup olmayacağına dair tahminler, köy yaşamı içerisinde iş planı düzenlemede önemlidir:

Yarın hava iyi olacak herhalde. Gün batısı kızarık (KÖY: 328).

3.8.5. Halk Kozmogonisi

Gök cisimlerinin şekli, bu şekillerin canlılar üzerindeki etkisi önemlidir. Halk gök cisimlerinin pozisyonlarını yorumlayarak gündelik işlerini buna göre biçimlendirmişlerdir:

Biraz sonra tabak gibi bir ay doğdu. Ama derelerin içi karanlıktı. Kurtlar en çok bu saatlerde saldırırlar (OGİ: 59).

Samanyolu'na yakın bir yerde pek parlak bir yıldız vardı, adı neydi kim bilir? Göz gibi, yanıp sönerik parlıyordu (YD: 33).

“Yoz Davar” romanında Güneş’in konumu, kuşluk zamanının oluşumu ve sıcaklığın artması “Halk Zamanı”, “Halk Meteorolojisi” ve “Halk Kozmogonisi”ni bir araya getirir:

Kuşluk sonu olmuş güneş iyice kızmıştı. Ortalığı yıkıyordu şimdiden (YD: 178).

Güneş ile Ay’daki lekelerin oluşumu gökcisimlerinin dolayısıyla evrenin oluşumunu konu edindiği için bu mitlerin kozmogoni alt başlığı altında değerlendirilmesi uygun olacaktır. Lekelerin nerden geldiğine dair Mudurnu yöresinden derlenmiş olan halk hikâyesini Boratav şu şekilde aktarır: “Tanrı Ayı erkek, Güneşi de kız olarak yaratmış. Ay’a gece, Güneş’e de gündüz gezmelerini emretmiş. Kız gündüz yüzünü göstermekten utandığı için Tanrı onun yüzüne bir avuç iğne atmış. Güneş’in lekeleridir bunlar. Ay buna gülmüş. Dolunayın gülen bir yüze benzemesi bundandır (Boratav, 1994: 15, 16). “Yoz Davar” romanında Çoban Musa’nın Ay’ın ortasını adam yüzüne benzetmesi ve Ay’ın lekelerine değinmesi bu inancın halk arasındaki canlılığını gösterir:

Yukarda ay iyice büyümüşü. Ortasındaki adam yüzüne, adam burnuna benzeyen lekelere baktı. “Biz bildik bileli böyle bu. Ne büyür, ne küçülür. Nasıl bir şey bilmem ki” (YD: 206).

Halk kozmogonisinde gök cisimlerinin yön tayin etmede kullanılması yaygındır. Ay ışığı, yıldızlar doğal bir aydınlatma unsurudur. Geceleri yola çıkanlar ve herhangi bir işlem gerçekleştirenler bu doğal ışık kaynağından olabildiğince yararlanırlar:

Yıldızlar kıpır kıpır yanıyordu. Remzi yolda, bol yıldızlı göğün altında yapayalnızdı (YB: 149).

Bol yıldızlı bir akşam başlamıştı (YD: 33).

Gökte karmakarışık yıldızlar vardı (ST: 31).

Ay ışığında kıyasıya çalışan oğlunun karaltısına baktı (ST: 94).

Bugünlerde ay ışığı yoktu aksi gibi. (YB: 144 - 146).

3.8.6. Halk Botaniği

İnsanlık avcılık ve toplayıcılıktan başlayarak, hayvancılık, tarım gibi bütün ekonomik faaliyetlerinde bitkilerle iç içe olmuştur. Özellikle tarımsal faaliyetlerde bitkileri tanımlama, sınıflandırma, bitkilerden yararlanma gibi uğraşlar önemli bir hal almıştır. Halk botaniği bu birikimi bilimsel yöntemler eşliğinde inceleyen ve değerlendiren bir alandır. Yabani bitkilerden başlanılarak her türlü meyve, sebze, çiçek, ağaç halk botaniğinin çalışma alanına girer.

Halk botaniği, çalışma alanı açısından halk hekimliği ve halk veterinerliği sıkı bir etkileşim halindedir. Bitkilerin sağaltım amacıyla kullanılması insanlık kadar eski bir yöntemdir. Bitkilerle ilgili olan halk inançları oldukça canlı, büyüsel uygulamalar ise yoğundur.

Bitkilerin gelişip olgunlaşabilmesi için uygun hava şartlarının gerçekleşmesi gerekir. Bu sebeple mevsimler en net şekilde bitkilerin durumundan anlaşılır:

Kazım başını kaldırıp baktı, tam önündeki kuru piren demetinin altında sarı bir çiğdem açmıştı. “Vay canım...” dedi. “Açtın mı sen? Demek bahar geliyor?” (VD: 172).

“Emmioğlu” adlı romanda kutsal mekânlarla halk botaniğinin kesiştiği bir tespit yapılır:

“Ne derdi rahmetli Halil Emmi: ‘Yerini sevmezse bu mübareği cennete eksen bitmez!’ derdi” (EO: 48).

Halk botaniğinde aşılama, verim amacıyla bitkilere yapılan bir müdahaledir:

Çayırdaki yaşlı akdut ağacını geçen yıl aşılattığı armutları düşündü (KÖY: 14).

Sekiz-on kadar köklü armut ağacı vardı. Bir zamanlar ahlatmış bunlar belli ki, sonradan aşılantmışlardı (ORT: 72).

Evlerin önüne estetik kazandırması ve gölgelik sağlaması amacıyla ağaç dikmek yaygın bir davranıştır:

“Önde iki üç ağaç... İlle zerdali ağacı. Zerdali ağacını severdi nedense. Köydeki zerdali ağacı burda oluverse şimdi. Pencerenin önünde...” (Kİİ: 50).

“Bir de asma şu pencerenin önüne” (Kİİ: 58).

“Bizim o tarafta evlerin önüne ağaç dikerler, asma dikerler. Sizin buralarda yok nedense” *“Yapacağım eve iyi söyledin. Bahar gelsin inşallah evin önüne şöyle avlu çevireceğim. Dut ağacı, iğde, söğüt... Yeşillendireceğim ön tarafı”* *“İyi olur serinlik verir. Hem de şenlendirir. Yeşillik gibi var mı?”* (Kİİ: 148).

Bazı bitkiler soğuğa dayanıklı iken bazı bitkiler sığağa dayanıksızdır. “Tütün Yorgunu” adlı eserde bu bilgi işlenir:

“Alıverelim şurayı, çabuk olun. Sıcakta tütün yanar” (TY: 5).

Ekilecek bitkinin cinsine göre toprak sürülürken derine inilir:

“Olmuyor pamuk tarlası böyle sürülmez” diye söylendi. Buğday tarlası değil bu, daha derin sürün! Toprağı devirin şöyle” (KÖY: 194).

Çeltik bitkisinin su ihtiyacı ile ilgili değerlendirmeler vardır:

“Fazla suyun çeltiğe zararı var. Bu böyle valla. Maşalanın içinde su ısınacak. Değilse çeltiğe zararı var. Arkın suyunu bindirirsen gevere, o su ısınır mı? İşte o zaman çeltik ölür. Çeltik sığağı sever sığağı...” (YB: 77).

“Çeltikler nasıl?” diye sordu Haydar. “İyi işte” dediler. “Bugün suyu çoğaltırsak daha iyi olacak” (YB: 68).

Romanlarda yer alan ağaç türündeki bitkiler şunlardır:

Bahçe de ne büyük bahçeydi? Çam ağaçları ardıç ağaçları, çınarlar, akasyalar at kestaneleri, daha binbir çeşit süs ağaçları (FİŞ: 38).

İki de bir yüksek kavak ağaçları çıkıyordu karşısına (DEF: 70).

Gökkaya'nın oralarda iyi pelit ormanı vardı (KÖY: 152).

Tek bir ağaç görünmezdi buralarda. Hiçbir yeşillik yoktu (ST: 7).

Kimisi sırtıyla taş getiriyor, kimisi ırmağın yukarılarından ot balyaları, söğüt dalları kesip ırmağın akıntısına veriyordu (YB: 72).

Suyun kıyısında söğüt ağaçları vardı (VD: 340).

Hep söğütlük, kamışlıktı buralar (YB: 106).

Biraz sonra akçakavağın gölgesine uzandılar (YB: 114).

Haydar ceketini çıkarıp iğde ağacının budağına asmıştı (YB: 79).

“Burada büyük karaağaçlar vardı” (YB: 89).

“Şu ırmak kıyısına şöylece kavak diksene” dedi (YB: 90).

Uzun kavak ağaçlarının gölgesinde yürüdüler (ST: 109).

Yol üstünde söğüt ağaçları vardı (ST: 129).

Romanlarda yer alan sebze bitkileri şunlardır:

Bostanı, fasulyeleri, domatesleri hep suladı (ST: 47).

“Köyün önüne biraz sebze mebze de ekelim... Anamla Hacer yapındırır o işleri. Biraz nohut fasulye...” (KÖY: 92).

“Bostanı da sula” dedi babası. “Fasulyeleri filan hepsini sula.” (ST: 38).

Susadıkça pancar tarlasına bitişik olan bostana dalıyor, şakla ya da hıyar koparıyor, tarlanın ortasında soyup yiyordu (ST: 45).

Romanlarda yer alan meyve bitkileri şunlardır:

Zerdali ağacının yaprakları iyice sararmıştı (DEF: 76).

Biri zerdali öbürü iğde, iki ağaç dikmişlerdi (Kİİ: 18).

Köyün sulu tarlaları bostanları hep bu taraftaydı. ... Arif geldi, ahlat ağacının gölgesine uzandı (ST: 8).

Kavunlar, karpuzlar olgunlaşmamıştı daha. Kelektiller, yeni büyüyorlardı (ST: 11).

“Şeker gibi dilmit üzümü” (ST: 96).

Tam önünde kara bir üzün salkımı sallanıyordu. Keşir Karası derler, uzun taneli bir üzümdü. Yeşil yapraklarının arasında kapkara görünüyordu. Uzandı, iki tane koparıp yedi. Sert ama tatlıydı. Güzel kokuyordu (TDİ: 54).

“Bırak! Ne arıyor bunlarda bostan? Bilmezler öyle şey. Yedikleri dağ eriği. O da kalmamıştır şimdiye, çoktan tüketmişlerdir” (TDİ: 181).

Heybeden badem çağlası avuçlayıp verdi. Yeyin bakalım, çam sakızı çoban armağanı” (VD: 337).

Susuzluklarını gidermek için ekşi koruk yiyorlardı. Dişleri kamaştı hep (TDİ: 403).

Kocamış erik ağaçlarından toplasan daha iyi olur” (YB: 120).

Karadutlar Remzi'nin tarlasının bitiminde sekiz-on ağaçlık bir orman gibiydi (YB: 91).

“Eskibük'teki armudun altını Kocaağa, dayımın elinden zorla aldı (YB: 84).

“Dut yemeye gelin ha.” ... “İyice oldu mu karadutlar?” (YB: 87 - 88).

Arif ahlat ağacının altında uyanmıştı (ST: 10).

Irmağın kıyısında elma ağaçları vardı (ST: 129).

“Sarı Traktör” romanında köyde yetişmiş bir kişinin bitkiler hakkındaki birikimi vurgulanmıştır. Arif, tarlasının yanındaki otlardan gelen çeşitli kokuları ayrabilmekte böylece otları kokusundan tanıyabilmektedir:

Tarlanın sınırında çeşitli otlar, dikenler bitmişti. Bazılarının kekremsi keskin kokuları vardı. Üstlerine basınca ya da yanlarından geçerken dokununca bu kokuları hemen duyuyordu insan. Arif hep tanıyordu bu otların kokularını. Ezberlemişti. Acımsıydı kimisi, bazıları nanemsi, bir hoştular (ST: 45).

Romanlarda yer alan ot çeşitleri şunlardır:

Otların arasından güre baldıran otları bitmişti f(DEF: 70).

“Görmedin mi Uluköylü Kara Ahmet'in karısı madımak toplarken...” (DEF: 57).

Pürenler, yavşanlar, ara sıra hala yeşil kalmış ayrıkotları...(YD: 91).

“Bayırın aktekkelerini, kır yoncalarını komadık yolduk” (TY: 69).

“Gayri her gün buraya inelim. Tarla aralarında iyi ot var. Çayır mayır... Anızlı tarlalarda başakta bulunur bazen. Davara çok yarar” (YD: 184).

Traktörün iki tarafında yavşanlar, yaban kenevleri sıraya dizilmişler gibi birer çizgi halinde geriye doğru akıp gidiyorlardı (ST: 18).

Kuru üzerklik otu kökleri çıkıyordu (DEF: 238).

Bazı yerleri ayırkotu bürümüştü. Onları kesip attı (ST: 46).

Remzi de çeltik maşalasından çıkıp tirin otları üstüne öylece uzanıverdi (YB: 140).

Oralar çamur kokuyordu. Bir de yeşil bir ot. Çayral mıydı, baldıran mı, öyle bol sulu gümrah bir ot (YD:182).

“Kedibalı var ya, kedibalı... (YB: 120).

“Bir de üzerklik otu kullan bakalım. Ona çok keskin derler. Muhakkak oğlana çevirmiş.” (YB: 93).

Yeşil bir şey görmek mümkün değildi. İğde boyu otlar, pürenler öylece kurumuşlar, her yer bomboz bir renge bürünmüştü (YB: 99).

Romanlarda yer alan çiçek ve tarla bitkisi türündekiler ise şunlardır:

Pisi kuyruğu, yavru ağzı, yaban yoncası... (KÖY: 189).

“Sen yarın pancara git” dedi babası. “Susamış mı bir bak. Susadıysa pancarı sula. Onu bari yakmayalım” (ST: 38). Susamış, yaprakları kararmış pancar suyu içtikçe diriliyor, parlamaya başlıyordu (ST: 45).

Bu yıl bostanlara gidemedik. Mısırlar da olmuş...” ... Kocaman başlı ayçiçekleri görünürdü uzaktan. ... (ST: 109).

Bu unsurların dışında, halk mimarisinde aydınlatma ve ısıtma unsuru olarak sıkça kullanılan çıranın çamdan çıkarılması bilgisi “Köylüler” romanında aktarılır:

Yıkılmış kuru çamdan biraz çıra da çıkardılar (KÖY: 153).

3.8.7. Halk Zoolojisi

Hayvanlar, Türk halkının tarım toplumuna evrilmesinden önce ekonomik faaliyetin merkezinde yer almışlardır. Tarımsal faaliyetlerde ise motor gücü bulunmadan veya yaygınlaşmadan önce güç kaynağı olarak kullanılmışlardır.

Halk zoolojisi, modern yöntemlere başvurmadan hayvanların davranışlarını inceleyerek hayvanın ihtiyacı hakkında fikir yürütebilmeyi kapsar. Tarım öncesi toplum yapısında hayvancılık faaliyetlerine oldukça önem veren Türkler, hayvan sağlığının korunumu ve tekrar kazanımı ile ilgili sözlü kültür içerisinde yoğun bilgi birimine sahip olmuşlardır. Bu bilgi birikimi büyüsel işlemler, akılcı işlemler ve bu akılcı katışık işlemlerin bir araya gelmesi ile oluşmuştur (Boratav, 1994: 129).

Talip Apaydın, köy hayatını yoğun olarak işleyen eserlerinde hayvanların davranışları, görevleri, işlevleri hakkında kurgu içerisine yedirilmiş şekilde tespitlerde bulunur. Örneğin; “Vatan Dediler” romanında öküzlerin davranışlarını gözlemleyerek ihtiyaçları hakkında şu yorum yapılır:

Öküzlerden birisi gölgeye yatmıştı, öbürü ağacın köküne sürünerek sırtını kaşıyordu. “Yaa, kaşağulanmak istersiniz emme benim yapacağım iş mi? Mamud’ım olsaydı kaşırdı” (VD: 263).

Türkçe’nin söz varlığından hayvan hareketlerinden türemiş birçok deyiş, söz grubu bulunmaktadır. Bunlardan “tavşan uykusu” özellikle Kurtuluş Savaşı’nın anlatıldığı üçlemede askerlerin tetikte olduğunu vurgulamak açısından sıkça kullanılmıştır:

İki saate yakın tavşan uykusu kestirdiler (VD: 349).

Halk zoolojisi; hayvanların işlevleri, davranışları, hastalıkları konularından önce hayvanların belli esaslar çerçevesinde tanımlanmasını konu edinir:

O sırada ilerdeki bir kayalığın üstünde bir gece kuşu ötmeye başladı (YB: 144).

Uzaklarda bir höyük kuşu ötüyordu. Kalın, boğuk bir sesi vardı. (YD: 37).

“Define” romanında vahşi hayvanlardan korunma yöntemlerinden bahsedilir:

“Hem ışık iyidir. Kurt murt varsa, kaçır.” “Ayı da kaçır mı? “Kaçır elbet” (DEF: 177).

Yine aynı eserde, halk takvimi ile halk zoolojisinde arasındaki ilişki, içinde bulunulan ay ve hayvan davranışları şeklinde açıklanır:

“Zati vahşi hayvanlar kışın aç kalınca tehlikeli olur. Şimdi kulak asma, hiçbir şey yapmazlar” (DEF: 177).

“Kış günü tavuklar yumurtlamıyor ki” (DEF: 235).

Yine aynı şekilde halk zamanı ve halk meteorolojisinden yararlanarak kurtlardan kaçınma yolundan bahsedilir:

“He. Yağmuru görmüyon mu? Geceleyin önümüze kurt murt çıkar” (DEF: 175).

Bir diğer örnek ise “Yoz Davar” adlı romanda yer alır. Eser, çobanlık zanaatını merkezine almış olduğu için sürünün dolayısıyla çobanın başlıca düşmanı kurtlar hakkında eserde birçok bilgi bulunmaktadır. Eserde halk takvimi ile halk zoolojisi kurtların yaz mevsimindeki davranışları özelinde ilişkilendirilir. Çoban Musa davar köpeği Akkuş’u bulamaz. Kurtların köpeğe saldırmış olabileceğini düşünür. O an kurtların kendisini de saldırabileceği endişesini halkın sözlü kültüründe yer alan şu bilgi ile def eder:

Ama Akkuş görünmüyordu. “Kâfir kurtlar parçaladı mı yoksa? Bir de bana saldırırlarsa? Yok canım, yazın kurt adama salmaz” (YD: 164).

Aynı eserde romana da adını veren yoz davar ile sağmalı davar arasındaki fark şöyle ifade edilir:

Sağmalı davarlar öğlen sıcak çökünce alaçıkların gölgesine sığınırlardı. Akşam sabah sağımlar orada yapılırdı. Yoz sürüler için böyle yerler yoktu. ... “Köy içinde yoz davar güdülmez. Dert mi çıkmış Devedüzü kırlarında? Sağmalı sürülerin otağında ne işi var?” (YD: 203).

Buzağı emzirilmeden önce sütün sağılması gerekmektedir:

“Bubaa, katura ot verdim” diyerek Kerim girdi içeri. “Hadi ana, ineği sağ. Buzağı asılıp durur” (DEF: 19).

Kaçakçılık işiyle uğraşan kişiler, atlarını gece kişnemeleri şekilde eğitirler. Bu örnek kişilerin uğraşları yönünde hayvan davranışlarını değiştirebilmeleri açısından halk zoolojisi için önemlidir:

Yıldız ışığında tepeye doğru peş peşe yürüdüler. Atları tam kaçakçı atıydı, geceleyin kişnemiyorlardı (DEF: 167).

Köpeklerin ev ve sürü güvenliğini sağlayabilmesi için sadece sahipleri elinden ekmek yemesi gereklidir. Bu sayede sahipleri ile aralarında bir bağ oluşacağı için dışardan gelecek tehditlere karşı tepki oluşturabilirler:

“Battal köy yoluna çıkmıştı bile. Köpeklerle: “Hadi tut tut!” diye bağırdı. Birkaç gündü beri elinden ekmek yedikleri için kendisine alışmışlardı. Fırladılar” (EO: 104).

Hırsızlar ev ve sürüye zarar vermek isteklerinde ilk olarak köpeklerin havlamasını engellemek için onlara yiyecek verirler. Köpeğin bunu reddetmesi için iyi beslenmesi gerekir. “Yoz Davar” romanında Çoban Musa bunu bildiği için köpeklerin daha iyi beslenmesi gerektiğini vurgular:

“Çalamazlar, korkmayın. Yalnız siz köpeklerin topunu büyük karın. İyi doysunlar ki başkasının elinden ekmek yemesinler. Köpekleri elde etmeye çalışıyor deyyuslar” (YD: 142).

Köpeklerin iyiliği, işini iyi yapması ise başkalarının elinden ekmek yememesi ile doğru orantılıdır:

“Bu iyi köpek değil işte” diye düşündü. “İyi köpek başkasının elinden ekmek yemez. Belki aç bırakıyorlar. İyi doyurmuyorlar.” (YD: 40).

Yine aynı eserde bekçi köpeklerinin beslenen haneye bağlılığı ve saldırganlığı ile beslenmesi arasında ilişki kurulur:

İbrahim Beyin kapısını vurdu. İçerde köpekler ürüştüler. ‘Bu zengin evlerinin köpekleri... Her biri adam parçalar’ (TDİ: 241).

“Toz Duman İçinde” romanında köpekler evde hırsızlık olurken herhangi bir tepkide bulunmazlar. Ev sahibi bekçiye bunu sorduğunda köpeklerin kızanda olabileceğini belirtir. “Kızgınlık dönemi” köpeklerin çiftleşme döneminin halk arasındaki adıdır:

“Köpekler nerdeydi peki?” “Kızana gittilerdi belki” (TDİ: 277).

Kış girmeden yapılacak hazırlıklarda köy hayvanları ile ilgili uğraşlar oldukça fazladır. Kış kendini hissettirmeden hayvanın kış boyunca yiyeceği saman, yem, ot hazırlanmış olmalıdır:

“Bir de at gelecek öyle ya? Kış girmeden biraz ot mot toplasak” (KÖY: 11).

Hayvanların daha güçlü, dayanıklı olması için besiyeye çekilmesi uygulaması yaygındır:

“*Seni on beş gün dinlendirip adam edeceğim, korkma. Besiye çekeceğim seni*” (KÖY: 20).

Hayvanların kocaması, iş görmez olması sonrası hayvanların kesimiyle ilgili tespitler aktarılır:

“*Bunlar koca öküz anladın mı? İş görmez gayri. Kesip etini yiyeceğiz*” (KÖY: 88).

Yine aynı eserde uzun süre ağır şartlar altında çalışan hayvanların hamlaması yani azami performansla iş görememesini önlemek için hayvanlar dinlendirilir:

Fazla hamlamasını hayvanlar. Boyunduruktan çözdü (KÖY: 91).

Bu durumun tam tersi olarak uzun süre ahırda dinlenen hayvanlar hamlamaması adına ara ara dışarı çıkartılır:

Eşekler ahırda yata yata hamlamışlardı. Uzamış tüyleri kirliydi. Dışarı çıkınca keyiflendiler. Birbirlerinin boyunlarına saldırarak dere aşağı koşuştular (DEF: 249).

Halk zoolojisinde gözlem yoluyla hayvanın davranışlarının takip edilmesinin esas olduğunu belirtmiştik. “Köylüler” romanında civcivlerin davranışlarının gözlemlenmesi ve aralarındaki horozların tespiti buna güzel bir örnektir:

Bir daha saydı, yedi civciv. Kesin tanımyordu, ama ikisi horozdu herhalde. Öbürlerinden daha iriydiler. Duruşları da değişti (KÖY: 129).

Yine aynı şekilde tavukların çıkardıkları seslerden korktukları yorumu yapılır:

Tavuklar korkularından gıdakladılar (ST: 15).

Halk botaniği ve halk zoolojisindeki birikim kullanılarak hayvanlardan en üst düzeyde verim almak Türk hayvancılık kültürünün temelini oluşturur:

“*Arınız var mı?*” diye sordum. “*Oralarda çok iyi arı yetiştirilir. Yonca da var hazır. Yonca çiçeğinden pek hoşlanır arı kısmı*” (ORT: 74).

Yoz Davar romanında koyun davarı ile keçi davarı arasında uzun uzun karşılaştırma yapılır:

“Allah’ın bir garip kulu koyun davarı. Mazlum, emre uyuşlu. Keçi davarı öyle mi? Şurada azıcık kestireyim desen, alır başını ta anasının dinine gider. Mayasında şeytanlık karılı bu keçi milletinin, ikisine de davar deyip geçmişler” (YD: 3).

Keçi ve koyun davarının gütmesinin kolaylığı ve zorluğu çobanlık mesleği açısından aktarılır:

“Ama gene keçi davarı gütmek kolay. Neden dersen, uyanık hayvan. Sür, istediğin yere götür. Karnını taş üstünde doyurur. Bir ziyanlığa girse, ‘eyt’ desen fırlar çıkar. Koyun davarı öyle mi? De ki haberin yokken arpa tarlasına girmiş, valla boynunu kessen çıkaramazsın” (YD: 3).

Eserde kara keçi, tiftik keçisi ile ilgili şu tespitler yapılır:

Kara keçiler ki her biri eşek gibi. Dişileri bile bunların tekelerinden iri. Bu tiftik keçileri, mübarekler sevimli şeyler, ama pek nazik oluyorlar nedense. Şunların tüyelerine bak, on dört yaşında kız saçı, durma okşa. (YD: 5).

Başını kaldırdı ay batmak üzereydi. Tam kurt salma zamanı. Sürüye en çok şimdilerde kurt gelirdi. Derelerin içi karanlık olduğundan oralarda yanaşırdı (YD: 159).

“Sarı Traktör” romanında, eşek ve sıpaların köy sokaklarında başıboş dolaşmalarının sebebi şu şekilde verilir:

Gündüz işe koşulmayan hayvanlara yaz aylarında kimse sahip çıkmazdı. ... Onlar da geceyi sokaklarda geçirirler, gündüzleri sığır sürüsüne katılıp, otlamaya giderlerdi (ST: 28).

Halk meteorolojisi ile halk zoolojisi Ağ Osman’ın şu yorumunda birleştirilir:

“Hüseyin bu sıcak ne Hüseyin? Yanıyorum be. Tavuklar uyuz olur bu sıcakta” (TY: 28).

Halk zoolojisi hayvanlar üzerine sözlü kültürde var olan bilgileri de kapsamaktadır. Halk hekimliğinin bir kolu olan veterinerlik de modern yöntemlere başvurmadan hayvanın hastalığını iyileştirmek daha da önemlisi hasta olmasına engel olmayı içerir:

Köylüler atları birer ikişer bölüşmüşler, terleri soğusun diye meydanda gezdiriyorlardı (VD: 18).

Atlar terliydi. Üstlerini örtüp torba taktılar (VD: 74).

“Yoz Davar” romanında koyun çemkirmeye başlar. Burnundan kanlar gelir. Aksırdıkça burnundan kapkara kanları toprağa sıçratır. Çoban Musa hayvanın sıcaktan bunaldığını anlar:

“Bunu şimdi suya yıkmak, serinletmek gerekirdi” (YD: 169).

Türk kültüründe hangi ekonomik faaliyet çerçevesinde kullanılırsa kullanılsın atlara büyük önem ve değer verilmiştir. Atlar inanç kültürümüzdeki değerine bağlı olarak kutsal sayılır. Ziya Gökalp atın kutsallığını Altay’dan ayrılan Türklerin kurban ayinlerinde tıbet öküzünün yerine atı ikame etmelerine bağlar (Gökalp, 1976: 50). Bu sebeple atlar diğer binek hayvanlarından ayrı tutulmuştur. “Toz Duman İçinde” romanında baş kahraman Mahmut, atının beygir olmadığını belirterek annesinin tüm ısrarlarına rağmen semer vurmamaktadır:

“Beygir değil o ana, at. Ata semer vurmam ben” (TDİ: 198).

Piyade birlikleri atlar oldukça önemlidir. Atların cinsi savaşın kazanılmasında ve ya kaybedilmesinde kritik bir diğer taşır. “Vatan Dediler” adlı eserde “katana” cinsi atlar övülür:

“Atları çok bakımlıymış ağa. Hep kadana atlarmış” (VD: 142).

Atkuyruğu kesme ve bağlama kadim Türk adetlerindedir ve sadece Türklerde görülür. Atların kuyruğunu düğümlemek kahramanlığın, yiğitliğin göstergesi sayılırdı (Koçak, 2012: 133). “Köylüler” romanında atın kuyruğunun düğümlendiği görülür:

Kuyruğu düğümlü at, altında canlı canlı yürüyordu (KÖY: 44).

Aynı eserde kurtların davranışlarından türetilen “kurt oyunu” adlı savaş taktiği bilgisi yer alır. Kurtların köpekleri alt etmek için uyguladıkları yöntem şöyledir:

Kurt peşine düşen köpekleri inine doğru çeker. Mahsusu önlerinden yavaş gider, yakalanacak gibi yapar. Hele acemi köpekse, bitti. Kurdun inine kadar yanaşır. İşte o zaman kurt pençesini attı mı, acemi köpeğin işini bitirir (VD: 142).

“Yoz Davar” romanında kurtların bir diğer saldırı taktiği anlatılır:

“Tam davarı çevireceği sırada, arkada ikinci bir ürküntü oldu. Kurtlar çiftti demek. Birisi Akkuş’u peşinden çekince, şimdi öbürü saldırıyordu (YD: 163).

Aynı eserde hayvanın mundar olmaması için kesileceği zamanla ilgili bilgiler yer alır:

“Kötü. Bağırsakları görünüyor. Yere serilmiş, ıkıldayıp duruyor.” “Kesseydin ya, daha durulur mu?” (YD: 165).

Tahılların çepelleri, sebzelerin kabukları boşa gitmemesi adına hayvan beslerken kullanılır:

“Getir şu kalburu. Şu çepelleri iyice savur, hayvanlara verirsin” (TDİ: 203).

“Köylüler” romanında yeni alınan inek beslenirken undan yal pişirilir:

“Yarın sabah undan yal pişirip içireyim buna” dedi (KÖY: 182).

“Toz Duman İçinde” romanında atların bakımı ve çeşitli uygulamalar hakkında bazı tespitler yer alır. Atların rahat hissetmesi için kaşandırılması ve dar yolda tırıs kalkmalarından bahsedilir. Atların kaşandırılması atın durdurularak işetilmesi iken; tırıs, kısaca atın küçük adımlarla hızlı bir şekilde yürüyüşü olarak tanımlanabilir:

Hayvanları gezdirip kaşandırdılar. ... Araba tekerlerine göre açılmış çift çizgili toprak yollarda ikişerli, yol darlaşınca birerle kol, bazen tırısla, bazen dörtmala gidiyorlardı (TDİ: 316 - 318).

“Yoz Davar” romanında sürü toplanırken ya da yönlendirilirken en zayıf hayvanın hareketleri temel alınır:

“Bir sayalım bakalım. Eğer eksikse...” Topal oğlağı görüverdi. “İyi. O burada olduğuna göre...” (YD: 215).

Hayvan bakımının zamanında yapılması gerektiğini söyler:

“Buzağıyı iyi bağla. Önüne ot ver. Zamanında sula” (YB: 99).

“Define” romanında köyün sığır sürüsünü oluşturan hayvanlar şu şekildedir:

Köyün sığır sürüsü kırdan dönüyordu. Kara inekler, boz inekler, çıplak eşekler... (DEF: 17).

Türk kültüründe savaşta ve yolculukta yedek at bulundurmak yaygın bir durumdur. Sarı Traktör romanında bu duruma örnek şu olay geçer:

Yirik Habib odunun parasını aldıktan sonra urganları topladı, eşeğin semerine bağladı. Sonra yedeğine alıp İzzet Ağa'nın hanına doğru çekti (DEF: 49).

Attan indi, yedeğine aldı atı (KÖY: 16).

Kuyruğu düğümlü at, altında canlı canlı yürüyordu (KÖY: 44).

İzzet Ağa atların koşum kayışlarını çözdü. Birini yedeğine alıp, öbürünün çıplak sırtına bindi. (ST: 9).

Biraz sonra atını yedeğinde çekerek Haceli geldi (TDİ: 407).

Birisi iriyarıydı, birisi ufak tefek. Yedeklerinde birer at (DEF: 164).

3.8.8. Halk Mimarisi

3.8.8.1. Konut Bölümleri

Apaydın'ın romanlarında genel konut tipi gecekondur ve tek odalı köy evleri olduğu için konut bölümleri oldukça sınırlıdır. Bu sınırlılık içerisinde ailenin zaman zaman vakit geçirdiği ve kışlık malzemelerin ve çeşitli eşyaların konulduğu balkon da bir konut bölümü olarak düşünülebilir:

Tahta balkona kilim serdiler. Minder yastık çıkardılar (TDİ: 63).

İkinci katta boydan boya demir parmaklıklı balkon vardı (ORT: 9).

Kırsal kesimde bir konut bölümü olarak tuvaletin evin dışarısına yapılması yaygındır. “Kente İndi İdris” adlı eser gecekondur bölgesini konu edinir. İdris köyden getirdiği alışkanlıkla tuvaleti yine gecekondunun dışarısına yapar. Nuri tuvaletin yapımı bittiği zaman bu şekilde yapılmış tuvaletlerin askerlikte “sahra helası” olarak adlandırıldığını söyler. Eserde tuvaletin yapımı ayrıntılı olarak işlenmiştir:

Önce çukurun üstüne iki sağlam ağaç attılar. Sonra çatı ağaçları diktiler yukarıya. Bir yanı boş kalacak şekilde tahtaları çaktılar. O tarafa kapı yerleştirilecekti. Testereyle tahtaların uçlarını kesip düzelttiler. Kapının menteşelerini çakıp helayı bitirdiler (Kİİ: 148).

Aynı şekilde “Define” romanında da tuvalet evin dışarısındadır:

Kerim birden doğruldu. Hiç konuşmadan doğruca dışarı gitti. Sıkışmıştı demek (DEF: 260).

Bir konut bölümü olarak avlu, hem işlevsel olarak hem de estetik olarak gelenek Türk mimarisinde büyük bir öneme sahiptir. Çeşit çeşit ağaçlar ile adeta küçük bir bahçeye dönüştürülen avlu, eve estetik katmasının yanı sıra; içerisinde yüklük bulundurması ve çeşitli araç gereçler ve çöplerin avluda depolanabilmesi ile temizlik ve düzen açısından işlevseldir. Çoğu zaman avluda yer alan su kuyusu ile evin günlük su ihtiyacı karşılanırken avlunun bir kenarına yapılan çardak aile bireylerinin bir araya gelerek sosyalleştiği dinlenme mekânıdır. Bu faaliyetler gerçekleştirilirken mahremiyetin korunması adına avlu duvarları olabildiğince yüksek inşa edilir:

“Bizim o tarafta evlerin önüne ağaç dikerler, asma dikerler. Sizin buralarda yok nedense” “Yapacağım evet iyi söyledin. Bahar gelsin inşallah evin önüne şöyle avlu çevireceğim. Dut ağacı, ığde, söğüt... Yeşillendireceğim ön tarafı” “İyi olur serinlik verir. Hem de şenlendirir. Yeşillik gibi var mı?” (Kİİ: 148).

Bir gürültüdür gidiyordu evin avlusunda (YB: 116).

Sonra doğruca yatakların yığılı olduğu yüklüğe gitti (EO: 27).

Tek katlı, küçük bir evdi. Avluda bir dut ağacı vardı. ... Avlu kapsının üstünde kiremitli bir sundurma vardı (EO: 57).

Küçük avluya geçtiler. İki odanın ortasında tabanı toprak daracak bir hol vardı. Köşede odun kömürü yığılıydı (EO: 267).

Köy evlerinde ahır, çoğu zaman evin hemen bitişiğine yapılır. Bu sebeple evin bir bölümü olarak saymak yanlış olmayacaktır:

“Çek hayvanı ahıra” dedi. “Önüne ot ver biraz” (DEF: 10).

“Çocuklar ahıra indiler, gelirler şimdi” (EO: 43).

Köy evlerinin bir diğer bölümü; çeşitli araç gereçlerin, kışlık bakliyatların depolandığı yüklük bölümüdür:

“Ömer Ağanınkine benzer şöyle. Bir girişi olacak, biraz genişçe. Öteberiyi oraya koyarız. Sağda bir oda, solda bir oda. Yüznumara dışarıda” (Kİİ: 7).

Köy evlerinin genelde bir ya da iki odalı belirtmiştik. Ekonomik duruma bağlı olarak oda sayısı artabilir. Bu odalardan bir tanesi de konuk odasıdır:

“Konuk odasında yastıklar kilimler seriliydi” (TDİ: 139).

Köy yaşamında ekonomik olması bakımından harmanlar eve mümkün olduğunca yakın yapılır. Bunun temel sebebi ise zamandan ve emekten tasarruf etmektir. Bu duruma “Sarı Traktör” romanında güzel bir örnek vardır:

Elli-altmış adım uzaktaki evin kapısından Ümmü kız çıktı. Harmana doğru koştu (ST: 9).

Köy yerinde harman olarak adlanan yer samanlık ve ambardan oluşur:

Kadir Ağa evi bırakmış samanlığı kurtarmaya çalışıyordu (KÖY: 3).

Ambardan yanaşma Hamdi, üst kattan küçük karısı koşular (TDİ: 62).

3.8.8.2. Konut Çeşitleri

Eserlerde yer alan konut çeşitleri kurgunun geçtiği yere göre çeşitlilik gösterir. Romanlar köy bağlamı üzerine kurulu eserler olduğu için yapı itibarıyla taş ve kerpiç evler yer alır. Bunun dışında yaygın olmasa da şehir hayatının aktarıldığı eserlerde apartmanlar, “apartmanımsı evler” yer almaktadır:

Ana yolun kıyısında evler değişmişti. İki katlı üç katlı apartmanımsı evlerdi (Kİİ: 19).

Köy evlerinde evin temelinde beton olmadığı için taş kullanılır:

Mahmut kağrı işe taş çekti, evin önüne yığdı. İp çekip temel kazdı. Çıkan toprakla çamur karıp hazırladı. (KÖY: 141).

Karasal iklimin kendini hissettirdiği, yağışın az düştüğü coğrafyalarda özellikle duvarların örülmesinde yapı malzemesi olarak kerpiç kullanılır:

Kerpiç duvara arkasını yasladı (VD: 293).

Kerpiç evin önüne geldi (Kİİ: 7).

Kerpiçten yapılmış eski, büyük bir evdi burası. Bir gözü muhtar odası diye ayrılmıştı. (YB: 155).

“Köylüler” romanında kerpiç yapımı ayrıntılı olarak aktarılmıştır:

Çeşmenin altındaki kerpiçlikte üç gündür çalışıyorlardı. Önce bol toprak kazıp yığmışlar, birkaç sepet saman karıştırmışlar, sonra çeşmenin altındaki salıp sabaha dek akıtmışlardı. Bir harman büyüklüğündeki çukurun içi yarım metreden fazla çamurla

dolmuştu. İçine girip çıplak ayaklarıyla iyi bir çiğnediler. Kırmızı toprağın özülü çamuru yapış yapıştı. Biraz da elenmiş kül kattılar. Haceli dolduruyor, Ahmet'le Mustafa sedyyle taşıyor, Mahmut da ilerdeki düzlükte tahta kalıba bastıra bastıra kerpiç kesiyordu (KÖY: 17).

Ağaç yaygın olarak bulunmadığı için tahta sadece tavanlarda ve çatılarda kullanılır:

Kapılar pencereler saçaklar yanıyor. Kimi evlerin toprak damları çökmüştü. Kerpiç duvarları kalmıştı ayakta. İsten kararmış, sıvaları dökülmüş garip duvarlar. Tavan ağaçları yanınca üstündeki toprak gürültüyle çöküyordu aşağı (KÖY: 3).

Evlerin çatuları kararmış, tahtalardan yapılmıştı. ... Tahta minareli camiye yakın bir evin önünde durdular (KÖY: 17).

Yapıda kullanılan dört köşe veya yuvarlak, kalınca ağaç olan mertek çatılarda kullanılmıştır:

“İki de mertek değişecek yukarıdan. İyice bel verdiler” (KÖY: 142).

Tavan tahtalarında kavak ağacı kullanımı yaygındır:

Sirtüstü döndü. Tavan tahtalarına baktı. Kararmaya başlamış kavak tahtaları (DEF: 102).

Köy evi yapılırken temel, duvar, çatı işlemleri bittiği zaman çatı tavan ve boya, badana işlemleri kalır. Ali Efe, “*Tavan ağaçlarına tahta çaktırsan daha iyi olur, ama çok para tutar Mahmut*” der. Mahmut ekonomik durumu gereği teklife sıcak bakmayarak evin “köylü evi” olduğunu vurgular. “*Onu şimdilik yaptıramayız. Bize göre değil. İlerde inşallah. Şimdilik bu kadarı yeter. Baharda kire. Badana vururum. Köylü evi, ne olacak...*” (KÖY: 142).

İmamın odası hemen karşıda, kerpiçten yapılmış tek göz bir yapıydı. Yarı yerine kadar toprak, oradan sonrası biraz yüksekçe tahta döşeliydi (EO: 59).

Tabanı toprak, tek göz bir evdi. Tavana yakın küçük bir penceresi vardı ama belli olmuyordu (EO: 68).

Kır ağanın yeni evi köyün arka tarafına düşerdi. Yeni yapılmış ama daha tamamlanamamıştı. İki yıl önce çatısını çattırması, bir odanın kerpiçlerini taktırıp içini suvatmıştı o kadar. “Gücü yetmediği” için iki yıldır böyle kalmıştı işte (EO: 95).

“Emmioğlu” romanında yer alan konutlarda çatı yapımı yaygın değildir:

Toprak renkli evlerin arasında bir iki kırmızı çatı vardı (EO: 128).

Aynı şekilde “Define” romanında da çatı yapılmayarak evler düz damlı şekilde bırakılmıştır:

Dışarıya uzun uzun baktı. Topraktan yamru yumru evler, evlerin düz damları (DEF: 103).

Düz damlı kerpiç evlerin bacalarından dumanlar yükseliyordu (DEF: 286).

Toprak damlı evlerin saçakları bazen insanın başına değecek kadar alçaktı (YB: 118).

Bir iki eser dışında konutlar ekonomik duruma bağlı olarak kerpiçten, briketten yapılmış derme çatma yapılarıdır. Buna rağmen eserlerde bu durumu estetik açıdan tersine çevirebilmek için yapıların süslendiği görülür. Konutun çevresine bitkilerle çevrilir ve konut boyanır. Bu işlemde dahi ekonomik kaygı güdüldüğü için badana tercih edilir. Kireç sulandırılarak duvarlar boyanır:

İdris evi badana ediyordu. Eli yüzü kirece batmıştı (Kİİ: 60).

Kocaman ak badanalı bir yapıydı okul binası. Bahçesi alçak kerpiç bir duvarla çevriliydi (ST: 57).

Bir konut türü olarak gecekondular hakkında ayrıntılı bilgi “Kente İndi İdris” adlı eserde geçer. Eserde gecekondunun yapılışında kullanılan malzemedен, yapılış süresine pek çok bilgi aktarılır:

“Önce yerini ayarlıyorsun. Kumunu harcını briketini hazır ediyorsun. ... Ustaları ameleleri de tembihliyorsun. Akşam hava kararınca geliyorlar. ... Ev sabaha kadar bitiyor. Çatısını örtüyorlar. Kapısını penceresini takıyorlar” (Kİİ: 11).

Bir konut olarak gecekonduların tuvaletinin olmaması ya da dışarıda olması, eve şebeke suyunun gelmemesi eserde bir eksilik olarak görülür:

“Gecekonduda oturulur mu yahu? Helası yok, suyu yok” (Kİİ: 35).

Halk mimarisinde konut yapılırken konutun yapılacağı yer oldukça önemlidir. Türkler, konutlarını yaparken estetik kaygıyı ön planda tutmuş, konum olarak manzarası güzel olan yerleri tercih etmişlerdir. Garnett, Osmanlı Türklerinin evlerini yaparken ihtişamı ve güzelliğiyle emsalsiz görüntüler sunan en çekici konumların tercih edildiğini ifade eder (2009: 494). “Kente İndi İdris” adlı eserde ise yapılacak gecekondunun için yer seçiminde estetik kaygıdan ziyade konuta ulaşım, konutun ısıtılması gibi etkenler düşünüldüğünden işlevsellik daha ön planda tutulmuştur:

“Şurası düz emme arkası kapalı olsa daha iyi olur. Kışın fırtına vurmasın. Güneş görsün. Yolu da pek dik olmasın” (Kİİ: 39).

Gecekondunun çatısının olup olmaması, boyalı ya da badanalı olması ya da tavanın ahşap ya da konturaplak olması yapan kişinin ekonomik durumuna bağlı olarak değişmektedir:

Bir kapı iki pencere, düz damlı ya da çatılı, ak badanalı ya da boyalı gecekondular. ... Odanın içine baktı. Tavanı konturaplak, duvarları badanalı (Kİİ: 16 - 17).

Köy evlerinde sıvama işlemi çamur ile yapılır. Toprak sıva evlerin boz bir renk almasına sebep olur:

Çamur karıp sıvasınlar duvarları. ... Yeni sıvanmıştı evet. Yerlerde çamur kalıntıları vardı (KÖY: 10 - 21).

Eserlerde toprak damlı evlerin yaygın olduğu görülür. Toprak damlarda sağlamlığı arttırmak adına toprağın ezilmesi gerekir. Yöreye göre yuvak, yuvar, loğ taşı olarak adlandırılan taş silindir ile bu işlem yapılır. Damın her tarafı dolandırılarak ağır silindirin kili sıkıştırması, pekiştirmesi beklenir:

Molla Mahmut evin üstünü onarıyordu. Kağnyla kil getirip dama yaymış, akmasın diye çiğniyor, yuvarla sıkıştırıyordu (TDİ: 219).

Köy evleri genelde tek katlı toprak damlı, duvarları sıvasız ya da toprak sıvalı kerpiç evlerdir:

Toprak damlı, tek katlı, kerpiç evlerdi (TDİ: 64).

Tacım köyünün evleri... Boz kerpiç, toprak sıva (TDİ: 189).

Toprak sıvalı duvarlar kirliydi (DEF: 114).

Bunun dışındaki iki katlı evler ise zengin evi olarak adlanır:

İki katlı toprak damlı koskoca bir evdi, zengin evi (EO: 57).

Ortada iki katlı çok pencereli hanay ev Hacı Nuri'nin eviydi (TDİ: 61).

Zengin evlerinin pencereleri geniş yapılmıştır:

Geniş pencerelerden gökyüzü gözükiyor (ST: 87).

“Tütün Yorgunu” adlı eser Ege bölgesini konu edinir. Bu sebeple konutların duvarlarında taş kullanılırken taban, tavan ve çatıda tahta kullanılır:

Taş duvarlı, eski büyük bir yapıydı. ... Tütünleri kaldırıncaya eve iki göz eklemek istiyordu. “Şöyle altı üstü tahta, bize yakışır bir şey.” ... Orman köyü olduğu belliydi. Evlerde bol kereste, kalın ağaçlar kullanılmıştı. Saçaklar, çatılar hep tahtaydı (TY: 52 - 55).

Taş özellikle bahçe duvarı, merdiven gibi evin diğer bölümlerinin yapımında da kullanılır:

Halime kadın taş merdivenleri usulca çıktı. (YB: 119).

Evin kapısında ise dekoratif amaçlı geyik başı kullanılır:

Kapısında çatal boynuzlu bir geyik başı asılı (TY: 53).

Yörenin fiziki şartlarına bağlı olarak toprak damlı binalar yaygın olsa da yer yer ahşaptan çatı yapıldığı da görülür. Orman köylerinde daha yaygındır:

“Kavak ağacıyla çivi bulabilsek gerisi kolay...” (VD: 55).

3.8.8.3. Konutlarda Kullanılan Eşyalar

Here Konutların mutfak bölümünde kullanılan eşyalar, çalışmanın “Mutfak Araç ve Gereçleri” adlı bölümünde verilmiştir.

Halılar, Yunan kaynaklarında “Doğu'nun lüksü” olarak tanımlanmış, Asurlular, Babiller gibi bir çok medeniyet kıymetli halıları ile meşhur olmuşlardır. Türkler de halı sanatının başladığı yerlere yerleşmişler ve bu sanatın yayılmasına katkıda bulunmuşlardır (Yetkin, 1991: 1). Halılar, Türklerin geleneksel konut düzeninde evlerin temel eşyaları arasında yer almıştır.

Halı, kalın bir şekilde işlenmesinden dolayı evlerde ısıtıcı işlevi ile kullanılır. Özellikle kerpiçin yalıtımda yetersiz kaldığı köy evlerinde, zemin dışında duvarlara da serilir. Barınma ihtiyacının doğal bir sonucu olan halı serimi, halıdaki zengin motifler ve işlemlerle evin içerisine estetik katmasının yanı sıra bir ihtişam unsuru olarak statü göstergesidir. “Ortakçılar” romanında halıların duvarlara asılmasına örnek vardır.

Yer, duvarlar halılarla döşeliydi (ORT: 52).

Evlerin içi halılarla, kilimlerle döşenmiş (ST: 56).

Büyük evin ön odasını köy işi döşemişlerdi. Yerde kilimler seriliydi (KÖY: 95).

Öbür ayağı bol tüylü demirci halısına gömülmüştü (KÖY: 156).

Safnaz Hanım oturduğu koltukta hiç kıılmadan İbrahim Bey’i dinliyordu. Rahat değildi koltukta. Mindere alışkındı o. Bir ayağını altına alsaydı gene kızacaktı şimdi. Kaç kez azarlamıştı bunun için (KÖY: 39 - 40).

Yarbay Dayı’nın evinin önünden geçti. Yarbay Dayı gene hasır iskemleye oturmuş, bastona dayanmıştı (DEF: 7).

Sergende duracağına, varsın götürsün Corc ahabım (DEF: 8).

“Şunu da sandığa koy.” (DEF: 10).

Yarbay Dayı mindere bağdaş kurmuş oturuyordu. Arkasında halı yastıkları vardı. Kocaman bir kilim odayı kaplamıştı (DEF: 23).

Sobanın yanına karşılıklı oturdular (ST:164)

Ocak başındaki peykeyi gösterdi (TDİ: 271).

Perde çiçekleri soluk, eski bir basma parçasıydı (TDİ: 193).

İzzet Ağa sedirin köşesine oturmuş, zayıf sarak yüzüyle gülümsemeye çalışıyor, ellerini sallayarak bitkin konuşuyordu (ST:150)

“Hadi durma! İndir yatakları. Sandıkları aç” (DEF: 148).

Hasır yaygı, haliya göre daha ince olması sebebiyle halının kullanılmasını gerektirmeyecek sıcak havalarda kullanılır:

Yorganları hasır yaygının üstüne serip yattılar (KÖY: 54).

Soyunup usulca yer yatağına uzandı (Kİİ: 12)

Sedirde uzun bir halı. Ot yastıklar, minderler baya güzel (Kİİ: 17)

Köy hayatını anlatan eserlerde yaygın olan bir diğer eşya yer yatağıdır.

Karşı duvarın dibinde yere bir yatak serilmişti (TDİ: 115).

Kadın gitti, yüklükleri yatakları indirdi (TDİ: 263).

İbrahim Bey'in tüylü bir battaniyesi vardı, üstüne çekmiş uyumuştur (TDİ: 319).

Romanlarda genel olarak yer yatağı yaygınken “Vatan Dediler” romanında karyola yer almaktadır:

Pencerenin önündeki portatif karyolaya uzandı (VD: 52).

Sarı pirinç başlıklı karyola (VD: 235).

3.8.8.4. Konutlarda Aydınlatma

Geleneksel aydınlatma yöntemlerine ait araçlar köy ve kasaba hayatında yoğun olarak işlenmiştir. Bu eşyaların gaz lambası, idare lambası, ampul, fener, gemici feneri, çıra gibi aydınlatma unsurlarından oluştuğu görülmüştür:

Sarı lamba ışığında tekkenin içi yoksul bir görünüşteydi (DEF: 62).

“Ben şuradan lamba şişesi alacağım” dedi Yirik Habip (DEF: 52).

“Belli zati, lambanın gazı bitmiş. Camı da iyice kararmış. Ne okudularsa” (DEF: 113).

“İstersen çıraları yakalım. Feneri daha ilerde yakarız” (DEF: 179).

Battal tavandan aşağı sarkıtılmış gemici fenerini getirdi (EO: 154).

Birkaç kişi fener yakıp Ali'nin yanına geldiler (ST: 135).

Toprak sıvalı, tek gözlü ev karanlıktı. Ocaktaki alevler o yanı aydınlatıyordu biraz (EO: 95).

Dışarıda sarı ışıklı bir gaz lambası asılıydı (EO: 96).

Yukardan aşağı çıplak bir ampul sarkıtılmış (Kİİ: 17).

Gaz lambasını söndürüp yattı (Kİİ: 208).

Şişesiz bir idare lambası verdi (KÖY: 54).

Köy odasının penceresinde lüks lambası yanıyordu (KÖY: 250).

Anası çabukça kalkıp lamba yaktı (ST: 136).

Hasan Bey evinin havuzlu bahçesinde oturmuş, nargile içiyordu (ST: 73).

Ak Osman 'ın evinde İmam Ziver Efendi, hassta yatağının başucuna oturmuş, sarı gaz lambasının ışığında sallana sallana Kur'an okuyordu (TDİ: 74).

Gaz yoktu, çıra ışığında geç zamana kadar çalıştılar (KÖY: 13).

Nazife gelin çıra yaktı (TDİ: 405).

3.8.8.5. Konutlarda Isınma

Köy evlerinde sobanın yaygınlaşmasından önce ısınma ve mutfak işlerini görmek amacıyla evin bir köşesine ocak açılırdı. Odanın büyüklüğüne bağlı olarak yüksekliği ve derinliği değişen ocaklarda odun yakılarak odanın ısınması sağlanırken “üç ayak” denilen demir eşyanın üzerine tencer, kazan, ibrik vb. konularak yemek pişirilir ve su ısıtılırdı:

Tabanı toprak genişçe bir odaydı burası. Karşı duvarın ortasına oyulu bir yer ocağı vardı. Sarı alevler toprak suvali duvarlarda kitli bir ışık kımıldatıyorlardı (EO: 5 - 6).

Ocaklardan sonra sobanın yaygınlaşması ile ısınma ve mutfak işleri daha pratik bir hal almıştır. Romanlarda teneke soba, kömür sobası, odun sobası, saç soba, kuzine sobası gibi soba çeşitleri bulunmaktadır:

Odanın ortasında borusu pencereye cam gibi takılmış bir tenekenin deliğinden dışarı çıkarılmış soba harıl harıl yanıyordu (EO: 96).

Bacalar ağır ağır tütüyordu. Kimi evlerin soba boruları duvardan dışarı çıkarılıvermişti (DEF: 222).

Teneke soba gürül gürül yanıyordu (DEF: 227).

Bir kıyıda kocaman kömür sobası yanmıştı (DEF: 296).

Ortada bir odun sobası yanıyordu (DEF: 330).

“Ortaya iri bir saç soba kurulmuştu” (VD: 132).

Kuzine, “hem ısıtmaya hem de üzerinde veya içinde yemek pişirmeye yarayan büyük mutfak sobası”dır (TDK, 2018). Diğer sobalara göre daha modern sayılabilecek bir ısınma aracıdır. Mangal ise taşınabildiği için daha pratik, küçük soba çeşitlerine göre daha az ısı yayan bir eşyadır:

“Kışın bir de kuzina alırsınız. Hem ısıtır, hem de yemek pişirir” (Kİİ: 58).

İbrahim Bey önündeki mangala ellerini uzattı, düşündü (TDİ: 241).

3.8.9. Halk Ekonomisi

Halkın geçimini sağlamak için giriştiği çabaların tümüne halk ekonomisi denir. Tek başına gibi görünen halk ekonomisi halk mimarisinden, inançlara kadar tüm yaşamı etkisi altına alır, kültürel yapının doğrudan belirleyicisi olur (Artun, 2010: 222). Halk ekonomisi, halk hekimliği, halk veterinerliği, halk meteorolojisi, halk takvimi gibi unsurların inanış ve uygulayış bakımından sebebi; aynı zamanda sonucudur. Yeme içme, giyinme, barınma gibi Maslow’un ihtiyaçlar piramitinde en temelde olan gereksinimleri karşılayan iktisadi faaliyetler, yaşamın bütün alanlarıyla karşılıklı etkileşim içerisindedir.

“Ula gideceksen benim eşeği de götür deli oğlan. Ortağına getiriyorsun öyle ya! Yükün bir yanı sana, bir yanı eşek sahibine” (EO: 19).

Fırından sıcak bir somun aldılar. Yüz dirhem de helva (KÖY: 62).

“Öyle emme, ona göre de kazanç fazla. Eskiden yövmiye otuz kağıttı, şimdi elli kağıt, altmış kağıt” (Kİİ: 6).

“Daha dört bin lira borcum var...” (ST: 5).

“Beş dönüm mü getir senedini hadi. Helalinden üç reşat vereyim. Üç reşat ne demek? Bozdur bozdur harca” (TDİ: 253).

Elli kuruşluk gümüş parayı zorla cebine koydu (VD: 32).

“Geçmiş gün kaç kuruştı” (YB: 84).

“Hem de dört altın veriverdi” (YB: 84).

“Ertesi gün yollamışlar Mistik’in parasını” (YB: 85).

“O iş yüz lirayla ancak olur” (YB: 90).

“Bize beş sarı lira lazım oldu” (YB: 114).

“Ne senet yaptı ne sepet...” (YB: 114).

Davar başına üçer pangın ot verdiler, verdiler (YD: 3).

Kâğıt beş liralık ortada duruyordu (YD: 23).

Bir halk ekonomisi modeli olarak takasın romanlarda yoğun olarak yer aldığını görüyoruz. “Define” romanında kerim, yumurta vererek karşılığında pil alması için bakkala yollanır. *“Beş yumurtaya vermiyor. On yumurta getir diyor” (DEF: 234).* Takas işlemi yörede yaygın olacak ki fiyatların mevsimlere göre değişikliği vurgulanır. *“Ne? On yumurta mı? Ula gâvur mu bu adam? Sormadın mı yumurta kaç kurumuş? Kış günü yaz fiyatına olur mu?” (DEF: 234).*

Kimisini parayla, kimisini yarım şinik buğdayla (KÖY: 99).

Molla Mahmut kocaman bir gön parçası getirdi. Bu da senin Aşır- bakalım. İyi yerinden ana bir çift çarık dik. Gerisini senin” (KÖY: 100).

“Galip, yemekten sonra git de dükkândan zarf kâğıt al oğlum.” “Olur boba. İki yumurta götürür alırım. Tavuklar bugün yumurtlamış” (KÖY: 377).

Bu mevsimde Özeler’e sık sık meyveciler, üzümçüler gelirdi. Buğdayla, arpayla değişirlerdi meyvelerini. ... “Buğdayla bire bir veriyoruz kardaşlık” dedi üzümçü (ST: 95, 96).

“Sarı Traktör” romanında köy köy gezip meyvesini buğday arpa karşılığında değişen satıcılar gibi “Toz Duman İçinde” romanında da testici ürününü buğdayla değiştirir:

“Bir ölçek buğdaya derim, taşlı çepelli buğday getirir” (TDİ: 141).

“Yoz Davar” romanında domates, biber satıcısı ürünlerini arpa, buğday ile değiştirir.

“Parayla satmıyoruz. Buğdayla arpayla değişiyoruz” (YD: 178).

Halk ekonomisinde satıcıların söylemleri, alış satış esnasında sergilenen tutum ve davranışlar zamanla gelenekselleşir. “Emmioğlu” romanında uzun pazarlıklara, pazarlık esnasında ellerin hızlı hızlı sallanışına değinilir:

Alıcılar satıcılar uzun uzun pazarlık ediyorlar, ikide bir birbirlerinin ellerini tutup hızlı hızlı sallamağa başlıyorlardı (EO: 166).

3.8.10. Halk Mutfağı

Halk mutfağı malzemelerin teminininden başlayarak yemeğin hazırlanışı, sunumu, yenmesi ve sonrasında dualama aşamalarını içeren ve genel olarak yeme-içme alışkanlıklarını inceleyen halk bilgisinin önemli bir alt dalıdır. Kültürden kültüre farklılık gösteren yeme-içme alışkanlıkları; coğrafi ve iklimsel özelliklere, ekonomik niteliklere göre oluşur.

Geniş bir kültür coğrafyasında etkili olan Türkler, yüzyıllar boyu şekillendirdikleri mutfak kültürünü, komşu kültürlerin de etkisiyle daha zenginleştirerek yeme ve içmenin hemen hemen her türünde yetkinlik kazanmışlardır. Türklerde mutfak kültürü o kadar zengindir ki bu kültürü şiirle dahi birleştirmişlerdir. Yöresel birçok lezzet, Türk halk şiirlerinden “Yemek destanları”nda yer almıştır (Kaya, 1990: 56).

İncelediğimiz romanlarında ise Orta ve Batı Anadolu'nun bitki ve hayvan çeşitliliği mutfak kültüründe kendini göstermektedir. Sözlü kültür içerisinde yer alan yemek malzemelerinin edinimi ve yemekleri pişirme yöntemleri hakkında birikim romanlar aracılığıyla sunulmuştur. Bazı yemeklerin tarifleri en ince ayrıntısına kadar aktarılırken bazılarının sadece adları verilmiştir.

“Köylüler” romanında yöre kadınlarının pilav üstü kuzu hazırlamaktan başka bir şey bilmedikleri dolayısıyla mutfak kültürlerinin kısıtlı olduğu bir eleştiri olarak sunulmuştur:

“Bizim karılar tepsiye pilav doldurmayı bilirler. Üstüne de fırında kuzu. Başka bir şey gelmez ellerinden. Görgüleri kıt. Öğrenecekleri o kadar şey var ki...” (KÖY: 40).

Romanlarda yoğurt - ekmek, kıyma - ekmek gibi yiyeceklerden sonra sulu, sıcak ev yemeklerine olan özlem dile getirilir:

“Oh şükür... Ev yemeğini özlemiştim” (TDİ: 195).

Haydar dinlemedi. Yoğurt ekmek yiyordu (YB: 88).

“Köylüler” romanında hava şartlarına bağlı olarak yenilecek yemeğin niteliği hakkında bilgiler yer alır. Soğuk günlerde kişinin direnci düşünülerek yağlı yenilmesi gerektiği ifade edilir:

Böyle soğuk günlerde yağlı yemeli insan, sevaptır. Yanına da pilav hoşaf...”
(KÖY: 175).

3.8.10.1. Yiyecek Türleri ve Yapılışları

Kurtuluş Savaşı'nı konu edinen “Toz Duman İçinde”, “Köylüler”, “Vatan Dediler” adlı eserler savaş yıllarını anlatması ve yokluk zamanlarını anlatmasından dolayı mutfak kültürü, genel anlamda diğer eserlere nispeten zayıf kalmıştır. *Sıcak çorba içirdiler* (VD: 6). *Kalkıp heybeden peynir ekmek çıkardılar, yemeye başladılar* (VD: 8). *Köyden soğan ekmek, yoğurt peynir taşındı* (TDİ: 247).

3.8.10.1.1. Çorbalar

Talip Apaydın'ın romanlarında bir yemek çeşidi olarak çorbalar oldukça yaygındır. Bunda çorbaların hazırlanışının kolay olması, diğer ana yemeklere göre maliyetli olmaması temel etkenlerdir. Eserlerde yoğun olarak yer alan çorba tarhana çorbasıdır. Bunun dışında yarma çorbası, kelle çorbası, işkembe çorbası, yoğurtlu çorba, bulgurlu tarhana çorbası romanlarda yer alan diğer çorbalarıdır:

Köyün üstündeki duman her günkü dumandı. Pişmiş bulgur, tarhana çorbası ve kızarmış yağ kokardı (KÖY: 375).

Ilık tarhana çorbasını kaşıkladılar (YB: 118).

Ocağa çorba suyu koydu. Altını ateşledi. Eğilip üflemeğe başladı (DEF: 33).

Hacer ocak başında çorba tenceresini karıştırıyordu (KÖY: 65).

Sıcak bir çorba kaynatıp içireyim” dedi. Kara tencereye su doldurup vurdu ocağa”
(KÖY: 196).

“Şimdi sıcak bir tarhana çorbası... Doğramalı ekmeği içine, almalı almalı” ... Anası tencereyi ocaktan indirmişti. Boz renkli tarhana sıcak sıcak buğulanıyordu. Sonra tutup ortadaki geniş bir bakır kaba boşalttı. İçine ekmek doğradılar (EO: 9-14).

Çökelekle kuru ekmek boğazından zor geçiyordu. ... “Gel bakalım Nafile Hanım, sabahleyin sıcak çorba iyidir. Kan yapar otur karşıma.” Boz bulanık yarma çorbasını kaşıkladı (DEF: 105).

“Çekip almadım da elinden, yarın paça çorbası yiyecektik ne güzel. Tüh” (YD: 85).

İşkembeciye girip birer çorba içtiler (DEF: 339).

Bir aşçıya girdi, sirkeli sarmısaklı işkembe çorbası içti (VD: 268).

Aşçı dükkânının camında “işkembe çorbası” yazısını okuyunca girdi içeri, işkembe çorbası istedi. Bol sirke döküp kaşıkladı (Kİİ: 99).

Halk mutfağında yoğurtlu çorbanın diğer adı katıklı çorbadır. Katık kelimesi yoğurt yerine kullanıldığı için “katıklamak” fiili bir yemeğin yoğurtla terbiye edilmesini ifade eder (Ögel, 1978/IV: 24). “Toz Duman İçinde” romanında yoğurtlu çorba iştahla içilir:

Bismillah çekip yoğurtlu çorbayı kaşıklamaya başladılar (TDİ: 140).

“Bulgurlu tarhana var.” (YD: 13).

Dumanı tüten çorbalar geldi önlerine. Tuz ektiler biraz, sirke döktüler (KÖY: 56).

Çocukların çorbasını hazırlıyor ama hep kocasını düşünüyordu (Kİİ: 209).

Hacı Hasan ağayı çağırırlar. Akşam çorbasını burada içelim” (VD: 54).

“Emmioğlu” romanında tarhana çorbasının hazırlanışı ayrıntılı olarak aktarılır. Çorbanın lezzetini bozacak olan “topaklanma” durumuna karşı uyarı yapılır:

Hasan heybenin içinden kuru kıyma kabını çıkarttı. Bir topak alıp tencereye attı. ... Biraz da tuz attı. Tarhana tenceresinden bir avuç tarhana alıp tencereye ağır ağır döktü. “İyi karıştır, topaklanmasın.” (EO: 147).

3.8.10.1.2. Ana Yemekler

Bölgede hâkim olan iklime ve coğrafyaya bağlı olarak bakliyat yemeklerinin yaygınlığı dikkat çekmektedir. Bunların arasından bulgur pilavı romanlarda yer alan en yaygın yiyecektir. Malzemelerin kolay bulunuşu, kolay hazırlanışı, maliyetinin az olması köy hayatında çok yaygın bir yemek olmasına sebep olmuştur:

Köyün üstündeki duman her günkü dumandı. Pişmiş bulgur, tarhana çorbası ve kızarmış yağ kokardı (KÖY: 375).

Erlere yan yana oturmuş yemek yiyorlardı. Yanık bulgur kokusu doldurmuştu ortası (VD: 56).

Eğildi, bulguru ayıklamaya başladı (DEF: 223).

Yanık yağ kokusu bulgur kokusu sarmıştı köyün üstünü (DEF: 18).

Bulgur pilavı, kara üzüm hoşafı... Sessizce yediler yemeklerini (KÖY: 174).

Kezban kadın bulgur tenceresini ocaktan indirdi. Ortaya yer sofrasını kurdu. Bir tabağa domates doğradı. İki de acı biber. Üstüne tuz ekte (Kİİ: 92).

“Ocağı yak da bulgur aşı pişirelim” (YB: 96).

İpini çözüp bir tutam tuz aldı, tencereye attı. Sonra ağaç kaşıkla karıştırmaya başladı. Ortalığa sıcak bir bulgur kokusu yayılmıştı (YD: 34 - 35).

“Yoz Davar” romanında Çoban Musa, sürekli bulgur pilavı yemekten şikâyetçidir. Bu şikâyet yokluktan kaynaklanmaktadır:

“İş değil bu bizimki ağzına tükürdüğüm. Göz görmüyor da katlanıyoruz, yoksa... Herkes neler yiyor bak. Biz de bulgur aşı yiyoruz” (YD: 179).

“Adı ağaya çıkmıştı herifin, ama çobanıyla çırağına kuru bulgurla ekşi yoğurt yedirdiyordu boyuna” (YD: 104).

Yine aynı şekilde “Sarı Traktör” romanında Arif’in annesi, pişirecek bir şey bulamamasından şikâyet ederek Arif’e davara gitmesini, bir kuzu getirmesini söyler. Arif annesini tersler:

“Pişirecek şey bulamıyormuş. Bulgur pilavı pişir” (ST: 85).

Tarhana çorbası ile bulgur pilavı yörede o kadar yaygındır ki “Vatan Dediler” romanında bu iki yemeğin çıkartılacak olması endişeyle karşılanır:

“İster misin tarhana çorbası ile bulgur pilavı çıkarısın” (VD: 87).

Bu iki yemeğin köy yaşamında yaygın olduğunu kanıtlar nitelikteki bir diğer bilgi “Kente İndi İdris” adlı eserde geçmektedir:

Kezban köyden getirdikleri bulgurla tarhana torbalarını hediye ederken “köy aşı” olarak niteler (Kİİ: 52).

Yarın köyden ekmeği aşı kim getirirdi? (YB: 141).

Çoban Musa bulgur pilavını hazırlarken domates biberi çiğ mi yoksa aşın içinde mi yiyeceklerine karar veremez. Çırak çiğ yemek istemektedir. “Aşın içinde kaybolur” der. Bunun üzerine Musa, sebzenin bulgur pilavının hazırlanışındaki etkisine değinir.

“Ama pilavın da tadını getirir mübarek”... Pilavın yüzü göz göz olmuştu. Hafifçe kırmızıydı (YD: 182-183).

Domates, biberin diğer yarısını çiğ yemeye karar verirler. Sebzenin lezzetini bulması için tuzlanarak yenmesi gerektiğini ifade ederler. Çoban Musa *“Tuzlamayınca bir işe yaramaz”* (YD: 183) diyerek tadının tuzunun olmayacağını vurgular.

Ana yemeklerin yanında yoğurt, soğan, turşu tüketilmesi yaygındır:

“Mutfak çavuşuna söyle, iki baş soğan versin bize” (VD: 59).

Bir baş soğan kesmişlerdi pilavın yanına. Az sulu bulgur pilavıyla karınlarını doyurdular. Torba yoğurdundan da biraz yediler üstüne (YD: 35).

Çorbayı koydu sininin ortasına. Soğan doğradı. Ekmekleri dizdi (KÖY: 81).

Dışardan büyük siniler getirdiler. Altlarına örtüler yaydılar. Turşular, zeytinyağlı dolmalar, meyveler taşındı (VD: 92).

“Define” romanında Samsun’dan define aramada yardımcı olması için getirilen hoca çok iyi şartlarda ağırlanır. Hocaya hürmet göstermek adına hazırlanan yiyecekler mutfak kültürünün zenginliğini gösterir:

Bir ay yedirdik içirdik evde. Her gün yağlı pilav, et, tatlı. ... Altına at çektik, sırtına yamçı örttüük. Yoğurtmuş soğanmış heybeye doldurduk. Bir de kuzu aldık atın terkisine (DEF: 13-14).

Ana yemeklerden kuru fasulye yemeği, yapılışı ile beraber aktarılmıştır. Yemeğin ne kadar kaynaması gerektiğiyle ilgili şu birikime değinilmiştir:

Hanın merdivenlerini çıkarken burnuna güzel bir kuru fasulye yemeği kokusu geldi. “Yok” dedi öbürü. “Fasulye ne kadar çok kaynarsa o kadar iyi olur. Hele az daha kaynasın” (EO: 201).

3.8.10.1.3. Et Yemekleri

Ballıbaba Tekkesinde, kurban etinin yanında pilavın hazırlanışı ile ilgili bilgiler sunulur:

Kazanların başında Deli Seyit vardı. Pek becerikliydi bu işlerde. Eti doğrayıp tuzlayıp ocağa koymuştu. Kendi yağıyla kavuruyordu (DEF: 62). Pilav ise yöreye has şekilde et suyuyla pişirilir. *“Pişti hoca emmi. Et suyuyla pişirdik. İyi oldu.”* (DEF: 62).

Et yemeklerinden kuşbaşının hazırlanışı yapılışı ile birlikte aktarılan bir diğer yemektir. Etin baharatlarla terbiye edilmesiyle ilgili bilgiler aktarılır:

Battal işine eğildi. Etləri kuşbaşı iriliğinde doğruyordu. ... Sonra yüzünü iyice kaçıırarak soyup hazırladığı sovanları doğramağa başladı. ... “Tuzunu biberini katayım ki akşama hazır olsun” (EO: 268).

Bir diğer et yemeği kebaptır. Kebap şeklinde hazırlanan et yemeklerinin Türk mutfak kültürüne ait olduğu fikri tüm dünyada geçerlidir desek abartmış olmayız. Romanlarda iyi kebabın pişirilmesi için soğanlı hazırlanması, keçi etinden yapılması ve iyice tuzlanarak kendi yağıyla kavrulması gerektiğine değinilir:

“Güzel bir kebab yapalım anasını satayım. Şöyle soğanlı moğanlı. Oh...”(YD: 64).

“Ben de severim kebabı” dedi. “Hele keçi kebabı olursa o daha iyi.” “Ne diyorsun arkadaş, iyice tuzlayıp kendi yağıyla kavurunca...” (YD: 50)

Pideye sarılı kebabı yemeğe başladılar. Nefisti (Kİİ: 28).

“Bilseydim bugün size bir kuzu getirirdim valla. Kebap yapar yerdik şurada” (YB: 76).

Bizim Reşat Usta iyi kazan kebabı yaparmış.” (ST: 114).

Et yemeklerinin hazırlanabileceği bir diğer çeşit ızgara yapımıdır:

“Kaburgalarını ızgara yaparız anasını satayım. Gerisini de doğrarız tencereye... Bir kebab pişiririm ben arkadaş, namussuzun tadına doyamazsın.” (YD: 50).

Reşat Usta patlıcanları doğruyordu. Tuzladı, kazana doldurdu. Kuzunun kaburgalarını ızgara yaptılar. Reşat usta gidip acı biber közledi (ST: 117 - 118).

“Getirin ulen! Etləri de közleyin. (VD: 93).

Kavurma ise bir başka et hazırlama yöntemidir:

Siniye dizili ekmekler, tarha çorbası, kavurma et, pilav, erik hoşafı... (KÖY: 49).

Et yemekleri hazırlanırken etin hangi hayvandan alınmış olduğu önemlidir. “Yoz Davar” romanında kısır keçi etinin lezzetine vurgu yapılır:

“Kısır keçi eti bu, karıyı dillendirir valla” (YD: 73).

Bana bak Rıza, bir de kısır yiyeceğiz ha? Ulan iyi be. Çoktandır eti özledik valla ...” (YD:50).

“Köylüler” romanında kuzu etinin tercih edilişi aktarılırken “Toz Duman İçinde” romanında toklu olarak adlandırılan bir yıllık kuzudan elde edilen böbrek yemeğinden bahsedilir:

Dün kuzu kestirmiş, bir kuzu yedirmişti güzelce. Sabahleyin de bol tereyağı, et süt (KÖY: 265).

“Ben akşama bir çift böbrek yerim, tamam mı?” ... “Birisini davara yolla. İyi bir tok seçip getirsin” (TDİ: 90).

O akşam Eskişehir’in birçok evlerinden birliğe yemek gönderildi. ... kızarmış kuzular, kazanlar hoşafılar... (VD: 216).

“Vatan Dediler” romanında keçi etinin pişirilmesiyle ilgili bilgiler aktarılır:

Bir atlı önüne birkaç keçi katmış bu tarafa geliyordu. “Bir kazana doğrayın, vurun altına ateşi, hemen pişer” (VD: 256).

Et yemeklerinden tavuk yemeği romanlardaki bir diğer yemektir. Tavuk hazırlanış itibarıyla bazen kızartılır, bazen haşlanır:

Haşlanmış tavuğun budunu ısırdı (VD: 180).

Kızarmış tavukla bulgur pilavı, yanına ayran getirdi (VD: 209).

“Kümeden iyi bir tavuk tutun da kestirin uşaklara. Yağlısından şöyle. Akşama pişirin (KÖY: 175).

Bu kez de tavuklar kesilip pişirilmiş, sini dolu pilavın üstüne parçalanıp yığılmıştı (KÖY: 266).

Piliç kızartmasından ısırdı. Kavun yedi, peynir aldı (TDİ: 65).

“Bizim karı bugün tavuk pişirmiş de butlarını da size yolladı.” (YB: 87).

Bir diğer et yemeği keklik kızartmasıdır:

Hamdi gözlerini yumup bakar sahanda dumani tüten bir keklik kızartması düşündü. Yanında yeşil soğan, kırmızı domates... (VD: 7).

Köy romanlarında et yemekleri günlük hayat içerisinde dönemseldir. Hayvanın kocaması, tekkeye hasta çıkarılması, kurban bayramı, düğün, sünnet vb. gibi önemli olaylar et yemeklerinin hazırlanma sebepleridir. Bu olaylar dışında günlük hayat içerisinde beslenme - hanenin ekonomik durumuna göre değişmekle birlikte - genelde bakliyat temellidir:

Ayşe kadın ocak başına çömelmiş tahta kepçe ile et kazanı karıştırıyordu. Torunu Murat'a ayrıca et közledi. ... Sofrayı çevirdiler. Biraz közleme, biraz kavurma, iştahla yemeye başladılar (KÖY: 88 - 90).

Kızarmış dana etleri dağıtıldı (KÖY: 162).

Romanlarda deniz ürünü olarak balık ve midye dolması sadece “Vatan Dediler” romanında yer alır:

“... İzmir'den balıklar, midye dolmaları, salatalar... (VD: 345).

3.8.10.1.4. Sebze Yemekleri

Romanlarda yer alan sebze yemeklerinin et yemeklerine göre çeşit olarak az olduğu görülmektedir. Fasulye, patates, ıspanak, patlıcan, biber yemeği yapılan sebzelerin başlıcalarındandır. “Köylüler” romanında sebze yemeklerinden taze fasulye yemeğinin ayrıntılı yapılışı aktarılmadan sadece temizlenişi sunulur:

Hacer Gelin ocak başında fasulye ayıklıyor, bir yandan sessizce ağlıyordu (KÖY: 130).

Ayşe ahlut ağacının gölgesinde taze fasulye kırıyordu (ST: 110).

Aşır baktı, evin önünde fasulye çırpıyordu. Değneğini bırakıp geldi (TDİ: 203).

“Akşama kalın dese, fasulyeyi pişirse bir de bulgur pilavı... Yoğurt da aldırırdu dükkândan (Kİİ: 125).

Ocakta kim bilir ne kaynıyordu? Taze fasulye mi, kıymalı pilav mı? Yatakçı Ali pişirir kotarır, koyardı önlerine (YD: 104).

Arkasından da etli kuru fasulye yedi (VD: 268).

Bir diğer sebze yemeği olarak patates yemeği “Köylüler” romanında geçer. Burada sebzenin donmaması için eve götürüp hazırlanması önemlidir:

“Bilmem. Patates pişir istersen” “Ne edeyim bacım, kolay mı? Azıcık patates vardı, donmasın evde, götürüyorum” ... Sofrayı çevirdiler. Patates yemeği, pilav, soğan... İştahla kaşıklamağa başladılar (KÖY: 147 - 149).

Yine sebze yemeklerinden ıspanak yemeği “Kente İndi İdris” romanında yer alır. Yemeğin üstüne katılması için yoğurt aranır. Ispanak yemeğinin yoğurtla güzel olacağı vurgulanır:

“Ispanak pişirdim. Yoğurt da olsa iyiydi ya...” (Kİİ: 106).

Sebzelerin kızartılarak hazırlanması romanlarda yer alan bir başka yemek yöntemidir. “Kente İndi İdris” romanında Hasibe kadın patlıcan kızartırken, “Köylüler romanında Ayşe Kadın biber kızartması yemeği hazırlar:

Hasibe kadın mutfakta patlıcan kızartıyordu. Yağ kokusu ortalığı doldurmuştu (Kİİ: 23).

“Hadi gelin, aşınız hazır. Büber kızarttım size (KÖY: 112).

Dışardan büyük siniler getirdiler. Altlarına örtüler yaydılar. ...zeytinyağlı dolmalar, meyveler taşındı (VD: 92).

3.8.10.1.5. Hamur İşleri

Meydan, Türk mutfağının özelliklerini sayarken Türk mutfağında zengin çeşitler olmasına rağmen hamur işlerinin önde geldiğini ifade eder (Meydan, 1989: 20). Romanlarda ekmek yapımı dışında börek gibi hamur işleri yapımı da yaygındır. Bu gibi hamur işleri genelde konuk ağırlarken hazırlanır. “Ortakçılar” romanında Ankara’dan önemli konuklar geleceği için börek kızartılması gerektiğinden bahsedilir:

“Yarıdan sonra misafir geliyor, ne edeceğiz o zaman? Bir börek kızartmadan olur mu?” (ORT: 93).

“Vatan Dediler” romanında ise aynı şekilde konuklarla tepsilerle börekler yollanır:

Tepsilerle börekler... (VD: 216).

3.8.10.1.6. Tatlılar

Tatlı, Türk mutfak kültüründe önemli bir yeri olan yiyecek türüdür. Özellikle konuk ağırlarken tatlı ikrâm edilir ve yemeklerden sonra mutlaka tatlı yenilir. Türkler tarihin her devrinde tatlıya ilgi duymuşlar sofralarından ayırmamışlardır. Baklava,

Selçuklu Anadolu'sunda dahî bilinir, helva ise fıstık, ceviz, badem gibi çeşitli malzemelerle yapılırdı (Közleme, 2012: 180-181).

Romanlarda çorbalar, ana yemekler, salatalar dışında tatlılar da bulunur. Fakat diğer yemek çeşitleri kadar yaygın değildir. “Sarı Traktör” romanında, “peynir helvası” olarak da adlandırılan Ege yöresi tatlılarından yapımı kolay hoşmerim tatlısı yer alır. Yaz sıcağında nişasta, pirinç unu, irmikten yapılan bu tatlının yenilmesinin zorluğundan bahsedilir:

Bir çıkının içinde sarılı bazlama ekmekler, altında da bakıp bir kap içerisinde hoşmerim vardı (ST: 46).

Pelte, 17. ve 18. yy.'da yaygınlık kazanarak mutfakların vazgeçilmez tatlısı olmuştur (İvgin, 957: 2002). “Yoz Davar” romanında pekmez peltesinin yetenek gerektiren bir tatlı türü olduğu ima edilmiştir. Pekmez ise büyük kazanlarda şerbet yapılabilecek dut, üzüm vb. meyvelerin kaynatılarak koyu hale getirilmesidir:

Yataklı Ali pişirir kotarır, koyardı önlerine. Bazen pekmez peltesi bile yapardı belki (YD: 104).

“Tütün Yorgunu” adlı romanda tatlı olarak baklava yer alır:

“Tavuk kes, baklava yaz, aşığı idare etmez ha...” (TY: 31).

Tepsilerle ... baklavalılar (ORT: 216).

“Ortakçılar” romanında tatlıdan bahsedilir fakat tatlının adı yer almaz:

“Kuzu kestir, tatlı yap, pilav pişir” (ORT: 98).

3.8.10.1.7. Kuru Yemişler

Kavrulmuş buğday ile mısırdan oluşan kavurga bir çeşit kuruyemiştir. Tavada kavrulmuş olarak yapılır. Sıcak şekilde sunulur:

“Ben size kavurga pişireyim de yeyin olur mu yavrularım?” diyerek doğruldu (KÖY: 68).

Azmi arkadaşlarına birer avuç kavurga dağıttı (VD: 144).

Leblebi çeşitleri mısır ve üzüm romanlarda yer alan diğer kuruyemişlerdir:

Çocuklara şeker leblebi hediyelerini dağıttı (KÖY: 338).

“Ben size akşam mısır patlatırım” (KÖY: 174).

“Sağol. Leblebi buyurun” (TDİ: 292).

Ah size leblebi üzüm çıkarayım da yemişleyin (YD: 130).

3.8.10.1.8. Meyveler

Apaydın’ın diğer romanlarında da yer yer yaban armudu, elma, üzüm gibi meyveler geçse de sofraya yemekten sonra gelen meyve çeşitliliği “Vatan Dediler” romanında dikkat çekmektedir:

Çabuk olun. Kavun kesin...” (VD: 93).

Manisa üzümleri, Aydın incirleri, Akhisar kavunları... (VD: 345).

Dışardan büyük siniler getirdiler. Altlarına örtüler yaydılar. Turşular, zeytinyağlı dolmalar, meyveler taşındı (VD: 92).

3.8.10.1.9. Ekmekler

Yiyecek kültürünün temel maddesi olan buğday, Orta Asya’nın en elverişsiz yerinde dahi ekilmiştir. Bu da Türklerin yemeklik tahılda daha çok buğdaya dayanmasına sebep olmuştur (Ögel, 1978/II: 159). Ekmek genel olarak en azından sadece Anadolu’da buğday unundan yapılırdı. Arpa ekmeğine kıtlık gibi zarurî şartlar dışında tercih edilmezdi (Faroqhi, 2010: 224). İncelediğimiz romanlar, geniş ekmek çeşitliliğiyle ekmek kültürünü yansıtması açısından önemlidir. Bazlama ekmek, somun ekmek, değirmen çöreği, kara çavdar ekmeği, buğday ekmeği, francala ekmeği, yağlı çörek, yağlı ekmek ve peksimet eserlerde yer alan ekmek çeşitleridir. Somun ekmeği ise kasaba, kent yaşamında yaygın olan bir ekmek çeşitidir. Kahramanlar köylerinden çıktıklarında kasabada yaygın olan somun ekmeği, buğday ekmeği, francala ekmeği sofralarında gördüklerinde köy ekmeklerinden sıkılmış olduklarından dolayı şehir ekmeklerini severek iştahla tüketirler:

İki şehir ekmeği aldı (DEF: 54).

Ak francala ekmeği iştahla böldü. “Vay mübarek vay” dedi. “Lastik gibi şuna bak.” “He şehir ekmeği başka olur canım” (DEF: 295).

“Hastane evim gibi olmuştu. Sıcacık yemekleri de güzel. Ekmeği ak pak...” (DEF: 295).

Pamuk gibi yumuşaktı buğday ekmeği (EO: 60).

“Ula şu yumuşak ekmekten haydar Ağa’ya da uzatsanıza.” (YB: 76).

“Alabilirlerse biraz ödünç un alacaklar ekmek pişireceğiz” (ORT: 162).

Taze somunları bölüştüler. Atların üstünde yiyerek sürdüler. Sıcak ekmek hoşlarına gitti (VD: 33).

Yukarıdaki duruma zıt olarak kahramanlar köylerinden uzakta gurbette geçirdikleri süre içerisinde köy ekmek çeşitlerini özlerler:

“Özledik köylü ekmeğini” dedi. “Kurban olayım ben buna. Bazlama ekmeği bölüp çökelek çıkınına bandırdı” (EO: 188).

“Değirmen çöreğini öyle özledim ki arkideş” (TDİ: 182).

Romanlarda yaygın olarak yer alan ekmek çeşidi ise bazlama ekmeğidir:

Anası bakır gibi bir sini üstünde, kapalı bir iki sahanla bazlama ekmekler bulunan yemeğini getirdi (ST: 4).

Osman bir bazlama ekmeği boru gibi kıvırdı, ısırır ısırır yedi (DEF: 116).

Battal çarçabuk iki bazlama ekmeği kapıp, yakasından içeri koynuna soktu (EO: 59).

Karısı da yolda acıkırsın diye elime iki bazlama ekmek verdi (ORT: 162).

“Köylüler” romanında çok fazla ayrıntı sunulmasa da gözleme ekmeğinin yapılışı ile ilgili bilgiler vardır. Saç üzerinde pişirilen ekmek, tereyağı katılarak hazırlanır:

Duvarın dibine ateş yakıp saçta ekmek pişirdi. Bir kaşık tereyağ eritip gözleme yaptı (KÖY: 13).

“Haydar Ağa, şu gözlemeden buyur” (YB: 76).

Romanlarda yer alan bir diğer ekmek çeşitleri kara çavdar, yağlı çörek, yağlı ekmektir ve peksimettir:

Kara çavdar ekmeğini kemirmeye başladı (TDİ: 188).

Birer yağlı çörekle birer simit alıp döndü (DEF: 282).

Ekmek torbasından peksimet çıkardı, kemirmeye başladı (VD: 145).

Ekmekler yemeğin yanında sade olarak yenildiği gibi közlenerek, kızartılarak veya ısıtılarak da yenilebilir:

Bazlama ekmek közleyip yedi (EO: 66).

Bazlama ekmekleri ısıttılar (EO: 145).

3.8.10.1.10. Diğer Yiyecekler

Yoğurt, yağırt, yavurt gibi değişik şekillerde adlandırılan, çok eski çağlarda Orta Asya hayvancı kavimlerinin bildiği yoğurt kültürü, yağlı, süzme yoğurtları içerdiği gibi yoğurtla terbiye, katık, ayran, maya gibi uygulamaları da içeren geniş bir kültürdür. Yoğurt köy yaşamında oldukça önemli bir besin kaynağıdır. Hayvancılığa bağlı olarak elde edimi kolaydır:

Sütü kaynatıp yoğurt çaldılar (KÖY: 13).

“Define” romanında zehirlenme tehlikesi geçiren Seyit Ali’nin iştahı kesilir. Seyit Ali iyileşmek adına sürekli yoğurt yer. Yoğurdu ilaç olarak görür:

Gerideki kapların arasında yoğurt tenceresini aradı. Gidip gelip yoğurt yiyordu. Bir parça ekmek kopardı. Yarılanmış yoğurdu kaşıklamaya başladı. “Oh... Bu da olmasa bir şey yiyemeyeceğiz. İlaç gibi mübarek” (DEF: 203).

Yoğurt elde ediminin kolay olmasından dolayı köyde çok tüketilen yiyeceklerdendir:

Olmazsa yoğurt. Nerde o buz gibi yayla yoğurtları. (YD: 2).

Yumurta kümes hayvancılığına bağlı olarak köy ortamında kolayca bulunabileceği için ayrıca tavada kızartılarak ya da haşlanarak yapımı kolay olduğu için sık sık tercih edilen bir yemek çeşitidir. Haşlanarak yapılan yumurtanın kişiyi uzunca bir süre tok tutabilme özelliği olduğundan ve katı bir yiyecek olması sebebiyle taşınması kolay olacağından hayvan otlatmaya veya tarlaya heybe içerisinde azık olarak götürülür:

Nazife gelin tavaya azıcık yağ eritmiş, iki yumurta sızdırmıştı. ... “Gel yeyiver şunu. Azıcık da yoğurt var dünden” (TDİ: 192).

Sahanda yağ eritti, iki yumurta kırdı. Yoğurt ekmek getirdi (KÖY: 24).

Birer de yumurta. Kaynatıp yersiniz (YD: 130).

Haşlanmış yumurtayla ekmek yedi. İkisi de kuru olduğundan zor yutuyordu, arabadaki testiden su içti (ST: 158).

Bir eliyle kapakları kaldırıp baktı, yumurta cilbiriyle yağlı pekmez peltesi... (EO: 58).

Hazırlanmasının kolay olması sebebiyle “yoğurt-ekmek” sık sık tercih edilir. Bunun dışında domates, biber, yeşil soğan, kuru soğan – ekmek; kuru kıyma – ekmek ve peynir - ekmek romanların pek çok yerinde geçmektedir. Bunda bu yiyeceklerin ekmek ve azık torbası hazırlanışında kullanılması etkindir:

Yoğurt ekmek hazırlattı. Yanına yeşil soğan yıkattı. Sininin üstüne bir iki domates de koydurdu (ST: 40).

“Ümmü! Bize yoğurt ekmek getir!” ... Bazlama ekmeklerini yoğurda banarak yediler (ST: 133 - 134).

Sonra ekmeğini yoğurda banıp ağzına götürdü (YB: 6).

Siniye yoğurt ekmek koydu. Domates biber dizdi (Kİİ: 51).

Biraz sonra iki bazlama ekmekle bir tas yoğurt getirdi adam (EO: 126).

“Her gün yağlı kıymalı ekmek.” (YD: 4).

Ortaya kirli bir çıkın serip, üstüne bazlama ekmek, torba yoğurdu çıkardı. İki baş da kuru soğan koydu (YD: 13).

Hacer gelin yer sofrasını kurdu. Yoğurt ekmek getirdi. Yeşil soğan koydu (TDİ: 3).

Ayaküstü kuru kıyma ile ekmek yediler (YD: 92).

Karı bazlama ekmekle tulumpeyniri çıkarır ortaya. (YD: 2).

Orada birkaç köylü vardı. Yere çömelivermiş, ekmek yiyorlardı. Ortada tuzlu çökelek, çevresini sarmışlardı (EO: 187).

Mola Mahmut çökelek ekmeğini yiyor, bir yandan konuşanları dinliyordu (VD: 26).

Arif'in babası camiden gelince ucuz olsun diye otel odasında zeytin ekmek yediler (ST: 167).

Kiminin anası ekmeğine pekmez sürüvermiş, yoğurt sürüvermiş, yemişler ama yıkanmayı unutmuşlar, ağızları burunları bulaşık (KÖY: 188).

Ayaküstü kuru kıyma ile ekmeğe yediler (YD: 92).

Arif'in babası camiden gelince ucuz olsun diye otel odasında zeytin ekmeğe yediler (ST: 167).

Kiminin anası ekmeğine pekmez sürüvermiş, yoğurt sürüvermiş, yemişler ama yıkanmayı unutmuşlar, ağızları burunları bulaşık (KÖY: 188).

Ekmeğe torbasını indirdi, iki bazlama ekmeğe çıkıladı. Biraz peynir, bir baş kuru soğan... (DEF: 236).

Eşeğe yetişip ekmeğe torbasına elini daldırdı. İki bazlama ekmeğe bir baş soğan çıkardı (EO: 106).

Bazlama ekmeğeleri ısıttılar. Soğanla, kuru kıyma ile filan yediler (EO: 145).

Hasibe kadın sini üstünde çay getirdi. Domates peynir... (Kİİ: 58).

3.8.10.2. İçecek Türleri ve Yapılışları

3.8.10.2.1. Ayran

Yoğurdun Türk icadı olarak kabul görmesi sebebiyle yoğurtla hazırlanan bir içecek olan ayran da Türklerle bütünleşmiş bir içecektir. Ayran, Türk kültüründe o kadar köklü bir içecektir ki kelime olarak bütün Türk lehçelerinde anlam ve söyleyiş itibarıyla en az ayrılık gösteren eski bir deyiştir (Ögel, 1978/IV: 27). Bu sebeple halk mutfağında yemeğin yanında “katık” olarak nitelendirilen içeceklerin en başında gelir. İncelediğimiz romanlarda da en yoğun yer alan içecek ayrandır. İçeceklerin canlandırıcı, tazeleyici etkisi ayran örneğiyle aktarılır:

“Allah gücünüzü arttırsın. Şundan bir tas içiver yavrum.” Yaşlı kadın ayran uzatıyordu (VD: 214).

Ayran çeşitleri, yoğurda ne kadar su katıldığına bağlı olarak değişir. İçine fazlaca su katılan ayrana “suvsuş” denir. Kırgız Türklerinde koyu ayran “çalap”, fazla su katılmış ayran ise “çangğit” olarak adlandırılır. Anadolu’da “ak, akçakatık, gövertmeç, katık, tutma çalkalama, çalkalamak” ayran çeşitlerini ifade eden çeşitli adlandırmalardır (Ögel, 1978/IV: 27). Apaydın’ın romanlarında “çalkalama” sözcüğü ayran ile birlikte kullanılır:

Karısı ayran çalkalaması getirdi (KÖY: 96).

“Bir isteğin var mı gülüm, ayran çalkalayım mı sana, tuzlu ayran iyi gelir” (KÖY: 147).

“Güllü bize bir ayran çalkalasın da içelim. Dinleniriz hem” (ORT: 11).

Ayran yemeğin yanı sıra gün içerisinde serinlemek amacıyla bolca içilir:

“Bir de ayran çalkala bize.” (ST: 100).

“Ayran çalkalayın da içelim. Tuzlu olsun” (TDİ: 149).

Bulgur pilavının yanında ayran ile sunulması yöre halkı için çok yaygındır:

“Oo, dengini aldı. Hay yaşıyasın” (TDİ: 141).

Sofraya oturdular. Ayranla bulgur pilavını kaşıklamaya başladılar (YB: 98).

“Oturup bir tas acı ayranımızı içse” (KÖY: 185).

“Çıkmayalım. Birer ayran içip yolcu olalım biz” (KÖY: 266).

“İçer ayran. Ben sever ayran.” (DEF: 36).

“Onbaşım bi soğuk ayran...” (DEF: 146).

“Git çokça ayran yap getir de içelim!” diye çıkıştı Arif’in anasına (ST: 76).

3.8.10.2.2. Çay

Çay, günümüz Türk toplumu için ulusal düzeyde bir içecek halini almış, halk mutfağında yeri doldurulamaz bir içecek olmuştur. Genelde ev ortamında aliminyum veya bakır demliklerde hazırlanan çayın açık havada ise semaverde yapılması yaygındır. “Kente İndi İdris” romanında çayın tadının hazırlanan demliğe bağlı olarak değiştiğine değinilmiş camdan çaydanlıklarda kaynatılan çayın aliminyum çaydanlıklara göre daha güzel olduğu vurgulanmıştır:

“Bu aliminyum çaydanlıkların çayı iyi olmuyor Kezban. Ulus’ta bir yerde kırılmaz camdan çaydanlık satıyorlar. Yeni çıkmış. Ben ondan aldım, çok güzel çayı oluyor (Kİİ: 173).

“Şimdi şu çayı karıştırıp içmek, sıcak sıcak. Çökeleğin üstüne öyle gider ki...” (EO: 188).

“Babam gelmeyecekse çayımızı içelim be” dedi (ORT: 37)

Çay kaynatıp getirdi. Birer bardak sundu. Ayakta içtiler (Kİİ: 63).

Sofra kurulmuştu. Ümmü bardaklara çay doldurdu (ST: 185).

Romanlarda yer alan bir diğer içecek ada çayıdır:

Hem ada çayı kaynatır, sıcak sıcak içeriz (DEF: 287).

Daracık çay evine girip adaçayı içtiler (KÖY: 62).

“Çay getir Haticee! Kupaları da getir.” ... Biraz sonra ada çayını kendi eliyle demledi (TDİ: 289).

3.8.10.2.3. Kahve

Kahve, kahve ağacının tanelerinin kavurulması ve zevke göre öğütülmesi ile yapılan sıcak içecektir. Araplar tarafından kullanım alanı oldukça geniş olan kahve, Arabistan’dan Suriye, Mısır, Hindistan gibi ülkelere yayılmıştır (Birsell, 1983: 8). “Kısa zamanda büyük rağbet gören kahve, yalnız bir içecek olmaktan çıkmış; İslam toplumunda toplumsal ilişkileri şekillendiren, statü simgesi sayılan, hazırlanmasından sunumu ve içimine kadar pek çok ritüeli olan sosyolojik bir olguya dönüşmüştür” (Demir, 2014: 9). Geniş bir tercih edilme alanı olan kahve, Kahvede, misafirlikte ve kız isteme törenlerinde de yerini almıştır. İncelediğimiz romanlarda Kahve, törensel uygulamalardan çok misafirlikte, konuk ağırlarken kullanılmıştır:

“Ee Hasibe kahve yerine söz mü içirecen bize? Hadi sor bakalım İdris nasıl içiyor kahveyi?” (Kİİ: 17).

Kahve yapın, çabuk!” (KÖY: 177).

“Kahveyi nasıl içersiniz?” dedi Hasibe Kadın. “Aa olmaz. Yemekten sonra bir kahve iyi gider” “Çayın yeri başka, kahvenin yeri başka (Kİİ: 184).

“Hadi bakalım, bana az şekerli bir kahve pişirin. Yallah!” (KÖY: 41).

Yemekten sonra teyzem bana kahve pişirtti. Bir büyük misafir ağırlar gibi davranıyordu (ORT: 51).

Hilmi Bey enişte kahvesini istedi (ORT: 100).

Tepsideki kahveleri dökmek için dikkat ediyordu (ORT: 133).

3.8.10.2.3. Hoşaf

Hoşaf, meyvelerin kurutulmasıyla yapılan bir içecek türüdür. Yemeklerin yanında sulu ve tatlı olmasıyla ön plana çıkar (Faroqhi, 2010: 256). Üzüm, kayısı, kiraz vb. hemen hemen her türlü meyve ile yapılabilen hoşaf, meyvelerin şekerli suda kaynatılması ile yapılır. Apaydın'ın romanlarında da erik, kara üzüm, kayısı hoşafı yer almaktadır.

“Köylüler” adlı romanda *dizili ekmekler, tarha çorbası, kavurma et, pilav* gibi yiyeceklerin bulunduğu sofraya içecek olarak “erik hoşafı” eşlik eder (KÖY: 49).

Bulgur pilavı, kara üzüm hoşafı... Sessizce yediler yemeklerini (KÖY: 174).

Bu kez de tavuklar kesilip pişirilmiş, sini dolu pilavın üstüne parçalanıp yığılmıştı. Yanında taslarla cacık, kayısı hoşafı vardı (KÖY: 266).

O akşam Eskişehir'in birçok evlerinden birliğe yemek gönderildi. ... kızarmış kuzular, kazanlar hoşafı... (VD: 216).

3.8.10.2.4. Süt

Göçebe yaşam tarzından bu yana hayvancılık faaliyetlerinde oldukça ileri seviyede olan Türkler, süt ve süt ürünlerinden yapılan yiyeceklere önem vermişlerdir. Süt, köy hayatı içerisinde, halk ekonomisi açısından oldukça önemlidir. Köylü peynirini, yoğurdunu süt aracılığıyla yapar. Ekonomik olarak bu katkılarının dışında içecek olarak da mutfak kültüründe yerini alır. Apaydın, içecek olarak süte sadece bir romanında yer vermiştir. Boğazı kuruyan Kökezli Hacı Nuri eşinden sıcak süt hazırlamasını ister:

“Sıcak süt getirin kız! (KÖY: 177).

3.8.10.2.5. Şerbet / Şurup

Şerbet veya şurup meyve özlerinden tatlı bitkilerden yapılan içecek türüdür. Evlenme geçiş döneminde de görüldüğü üzere yeni çiftin ağzının tadı bozulmasını diye kullanılması sebebiyle törensel bir niteliği bulunmaktadır. Bunun yanısıra ferahlatıcı, tazeleyici etkisinden dolayı halk hekimliğinde ilaç olarak kullanılmasına “Köylüler” romanında örnek vermiştik. Şerbet, şurup köyde yer alan malzelerden kolayca yapılabileceğinden için sofralarda sık yer alan içecek çeşitlerindedir:

“Soğuk şerbet getirin bana kız, yandım” (KÖY: 121).

Sonra soğuk şurupları içirip serinlettiler (FİŞ: 34).

3.8.10.3. Belirli Gün ve Törenlerde Yenilip İçilenler ve Yapılışları

Halk arasında belli bir öneme sahip olan zamanlar geldiğinde yemeklerin hazırlanışı ve topluluk halinde tüketilmesi bir ritüel halini alır. Böylesi özel zamanlarda basit, hazırlanışı kolay yemeklerin dışında daha zahmetli, birlikte çalışmayı gerektirecek yemekler hazırlanır. Yemeğin hazırlanışı uzun sürdüğü için bu sürece bir türkünün, anlatının ya da ilahinin eşlik etmesi yaygın olarak görülen bir diğer durumdur. Bu sayede yemeğin hazırlanışı kültürel bir olay haline gelir.

Ferfene günlerinde hazırlanan yemekler koyun eti ve un helvasıdır. Türk kültüründe helva etrafında köklü bir gelenek oluşmuştur. Türk dilinde helvaya “kagut” denilmiş, Divan-ı Lügati’t Türk’te darı unu, yağ ve şekerden yapılan bir yemek olarak geçmiştir. Daha sonra kavut şekline dönüşen sözcük, buğday unundan yapılan tatlı manasında kullanılmıştır. Özellikle doğum yapan kadınlara yedirilen helva ile lohusanın sütünü arttırmak ve yaralarının çabuk iyileştirilmesi amaçlanmıştır (Çolak, 2013: 321).

“Hele eskiden, ferfene günlerinde... Toplanırdık hep köyün delikanlısı. Vururduk koyunu ocağa. Bir yandan un helvası yapardık. Bir yandan oyun, eğlence...”(YD:38-39).

Şerbet, geçiş dönemlerinde yaygın olarak kullanılan bir içecektir. Doğum aşamasında lohusanın güçlenmesi adına lohusa şerbeti hazırlanırken evlilikte ise yeni ev açıldığında evli çifte şerbet içirilir:

Ocakta kaynayan sudan pekmez şerbeti ezip Hacer’in başucuna koydu (KÖY: 169).

“İçin bakım” dedi. Dualı şerbet. Evinizin tadı şerbet gibi tatlı olsun” (KÖY: 145).

Önemli gün ve törenlerde, kutlamalarda içki içilmesi (rakı) yaygındır. Sarı Traktör romanının baş kahramanı Arif’in “*Şu harmanları baş edelim sana bir de rakı içireceğim*” şeklindeki vaadine Yakub’un Ali’nin yanıtı şöyledir: “*Senin düğünde içelim.*” (ST: 16). “*Bıldır içmedin mi Ahmet Ağa’nın oğlunun düğünde?*” (ST: 116).

“Yaşa abi. Ben de sana bir rakı içiririm valla” (ST: 174).

Harmanları kaldırdıktan sonra köylüler içkili eğlenceye giderler. Roman kahramanlarından Reşat Ağa sebebini şöyle açıklar “*Harmanları kaldırdınız, çalışmaktan ananız ağladı. Şöyle bir dinlenin gayri ha!...*” (ST: 16). Köylüler için bu

özel günde içecek bellidir. Yiyecek ise kazan kebabıdır. Güne yapılacak hazırlığı Hasan Efendi katılacaklara açıklar. “Kuzu götüreceğiz. Bostanlardan kavun karpuz koparız. Burada ben meyve de ayırdım. Biraz da patlıcan, domates falan... Bizim Reşat Usta iyi kazan kebabı yaparmış.” (ST: 114).

3.8.10.4. Mutfak Araç ve Gereçleri, Kullanılışları

Mutfak araç gereçleri, yemeğın yapımından sofrada sunumuna kadar ki süreçte kullanılan ahşaptan, camdan, topraktan veya çeşitli madenlerden üretilip bin bir motiflerle bezenen eşyalardır. Halk mutfağında kazan, tencere, tabak, çanak, leğen gibi yiyecek içeceklerin konulduğu eşyalar genel olarak “kap-kacak” olarak nitelendirilir:

Yerde kara bir tencereyle, bir iki kap kacak vardı. (EO: 171).

Beyaz boyalı dolapların üstlerinde bir sürü kap kacak vardı (ORT: 10).

Bunun yanı sıra kaşık, çatal, bıçak, kepçe vb. diğer önemli mutfak araç gereçlerindedir. Köy yerinde kaşıkların tahtadan yapılmış olanları yaygındır. Romanlarda yer yer “koca kaşıklar” nitelendirmesi yapılarak kaşığın işçiliğı hakkında ipuçları verilmektedir:

Koca ağaçtan kaşiklarla çorbayı içmeye başladılar (DEF: 115).

Ayşe kadın ocak başına çömelmiş tahta kepçe ile et kazanı karıştırıyordu (KÖY: 32).

Küçük kızla oğlan sofraya başına oturmuşlar, ellerine birer tahta kaşık almışlar, yemeğe başlanmasını bekliyorlardı (ST: 12)

Halil siyah kemik saplı çakısını çıkarıp kavunu dilim dilim kesti (ST: 107).

Doğrulup baktı, anası, hayatın ocağına çömelmiş, saç üstünde ekmek pişiriyordu (DEF: 116).

Ekmek ve hamur geniş ve derin olacak şekilde çoğu zaman tahtadan yapılan teknelerde saklanır:

Kezban gelin koştu. Hamur teknesinde sakladığı bir top mayayı alıp getirdi (DEF: 134).

“Kalk hele, şunları ekmek teknesine koy” dedi (EO: 15).

Ocaktaki ateşleri yana çekerek ekmek teknesine uzandı (ST: 50).

Geleneksel Türk halk mutfağında yemekler yer sofrasında yenir. Sofra örtüsünün üzerine bakır veya ahşaptan yapılan düz bir tabla yerleştirilir:

“Şuraya bir sofrta tahtası indir oğul” (DEF: 91).

Tablanın üzerine ise bakırdan yapılan, yuvarlak biçimde ailedeki birey sayısına göre değişen küçük ya da büyük bir sini konulur:

Sofrayı kurdular ortaya. Çocuklar geniş sininin çevresine sıralandılar (YB: 118).

“Bakır siniye çarpan kaşıkların sesi, ağız şapırtıları duyuluyordu yalnızca” (Kİİ: 143).

Karısı kapalı sahanlar bulunan siniyi başına aldı, harmana yollandı (ST: 12).

İşlemesiz sade bakır araç gereçler günlük hayat içerisinde yoğun olarak kullanılırken işlemeli gümüş ve altın eşyalar daha çok misafirlik, nişan, düğün gibi özel günlerde kullanılır:

“Sininin üstünde ağzı kapalı iki bakır sahan vardı” (EO: 57).

Anası bakır gibi bir sini üstünde, kapalı bir iki sahanla bazlama ekmekler bulunan yemeğini getirdi (ST: 4).

Bakır bir tas içinde ayran gelmişti. Arif, “Hani bardak?” diye anasına çıkıştı (ST: 101).

Elindeki bakır kapla ağaçlardan birisine tırmandı (YB: 91).

Kuru otların üstünde bakır kaplar duruyordu (ORT: 18).

Elinde kapalı bir sahan vardı (KÖY: 106).

Eski Türkler kazan ile tenceryi birbirine karıştırırken Selçuklu Anadolu’sunda bu ayırım net bir şekilde ortaya konulmuştur (Uzunağaç, 2015: 11). Tencere, fazla derin olmayan bakır ve aliminyumdan yapılan kolay taşınabilir olması sebebiyle günlük yemek yapımında kullanılan yaygın bir araç iken tava da çok kızartmalarda kullanılan eşyadır:

Anası iç odada, ocak başına çömelmiş, tavada yağ kızartıyordu (ST: 48).

Sonra belini tuta tuta geldi, ocak başındaki tencerenin yanına çöktü (YB: 115).

Kazan, tencereye göre büyük miktarda yemekler yapılmasına imkan veren, büyüklüğü sebebiyle iki tarafından taşınabilmesi için kulpları olan bakır veya aliminyumdan yapılan büyük ve derin yemek pişirme aracıdır:

Biraz sonra ateş yanmıştı, üstüne kazan vurulmuştu (ST: 117).

Elinde ağzı kapalı bakır bir sahan tutuyordu (YB: 86).

Remzi dizine kadar sıvalı iş urbaları içinde elindeki yemek kabını tutarak bekliyordu (YB:86).

Ekmek çıkını, azık torbası, ekmek torbası vb. köylülerin hayvanları otlatmaya çıktıklarında veya tarlaya gittiklerinde yanlarında götürdükleri yiyeceklerin konulduğu eşyalardır:

Ekmek çıkınına yere serdiler (YB: 87).

Bir yandan büke gidecek azık torbasını hazırlıyorlardı (YB: 98).

Ağaca asılı azık torbasını indirdi (ST: 46).

Romanlarda ibrik, güğüm, testi olmak üzere çeşit çeşit su kapları yer almaktadır. Su kapları; ahşap, bakır, toprak olmak üzere çeşitli malzemelerden üretilmiştir:

Mutfaktaki su kabından su aldı, leğene eğilip yüzünü yıkadı (DEF: 103).

Çırak asılıp heybenin gözündeki çam güğümü çıkardı (YD: 13).

Bazıları güğümü kovayı almış çeşmeye suya gidiyordu (Kİİ: 32).

Çoban Musa ibriği kaldırıp sırtına aldı (YD: 17).

Battal gitti, toprak testiyi başına dikip su içti (EO: 171).

Dağarcık, koyunun derisi soyulduktan sonra postunun tulum şeklinde çıkarılması ile oluşan torbaya verilen addır. Un, bulgur, pirinç gibi bakliyatların muhafaza edilmesinde kullanılır:

“Yıktık başına koyunu. Bir güzel soydum. Postunu tulum çıkardım ki, belki yüzbaşı dağarcık yapar. ‘Ula bu ne?’ dedi. ‘Dağarcık yüzbaşım’ dedim. ‘Ne olacak bu?’ dedi. ‘İçine un, bulgur koyarsın yüzbaşım’ dedim (YD: 50).

“Bakır kaplardan birini alın, doldurun gelin.” (TY: 50).

3.8.10.5. Sofra Gelenek ve Görenekleri

Geleneksel Türk mutfağında yer sofrası kurmak yaygındır. Sofraya bağdaş kurularak oturulur:

Yer sofrasını çevirdiler. Bağdaş kurup oturdular (TDİ: 140).

Çıkını yere serdi. Bağdaş kurup oturdu (ST: 46).

Çocuklar yer sofrasını kuşatmışlardı (DEF: 21).

Kezban kadın bulgur tenceresini ocaktan indirdi. Ortaya yer sofrasını kurdu (Kİİ: 92).

Yemeğe besmele ile başlamak adettendir. Önce Euzu besmele çekilir, sonra yemeğe başlanır:

Gelir gelmez çöktü. “Bismillah” deyip kaşığa sarıldı. Sessizce içtiler çorbayı (DEF: 34).

“Hadi çek bismillayı da otur bakalım” (EO: 267).

Boz tarhana çorbasına ekmek doğradılar. “Hadi Bakalım bismilla...” (KÖY: 376).

Bismillah çekip yoğurtlu çorbayı kaşıklamaya başladılar (TDİ: 140).

Şaşı Rıza ile Uzun Ahmet bismillah çekti, ikisi birden ellerini uzattılar (YD: 75).

“Tamam. Hadi hoca efendi, duasını oku. Sonra başlayalım.” (TY: 67).

Toplu yenilen yemeklerde sofraların ayrı kurularak haremlik selamlık olması istenir:

“Başka sini yok muydu, karılara ayrı koysaydınız” (DEF: 65).

Ailenin büyük fertleri henüz sofraya oturmamışlarsa onlarsız başlanılmaz. Onların softaya oturması beklenir. Yemeğe öncelikle sofradaki en büyük kişinin başlaması beklenir. Sonrasında yemeğe başlanabilir:

İçerde çoluk çocuk çevirmişlerdi yer sofrasını. Ağaç kaşıklar ellerinde, kendisini bekliyorlardı (KÖY: 376).

Çocuklar yer sofrasını çevirmiş, akşam çorbasını kaşıklıyorlardı (DEF: 218).

Hasan tahta kaşığı eline almış, babasının başlamasını bekliyordu. Babası kaşığına daldırır daldırmaz da girişti (EO: 14).

Aynı kural su içerken de işletilir. Büyükten küçüğe doğru su servisi yapılır. Burada ataerkil yapıya bağlı olarak kadınların en son içtiği görülür:

Yemekten önce soğuk su içtiler arka arkaya. Önce Mahmut, sonra Selim. Sonra kadınlar (KÖY: 352).

Yer sofrasında evinin büyüklerinin belli yerleri olabilir. Oraya bir başkasının oturması uygun düşmez:

Kapının önüne eski çul serildi. Üstüne sofranın kuruldu. Herkes her günkü yerine oturdu (Kİİ: 9).

Yemekten önce içilen suyun iştahı keseceği inancı hâkimdir. Anadolu'nun bazı bölgelerinde suyun yemek bitiminden sonra içilmesi gerektiği davranışı yaygındır:

“Yemekten önce su içme ulen. Yemek yiyemezsin” (KÖY: 112).

Mutfak kültüründe yemeğe önce çorba ile başlamak yaygındır. Mideyi rahatlatacağı inancı hâkimdir:

“Pek güzel olmuş çorba. Emme tavuğa da yer kalsın biraz” (TDİ: 140).

Köy hayatında ve kırsal kesimde yemeklere ve özellikle çorbalara ekmekek doğrayarak yemek yaygındır. Burada amaç yemeğe katık yapılan ekmeğin yemeğini tadını alması ve kuru bayat gibi özelliklerini yitirmesidir:

Şükrü çoban, yemeğe ekmekek doğradı (YD: 19).

Yemeği bitirirken önündeki ya da tabağındaki bütün yemeği bitirmek esastır. Buna halk arasında yemeği “sünnetlemek” de denir. Genel de bu görev sofradaki en küçük kişiye verilir:

Hasan başını kaldırmadan çorbayı kaşıkliyordu. Dibini görmek için bakır kabı bir eliyle kavramış, ocağa doğru eğmişti. Öbür eliyle tahta kaşığı daldırıp daldırıp boşaltıyordu (EO: 15).

Boşalan tencereyi eline alıp iyice sıyırdı (VD: 19).

“Vatan Dediler” romanında erler, közlenmiş etleri çatal bıçak kullanmadan elleri ile yemeye başlarlar. Sofradakiler bu duruma şu yorumu yaparlar:

“Aldırmayın, burada böyle gider.” “Daha lezzetli oluyor.” “Atalarımız da böyle yedi” (VD: 94).

Yemek bitiminde sofradan kalkarken sofradaki kişilere afiyet olsun dilemek, sofraya sahibi için dua etmek, Allah’a şükretmek yaygın bir davranıştır. Sofra sahibine yapılan dua; ölmüşlerine, şahsına yönelik olabileceği gibi biraz daha somutlaşarak kesesine, ekonomik durumunun daha da iyi olmasına yönelik de olabilir:

Çoban Musa iki kere ağzını şaplattı. “Ya Rabbi şükür...” dedi, geri çekildi (YD: 35).

“Oh” dedi Testici Bayram. “Allah ziyade etsin” (TDİ: 140).

“Hay yaşıyasın. Ölenlerin canına değsin” (TDİ: 141).

Ev sahibinin sofrasına bereket dilediler (TDİ: 142).

“Sağ ol Ali ağa, kesene bereket.” “Allah çok versin” (VD: 209, 210).

Türklerde nimete atfedilen kutsallık yemek beğenmeme davranışının onaylanmaması, ayıplanmasına sebep olur:

“Yemek beğenmiyor şuna bak. Yabanın iti” (TDİ: 141).

Toplu yemeklerde kurulan sofralar, haremlik selamlık olduğu için ve kadınların erkek misafirlerin yanına gidemeyeceğinden erkek çocukların sofraya hizmet etmeleri esastır:

Kadir Ağanın oğulları yeğenleri hizmet ediyorlardı (TDİ: 142).

Yemek sonrası sofraya gelen leğen, ibrikle eller temizlik yapılır:

Sofrayı kaldırmışlardı. Leğen ibrikle ellerini yıkadılar (TDİ: 142).

Türk kültüründe cömertliğin bir göstergesi olarak başa gelen iyi bir durumda yakınlarına yemek ısmarlamak, karınlarını doyurmak önemli bir toplumsal davranıştır:

“Gelin hele acıktık” dedi Osman. “Şurdan size birer köfte yedireyim şerefine. Emme başkasına demek yok ha” (DEF: 51).

Ölmüşlerin canı için su istemek, su getirmek mutfak kültürümüzün bir diğer unsurudur. Su getiren, ikram eden kişiye “Ölenlerinin canına deysin” şeklinde dua edilir. Yapılan hizmetin bir ata için olduğu vurgulanarak sevabının ölen kişiye yazılması dilenir:

“Ayşta taze suyundan getir içelim kızım. Ayşe Ninenin canına...” (KÖY: 326).

3.8.10.6. Kış Hazırlığı

Türk mutfak kültüründe kış gelmeden, yaz ve sonbahar mevsimlerinde kışlık yiyeceklerin hazırlanması önemli bir uğraştır. Kışın yenilecek yiyecekler akraba ve komşuların el birliği ile kazanlarda kaynatılarak hazırlanır. “Yaz genellikle bolluk, kış ise yokluk mevsimi olarak bilinir. Bu durum insanların bol bulunan mevsimdeki dayanıksız besinleri az bulunan kış aylarında kullanmak üzere belirli teknolojileri geliştirmelerine yöneltmiştir. Kışa hazırlık genellikle kırsal kesimde yapılmakla birlikte kasabalarda ve kentlerde de bu gelenek daha az sıklıkla sürdürülmektedir” (Baysal, 1992 60). Genel olarak kış hazırlığı için biber ve yaprakların kurutulması, salça yapımı ve hoşaf kaynatılması örnek verilebilir:

“Bağ yaprağı kurutsak. Bu kış zor geçecek. Hiçbir hazırlık görmedik (KÖY: 11).

“Nasıl önayak olacaktım ben? Ulen evde yiyecek unum- bulgurum yok. Kışı nasıl geçir eceğim diye düşünüyorum” (KÖY: 35).

“Daha un öğütülecek, bulgur dövülecek. İş çok...” (KÖY: 225).

Daha kışlık odun çekecekti (KÖY: 149).

“Hem şimdi iş güç... Millet ununu öğütsün, pekmezini kaynatsın” (TDİ: 201).

Eserde köylüler pekmez kaynatarak, dibekte bulgur döverek kış hazırlığı yaparlar. Bu hazırlıklardan üzüm pekmezinin yapılışı eserde ayrıntılı olarak işlenir:

Kapının önüne oturup yıkandı. Kiledi, duruladı. Koca teknenin içinde üzümleri çiğnemeye başladı. Şirasını çıkarıp ertesi gün kaynatacaklardı. ... Üzüm döktüler, yeniden çiğnedi. Şırayı kazana boşalttılar. Kaynamaya hazırladılar (TDİ: 205).

“Merdiven başında sucuk hevenkleri gördüm Hacı Efendi.” (VD: 93).

Kışlık yağı, peyniri basardı hiç olmazsa (YD: 37).

Köy evinin duvarlarında elmalar, armutlar, sarı kavunlar asılıdır. Düşman asker bu sahne karşısında kendi kültürü ile karşılaştırma yoluna gider:

“Bizim Mora’da da böyle asarlar. Çürümeden bütün kış durur (VD: 92)

3.8.11. Halk Eğlenceleri (Oyun, Spor)

3.8.11.1. Geleneksel Halk Eğlenceleri

Romanlarda yer alan geleneksel halk eğlencelerini halk müziği, halk oyunları, ferfene geceleri ve güreş oluşturmaktadır.

3.8.11.1.1. Halk Müziği ve Müzik Aletleri

Türk halk müziği, klasik musiki yahut sanat musikisinin dışında kalan halkın ortak hafızası ve dehası sonucu oluşmuş söyleyeni belli olanlar olmakla birlikte genelde anonim müzik türüdür (Öztuna, 2000: 140). Halk müziği türlerini oluşturan bar, halay, horon, kaşık, zeybek vb. gibi oyunlar genelde davul, zurna, bağlama gibi geleneksel müzik aletleri ile icra edilir.

Talip Apaydın’ın romanlarında yer alan müzik aletleri davul, zurna, kaval ve bağlamadır. Davul zurna’nın düğün, tören açılış gibi kutlamalarda yoğun olarak çalındığı görülür:

Bir bahar günüydü, törenle temeli kazdılar. Kurbanlar kesildi. Davullar zurnalar döğüldü. Gençler halay tutup oynadılar (FİŞ: 10).

Bağlama ise daha çok türkü söylenirken kullanıldığı için acı, dert, keder sevgi gibi konulara eşlik eder:

Türkü söylemek, bağlama çalmak geliyordu içinden. O devirde adetti, gençler hep bağlama çalar, şiir söylerlerdi (FİŞ: 15).

“Kente İndi İdris” adlı romanda davul ile zurnanın uyumu vurgulanır. Bir halk oyunu olan halay, davul ve zurnanın eşliğinde oynanır. Davul ve zurnanın temposuna göre halay figürleri de hızlı ya da yavaş şekilde sergilenir. Davul ve zurnanın uzun havaya başlaması ile oyuncular dinlenmek için fırsat bulurlar:

Davulun sesi azaldı, zurna yavaşladı. ... Davul zurna bir uzun hava çalıyordu. ... Belediyenin önünde davullar, zurnalar çalıyordu. Gençler halay çekiyorlardı. ... Davul zurna daha coşkun çaldı. Halay çekenler daha uzun oynadılar (Kİİ: 202 - 228).

“Toz Duman İçinde” adlı romanda da davul ve zurnanın karşılama, uğurlama gibi kutlama törenlerinde kullanılmasına yer verilmiştir:

Şehrin ortasında hala davul zurna çalıyordu (TDİ: 346).

Kaval, bir müzik aleti olarak daha çok türkü, uzun hava, ilahi gibi dertli ve mistik bir ezgi eşliğinde çalınır. “Yanık hava” olarak nitelendirilebileceğimiz göç, gurbet, ayrılık gibi konularda yazılmış türküler kaval halk çalgısıyla icra edilir. Yaşanan duygu yoğunluğuna bağlı olarak ezgide kullanılan nota geçişleriyle ses tonu derin bir nitelik kazanır:

Yukardan Şükrü Çoban'ın kavalı duyuluyordu. Yanık bir hava tutturmıştu bugün. Titrete titrete çalıyordu (YD: 38).

“Yoz Davar” romanı kahramanlarından Çoban Musa, Şükrü Çoban özelinde kaval çalan kişilerle ilgili şu değerlendirmeleri yapar:

“En iyisi bu içlerinde” dedi. “Böyle kaval çalan adam kötü olmaz. Hep kötülükleri üfler atar dışarı. Güzel çalıyor doğrusu.” (YD: 38).

Yine Çoban Musa, kavalın dinleyici üzerindeki etkisini, sanatçının gözünü yumarak yoğunlaşmasıyla “dağı taşı eritir” şeklinde mübalağa sanatını kullanarak aktarır:

“Bizim köylü Hot Ali de böyle çalar. Uzun kırma kavalını ağzına alıp da, gözlerini yumdu muydu, dağı taşı eritir” (YD: 38).

Aynı eserde son olarak çalınan havanın (gelin karşılama) adı belirtilir. Ayrıca Şükrü Çoban’ın kaval çalarken ne kadar yoğunlaştığını vurgulayacak şekilde yüzündeki kendini vermişlik ifadesine değinilir:

Şükrü Çoban’ın hiçbir şeyden haberi yoktu. Arkasını ağaca dayamış gözlerini yummuş, “gelin karşılama” havasını çalıyordu. Yüzünde bir kendini vermişlik vardı (YD: 40).

Kavalın daha çok “yanık” havalarda kullanılması sebebiyle bu halk çalgısına hareketli bir halk oyununun eşlik etmesi yaygın değildir. “Vatan Dediler” ve “Yoz Davar” adlı romanlarda bu yaygın anlayışa istisna sayılabilecek kullanımlar vardır:

Resul’ün kavalına uyup oynadılar (VD: 96).

Sonra kaval, bir oyun havası çalmaya başlayınca Şaşı Rıza yerinde duramadı, ayağa kalkıp bir iki döndü (YD: 14).

“Yarbükü” romanında bağlama çalınışı uzun uzun ele alınmıştır. Kamil adlı karakterin “acemice” çaldığı bağlama üzerine değerlendirmeler yapılmıştır. Bağlama ile türkünün uyumu sağlanamadığı için ses “bozuk” olarak nitelendirilmiştir:

Yalnız uzaktan, ırmağın kıyısında acemice çalınan bir bağlama sesi geliyordu. ... Birisi bağlama eşliğinde düzensiz bir türkü söylüyordu. İki ses de bozuktu ama. Üstelik birbirlerine hiç uymuyorlardı. Çocuk nereden başlıyordu, bağlama nereden... (YB: 86 - 105).

Kâmil’in saz çalacak yer bulamayışı konusunda serzenişi ise neden acemice kaldığına dair ipucu vermektedir:

Kâmil sustu. Bağlamasının üstüne eğildi. Mızrabı vurmaktan öbür elinin parmaklarıyla, nerelere basacağını bir daha prova etti. ... “Koca bükte saz çalacak yer yok be.” ... Sonra sazını omzuna vurup Yarbükü’nün bendine doğru yukarı yürüdü (YB:105).

3.8.11.1.2. Halk Oyunları

Bütün halk bilimi unsurlarında olduğu gibi halk oyunları da halkın kültürünü dolayısıyla halkın yaşam biçimini temsil eder. “İçerdiği konuları ve amaçları itibarı ile karışık bir oluşumu içeren halk oyunları, bütün aşamalarında ifade bütünlüğü yansıtan ve vurgulamak istediği kültürel formu, sanatsal olarak sunan pek çok unsur gibi, iletişimin sağlanmasında kullanılan bir kültür unsurudur” (Bali: 2017: 80).

Halk oyunları töre ve törenlerin içerisinde şekillenip gelişerek, bireylerin aidiyet duygusunu güçlendirip sosyalleşmeye katkıda bulunur (Sümbül, 1995: 5). "Birçok halk oyunumuz, şenlik unsuru olarak birtakım âdet, gelenek ve inançlara bağlı bir düzene girmiş, toplumun yaşama şartlarına göre biçim ve anlam kazanmıştır” (Ataman, 1975: 41).

“Sarı Traktör” romanında türkü eşliğinde köylünün oynadığı halk oyunları tasvir edilmiş fakat herhangi bir isme yer verilmemiştir.. Yazar, oyun hareketlerini “*eğilip bükülmek oynayıp titremek*” olarak ifade eder. Çingene İdris’in hareketlerini “*kalça*

salliyor, göbek atıyor...” (ST: 119) şeklinde betimler. İdris’in oyun konusundaki yeteneği, lakaplar bağlamında “Çingene” lakabını almasına neden olmuştur:

Yarın çalıp oynayacağız. Göbek atar gibi oynama taklidi yaptı. Oynarken eğilir bükülür Çingene İdris olarak kaldı adı. Eğilip bükülüyor türlü gösteriler yapıyordu. (ST: 114 - 118).

Çingene İdris oyun figürlerini sergilerken diğer katılımcılar İdris’i coşturmak adına tempo tutarlar. Birkaç katılımcı eşlik etmek adına İdris’in karşısına çıkarlar. Reşat Usta ise oynanan oyunun türküsünü söylemektedir. Fakat oyunun adı belirtilmediği gibi türkünün adı da eserde yer almamaktadır:

Hoppa humma Allah tempo tutuyorlardı. ... Hacı, Yakub’un Ali, İdris hep birlikte ortaya çıkıp oynamaya başladılar. ... Reşat Usta ile Hasan Efendi oyunun türküsünü söylüyorlardı (ST: 119).

“Yoz Davar” romanında da oyun figürleri belirtilmiş fakat oyunun adı yer almamıştır:

Sonra kaval, bir oyun havası çalmaya başlayınca Şaşı Rıza yerinde duramadı, ayağa kalkıp bir iki döndü. Oynayışı tuhaftı. Kollarını açmış yarı beline kadar eğilmişti (YD: 14)

Güneydoğu ve Orta Anadolu bölgelerinde oynanan halk oyunlarına genel olarak halay denir. Halay oyunlarında formlar kimi zaman düz bir dizi şeklinde oluşturulurken kimi zaman da toplu bir çember şeklinde gerçekleştirilir. Halay oyununun en önemli özelliği oyuncu sayısının en az beş olmasıdır. Halay oyunlarına davul ve zurna eşlik eder (Yücel, 2011: 5).

Talip Apaydın’ın romanlarında en yoğun şekilde işlenen halk oyunu halaydır. “Ferhat ile Şirin” adlı romanda, açılış töreninde yöre gençlerinin davul zurna eşliğinde halay çekerek kutlamaya katıldıkları yer alır:

Bir bahar günüydü, törenle temeli kazdılar. Kurbanlar kesildi. Davullar zurnalar döğüldü. Gençler halay tutup oynadılar (FİŞ: 10).

“Kente İndi İdris” adlı romanda halay, eğlence amaçlı bir halk oyunu olmasının yanı sıra bir protesto aracıdır. Roman kahramanları grev süresince becerip beceremediklerine bakmayarak coşku içerisinde halay çekerler:

Halay çekenler bazan çoğalıyor, kocaman bir halka oluyordu. Kimisi ayak uyduramıyor, iki yana sallanıp duruyordu. Ama hepsi de bir coşku içindeydi, becerene beceremeyene kimse aldırılmıyordu (Kİİ: 202).

Roman baş kahramanı İdris, grev süresince alışmış olduğu için halay figürlerini başarılı bir şekilde çıkarmaya başlar. Halaybaşı olup elindeki mendille oyunu sergiler:

Güzel oyunlar oynuyordu. Elinde mendil, gözlerini yumuyor, başını iki yana sallayarak, eğilip bükülerek coştukça coşuyordu (Kİİ: 228).

Bir Batı Anadolu oyunu olan Zeybek, yer, dil, oyun olarak sadece Anadolu’da değil Türkistan’da da yer alır. Sözcük, Divan-ı Lügat’it Türk’e göre “zağ” ve “bek” kelimelerinin birleşmesinden meydana gelmiştir. Mert, zeki, güvenilir adam anlamlarına karşılık gelir (Köksal, 2013: 152-153).

“Toz Duman İçinde” romanında gramofona ağır bir zeybek havası koyarlar ve oynayacak kişi ararlar. Mestan, zeybek oynamaya başlar:

“Yüzünü buruşturarak kollarını kaldırdı. Zorlukla oynamaya başladı” (TDİ: 109).

Romanlarda halay, zeybek halk oyunlarından sonra adı geçen diğer halk oyunları çiftetelli ve horondur. “Yoz Davar” romanında Ankara yöresinden çiftetelli oyunu yer alırken, Çoban Musa’nın hareketliliğini vurgulamak adına horon halk oyununun hızlı temposundan yararlanılmıştır:

“Oynatacağım” dedi. “Çiftetelli oynayacak” (YD: 62).

Horon oynar gibi canlıydı Musa (YD: 118).

3.8.11.1.3. Ferfene Günleri

Ferfene, Türkçe sözlükte “1. Ortaklaşa yapılan yemekli içkili toplantı. 2. Düğün ya da bayramlarda gençlerin birleşerek bir kuzu ya da koyun kesip yemeleri. 3. Çocukların ayrı ayrı evlerden malzemelerini toplayıp kırdaki yaptıkları pilav. 4. Pişmiş yumurta” şeklinde tanımlanmıştır (TDK, 2018).

“Yoz Davar” romanı mekân olarak Eskişehir’de geçmektedir. Dolayısıyla Haluk Balaban’ın Ankara Ferfene günleri için yapmış olduğu tanım bölgesel yakınlık dolayısıyla “Yoz Davar”daki kullanımı da karşılaması mümkündür. Balaban Ferfene günlerini, “Ankara’da fakir ile zenginin, zade ile avamın, makam sahibi ile sade

vatandaşın aynı sofrada, eşit miktarda her türlü masrafa katıldığı yemekli eğlencedir. Sohbet, muhabbet, saz, söz ve oyunların oynadığı birlikteliktir. Arifane sözlerin söylendiği; gelenlerin her konuda aydınlandığı; örfünü, âdetini, geçmişini öğrendiği, düşüncelerini söylendiği ortam” şeklinde tanımlar (Uygur, 2016: 480).

Romanda yer alan Ferfene günlerinde köyün delikanlılarının bir araya gelmesi, koyup kesilip yenmesi, oyunların, eğlencelerin yapılması verilen tanımlara uygunluk gösterir:

“Hele eskiden, ferfene günlerinde... Toplanırdık hep köyün delikanlısı. Vururduk koyunu ocağa. Bir yandan un helvası yapardık. Bir yandan oyun, eğlence...” (YD: 38-39).

3.8.11.1.4. Bağ Bozumu

Bağ bozumu; koç katımı, meyvelerin çiçek açması gibi halk taviminde önemli olaylardandır. Bağ bozumu, yiyeceklerini imkânları doğrultusunda kendisi hazırlayan köy halkının kutlama törenidir. Dönemsel bayramlarından olan bağ bozumu, yöreden yöreye takvimi değişmekle birlikte geleneksel uygulamalarla hasadın kutlandığı halk eğlenceleridir. Günümüzde halen özellikle Ege bölgesinde üzüm hasadında kutlanılır. “Toz Duman İçinde” romanında Mahmut, Hacer ve annesi bağ bozumu yapar. Fakat kutlama havasında değildir:

“Bağ bozuyoruz da, bir uğrayım dedim” (TDİ: 200).

3.8.11.1.5. Güreş

Güreş rakibin sırtını yere getirmenin amaçlandığı, atıcılık, binicilik, ciritle birlikte geleneksel sporlarımızdandır. Türk spor kültürünün en eski oyunlarından. Bu sporun Orta Asya'nın dışına çıkarılması ve diğer milletlere öğretilmesi Türkler ve Moğollar aracılığıyla (Gülensoy, 2011: 242). “Çin yıllıklarında bazı seyahatnamelerde, destanlarda ve saray tarihlerinde Türkler'in bu sporu savaş temrinlerinin yanı sıra bayram ve düğün şenlikleri gibi çeşitli vesilelerle de yaptıkları ve bir yiğitlik ölçüsü olarak kabul ettikleri belirtilmektedir (Özcan, 1996: 317).

Ortada iki kişi güreşiyordu herhalde (EO: 74).

“Vatan Dediler” romanında erler, ortalık güneşlik olduğu zamanlar güreş tutarlar. Güreş bir spor olarak askerleri savaşa hazır tutar:

Belden üstünü soyunup güreş tutarlar (VD: 336).

Güreş bir spor faaliyeti olmanın yanı sıra halk için hoş vakit geçirmek amacıyla boş vakitleri değerlendirme aracıdır:

Mahmut'la Mehmet güreşe tutuşmuşlardı bile. Bu ikisi çocukluktan beri birbirleriyle güreşirler, ama bir türlü yenilemezlerdi. ... Gene de boş vakit buldular mı dayanamazlar, güreşe başlardı hemen. ... Kollarını omuzlarını oynatarak, ovuşturarak güreşe hazırlandılar (YB: 107).

“Yarbükü” romanında güreş sporu hakkında bazı terimler yer alır. Bunlardan ilki cazgırlıktır. “Meydan güreşlerinde, pehlivanları halka tanıtan, güreş başlamadan dua okuyup meydana süren kişilere “cazgır”, “meydan şeyhi”, “tellal” gibi adlar verilir. Cazgır güreşe çıkan pehlivanları önüne aldıktan sonra seyircilere yüksek sesle onların adlarını, sanlarını, maharetlerini, ünlü güreş oyunlarını anlatarak tanıtır. Bundan sonra salavatlama adı verilen pehlivan duasını okur” (Artun, 2001: para. 6). “Yarbükü” romanında Kara Mahmut ile Mehmet arasındaki güreş için Aliosman Ağa cazgırlık yapar:

“Allah Allaaaaah, illallaaaaah!

İki yiğit çıkmış meydanaaaa

Allah ikisinin de işini onaraaa!

Birbirinden merdaneee

Haydi yiğitler ortaya!” (YB: 108).

Yine aynı eserde yer alan bir diğer terim “perdah atmak”tır. Perdah atmak, peşrev çekmenin çeşitli yörelerdeki diğer adıdır. “Peşrev yağlı güreşlerin başında güreş tutmadan önce pehlivanların ellerini birbirine vurarak ve oyluklarına çarparak, küçük sıçrayışlarla yaptıkları oyun ve gösterilerdir” (Altınölçek, 2010: 325).

“Bir gün baktık ‘avluda güreş var dediler’ dediler. Diyarbakırlı bir Kürt çıkmış ortaya. Izbandut gibi bir herif, anladın mı? İki adam boyu var. Soyunmuş, ortaya perdah atıyor” (YB: 112).

Güreş sporunun eğlendirici etkisini eserden yapılacak şu alıntı vurgular:

Derken bir gülüşmedir oldu. İyi eğleniyorlardı orada (YB: 108).

Güreş, Köy hayatında eğlencelik bir etkinlik olarak önemlidir. Özellikle düğün, sünnet gibi etkinliklerde güreş müsabakası yapılır. Yaş, boy, kilo açısından müsabakaya girenler köy büyükleri tarafından eşleştirilir. Köy gençleri genelde aynı yaşlılarına denk geldiği için köy içerisinde gençler arasında rekabet ortamı oluşur:

“Güreşsek ben onu mutlaka yenerim.” (YD: 25)

“Yoz Davar” romanında Çoban Musa diğer çobanlarla yapacakları kavga için çırağına tavsiyelerde bulunur. Bir güreş türü olmanın yanında güreşte bir oyun olan karakucak pozisyonunda yapması gerekeni çırağına şöyle anlatır:

“Karakucak olursanız, ısıracaksınız. Neresi gelirse gelsin, harttadanak geçireceksin dişi” (YD: 154).

3.8.11.2. Geleneksel Çocuk Oyunları

Oyun, Türkçedeki en eski sözcüklerden olup şaman törenlerindeki çeşitli öğelerle ilintilidir. Şamanın törenlerde sergilediği dans, taklit ve dramatik öğeler, tiyatro, dans ve türlü seyirlik oyunların kökenini oluşturmaktadır (And, 2016: 37).

Oyun, enerji fazlasını atmak, benzetmece içgüdüsünü doyumak, boşalma gereksinmesini karşılamak, genç yaratıkları ilerde yaşamın gerektirdiği ciddi iş ve uğraşlara hazırlamak, doğuştan bir yeteneği geliştirmek, üstün gelme ve yarışma isteğini doyumak, yitik enerjiyi tek yönlü canlılıkla, eylemle onarmak gibi işlevleri sağlar (And, 2016: 27-28).

Çocukların ilgi alanına girmesi sebebiyle çocukların oynadığı dolayısıyla yaratıcısının bizzat çocukların olduğu birtakım bedensel ve zihinsel hareketleri içeren oyunlar “çocuk oyunları” olarak adlandırılır (Çolak, 2009: 15). Apaydın’ın romanlarında tespit ettiğimiz çocuk oyunları; çomak, dokuztaş, elim sende, evcilik, sek sek, üçtaş oyunlarından oluşmaktadır.

3.8.11.2.1. Aşık

Aşık oyununun çeşitleri olmakla birlikte genel olarak küçükbaş hayvanların diz kapağında ve arka bacaklarında yer alan kemiğin çıkartılıp haşlanarak temizlendikten sonra çeşitli kurallar eşliğinde genelde erkek çocuklarının oynamış olduğu bir oyundur. Aşık oyunu mekan olarak sadece düz bir yere gereksinim duyulması ve kemiğin

temininin çok zor olmayışı sebebiyle geleneksel Türk çocuk oyunlarında çocuklar tarafından sıkça oynanan bir oyun olmuştur.

Destandan halk hikayesine geçiş eserimiz olan Dede Korkut'ta da erkek çocuklarının aşık oynadığını görmekteyiz: “Meğer sultanım, Dirse Han'ın oğlancığı üç de kabile çocuğu meydanda aşık oynuyorlardı” (Ergin, 2011: 25).

“Toz Duman İçinde” romanında aşık oyununun oynanışı hakkında bilgi verilmese de oyuna atıfta bulunulduğu içinde çalışmada yer vermeyi uygun gördük:

“Gelip bizimle aşık oynamak. Aşık oynayacağız” (TDİ: 230).

3.8.11.2.2. Çelik Çomak

Çelik çomak oyunu; en az iki kişi ile oynanan, ebenin sayışmaca ile seçildiği, “çomak” adı verilen 1 mt. boyundaki sopa ve “çelik” adı verilen 20-25 cm boyundaki çubukla oynanan, çeliğe başarılı bir şekilde vurmanın esas olduğu, sonrasında ebenin bölgesine çukurların kazılarak en büyük çukura sahip olan kişinin yenildiği çocuk oynudur (Oğuz ve Ersoy, 2007: 44).

“Ortakçılar” romanında Durmuş Dayı, Mehmet Efendi'nin oğlu için zamanın ne kadar hızlı aktığını vurgulamak adına küçükken oynadığı oyunları belirtir. Çelik çomak yöre köylerinde çocukların sıkça oynadığı bir oynudur:

“Çelikçomak oynardı şuralarda” (ORT: 22).

3.8.11.2.3. Dokuztaş

Oyun “cırtcak” olarak da bilinir (Aşçı vd., 2011: 49). En az iki kişi ile oynanır. Kimin ilk başlayacağı sayışmaca ile belirlenir. Sayışmacada kazanan taraftan başlamak suretiyle sırayla dokuz taş çizginin üstüne konur. Oyundaki amaç ise üç taşı aynı çizgiye getirmektir.

“Üç taşı aynı çizgi üzerinde sıralayan oyuncu rakip oyuncunun taşlarından istediğini alır. Oyuncu, rakibinin yan yana sıralanmış üçlü taşlarından birini alamaz. Oyunun sonunda üç talı kalan oyuncu taşlarını istediği şekilde yerleştirebilir. Oyuncu hamle yapamaz duruma geldiğinde ya da iki taşı kaldığında oyunu kaybeder” (Aşçı vd., 2011: 49).

“Yoz Davar” romanında çırak ile Samit Çoban’ın dokuz taş oynayırları aktarılır. Mekan olarak düz bir kum yüzeyini seçmişlerdir. Oyun, adından anlaşılacağı genelde taşlarla ile oynansa da coğrafyaya bağlı olarak katı kum parçaları, çöp parçaları da kullanılabilir:

Çırakla Samit çoban söğütlerin altına oturmuşlar, dokuztaş oynuyorlardı. Kumun üstüne iç içe iç çerçeve çizmişlerdi. Çırak kuru davar kığlarını almıştı, Samit da çöpleri. Karşılıklı düşününe düşününe oynuyorlardı (YD: 60).

3.8.11.2.4. Elim Sende

Açık havada grupla oynanan bir oyundur. Herhangi bir malzemeye ihtiyaç duyulmaması, fazla enerjinin boşaltımını sağlaması sebebiyle çocuklar tarafından sıkça tercih edilir. Oyun kural olarak takip edilmesi oldukça kolaydır.

“Sayışmayla ebe seçilir. Seçilen ebe diğer oyuncuları kovalamaya başlar ve eliyle dokunarak onları ebelemeye çalışır. Ebe dokunduğu oyuncuya “Elim sende.” diyerek ebeliği ona verir. Böylece ebelikten kurtulur. Yeni ebe diğer oyuncuları kovalar” (Aşçı vd., 2011: 58).

“Define” romanında “Elim Sende” oynayan köy okulundaki öğrencilerden bahsedilir. Bu oyunu köy okulu öğretmeninin öğrencilerine öğretmiş olması muhtemeldir:

Kimisi elim sende oynar, kimisi elini koynuna sokmuş düşünür (DEF: 106).

3.8.11.2.5. Evcilik

Evcilik, oyun çağındaki çocukların büyüklerinin hareketlerini taklit ederek içerisinde buldukları aile yaşamını, akrabalık, komşuluk ve genel anlamda büyüklerin ilişkilerini yaşamaya çalıştıkları oyun türüdür. Kapalı ve açık ortamda oynanabilen bu oyunda, malzeme olarak çevreden toplanılan taş, çöp, çamur vb. parçalar oyuncuların hayal gücünün yardımıyla ev, mutfak araç gereçleri vb. olarak kullanılır. Evcilik oyununda çocuklar rol – model aldıkları kişilerin rollerini sergileyerek baba, anne, teyze, kardeş olabilecekleri gibi polis, öğretmen, doktor gibi etkilendikleri ilerde olmak istedikleri meslek gruplarından kişileri de oynayabilirler. İncelediğimiz romanlardan “Kente İndi İdris”te mahalledeki çocuklar “evcilik” oynayarak komşuluk ilişkilerini taklit ederler:

Fadime, Güllü, Durdu evin önünde oynamaya başladılar. Toprağın üstüne küçük evler yapıyorlar, çöplerden ağaçlar dikiyorlardı. Benim, ev, senin ev komşu deyip söyleşiyorlardı (Kİİ: 220).

3.8.11.2.6. Sek Sek

Sek sek, açık bir alanda en az iki kişi oynanan bir oyundur. Atmak, savurmak için yassı bir taş veya tuğla parçası ve yere kutucuklar ya da daireler çizmek için tebeşir, oyunda gerekli olan malzemelerdir.

“Çizili alanların içine sırasıyla yassı bir taşı atarlar. Eğer taş çizili alanların dışına veya çizginin üzerine düşerse atma sırası diğer oyuncuya geçer. Atış başarılıysa oyuncu tek ayağı üzerinde sekerek bütün kutucuklara basar. Oyuncu beş-altı ve yedi-sekiz kutucuklarda iki ayağını yere basar. Sonra tekrar sekerek geriye dönerken taşını alıp bir sonraki bölüme geçer. Bütün boşluklara sırasıyla taşı atarak oyunu bitirir (Aşçı vd., 2011: 118).

“Emmioğlu” romanında Battal adlı baş kahramanın tam anlamıyla kurallarını takip ederek sek sek oynadığını söylemek mümkün değilse de kendi kendine çakıl taşı ile basit anlamda oyunu oynadığı söylenebilir:

Çakıl taşlarıyla kendi kendine sek sek oynayarak yürüyordu (EO: 178).

3.8.11.2.7. Üçtaş

Üçtaş oyunu “cüz”, “riz” olarak da bilinir (Aşçı vd., 2011: 146). Oyun yere çizilen bir kare içinde üçer taş ile iki kişi arasında oynanır. Kapalı veya açık bir mekânda oynanabilir.

“Oyuncular sırasıyla ellerindeki taşları birer birer yerleştirirler. Daha sonra taşlarını hareket ettirerek kendi taşlarını aynı çizgi üzerinde sıralamaya çalışırlar. Üç taşı aynı çizgi üzerinde sıralayan oyuncu oyunu kazanır (Aşçı vd., 2011: 146).

Düz bir taşa çizgi çizmişler, üçtaş oynuyorlardı (VD: 180).

3.8.11.3. Diğer Halk Eğlenceleri

Romanlarda yer alan diğer halk eğlenceleri ise kahvehane oyunları olarak nitelendirebileceğimiz kâğıt oyunları, hamam eğlenceleri ve yapılan içkili eğlencelerdir.

3.8.11.3.1. Kahvehane ve Oyunları

“Mahalle kahveleri, o mahalleliye özel yerlerdir. Mahallelinin dertleri, ortak sorunları, mahalledeki dedikodular, gelenler, gidenler, düzelmesi gereken şeyler hep orada konuşulur” (Şen, 1995: 248). Kahvehaneler hoş vakit geçirme yeri olduğu kadar yöre kişilerin sosyalleştiği mekânlardır. Halkın nabzının attığı alanlardır:

“Bir kahvehane alırsın, şöyle geniş. Ortası direkli. Verirsin kiraya. Altı kahve üstü ev” (DEF: 69).

Babası Hasan’ı kahveye mahveye göndermezdi. “Öyle yerlerde her türlü kötülüğü öğrenir, yoldan çıkar, derdi. Terbiyesi bozulur. Delikanlı dediğin gece gündüz evinde olmalı. Gitmemeli öyle kötü yerlere” (EO: 18).

Çolak Ali, Kambur Nuri, Hamza’nın Recep Ağa... Kahvenin bacası tütüyor mu, evde durmazlardı (EO: 32).

“Kahveye götürür ustalarla görüşürüm” (Kİİ: 11).

Sabahçı kahvesi daracık, karanlık bir odaydı. Göz gözü görmüyordu. Başlarını kapıya vurmamak için eğilerek girdiler. Ortada soba yanıyordu (VD: 107).

Kahvehane sosyalleşme mekânı olarak bir eğlence aracıdır. Bunun yanı sıra kahvehanede oynanan oyunlar hoşça vakit geçirmek için sıkça tercih edilmiştir. Romanlarda tesbit ettiğimiz kahvehane oyunları aşağıda sıralanmıştır:

“Akşama kadar tavli oynuyor kahvede” (ORT: 94).

“Tavli bilir misin Sefer?” dedi Macit. “Gel bir tavli oynayalım seninle” (ORT: 59).

Köylüler domino, kâğıt oynuyorlardı (EO: 17).

Kahveye birkaç kişi daha gelmişti. Yavaş yavaş kalabalıklaşıyordu içerisi. Dört beş kişi bir masayı çevirdiler, iskambil oynamaya başladılar (EO: 40).

“Bezik oynamayı bilmem ama, bunu yapmayı bilirim ben...” (ORT: 105).

“Altmışaltı oynayalım mı, altmışaltı?” diye bağırdı Mahmut? Biraz sonra Mahmut elinde eski bir gazete parçasına sarılı oyun kâğıtlarıyla döndü (YB: 128).

3.8.11.3.2. Hamam

Hamam kültürü temizlenmenin yanında yemekli, müzikli eğlence kültürünü de içerisinde barındırır. Hamamlar gündelik yaşamın merkezinde yer alarak yıkanma ihtiyacının yanı sıra iletişim, eğitim, sağlık, spor, dinlenme ve eğlence gibi amaçlarla her yaştan ve sosyal gruptan insanın bir araya geldiği mekanlar olmuşlardır (Türkan, 2009: 172). Hamam sözcüğünü “Isı, ısıcak, ısı-dam, isik, ısık, issi” gibi sözcükler de karşılamaktadır (Ögel, 1978/III: 107). Benzer şekilde, “Emmioğlu” romanında hamama gitmek “sıcağa gitmek” olarak adlandırılmıştır. Hamam kültürünü eğlence kültürüyle birleştirme geleneği erkeklere göre kadınlarda daha fazladır. Kadınlar hazırlamış oldukları yiyecekleri ve diğer malzemeleri bohçaları aracılığıyla hamama götürürler:

Mahmut Usta'nın karısıyla kızı ellerinde bohçalarıyla avlu kapısından içeri girmişlerdi. İkisi de bürgülerini açıverdiler. Yüzleri kıpkırmızı olmuştu. Battal o zaman anladı hamamdan geldiklerini (EO: 269).

Saraydan çıkınca doğruca hamama götürdüler. Bir aylık yorucu çalışmanın kırı daha üstündeydi. Bir iyice yıkayıp temizlediler. Keselerle ovdular, kokulu sabunlarla parlattılar. Tellaklar sıra ile ova ova yıkadılar (FİŞ: 34).

“Hamam bugün bir kalabalıktı bir kalabalıktı, diye lafı değıştirdi. Amanın kasabanın karısı hamama dolmuş. Yer bulana dek işimiz bitti” (EO: 270).

“Vatan Dediler” adlı romanda askerler hamama giderler. Eğlenceden çok temizlenmeye odaklanırlar:

“Sıcak suları da kıyak. Emme güzel yıkandık ha. Derilerim yüzüldü” (VD: 141).

3.8.11.3.3. İçkili Eğlenceler

Köy yaşamında harmanların kaldırıldığı zamanlar, yoğun iş temposunun sona erdiği, köylülerin biraz olsun kendilerine zaman ayırabildikleri dönemlerdir. Bu gibi dönemlerde köylüler yaşlılarıyla birlikte kalabalık kutlama sofraları oluştururlar. Kutlamalarda içki hazır bulunur. “Sarı Traktör” romanında harman kaldırıldıktan sonra şarkılı, sözlü, içkili eğlenceler gerçekleştirilir:

Reşat Usta'yla Hasan Efendi hala içiyorlardı. Böylece akşamlara kadar eğlendiler (ST:121).

“Yoz Davar” romanında Emin Bey’in büyük oğlu ev yaptırma planından ve ardından yine kutlama mahiyetinde içkili bir eğlence hazırlama planını belirtir:

“Niyetim var he. Şuraya iki göz bir ev yaptırmalı. Şişeleri de ıslamalı suyun gözüne. Ne dersin Şükrü çoban, ha?” ”İyi olur” dedi Şükrü çoban. “Biz de şenleniriz burada...” (YD: 21).

3.8.12. Halk Taşıtları

Talip Apaydın’ın eserleri köy merkezli olduğu için kullanılan taşıtlar geleneksel halk taşıtlarıdır. Halk taşıtlarının büyük bir kısmını at, eşek, katır, deve gibi binek hayvanları oluşturur. Bu binek hayvanlarına genelde tahtadan yapılan tekerlekli arabalar eklenerek yük kapasitesinin arttırımı ve yolculuğun rahatlığı amaçlanır. Günümüzde binek hayvanların yerini büyük oranda motorlu taşıtlar almıştır. Romanlarda yer alan halk taşıtları, metinlerden örnek cümleler alınarak eserlerin alfabetik sırasına göre verilmiştir:

“İstersen katırı satalım. Ama katırsız olmaz. Tütün işi, odun işi hep onunla dönüyor.” (DEF: 22).

Hep birlikte kalktılar. Eşekleri yüklemek için aşağı indiler (DEF: 35).

“Hadi Kasım, sen koş kağnyı, çabuk ol” (DEF: 141).

Arada bir at arabası, fayton geçiyordu caddeden. Ya da iki yandaki binaları sarsan horultulu bir kamyon, kurşun gibi ağır (EO: 189).

Orasını burasını karıştırıp traktörün sesini biraz azalttı (EO: 255).

“Kağny bulmadılar. Kağnylar hep kiralandı. Kağny kıtlığı var dıza” (KÖY: 12).

Körükle faytondan indiler (KÖY: 94).

Kasaba yolundan gelen kocaman tekerli traktörü gördü (KÖY: 374).

Faytondan inip boynuma sarıldı (ORT: 6).

Arif sap arabasının üstünde arkaya iyice yaslanmış, kasketini gözlerinin üstüne indirmiş uyukluyordu (ST: 1).

Arif yarı yere varmadan Yakup’un Ali’nin traktörü ile karşılaştı (ST: 5).

Kendilerinden önce yola çıkan öküzlü, atlı arabalıları birer birer geçtiler (ST: 15).

Ağır giden uzun bir marşandiz trenine benziyorlardı uzaktan (ST: 138).

“Bugün tren var mı?” diye sordu birisi. (ST: 71).

Taksi düz yolda uçar gibi gidiyordu (ST: 74).

“Harmanın yerde kalacak değil yas Hamdi” dedi Mahmut. “Benim kağnımın işi bitti kodu. Sapı onunla çekersin” (TDİ: 7).

Bir araba sesi duyuldu. Hep o tarafa baktılar. Kökezli Hacı Nuri'nin yaylısı evin köşesinden çıkmış geliyordu (TDİ: 37).

“Benim eşek bunları götüremez. Yolda kalır.” (YB: 84).

Kimisi tırmık çekiyor, kimisi alaçıklı arabalarla sap taşıyordu (YD: 145).

“Hasan Bey kamyon gönderecek. Tonunu beş liradan taşıyacaklar.” (ST: 149).

3.8.13. Halk Veterinerliği (Baytarlık)

Halkın, hayvan sağlığına doğrudan müdahale edebilecek bir uzmana ulaşma imkânı olmadığında hayvanların hastalıklarının tespiti ve iyileştirmesinde gerçekleştirdiği uygulamalar, halk veterinerliği kapsamındadır.

Orta Asya'da geniş bozkırlarda hayvancılık faaliyetleri içerisinde bulunan Türkler, hayvan sağlığının korunumu ve hayvan hastalıklarının iyileştirilmesinde zengin bir birikime sahip olmuşlardır. Anadolu kültüründe de aynı şekilde tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin yürülmesinde büyük öneme sahip hayvanlara, neredeyse hane halkından biri sayılacak derecede değer verilmiştir.

Keçi ve koyunları kan tuttuğunda kulakları kesilmesi, hayvan zehirlendiğinde karnına katran sürülmesi, kalem uyuzu hastalığına yakalanan hayvana; yağ ve katrandan oluşan karışımın yarasına uygulanması, bileği kırılan hayvanın bileğine un yumurta karışımının bez yardımı ile sürülmesi halk veterinerliği örneklerindedir (Boratav, 1994: 129).

Apaydın romanlarında halk veterinerliğine dair tek uygulama “Yoz Davar” romanında yer alır. Ağanın oğlağının bacağı kırılır. Kötürüm olan oğlağı iyileştirmek amacıyla ağa, Çoban Musa'ya ilaçlar yollar:

Adam mal canlısıydı. Sarsın diye karasakız yolluyordu boyuna, dedete suyu yolluyordu (YD: 4).

3.8.14. Halk Defineciliği

“Define, geçmiş zamanlarda kayalar, mağaralar ya da yerin altına saklanmış olan altın, gümüş, mücevher gibi değerli eşyanın geneline verilen isimdir. Bir tehlike anında, savaşta, istilada, eşkıya baskınlarında, değerli eşyalarını korumak isteyen halk ya da devlet görevlileri, tehlike geçtiğinde gelip almak ya da sonraki kuşaklara aktarmak için çeşitli işaretler ve izler bırakarak bu değerli eşyaları saklamışlardır” (Şenesen, 2016: 284). Çeşitli sebeplerle toprağında altına gizlenmiş değerli eşyaları birtakım yöntemler uygulayarak kazılar sonucunda bulmaya çalışan kişiler ise “defineci” olarak adlandırılır. Halk defineciliği ise define arama sürecinde uygulanan pratikleri, halk inanışlarını, geleneksel yöntemleri kısaca definecinin yerinin tespit edilmişinden çıkarılışına kadar bütün birikimi araştıran ve inceleyen halk bilgisinin bir alt koludur.

Definecilik folkloru ile ilgili unsurlar, başlı başına define aramayı konu edinen “Define” romanında yer alır.

Uysal, define arama yöntemlerini dokuz başlık altında gruplandırmıştır: “1. Basit, eski mezar kazanlar. 2. Eski harabeleri, höyükleri vs. kazanlar. 3. Sihirli hazinelere inanıp onların tılsımlarını bulmaya çalışanlar. 4. Rüyalarında gördükleri hazineleri arayanlar. 5. Kayalarda vs. define işaretlerinin anlamlarını çözerek define arayanlar. 6. Eski Grek ve Roma kalıntılarındaki kitabelerin şifreli define sırları olduğu inancıyla onları ebced hesabı veya harflerin taşıdığı gizli manaları çözmek için numeroloji dâhil birçok mistik yollarla çözmeye çalışanlar. 7. Bakır çubuklar, çatal şeklinde çeşitli ağaç dallarından yapılmış aletlerle yerdeki hazineleri keşfetmeye çalışanlar. 8. Modern elektronik cihazlarla yerleri tarayanlar (Buna daha ziyade şehir definecileri arasında rastlanmaktadır). 9. Cinleri toplayarak onlardan hazine sırlarını öğrenmeye çalışanlar” (1974: 425).

“Define” romanında yukarıda belirtilen yöntemlerden dördü yer alır. Seyit Ali’nin Ballıbaba tekkesi’ni kazması birinci gruptaki yöntemi, Gakçı Rüstem ve Seyit Ali’nin köyün dışındaki höyüğü kazmaları ikinci gruptaki yöntemi, Seyit Ali’nin hazineyi bulunca hazinenin yerinin sakallı bir dedenin söylediğini belirtmesi dördüncü gruptaki yöntemi, Habip’in gül çubuğunu terazilenecek şekilde parmağının ortasına koyması yedinci gruptaki yöntemi içerir.

Eserde define aramayla ilgili olarak aktarılan pek çok pratik vardır: Aynaya bakmak, rüyaya yatmak, okumak - üflemek, kitaba bakmak, kitap çevirmek, remil atmak, okunmuş gül dalı tutmak gerçekleştirilen uygulamalardandır.

Rüyaya yatma uygulamasında define arayan kişi, birtakım dualar okuyarak uykuya yatar. Şeyh, evliya, ulu bir zat ya da olağanüstü bir varlığın definenin yerini bildirmesini bekler. “Şamanın özellikle yeraltına yaptığı yolculuklarda karşımıza çıkan rüya ile definecinin rüyası arasında bir ilişki kurulabilir. Her ikisi de yeraltıyla ilişkili bir iş yapmaktadır ve yeraltı dünyası Erlik ve onun emrindeki ruhların kontrolündedir. Definecinin rüyada iletişime geçmek istediği ruhlar, yeraltı ruhlarının varyantlaşmış bir formundan ibarettir” (Yolcu ve Karakaya, 2017: 122).

“Nasıl keşfettin burayı peki? Aynaya mı baktın?” Rüyanda gördün öyleyse?” (DEF: 72).

Romanda gül dalı tutma uygulaması ayrıntılı olarak ele alınır. Gül dalının ağaçtan kesilmesi, ortadan ikiye dilinmesi, düzeltilmesi ve son olarak üzerine ayetlerin yazılması eserde aşama aşama aktarılır:

“Bakın da şuralardan yabangülü keselim, tazesinden” (DEF: 85).

Akşamdan sonra, Yirik Habip gaz lambasının ışığına eğilmiş, gül dalına özene özene yazı yazıyordu. Arap harfleriyle “Bismillahirrahmanirrahim” yazdı önce. Kopya kalemini sık sık sivriyor, sonra diliyle ıslatarak ağır ağır yazıyordu. Yarım metre uzunluğunda, ortasından ikiye dilinmiş, sonra düzeltilmiş bir çubuktu. Gül dalına ayet yazmaya başladı. Yazarken boyuna dudakları kıpırdıyordu (DEF: 86-87).

Habip gül çubuklarının birisini koynundan çıkardı. Parmağının ortasına terazilenecek şekilde koydu, uzun bir dua okudu. Parmağı yorulmuştu. Gül çubuğu titriyordu. Ama düşmedi (DEF: 95).

Remil de attı, aynaya da baktı. Gül dalına yazı da yazdı (DEF: 15).

Bir diğer uygulamada dualar okunur, üflenir. Aynaya bakılır:

Habip (elini) uzattı. Veli Hoca kalın sesiyle “Bismillaa..” diyerek başladı. Gözlerini yumuyordu okurken. Öbürleri usul usul sallanıyorlardı. Kendilerini hemen kapatmışlardı duaya. Veli Hoca bir yandan Habip’in başparmağını ovalıyordu. Arka arkaya birkaç dua okudu. Sonra Habip’in başparmak tırnağına tükürüp kopya kalemiyle

iyice boyadı. Mosmor oldu tırnak. Sonra sesini koyverdi, başka bir dua okumaya başladı. Öbürleri “Amiin...” diye cevap veriyorlardı. Veli Hoca bir parmağını zeytinyağı bardağına batırıp çıkardı. Habip’in boyalı tırnağına iri bir damla bıraktı. Geri kalanı yaladı. Sonra “Allahümme...” diyerek tekbir getirmeye başladı. ... Gözlerini yumuyorlar, kendilerini vere vere, sallana sallana okuyorlardı. Okudular okudular, birkaç kez tekrarladılar. Veli Hoca dudaklarını kımıldatarak sessiz bir dua okudu. Sonra aynaya üfledi. Zeytinyağı aktı aşağı (DEF: 91 - 94).

Define aramada okuması için iyi bir hocaya başvurmak önemlidir:

“Geçen gün ne dedi biliyon mu? ‘Samsun tarafında iyi bir hoca varmış, onu getireceğim’ dedi” (DEF: 6).

“Samsun’da namlı bir hoca varmış. Kitaba bakıp hemen buluyormuş definenin yerini.” (DEF: 23).

“Bu Arap Hoca’yı biz Sivas’tan getirdik. Çöküyor kitaba, gürül gürül okuyor. Namlı hoca, biliyon mu? Kara kaplı kitaptan her bir şeyi çıkarıyor.” (DEF: 13).

Yapılması planlanan diğer uygulamalar şu şekildedir:

“Aynaya bakalım, okunmuş gül dalıyla arayalım. Ver şu elini. Sen Müslüman bi adamsın. Ağzın dua bilir. Okuruz üfleriz. Aynaya bakarız, ha?” (DEF: 73).

“Buralarda kitap çevireceğiz arkadaş” dedi. “Okunmuş gül dalı tutacağız. Nerede ne varsa hep anlayacağız.” ... “Bana kalırsa aynaya bakalım, remil atalım” (DEF: 80).

“Önce aynaya bakalım. Okuyup üfleyelimi duamızı edelim. ... Ben de bi kupa zeytinyağı getiririm. Aha şuralardan gül dalı da keselim...” (DEF: 82).

3.9. SOSYAL DAYANIŞMA VE YARDIMLAŞMA

Köy yaşamında her bir fert yeri geldiğinde komşusuna, akrabasına yardım etmek üzere hazırdır. Bu sosyal dayanışma hali yaşamın her alanına yayılmış durumdadır. Doğum, evlenme ölüm gibi geçiş dönemlerinde bu dayanışmanın daha yoğun olarak görüldüğü söylenebilir:

Böyle günlerde köylüler sessiz bir dayanışma içinde olurlardı. Herkes elinden geleni yapardı (KÖY: 128).

Mestangili, Hacer'i, Kazım'ın Zühtü'nün karılarını unutmadı Yardım eden komşulara akrabalara da ayırdı (KÖY: 89).

Anaları uzakta bakıyor, karışmıyorlardı. Sessiz bir dayanışma içindeydiler (KÖY: 146).

“Komşuları akrabaları harmana yardım ediyorlardı (ST: 75).

“Ne yapacaksın parayı? Gideceğimiz köyler Müslüman köyü. Uğrar ekmek isteriz, atlarımıza yem saman isteriz” (TDİ: 385).

Kurtuluş Savaşı sırasında halk arasındaki dayanışma ortamı Yan Bilal'in para olmadığı için cepheye gidemeyeceklerini söylemesi ile ortaya konur.

“Ne yapacaksın parayı? Gideceğimiz köyler Müslüman köyü. Uğrar ekmek isteriz, atlarımıza yem saman isteriz” (TDİ: 385).

Beyin tarlalarını ektirirken kocası askerde kalmış kadınların tarlalarını da ektirdi. Birkaç yoksula tohumluk buğday verdi (KÖY: 94).

3.9.1. İmece

İmece topluluk işinin kar amacı gütmeyen, hep birlikte, sırayla yapılma işlemidir. Günümüzde sosyal sorumluluk olarak adlandırılabilir. Yapılacak iş, üyelerin ortak emek ortaya koyması ile tamamlanır. Cami, okul, sağlık ocağı, su yolu kazımı, yol yapımı gibi köyün ortak kullanım alanların bu şekilde yapıldığı söylenebilir:

“Köylüler” romanında imecenin ruhunu oluşturan birlik beraberlik duygusu köye öğretmen olarak atanan Galip'in şu ifadesinde vurgulanır:

“Her isteyene öğreteceğim komşular. Hem sizinle çok işlerimiz var daha. Köyümüzü birlikte düzelteceğiz” (KÖY: 378).

Yine aynı romanda cami yapımı imece yöntemiyle gerçekleştirilir:

“Camiye ne zaman başlıyorsunuz? Ben bir on lira ayırdım. Ağaçlar da duruyor, üstümüze düşeni yapacağız elbet. Hayır işinde gönüllüüz biz” (KÖY: 128).

“Toz Duman İçinde” adlı romanda, roman baş kahramanı Mahmut'un evinin söndürülmeye çalışılmasında ve tekrar yapımında imece örneği görülür:

Köylüler gittikçe çoğalan yangını söndürmek için koştular. Samanlığın damındaki ot yığını tutuşmuştu. çoluk çocuk korku içindeydi. Kimisi bakraçlarla su taşıyordu. Kimisi kazma kürek kapmış koşuyordu (TDİ: 322).

Yangını söndürme de olduğu gibi yanan evin yapılışında da bütün köylü bir ara çalışır.

“Hadi komşular, davranın. Birlikte yapacağız Mahmut’un evini. Birlikte... Önce temizleyelim. Getirin kazma kürekleri. Bizim avluda biraz ağaç var. Biraz da buluruz. İki günde yapar bitiririz., hadi...” (TDİ: 335).

Eserde “sıralaşmak” olarak geçen işgücünün ortak kullanımı, işin daha çabuk bitirilmesi ve eşzamanlı hareket etmeyi kapsar. Bu ortak harekette verim esas olduğu kadar hoşça vakit geçirme de amaçlanır. *“Sıralaşalım. Bir bize, bir size. Haydi!...” (ST: 34).* Sıralaşmak olarak adlandırılan dayanışma biçimi eserde “yarılaşmak” olarak da kullanılmıştır. *“Hiç dedi Arif. “Yarılaştık...” (ST: 36).*

“Şimdi buradan aşağı hep birlikte geverleri ayarlayarak gidelim.” (YB:77).

3.9.2. Komşuluk

İnsan sosyal bir varlık olmasından dolayı sürekli olarak çevresiyle etkileşim halindedir. Bu etkileşim, kişinin evininin ve işinin bulunduğu sosyal çevrelerde daha yoğundur. Kişinin evini ve işini kurmuş olduğu mekânın yakın çevresinde yer alan konumlardaki diğer bireyler “komşu” olarak adlandırılır.

“Türk toplum hayatında yeri, unsurları, işlevi ve ortaya çıkardığı neticeleri bakımından önemli yere sahip olan komşuluk, günlük hayatın vazgeçilmez bir toplumsal yaşam alanı ve olgusudur” (Gündüz ve Yıldız, 2008: 124). Komşuluk ise iki bireyin karşılıklı etkileşim ile örf ve adetler kapsamında komşu olma halidir. Nihat Nirun, komşuluk durumunu “manevi kuvvet merkezi” olarak niteler. “Sosyal dinamik bünye bütünlüğü içinde her komşuluk grubu, ayrı bir manevî kuvvet merkezidir. Bir muhitte, bir köyde ya da şehirde ne kadar komşuluk grubu var ise, o kadar çok ‘manevî kuvvet merkezi’ var demektir” (Nirun, 1991: 176-177).

“Sosyal hayatın ayrılmaz bir parçasını teşkil eden komşuluk ilişkisini dini ahlaki ve hukuki nitelikte bir dizi hak ve yükümlülük doğurur” (Çağrı ve Şafak, 2002: 158). Komşuluk ilişkileri rastlantısal davranışlardan oluşmaktan ziyade örf adetlerle

desteklenen sıkı kurallar etrafında şekillenir. Apaydın romanlarında köy hayatını aktarırken komşu yükümlülüklerine değinir. Komşuluk ilişkisinde, komşunun sıkıntılı zamanlarında dayanışma sergilenir. Köy yaşamında var olan komşuluk müessesesinin maddi – manevi yardımlaşmadan beslendiği söylenebilir. Köy gibi sosyal ilişkilerin yoğun olduğu sosyal yapıda yükümlülüklerin yerine getirilmesi bu sosyal dayanışma kurumu için hayati niteliktedir.

“Köylüler” romanında cenaze olan evde yemek yapılamayacağı düşünüldüğü için komşular cenaze evine yemek taşırlar:

Hacer elinde boş siniyle sokaktan geliyordu. “Haceligile yemek götürdüm” (KÖY: 372).

Cenaze gibi hastalık da komşuya yardıma gidilmesini gerektiren bir durumdur:

Anasını yolladı. Kendisi de komşulara gitti koşarak (DEF: 275).

Define ararken kayanın altında kalarak sakat kalan Modul Osman’a köylüler, teselli vermek adına geçmiş olsuna giderler, onu yalnız bırakmazlar. Manevi desteğin yanı sıra maddi destekte de bulunurlar. Samimi bir komşuluk örneği göstererek Modul Osman’ın evine kışlık odun taşırlar:

Köylüler birkaç gün Modul Osman’ı hiç yalnız bırakmadılar. Küme küme, “geçmiş olsun”a geldiler. Hatta bir iki yük odun bırakanlar oldu (DEF: 375).

Komşunun yükümlülükleri sadece cenaze, hastalık gibi dert ve sıkıntılarda komşunun yanında olmakla sınırlı değildir. Kötü günlerde olduğu gibi iyi günlerde de komşunun yanında olarak sevincine ortak olmak gerekir. “Kente İndi İdris” adlı romanda, İdris gecekonduğunu tamamladığında komşular ev görmeye gelirler. Halk arasında “ev görmek” olarak adlandırılan bu gelenekte evin ufak bir ihtiyacı da komşular tarafından giderilmiş olur.

“Komşuluğa hemen her yaşta, her mekânda ve zamanda ihtiyaç duyulduğu gibi, toplum içinde en çok kadınların ve çocukların muhtaç olduğuna yönelik bir izlenim söz konusudur” (Gündüz ve Yıldız, 2008: 124). İdris’in yaptığı evi görmeye öncelikle kadınların gelmesi bu durumu örnekler niteliktedir:

“Komşu kadınlar geldi” dedi. “Siz şöyle dışarda gezinin biraz” (Kİİ: 68).

Yine aynı eserde çocukların oynadıkları “evcilik” oyununda komşular arasında dayanışma örneği vurgulanır:

“Ben bugün temizliğe gideceğim Asiye” dedi Fadime. “Çocuklara bakarol oh gülüm” ... “Biraz tuz verin mi komşu, yimek pişirecem” (Kİİ: 220).

Sevinçte kederde komşunun yanında olmak, komşuluğun manevi yanını vurgular niteliktedir. Bunun yanı sıra romanlarda komşuluğun maddi yanının da işlendiğini görmekteyiz. Komşuluk ilişkilerinde çıkar beklemeden komşuya yardım esastır. “Sarı Traktör” romanında “sıralaşmak” olarak geçen işleyişte sırası gelenin ihtiyacı görülür:

“Evet” dedi Haydar. Şimdi rahatlamıştı nedense. “Komşu komşunun işini görür değil mi ya? Senin bana işin düşerse, ben de onu yaparım” (YB: 101).

Aynı şekilde “Kente İndi İdris” adlı romanda İdris’in gecekondusunun tuvaleti komşusu Nuri’nin yardımıyla kısa sürede yapılır:

Biri kazdı, diğeri pakladı. Bele kadar yuvarlak bir çukur indiler. Yardımlaşınca iş kolay yürüyordu (Kİİ: 147).

“Toz Duman İçinde” adlı romanda; roman baş kahramanı Mahmut Hamdi’nin harmanını kaldırması için kağınısını ödünç verir.

“Harmanın yerde kalacak değil ya Hamdi” dedi Mahmut. “Benim kağınımın işi bitti kodu. Sapı onunla çekersin” (TDİ: 7).

“Vatan Dediler” romanında cepheye savaşa giden Mahmut, annesini köyde bıraktığı için endişelenmemektedir. Çünkü komşuların maddi manevi destek göstereceklerini bilmektedir:

“Anam köyde, iyi kötü komşu içinde. Murat’la Hacer...” (VD: 69).

“Anamı Nazife Bacıya emanet ettim. Nazife Bacıyı da anama” (VD: 231).

Köy yaşamında komşuluk ilişkilerinin ne derece yoğun olduğuna dair tespitleri daha önce ele almıştık. “Yarbükü” romanında Haydar’ın hapisten çıkışı köylüler arasında sevinçle karşılanır. Bir komşu daha kazanmış olmanın mutluluğu vurgulanır:

“Gelişine hep sevindik valla. Bir komşu daha kazandık şurada, değil mi ya?” (YB: 83).

“Yarbükü” romanında ise komşuluk ilişkisi içerisinde olan Haydar ile Remzi karakterlerinin kurmuş oldukları yakın ilişki vurgulanır:

“Ula sen ne kadar seviyorsun bu Haydar’ı” dedi Kara Mahmut. “Yediğiniz içtiğiniz ayrı gitmiyor be.” “Ne edelim” dedi Remzi. “Komşuyuz”(YB: 100).

“Yoz Davar” romanında komşuluk ilişkilerinin nasıl olması gerektiğiyle ilgili tespit bulunur:

Köpekler de gelen geçen yolcuya salıyormuş. Komşuluk böyle olmazmış (YD: 28).

Selamlaşma toplumun her kesiminde bireyler arasında bağı kuvvetlendirmesi açısından önemlidir. Komşuluk ilişkilerinde ise yeri ayrıdır.

“Komşulara hep selam söyle” dedi babası (ST: 87).

“Veririz Tanrı selamını” dedi. “Bir yerimiz eksilmez ya?” (TY: 7).

“Vatan Dediler” romanında İbrahim Bey, Haceli ve Mahmut’a zor durumlarından dolayı yiyecek yardımı yapar. Bunun yanı sıra para yardımı yapmayı da teklif eder:

“Haceli, şuradan üzüm indir getir yavrurum, karnınızı doyurun. Paranız yoksa para vereyim” (VD: 360).

Komşunun iyiliğini istemek, komşuya hayır dualarda bulunmak komşuluk ilişkisi içerisinde sıkça görülen düşünce ve davranış şekilleridir:

“Bakarız, münasip komşular arzu ederlerse götürürüm. Maksat komşuların işi olsun. Şu Yapılı köyünün bayırlarında debelenip duracaklarına gelsinler de çeltik kaldırsınlar. Benimkisi onlara bir iyilik işte” (EO: 50).

“Allah cümle konu komşuya nasip etsin” (Kİİ: 9).

Komşularla ilişkilerin bozulması ise köy yaşamında en son istenecek şeydir:

“Kendisi için komşularla kötü olmamı istiyor da ona kızıyorum” (YB: 129).

3.9.3. Akrabalık

Asırların şekillendirdiği gelenek ile Türk ailesi, çekirdek yapıya sahip olmasına karşın akrabalık bağları güçlü, bu bağları şekillendiren kültür ise oldukça zengindir. Dünya milletleri içerisinde en gelişmiş aile terminolojisine sahip ulustur (Ergun, 2010: 276). Aile terminolojisinin bir yönünü oluşturan akrabalık adlandırmaları incelediğimiz

romanlarda oldukça çeşitli ve zengindir. Akrabalık kurumunun gereklerini ise romanlarda yer alan bir diğer unsurdur. Dara düşüldüğü zaman yardıma koşma, hısmının müşkülünü çözme noktasında “Sarı Traktör” romanından şu örneği verebiliriz:

Komşuları akrabaları harmana yardım ediyorlardı (ST: 75).

“Define” adlı romanda ise tartışmalar kavgalar olsa da akrabanın yerini hiçbir şeyin tutmayacağına değinilir:

Kel Hamit karı tarafından hısmı olurdu. Bir alacak yüzünden araları açtı, ama ne de olsa hısmıdı (DEF: 227).

Akrabalık kurumunun gereklerini yerine getirmeyenler ise romanlarda eleştirilir:

“Hep gönül koyuyorlar. ‘Sefer bize niye gelmez?’ diyorlar. Nasıl hımsın sen bilmem ki” (ORT: 8).

“Kente İndi İdris” romanında da makam mevki kazanınca akrabalık vazifesini yerine getirmeyen karakter iğnelenir:

“Hısmınmış be. Büyük adamlar hısmılarını tanımazdan gelir. Sen de böyüdüün mü yoksa?” (Kİİ: 33).

“Toz Duman İçinde” adlı romanda Mahmut ile Haceli karakterleri akrabalığın gereği olarak yakın bir ilişki içerisindedir. Romanda bu dayanışma şu şekilde yer alır:

İşi bırakıp yürüdü. Uzaktan hep izlerdi Mahmut’u. Ne yapıyor, ne ediyor, ilgilenirdi. Köyde en yakın arkadaşıydı. Ana tarafından hısm da olurlardı (TDİ: 43).

Akrabalık adlandırmaları eserde yer alan yoğun sosyal ilişkiler sebebiyle oldukça fazladır ve olay örgüsüne bağlı olarak çeşitlilik göstermektedir. Romanlarda anne, baba gibi birinci derece akraba adlandırmalarının yanı sıra anneanne, babaanne gibi ikinci derece akraba adlandırmalarına da örnekler bulunmaktadır. Bunun yanı sıra evlilik yoluyla sonradan kazanılan kayın akrabalığı adlandırmaları da bulunur. Eserlerde yer alan akrabalık adlandırmalarının bazıları örnek olması amacıyla eserlerin alfabetik sırasına göre aşağıda verilmiştir:

Dayısı mı olurdu onun, ağası mı kim bilir (EO: 186).

“Ula hadi kayınpeder olasınca” (DEF: 130).

“Belediye tahsildayı Kamil Efendiyi bulabilirsek, o da yardım eder öyle ya? Uzaktan hısmımız olur” (Kİİ: 8).

Karanlıkta evlere tek tek baktı. Emmisi Resul’dan, Uzun Hacı’dan...” (Kİİ: 12).

Gelirler Ayşe Hala, ivme hele (KÖY: 14).

Hüseyin Emmi uzun tesbihini çekiyor, yere bakıyordu (KÖY: 29).

“Hısmıdan ileri belledi bizi. Evden çıkmak istemiyor” (KÖY: 83).

Hilmi Bey Enişte’nin koltuğunda kim bilir kaç ortakçı, kaç çoban gül gibi geçinir gidermiş (ORT: 1).

“Peki sana niye yardım etmezler?” diye sordum. “Burak, onlardan akraba olmaz baba, sen işine bak” (ORT: 19).

“Sen benim hısmımsın ayol. Biz el miyiz ki, böyle çekiniyorsun?” (ORT: 47).

“Köyde halamgilde kalırım ya da kendi evimizde” (ORT: 106).

Bacısı Ümmü sürülmüş arpa harmanının çevresini süpürmeye çalışıyordu (ST: 3).

Nuri Ağa kayınbiraderi olan İzzet Ağa’nın oğlunu kastederek, “Kendimizde oğlan varken dışarı verilecek kızım yok” demişti (ST: 11).

“Yarın Emmingilinkilere başlayacağım” (ST: 5).

“Hoş bulduk yeğen, nasılsın bakalım?” (ST: 39).

“Hala” derdi Emine’nin anasına. ... Şimdi kayınvalidesi olacaktı ilerde (ST: 46).

“Benim Ayşe Hala, aç hele.” (TDİ: 404).

“Dur Arife dizaya mücde vereyim” (DEF: 349).

“Çuvalları nasıl doldurmuşlar emmi...” (YB: 84).

“Eskibük’teki armudun altını Kocaağa, dayımın elinden zorla aldı. (YB: 84).

“Zahmeti neymiş abla?” (YB: 87).

Kadın sustu, kızıyla bakıştılar. (YB: 88).

“Tekkeye git bacım, hiç durma. Köse Hoca’ya git.” (YB: 93).

“Ağam askere mi gidiyordu, neydi?” (YB: 114).

Anası ne yapıyordu acaba? Bacıları... (YD: 25).

3.10. MESLEKLER VE ZANAATLAR

Meslek sözcüğü Güncel Türkçe Sözlük'te "Belli bir eğitim ile kazanılan sistemli bilgi ve becerilere dayalı, insanlara yararlı mal üretmek, hizmet vermek ve karşılığında para kazanmak için yapılan, kuralları belirlenmiş iş" olarak tanımlanmıştır (TDK, 2018). Romanlarda tespit edilen meslekler; usta-çırak ilişkisi içerisinde, kural ve törensel uygulamalara bağlı olarak gelişen geleneksel uğraşlardır. Gelenek içerisinde varlığını sürdüren halk zanaatları, toplumun ekonomik durumundan gelişmişlik düzeyine, estetik anlayışından sanatsal birikimine birçok veriyi sunar.

Apaydın'ın romanları, meslek çeşitliliğinin fazla olması ile dikkat çekerken meslekî eğitimin gerekliliği ve meslek edinmenin önemi romanlarında sık sık işlenen bir konu olmuştur:

"Ortakçılar" adlı romanda Sefer, köy enstitülerinde eğitim alıp geldiğinde akrabaları eğitiminin ne üzerine olduğunu sorarlar. "*Birer zanaat öğretiyorlar*" dedim. "*Köy öğretmeni olacağımız için köylü hayata yabancı olmayalım istiyorlar*" (ORT: 101). Sefer enstitüde gösterilen zanaatları şu şekilde sıralar: "*Yapıcılık, marangozluk, demircilik*" (ORT: 101).

Apaydın eserlerinde kahraman karakterlerini geleneksel zanaatlara yatkın bir şekilde kurgular. Eser kahramanlarını bu kadar başarılı kurgulamasında bu zanaatları köy enstitülerinde görmüş olmasının payı yüksektir. Marangozluk, demircilik, duvarcılık eğitimini aldığı başlıca zanaatlardır. "Kente İndi İdris" adlı romanda ustalık, işçilik arasındaki ayrım roman kahramanı İdris'in iş aradığı süre boyunca net bir şekilde çizilir. "*Onu sen bileceksin hemşerim. Gözün neye kesiyor? Ustalık falan var mı? Biraz?*" "*Yok nerden olsun?*" "*O zaman kara iş yapacaksın*" (Kİİ: 21).

"Köylüler" adlı eserde, "Kente İndi İdris" adlı romanda olduğu gibi bir sanata sahip olmanın faydalarından bahsedilir:

"*Senin gene sanatın var*" dedi Haceli. "*Gündüz çalışırsın, gece evine gidersin. Ama biz...*" (KÖY: 105).

“Bir zanaatım olsaydı elimde. Duvarcılık, marangozluk, demircilik... .. Ama ahtım olsun, oğlanı ya okutacağım ya sanata vereceğim. Benim gibi böyle tutamaksız kalmasın ortalarda. Zor bizim işimiz” (Kİİ: 73).

Roman karakterleri sanat bilmemenin eksikliğini özellikle iş aradıkları zaman hissederler. Bunun dışında saban demiri yapımı gibi ustalık gerektiren işleri yaptırarak kişilerin köyde bulunmaması bir diğer sorundur. Mahmut sabanın boyunduruğunu onarıp eklenti yerlerine çiviler çakar. Saban demirinin ucunu eğelerken değişmesini gerektiğini düşünür:

“Ah ah... Yenilemek gerek bunları ama nerden? Usta yok ağzına tükürdüğüm (KÖY: 91).

“Vatan Dediler” adlı romanda ustalığın, zanaat erbablığının değerine vurgu yapılır. Meslek eğitiminin yetersiz olmasına bağlı olarak usta ve zanaat erbabı bölgede oldukça azdır:

“Aradığını bulamıyorsun. Usta yok, zanaat erbabı az. Onlar da alabildiğine meşgul. Doğru dürüst marangoz bile yok, eğer diyecek adam yok. Nasıl yaparsın nasıl yetiştirirsin?” (VD: 52).

Mesleklere ait araç gereçler tezin “Eşyalar” bölümünde üretim araçları kısmında belirtilmiştir. Apaydın romanlarında geniş bir yelpazede meslek çeşitliliği sunmuştur. Bu mesleklerden önemli olarak gördüklerimizi alt başlıklar halinde açıklamayı uygun gördük.

3.10.1. Alışveriş İşi (Satıcılık - İşportacılık)

Alışveriş işi yani satıcılık, romanlarda yer yer övülürken bazen de eleştirilmiştir. Testi yapıp satma işinde olan Bayram, köy imamı Ziver tarafından övülür:

“Emme bu seninki iyi canım” dedi Ziver Efendi. Karlı iş. Peygamber efendimizin zanaatına girer. Alışveriş işi, ne de olsa” (TDİ: 141).

Testici Bayram ise veresiyeden şikâyet ederek zanaatının zorluğunu vurgular:

“Öyle emme kulak asma hocam. Bizim millet bozuldu iyice. Alır, parasını vermez. Harman sonu der, atar dee gelecek yıla” (TDİ: 141).

“Kente İndi İdris” adlı romanda, eser kahramanları Nuri ve İdris aracılığıyla işçilik yüceltilirken “saticılık” mesleğine olumsuz yorumlar getirilir. Bunun üzerine gezgin satıcılık yapan Ömer Ağa tepkisini dile getirir:

“İşçinin yediği helâl da bizim yediğimiz haram mı?” (Kİİ: 185).

3.10.2. Arıcılık

Arıcılık mesleğiyle ilgili olarak arıların sevdiği bitkilere değinilir. Köy yerinde kovanların açılışı ile ilgili bilgiler verilir:

“Arınız var mı?” diye sordum. “Oralarda çok iyi arı yetiştirilir. Yonca da var hazır. Yonca çiçeğinden pek hoşlanır arı kısmı” (ORT: 74).

“Bugün kovanlardan birisini açtım ağa” demişti. “Sana biraz bal çıkardım, yiyiver şunu.” (YB: 110).

3.10.3. Ayakkabıcılık

Ayakkabıcılık zanaatı; deri kesimi, ayakkabı dikimi, yemeni onarımı, ayakkabı sayalama gibi uğraşları içine alan eski bir zanaattır. Yemeni, terlik, pabuç, mest, çizme, çarık gibi ayakkabı çeşitlerini yapan zanaat erbabları ilk olarak “köşker”; zamanla “çapulacı”, “yemenici”, “ayakkabıcı” gibi unvanlar almışlardır (Özen, 2008: 36).

Evinin duvarı dibine kurmuştu tezgâhı. Küçük bir sandığın üstünde çarık dikiyordu, eski yemenileri onarıyordu. İşine eğiliyordu yeniden. Taze derileri kesiyor, deliyor, çarık dikiyordu (KÖY: 99-100).

“Ama sen de saraçlık yapıyorsun, bunu biliyoruz” (KÖY: 125).

“Sarı Traktör” adlı eserde, geleneksel zanaatlardan ayakkabıcılık, Eskici Reşat karakteri aracılığıyla geniş bir şekilde ele alınmıştır. Ayakkabı tamirciliğine ait pek çok uygulama bu karakter aracılığıyla verilmiştir:

Şurasına bir yama vurayım. İpliğim bu sefer çok sağlam Avrupa... Altlarına da bir pençe vururum.” (ST: 40). *Sonra Reşat Usta örsü çekici toplayıp gitti* (ST: 127).

“Saraçhaneye verdiler. Orada çalıştım. Postal neyi diktik” “Öyle mi, sanat öğrendin demek?” “Eh öğrendik biraz” (KÖY: 85).

Başında bere, önünde önlük habire çalışıyordu. Ayakkabıları sayalıyordu (TDİ: 243).

Recep Usta küçük örsü kucağına almış, ayakkabıya çivi çakıyordu. ... Köseleden yuvarlak bir parça kesti, üstüne eski yazı ile 25 yazdı (TDİ: 274).

“Afyon’a giden olsa da çarıklık gön ısmarlasam” dedi. Bunlar vermeyecekler. Kendim dikeyim çarığımı (VD: 68).

3.10.4. Çeltikçilik

Sulak alanlarının birincil ekim bitkisi olan çeltik ekimi, toprak seçiciliği olmaması sebebiyle genelde akarsu boyunca geniş bir alanda yapılır. Apaydın’ın romanlarında genelde kuru tarım yer alırken “Ortakçılar” romanında çeltik ekimine yer verilir. Kurgu boyunca çeltik ekiminin zahmetine vurgu yapılarak bu zanaatın rezilliğine değinilir:

“Çeltikçilik demek tüm rezillik demek.” (ORT: 14).

Beyin oğlu Macit çeltik tarlalarının olduğu yere geldiğinde her yerin çamur olduğundan şikâyet eder. Bunun üzerine köylülerden birisi yapılan uğraşın ne kadar zahmetli olduğunu şu şekilde vurgular:

“Ne edelim bey?” dedi geriden. “Çeltikçilik zanaatı böyle işte” (ORT: 91).

3.10.5. Çobanlık

“Yoz Davar” romanı Türk edebiyatında çobanlık üzerine yazılmış ilk eserdir. Romanda ana karakter çoban olarak kurgulanmıştır. Roman boyunca bir çobanın mücadelesi işlenir. Talip Apaydın, çobanlık mesleğine “Yoz Davar” dışındaki eserlerinde de yer vermiştir:

“Köyde sığır çobanyken sakatlandım. Az daha geberiyorduk” (EO: 221).

Bir çobana rastladılar, koyunları keçileri çabukça tepenin arkasına sürüp kaçırmak istedi (KÖY: 14).

“Yoz Davar” romanının baş kahramanı olan Çoban Musa, çobanlık zanaatı hakkında şu yorumları yapar: *Amma iş ha! Anlamıyorlar çobanlık zanaatından. Ben ağa olsam, koyun başına üç veririm, keçi başına iki. İşin hakkı bu (YD: 3).*

Çobanlık zanaatında güdülen hayvanların bir başkasının sürüsüne karışmaması önemlidir. Bunun için sürüdeki hayvanlar bir bir enlenir yani işaretlenir. Çoban Musa, sanatındaki “becerikliliğini” burada da gösterek keçiyi kısa bir sürede enler:

Musa keçiyi içeri soktu. Bıçağı ile kulaklarını kesip enini düzeltti. Köşker'in nişanına uydurdu. Keçi çırpınıp duruyordu. Boğazını tutup kulaklarına bolca tütün bastı. Sonra da paçavrayla bağladı (YD: 142).

3.10.6. Duvarcılık (Yapıcılık)

Köy enstitülerinde zanaatlar birer sanat kolu olarak ele alınır. Apaydın marangozluk sanat kolunu istese de kura sonucunda inşaatçılık (duvarcılık, yapıcılık) kolu gelir. Fakat duvarcılık koluna ısınır ve bu zanaatı benimser. Bu sebeptendir ki yazar, dört farklı romanda duvarcılıkla ilgili detaylı bilgiler sunar. Duvarcılık mesleğinde tuğla kullanımı yaygınlaşmadan önce malzeme olarak taş kullanılırdı. Bu sebeple bu meslek “taş işlemeciliği” olarak da adlandırılır:

Taşçı ustası Ziver iki günde su basmaları çıktı. Sonra ipleri çekip kerpiç duvara başladı. Mahmut çamur yetiştiriyor, o örüyordu (KÖY: 141).

“Ortakçılar” romanında Köy Enstitülü bir gencin yaşadıkları anlatıldığı için roman kahramanı Servet ile Talip Apaydın arasında bir ilişki kurulabilir. Enstitüde yapıcılığın eğitimin almış olan yazar, kahraman aracılığıyla bir fırının duvarının örülmesini, sıvanmasını detaylı bir şekilde okuyucuya sunar:

Önce temeli bol suyla ıslattım. Fırının içi olacak kısmı güzelce düzelttim. Kırılmış tuğlaları değiştirdim. Sonra örmeye başladım duvarı. İyi tutsun diye içini dışını sıvadım. Mala olmadığı için ellerimle yapıyordum (ORT: 113-114).

“Vatan Dediler” adlı romanda komutan, duvarcı olarak görev yapan askerlerin el becerilerini öğrenmek ister. Her sanatta olduğu gibi duvarcılık zanaatında da el yatkınlığı önemlidir. Teğmen askerlerin ellerinin alıştığını vurgulayarak duvarın düzgün bir şekilde yükseltilebileceğini söyler (VD: 55).

Öyle de yontuyordu ki ip çekmiş, çekül tutmuş gibi dümdüz muntazam... (FİŞ: 33).

3.10.7. Dikiş – Nakış İşlemeciliği

Nakış işlemeciliği halk arasında “el işi” veya “iş işlemek” olarak da adlandırılır. Genelde bir hobi, boş zaman aktivitesi olarak düşünülür. Bunun yanı sıra ev kadınları ek kazanç elde etmek amacıyla dantel, oyalı yazma vb. gibi el işlerini pazar yerlerinde ya da mahalle aralarında satarlar. Gelinlik kızlar el becerilerini göstermek amacıyla çeyizlik bohçalarına bu gibi işleri koyarlar:

Eskilere yama yapıyordu. Yüzü bozgundu. Neyi nereye yamasın, bilemiyordu? (DEF: 203).

Anası dikiş dikiyordu (DEF: 274).

Çektikleri çizgiler, oydukları şekiller, boyadıkları resimler sanki yerlerinde duramıyor, kımıldanıp oynuyorlardı (FİŞ: 10).

“Etme oğlum, sen iyi bir nakış ustasısn. Kimse eline su dökemez” (FİŞ: 53).

Dikiş makinesi sesleri geliyordu (VD: 113).

Hacer kadın sedire oturmuş yama yapıyordu. ... Tekrar sedire oturdu, iğneyi ipliğe geçirmeye çalıştı (KÖY: 355-357)

3.10.8. İmamlık

Köylerde imam, muhtar ve öğretmenle birlikte kanaat önderlerindedir. Köyde dinî yaşamın merkezinde yer alır. Kışlık odun ve sıcak yemek ihtiyacı komşular tarafından karşılanırken ayrıca köylünün ekinlerinden de hak toplar. Bu “geçimlik” olarak da adlandırılır. “Toz Duman İçinde” romanında köylüler harman kaldırdıktan sonra imamın hak toplamaya çıkmasını beklerler ve hazırlık yaparlar:

“Bugün yarın heybesini boğazına takıp hak toplamaya gelir, hazır ol” (TDİ: 10).

İmam, hak toplamaya çıkmak yerine köylülerin getirmesini beklemektedir:

“Tınazı bitiren oldu mu Ali?” dedi. Biz de hak toplamaya çıksak bari. Kendileri getirivermez bu köylüler. Adetleri değil (TDİ: 34).

Hocalık mesleğine köyde verilen değeri göstermesi açısından Kır Ali adlı karakterin yorumu oldukça önemlidir:

“Elbet yollarım yavu, sevaptır. Hoca hakkı ödenir mi?” (TDİ: 34).

“Define” romanında da aynı şekilde “hoca hakkı” yer alır. Köylüler, hoca hakkı olarak hocaya yemeğin en iyi yerini sunarlar:

“İyi. Bizimkini ayırın, hoca hakkı. Pilavın dibinden. Etin iyi yerinden.” (DEF: 63).

3.10.9. Testicilik

Testicilik romanlarda aktarılan bir diğerk geleneksel zanaatlardandır. Kap-kacak üretimi, çanak çömlek işlemeciliğı olarak genelleyebileceğimiz zanaatta çamur karılması, kalıp dökülmesi, testilerin fırınlanarak pişirilmesi gibi işlemlere yer verilir:

“Bobadan kalma zanaat, nasıl bırakırsın? Gözümü açtım, testi gördüm. Çamur kardım, kalıp döktüm, tezgâh çevirdim. Fırın yaktım, testi pişirdim. On beş yaşımdan beri arabaya yüklenip götürdüm, köylerde kasabalarda sattım” (TDİ: 142).

3.10.10. Tütüncülük

Tütüncülük, genelde Ege bölgesinde yürütölen bir tarım koludur. Ticarî faaliyetlerde kullanılan bir çeşit sanayi bitkisi olan tütün, Apaydın’ın “Tütün Yorgunu” adlı romanda ayrıntılı olarak işlenir. Tütün tarımının ekim, çapa, kurutma gibi her aşamasının aktarıldığı eserde, genel itibariyle bu ekonomik faaliyetin zorluğu üzerinde durulur:

“Bir daha ekmeyelim kardaşım. Ben ta bildir dedim size. Bu tütün işinden zor iş yok. Fidele, ek, çapala, kır, diz, kurut...” (DEF: 144).

Ağ Osman bu mesleğinin ne kadar zor olduğunu şu sözlerle aktarır:

“Meret tütün! İflahımızı kesiyorsun... Şu duruma gelene kadar kaç damla ter yedin. Daha bitmiş değil işin. Daha dur bakalım...” (TY: 13).

3.10.11. Diğer Meslekler

Bir diğerk önemli meslek muhtarlıktır. Köy romanlarında çıkan sorunların çözümünde muhtarlara başvurulur. Muhtarlar köyde otoritenin sembolüdür. Apaydın, romanlarında muhtarları köy ağalarının tarafını tutan ve köylüyü ezen kişiler şeklinde kurgulayarak köylü-ağa çatışmasını vurgulamıştır:

“Yarın muhtara gideyim” diye düşündü. (YB: 149).

3.11. DİĞER KÜLTÜREL UNSURLAR

3.11.1. Hediyeleşme

Hediyeleşme toplum içerisinde sevgi, saygı gibi değerleri pekiştirmesi açısından oldukça önemlidir. Bütün toplumlarda kültürel bir değer olarak yer alan hediyeleşme, bir

kişinin herhangi bir karşılık beklemeden samimi duygularla belli eşyalarını değer verdiği kişiye vermesidir.

Türk toplumunda “ihsan, lutuf, inayet, hibe, bahş, bağış, behiyye, yadigâr, hürmet, bahşiş, eşantıyon, çorba parası, çay pulı” ve benzeri sözcüklerle de ifade edilen armağan ya da hediye ve dolayısıyla hediyeleşme, kültürü oluşturan bir gelenek, sosyal yaşamı meydana getiren ve ayakta tutan karmaşık bir sistem olarak kabul edilmelidir (Özdemir, 2008: 468).

Âşıklar arasında verilen hediyeler, âşıkların birbirlerine ettikleri yemini temsil eder:

“Selam söyle” dedi. “Çevreyi de hediye götür. Onu ölünceye kadar bekleyeceğim” (FİŞ: 59).

O gündün beri Sürmeli Emine’yle saklılarda konuşurdu Arif. Bazen çerez lokum filan yollardı. Ondan da mendil, çorap gelirdi (ST: 11).

Yoz Davar romanında çırak, âşık olduğu Ayşe’ye çeşitli hediyeler götürmeyi planlar. Bu tarz hediyeleşmelerin âşıklar arasındaki sevgiyi kuvvetlendirdiği eserin çeşitli yerlerinde vurgulanır:

“Genceli dükkânından bir de krem alayım Ayşe’ya” diye düşündü. ... “Aynamı ne çok beğendi? Keşke hediye etseydim ona. Dur sen, bu sefer gidince vereyim” (YD: 25)

Benzer şekilde “Sarı Traktör” romanında Ali ile Halil kasabaya gittiklerinde Ayşe ve Emine için hediye almaya karar verirler:

İpekli başörtüsü istediler. Kırmızı, yeşilli, türlü renklisi vardı. ... Bir şişe kolonya aldılar (ST: 167).

Köyden şehirdeki akrabalar ve tanıdıklara yapılan ziyaretlerde köy yiyecek ve içeceklerinin hediye olarak götürülmesi yaygındır:

Kezban usulca kalktı. Hediye olarak getirdikleri bulgurla tarhana torbalarını çıkarıp önüne koydu. “Bunları size getirdik Hasibe Abla. Çam sakızı çoban armağanı. Size göre değil emme...” (Kİİ: 52).

“Köylüleri” romanında Mahmut yeni evini bitirdiğinde Ali Efe hediye getirir. Halk arasında “ev görmek” olarak adlarından gelenekte bir kişi yeni bir ev aldığında, ev yaptığında, ya da yeni bir eve taşındığında evin bir ihtiyacı hediye şeklinde karşılanır:

“Bir de şişeli gaz lambası getirdi Ali Efe, hediye olarak” (KÖY: 142).

Hacca gidildiği zaman kutsal topraklardan hediyeler getirmek geleneksel bir uygulamadır. Zemzem, tespih, namazlık gibi hediyeler akrabalara ve komşulara getirilir:

Geçen yıl Hacı Nuri'nin Mekke'den Kadir Ağaya getirdiği tespihin imamesinde Kâbe'nin resmi vardı (TDİ: 29).

“Olmaz kumandanım, almaz. Ayıp olur. Bunlar Hacı Nuri Efendi'nin hediyesi. Para verirsiniz, kırılır” ... Hacı Nuri yüklerle hediye getirdi. Koyun tavuk yumurta, yağ, bal... (TDİ: 361 – 365).

Çolak ağa askerdeki erlere “Burada vatan için düşmanla savaşıyorsunuz” diyerek hediye olarak tütün getirir:

Ayaklarının dibindeki torbadan birer avuç tütün alıp doldurdu (VD: 326).

Heybeden badem çağlası avuçlayıp verdi. Yeyin bakalım, çam sakızı çoban armağanı” (VD: 337).

“He oğlum, yüzbaşının evine gidecek, sen götüverir misin? Hacı Nuri'nin hediyesi dersin” (KÖY: 43).

Mahmut içine yarım okka da boyalı şeker koydu (KÖY: 57).

İki hindi, bir kaz, bir tepsi baklava... “Daha olmazsa bir kısır koyun. Giderken birere sitil yoğurt, birer topak tereyağı. Köy işi. Kasabanın memur takımı bayılır böyle hediyelere” (KÖY: 176).

“Oldu olacak çöz arabayı da sen davara git. İyisinden bir kısır koyun seç. Götür Hasan Bey'e.” (ST: 152).

Kurtuluş Savaşı kazanıldığı yöre halkı birliğe şükranlarını sunmak için hediye olarak çeşit çeşit yemek gönderirler:

O akşam Eskişehir'in birçok evlerinden birliğe yemek gönderildi. Tepsilerle börekler baklavalara, sinilerle pilavlar, kızarmış kuzular, kazanlar hoşafklar... (VD: 216).

3.11.2. Misafirlik

Misafirlik kültürel unsurunun temelinde şüphesiz insana duyulan sevgi ve saygı vardır. İnsana verilen bu değerle misafir yedirilip içirilerek ağırlanır. Misafirlik, konuğun kapıda karşılanarak “buyur edilmesi” ile başlar, kişinin ekonomik gücüne bağlı olarak iyi bir şekilde ağırlanması ile gelişir ve misafirin kapıya kadar uğurlanması ile sonlandırılır.

Türk kültüründe misafir, ev sahibi tarafından en iyi şekilde ağırlanır, misafire hediyeler sunulur. Misafirin Tanrı misafiri olarak görülmesi, ev sahibine bolluk ve bereket getireceği düşüncesi Türk kültürünün bir geleneğidir (Altunbay, 2016: 367). Romanlarda da aynı şekilde karakterlerin konuksever olduğu, misafirleri “Tanrı konuğu” olarak gördüklerine değinilir:

“Hacı Nuri efendi konukseverdir” (TDİ: 360).

“Tanrı konuğu efendim” dedi. “Kim gelirse kapım açık” (KÖY: 243).

Misafirlik sırasında bazı uygulamalar eserlerde işlenmiştir. “Define” romanında misafirlik esnasında yaşça büyük iki konuk gelir. Konukların girmesiyle sağlanan sessizlik ve küçük olanların yer vermek amacıyla dışarı çıkması önemlidir:

Biraz sonra Veli Hoca’yla Yarbay Dayı geldiler. Herkes sustu. Fazlalar dışarı çıktılar. Herkes ayağa kalktı, Sonra oturdular (DEF: 141).

Bir kişiye misafir olunacağında konuk olunacak kişinin yakınlık düzeyi ayrıca önemlidir. Kişi, ev sahibine yakınlık derecesine göre konuk olduğu evde kendini rahat hissedecektir. “Kente İndi İdris” adlı romanda İdris, Ömer’in nerede konuk olduğuna dair fikir yürüttüğünde ilk aklına gelen kişi yine akrabasıdır:

Ömer nerede konuk olabilir? Herhalde halası oğlundadır, başka nerede olacak? (Kİİ: 9).

“Ortakçılar” romanında ise akrabalık misafirlik ilişkisi farklı bir boyutta ele alınır. Zafer, yaz tatili için geldiği çiftlikte teyzesinde kalmak istememektedir. Akrabası olmasına rağmen teyzelerinin yaşam tarzı ve zihin dünyasından dolayı orada rahat olamayacağını düşünür:

“Aa... Vallahi yüzüne bakmam” diyordu teyzem. “Nasıl olur kırk yılda bir evime gelmiş de misafirim olmak istemiyor, ne demekmiş o?” (ORT: 40)

Misafirlikte konuğu iyi bir şekilde ağırlamak için ikramlarda bulunmak esastır. Kahve misafire sunulan en yaygın içecektir. Misafire verilen önemin ayrıca göstergesidir:

Efe'nin hanımı kahve sundu (KÖY: 233).

Yemekten sonra teyzem bana kahve pişirtti. Bir büyük misafir ağırlar gibi davranıyordu (ORT: 51).

“Alın bakim kahvelerinizi bey gibi için. Bundan sonra benim en aziz konuklarım sizlersiniz” (TDİ: 292).

“Canım sıkılmasın diye ara sıra uğruyorum işte. Buyur, bir kahve içeriz.” (YB:74).

Ekonomik duruma bağlı olarak eserlerde çay, şerbet, ayran kullanılmıştır. Ayşe Kadın evde kahve kalmadığı zaman misafirlere şerbet ikram eder. Şerbetin kahve yerine olduğunu belirtir:

Ayşe Kadın pekmez şerbeti ezdi. Birer fincan sundu herkese (KÖY: 28).

Kadınlar çocuklar bakır kaplarla su koşturdular. Ayrarı olan ayran sundu (KÖY: 9).

Kahveden sonra misafirlikte yaygın olarak sunulan diğer bir içecek çaydır. “Define” romanında dükkân sahibi Rasim Efendi'nin konuğuna çay sunması, konuğunu iyi bir şekilde ağırlaması ve iyi bir insan olarak nitelendirilmesi için yeterlidir:

“Ben Rasim Efendi'yi severim. İyi adam. Oturttu, çay ısmarladı. Görersen...” (DEF: 51).

Hane sahipleri içeceğin yanında veya sonrasında çeşitli yiyecekler sunma ihtiyacı duyarlar. Ekonomik duruma bağlı olarak bunu gerçekleştiremediklerinde ise eksikliğini hissederler:

Kezban çay bardaklarını kaldırdı. Sunacak başka şey yoktu evde (Kİİ: 125).

Misafirlikte ikramda bulunurken odadaki yaş sıralamasına dikkat edilir. Bu uygulama misafirlik gelenek ve göreneğinin yanı sıra büyüğe saygı kültürel unsurunun dikkate alındığının göstergesidir:

“Kahveleri dağıt. Dikkat et dökme. Önce Yusuf Bey Amcana ver” (ORT: 133).

Yatıya kalınan misafirlikte konuğun her türlü ihtiyacının karşılanması hane sahibinin sorumluluğundadır. “Toz Duman İçinde” romanında konukların yemesi, içmesi ve yıkanmasına kadar örnekler bulunur:

“Leğen ibrik çıkarın! Su getirin, çabuk getiren! Konuklar yıkansınlar!” (TDİ: 90).

Misafirlikte hane sahibinin izzet ve ikramı ekonomik durumu ve şanına bağlı olarak değişir. Kökezli Nuri'nin konuğuna tavuk kestirdiğini öğrenen Kadir Ağa, kendisinin de bir ağa olarak altta kalmaması gerektiğini düşünür:

Kadir Ağanın aklı Kökezli Hacı Nuri'nin tavuk kestiğine takılmıştı. Kendisi de kestirse miydi şimdi? Yakışığı buydu öyle ya? Testici Bayram'ı konuk götürmesi gerekirdi (TDİ: 135).

“Yarbükü” romanında köy halkı, köyüne dönen Haydar'a hiçbir iş yaptırmazlar. Köyde henüz konuk olduğunu vurgularlar. Türk misafirlik geleneğinde bir kişi yeni geldiği yerde üç gün boyunca konuk sayılır. Bu süre içerisinde konuk gibi ağırılarak kendisini yoracak herhangi bir iş yaptırılmaz:

“Sen misafirsin, biz tıkalım, sen dur.” ... “Olsun olsun. Daha konukluğun bitmedi.” (YB: 74-79).

“Sarı Traktör” romanında ev sahibinin misafirden sonra kalkması kabul edilebilir bir davranış olmadığı işlenir. Konuk uyandığında ev ve mutfak işlerinin çoktan bitmiş olması gerekir:

“Kaldırın şu yatakları. Konuk uyanır neredeyse. Sobanın üstüne çaydanlığı koyun kaynasın.” (ST: 181).

Yine aynı romanda, Ali sofrada konuk olmasına rağmen yemek yemeyeceğini söyler. Annesi ise konuğun sofrada beklediğini ve böyle bir davranışın uygun olmadığını belirtir:

“Olur mu ulen? Konuk bekliyor, Hadi!” (ST: 185)

3.11.3. Saygı

Say- fiil kökünden gelen saygı, toplum içerisinde bir diğer kişiye karşı gösterilen empati, sevgi gibi değer ve duyguları içine alan davranış biçimidir. Kişinin niteliklerine göre davranış biçiminde değişiklikler görülebilir. Saygı, davranış ve sözlerle ortaya konulur.

Talip Apaydın romanlarında da bu kültürel değere önem vermiş çeşitli açılardan karakterler aracılığıyla okura sunmuştur. Özellikle büyüğe gösterilmesi gereken saygı kurgu içerisinde sık sık vurgulanmıştır. Köy odasında oturma düzeninde yaşlılara gösterilen saygı, onların ocak başına yakın oturmaları ile sembolize edilir:

Yaşlılar köy imamı ocak başına yakındılar. Öbürleri geriye doğru duvar diplerini sıralanıp oturmuşlardı (KÖY: 163).

“Toz Duman İçinde” adlı romanda Mahmut ile İmam Ziver tartışırlar. Bunun üzerine İmam Ziver yaşça büyük olmasından dolayı sessiz kaldığını ve Mahmut’un kendisiyle tartıştığı için saygısızlık yaptığını belirtir. Büyüğe saygının Kur’an-ı Kerim’de işlendiğini ve saygısızlık yapan kişinin Müslüman sayılamayacağını vurgular:

"Hiçbir şey söylemedim. Anlamazdan geldim. Hadi büyüklük bende kalsın dedim. "Önce biraz saygılı olmalı bir adam. Kitapta yeri var, büyük saygısı olmayan adam Müslüman bile sayılmaz" (TDİ: 34).

Türk halk kültüründe büyüğe saygı gösterilmesinin en tipik örneği el öpme davranışıdır. Bu adet, kendinden büyük kişinin elinin öpüldükten sonra alna götürülmesi şeklinde gerçekleştirilir:

Biraz sonra kucağında Murat koltuğunun altında bohça, geldi kaynanasının önünde diz çöktü. Uzattığı eli öptü (TDİ: 350).

Köy hayatında gençler, başı sıkıştıklarında ya da bir konuyu danışacaklarında “köyün büyükleri” olarak adlandırdıkları yaşça büyük ihtiyarlara başvururlar. Şüphesiz bu davranış, büyük kişinin aklına ve tecrübesine duyulan saygıyı gösterir.

"Sahi ya. Hep öyle dedi köyün büyükleri" (ST: 108).

"Yarın muhtara gideyim" diye düşündü. "Köyün büyüklerine anlatayım." (YB: 149).

“İhtiyarlar biraz söylendiler ama, aldırmayın, olur böyle şeyler.” (YB: 128).

3.11.4. Halklar – Dini Gruplar

Romanlar genel olarak coğrafik alan itibariyle Anadolu'nun orta ve batı kısımlarında şekillendiği için yazar, birçok farklı etnik grup temsilcilerinden romanlarda yararlanılmıştır. Etnik gruplar, olay örgüsü gelişirken romanının çeşitli aşamalarında kurguya dâhil edilerek etnisitelerin yaşam tarzları ve kültürleri yansıtılmış bu sayede geniş bir kültürel yelpaze oluşturulmuştur. Eserlerde yer alan halklar ve dini gruplar; Amerikalılar, Ermeniler, Boşnaklar, Rumlar, Kürtler, Azerbaycan Türkleri, Tatar Türkleri, Aleviler ve Yahudilerdir:

“Benim Amerikanlı Corc ahbap söyledi.” (DEF: 6).

Azerbaycan Türklerinin başbuğu – öbür deyimle Ecesi – Mümine Banu adlı bir kadındır (FİŞ: 6).

“Elbet Alevi. Bıyığından neyi anlamadın mı?” (Kİİ: 67).

Tango giysili Rum kızı gülümseyerek girdi, kırtarak selam verdi (KÖY: 159).

Rum tüccar Yorgi neşeliydi (TDİ: 341).

“Heh! Kürdün kavunlar gibi zere?” (ST: 108).

“Hele bir Kürt Hüsük var içlerinde...” (TDİ: 40).

“Kürt’müş bunlar” dedi Ali Efe. Dışardan kışkırtılmışlar (VD: 101).

Diyarbakırlı bir Kürt çıkmış ortaya. (YB: 112).

“Yarın öbür gün Yonan buraya da çıkar gelir. Hiç şakası yok” (TDİ: 101).

“O zaman şu İbrahim Bey Boşnağının da sırtını yere getirmeli” (TDİ: 155).

“Demin çarşıdan gelirken bir Tatar kızı gördüm, nedeyim size, üff...” (VD: 141).

“Bre Müslüman sana lazım olan kol kadar bir su. Niye açarsın geverini o kadar?” (YB: 135).

Yukarıda verilen halk ve dini grup adlarından bazıları küfür ve hakaret amacıyla kullanılmıştır:

“Yoz Davar” ve “Köylüler” romanlarında Çingene bir topluluk adından çok hakaret amaçlı kullanılmıştır. Çingene olmak, kimi topluluklarda hakir görülme için yeterli bir sebeptir. Boratav (1994: 33-34), Çingenelerin küçümsenen bir topluluk olmasının arkasında yatan inancı şu şekilde açıklar: “Bir inanışa göre Kâfirler İbrahim Peygamberi yakacakları zaman onu ateşe atmak için bir mancınık yaparlar; ama mancınığın ağacını bir türlü yaylandırıp fırlatamazlar İbrahim’i. O zaman kâhinleri der ki: ‘İki kardeş zina ederse mancınık işleyecektir.’ Cin adında oğlanla Gânadında kız kardeşini mancınığın ağacı altında zina ettirirler; ağaç da buna dayanamayıp doğrulur ve İbrahim’i ateşe fırlatır. İşte Çingeneler bu iki kardeşin soyundan imişler.” Çingene halkı dört farklı romanda yer alırken bunların üçünde aşâğılama amacıyla kullanılmıştır:

Kır Ağanın ne deyyusluğunu bıraktı, ne çingeneliğini (EO: 249).

“Çingene yavu!” (KÖY: 199).

“Çingene yapılı deyyus!” (YD: 13).

Binanın duvarı dibinde iki çingenenin çaldığı davul zurna ağlamaklı sesler çıkarıyordu (TDİ: 341).

“Yarbükü” romanında, bir halk adlandırması olan Yahudi yine hakaret amaçlı kullanılmıştır. Satı Kadınların köyde dükkâncılık yapan Fahri Efendi’ye epey bir borcu vardır. Satı Kadın yama yapmak amacıyla karamando almak için Fahri Efendi’nin dükkânına gitmeyi planlar. Fakat dükkâna olan borcu aklına geldiğinde Fahri Efendi’yi cimrilik, para sevgisi açısından Yahudi’ye benzetir:

“Vermez o Yahudi kılıklı herif ama bir gideyim bakalım.” (YB: 96).

“Yahudi yapılı meret seni!..” (EO: 249).

Kullanım itibariyle genel olarak romanlarda dört kez Yahudi adlandırmasına yer verilmiş, bunların ikisinde kötü anlam yüklenmiştir. “Toz Duman İçinde” adlı romanda yer alan iki Yahudi de tüccar olarak kurgulanmıştır:

Sarrağ Ohannis’in karşısında (TDİ: 242).

Yahudi bir tüccar vardı, adı Yorgi” (TDİ: 252).

Hakaret amacıyla kullanılan bir diğer topluluk adı “Yoz Davar” adlı romanda geçer. Çoban Musa, istediği şekilde hareket etmeyen tekeleri “Yezit” şeklinde küçümser

ve hakir görür. Yezit adlandırması alevilerin kendi topluluğundan olmayanları kötülemek ve küçümsemek şeklinde kullandıkları bir adlandırmadır. Bu söylemin arkasında yer alan anlatı şöyledir: “Mu’aviye bir duvar dibinde abdest bozarken erkeklik uzvunu bir akrep ısırması, ölümden kurtulması için bir kadınla yatması gerekiyor. O, neslinden kimse türemesin diye (çünkü Peygamber, torunlarını Mu’aviye neslinden birinin öldüreceğini haber vermiş) kısır bilinen bir cariyeye ile yatar. Ama cariyeye gebe kalır ve Yezid’i doğurur... - Biliyoruz ki Kızılbaşlar bütün Alevi olmayanları «Yezid», ya da «Yezid soyu» diye adlandırırlar” (Boratav, 1994: 37).

Alevi-Bektaşî geleneğinde Yezid lanetin sembolü iken Hz. Hüseyin rahmetin sembolü olmuştur. Halk arasında kötülük yapan birisine “Yezidlik yapma” şeklinde tepkide bulunulur. Yezid sözü gerçek anlamından uzaklaşarak bir küfür sözcüğü olarak kullanılır olmuştur (Altınölçek, 2009: 134-135).

“Bu yezit tekeler! Hele şu düz boynuzlu meret, şeytanın ta kendisi!” (YD: 3).

Sözlü kültürde farklı din ve mezhep gruplarını eleştiren, küçük düşüren ifadeler yaygındır. Yolda papaza rastlayanın papazdan gelecek uğursuzluğu zararsız hale sokmak elini cansız bir nesneye dokunması (Boratav, 1994: 35) şeklindedir. Gagauz Türkleri arasında bir papaza rastlanıldığında iyiliğe alamet olmadığına dair görüş vardır (Güngör ve Argunşah, 1991: 48). Bazı ifadeler de “Sonradan görme gâvurdan dönme” ya da “Gâvur inadı tutmak” (TDK: 2018) şeklinde atasözü ve deyim halindedir. Gâvur sözcüğü, Müslüman olmayan farklı dini gruptan olan anlamlarını içerir. Burada Türk olmayan anlamı da yüklenmiştir:

“Cenevizi Urumu, Müslümanı gâvuru, hepsi geçmiş buralardan.” (DEF: 16).

“Boş ver. Gâvura gideceğine Türk’e gitsin.” (DEF: 51).

3.11.5. Yurt Sevgisi

“Toz Duman İçinde”, “Vatan Dediler”, “Köylüler” adlı romanlar Kurtuluş Savaşı’nı konu edinen nehir roman niteliğindeki eserler olduğu için yurt sevgisi diğer romanlara göre daha yoğun işlenmiştir. Düşmanın yurt toprağından atılmasının her aşamasında vatana ve millete bağlılık, ulusa hizmet gibi yüce değerler sık sık dile getirilmiştir:

“Gözünü seveyim senin memleket gibi. Şuna bak cennet. Kokusu geldi burnuma. Kokusuna kurban olduğum” Köyün alt tarafına yakın, avlusuz, tek katlı evin önüne gelince Ali yıllardır düşündüğü şeyi yaptı, eğilip toprağı öptü (TDİ: 185, 186).

“Bunları düşman çizmesinden kurtardık, inşallah kendi memleketimizi de kurtaracağız” diye düşünüyordu. “Bu uğurda kanım canım feda olsun” (VD: 215).

Yurt sevgisine bağlı olarak şehitlik kavramı da yoğun olarak ele alınmıştır. “Köylüler” romanında şehitliğin derecesiyle ilgili halk arasında yaşayan bir inanca yer verilir:

Ateş yağıyordu yanımıza yöremize. Kazım birden devrildi. Aha şuradan, alnından, şehit oldu. Ruhunu Allah’a teslim etti. Alnından vurulan şehit en temiz şehittir. Hep dedik, biz de böyle şehit olabilesek (KÖY: 26).

“Define” romanında, eserin henüz başında Seyit Ali köyüne duyduğu sevgiyi, köyünün eşsiz güzelliğini ve bu açıdan cennete benzeyişini aktarır:

“Hay maşallah hay!” diye bağırdı. “Köylerin kralı!... Çok köy gördüm emme, bizim köy gibisini görmedim. Şuna bak, cennet canım. Taşı toprağı altın!” (DEF: 5).

Yine aynı eserde Modul Osman, üç ay hastanede kalmıştır. Hastane günlerinde her gün şehir ekmeğiyle sıcak yemek yemesine ve hemşire ve doktorun çok iyi davranmasına rağmen köyünü, yurdunu özlemektedir:

“Lakin köyün hasreti?... Köy başka...” (DEF: 348).

“Yarbükü” romanında Haydar uzun bir dönem cezaevinde kalmıştır. Köyüne döndüğünde kuş cıvıltıları eşliğinde aşağıya serilmiş gibi görünen yemyeşil çeltik tarlalarını gördüğünde memleket sevgisi depreşir:

“Gözünü sevdiğimin memleketi. Şuna bak şuna...” (YB: 72).

“Yoz Davar” romanında Çoban Musa bir aydır köyünden uzakta başka bir köyde çobanlık yapmaktadır. Karısının erkeksiz bir evde hangi sıkıntılar içinde evi döndürmeye çalıştığı sorusu kafasında dönmektedir. Çocukları da aklına geldiğinde insanın en iyi kendi evinde olacağı, memleket hasretinin zor olduğunu vurgular:

“Yat kalk, kendi yurdunda ol.” (YD: 57).

Bu ana başlıkların dışında değinmekte yarar gördüğümüz diğer kültürel unsur, müjde verme geleneğidir. Müjde getiren kişiye, getirilen haberin önemine göre şeker, para vb. verilir. Müjdecilik düğün alayında da yer bulan önemli bir gelenektir. Düğün alayı, gelinin baba evinden çıkartılarak yeni evine getirilmesi sırasında belli bir güzergâhta gezidirilmesidir. Gelin alayının damadın evine yaklaştığını ev sahibine ilk haber veren Kişi müjdecisi olarak hediyesini alır:

“Dur Arife dizaya mücde vereyim” (DEF: 349).

Haberi getiren çocuğa bir beş kuruşluk uzattı (KÖY: 167).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. ROMAN ÖZETLERİ VE TABLOLAR

4.1. DEFİNE

4.1.1. Roman Özeti

Görekli köyünden Seyit Ali kendisine birkaç yardımcı bularak define aramak istemektedir. Yirik Habip rüyasında bir çuval para saydığını görünce Seyit Ali'nin define arama teklifini kabul eder. Define ekibine son olarak Modul Osman katılır. Kızıltepe eteğinde kazı sırasında Modul Osman'ın ayağı kayanın altında kalır, kangren olur ve kesilir. Seyit Ali ile Yirik Habip Derindere'deki mağaraya girerler. Zehirlenme tehlikesi atlatırlar. Gakçı Rüstem, Seyit Ali'nin define arama teklifini kabul eder. Köyün dışındaki tümseği kazdıklarında altın heykel bulurlar. Ankara'ya giderek milletvekili Memduh Bey aracılığıyla satmak isterler. Memduh Bey karşılıksız çek yazarak altın heykeli İstanbul'dan yurtdışına kaçıtır. Seyit Ali ile Gakçı Rüstem, elleri boş bir şekilde köye dönerler.

Tablo 4.1. Halk Edebiyatı ve Halk Bilimi Tablosu

Halk Edebiyatı Türleri	Giyim Kuşam	Üretim Araçları	İnanışlar
Halk Hikâyesi (191)	Kasket (2)	Helke (21)	Köpeğin uğursuzluk getirmesi (256-257)
Türkü (194, 195, 196)	Başörtüsü (9)	Urgan (9)	Aynaya bakmak, remil atmak (58)
Ağıt (134, 274, 275, 346, 349)	Kara takte (61)	Kaşığı (69)	Kişiyeye bağlı uğursuzluk (175)
	Sarı (62)	Heybe, terki (14)	Olaya bağlı uğursuzluk (83)
	Büğü (235)	Kazma, kürek (100)	Evliya mezarının kutsallığı (75, 198)
	Kara lastik, yemeni (61)	Bakraç, güğüm (13)	Kutsal merkeze hasta götürülmesi (59)
	Şalvar bağı (9)	İbrik (61)	Adak (233)
	Tesbih (68, 172)	Kese (53)	Cin (1, 38, 277)
	Zincirli cep saati (207)	Tütün tabakası (68)	Hızır (32)
			Rüya (7, 74, 253, 326)
			Dua – Sure (5, 24, 87)
			Kuran Okumak (5, 33, 34)
			Cehennem (69)

Formel Sayılar	Atasözleri	Atasözleri (Devamı)	Deyimler (Devamı)
3 Sayısı (63, 114, 221, 236, 244, 251)	Acele işe şeytan karıştır (33)	Dinsizin hakkından imansız gelir (119).	Dört dön- (270).
40 Sayısı (62, 245)	Allah'ın bildiği kıldan saklanmaz (24).	Düşmez kalkmaz bir Allah (347).	Gözüne uyku girme- (260).
Sosyal Normlar	Arayan Mevîa'sını da bulur, belasını da (26)	Geçti Bor'un pazarı (sür eşeğini Niğde'ye) (323)	Kaşla göz arasında kaybol- - (253).
Adet (78, 85, 301)	Bal tutan parmağını yalar (322).	Bölgede Yaşayan Sözcükler	Kulak as- (57).
Teamül (144)	Balık baştan kokar (215).	“Umut kalacağına emek kalsın” (238).	Nal deyip miñ deme- (27).
Geçiş Dönemi Gelenek	Boşa kodum dolmadı, doluya kodum almadı (230).	Deyimler	Okkanın altına git- (24).
Göreneklere	Bir elin nesi var, iki elin sesi var (115)	Ağzından baklayı çıkar- (167).	Süt dökmüş kedi gibi (233).
Beşik (86)	Bu kadar kusur kadı kızında da bulunur (127)	Ağzından yel al- (317).	Ya herrü ya merrü (159).
Ölü suyu (116)		Anasından emdiği sütü burunundan getir- (91).	Yaş tahtaya (yere) basma- (384).
Ölünün gömülmesi (78)		Başının etini ye- (206).	Yüzüp yüzüp kuyruğuna getir- (123).
Cenaze namazı (116)		Burunun ucu sızla- (114).	
Ölünün gömülmesi (120)		Dizlerinin bağı çözül- (169).	
Ölüye okumak (94)			

Beddualar	Argo	Argo (Devamı)	Yeminler
"Yaşamayasıcalar, azdınız gene!" (222). "Paranız zikkum olsun da gözünüze dursun" (334). Dualar "Tövbe ya Rabbi, tövbe ya Rabbi... Affet ya Rabbi, yardımını esirgem ya Rabbi.." (31). "Geçmişlerin canına değsin." (52). Allah düşmanımı düşürmesin (143).	"Hey dinini..." diye sövdü arkasından." (1). "He he he... Ula aynı bubana çekmişsin sen oğlum. O da senin gibi ödeğin biriydi. Gel, yok bir şey, gell..." (2). "Ananı seveyim senin, ananı. Dul karı ananı..." (DEF: 4). "Dürzü!" diye söylendi içinden. "Döküle kalsın senin gibi husum! Yüzüne bakıyoruz da hısdım ediyoruz. Eşşek herifi" (11). "Dürzüler hep namussuz bu köyün adamı" (19). "Elinin körünü yak! Onu da mı bana soruyorsun deyyusun kızı?" (18). "Erer, ana. Her şeyi bilir bu Fadik. Sen onun bastıbacak	olduğuna bakma. Kalk kız, domuzun dölü! Kur sofrayı!" ?" (20). "Gene başladı zıbarasıca" dedi kendi kendine (32). "Deli Seyit"le aralarında bir bokluk var" (56). "Kelleye de mi göz diktin, moruk?" (63). "Ula sen evdeki sürtük ananı düşün. Hamur yuğururken hamurun üstüne düşüp uyuyan ananı. Kocamışın dölü it!..." (69). "La Muhtaar! Sen de mi vardın için içinde? Domuzun eniği!..." (134). "O mağara zehirli biliyon mu? Az daha nalları dikiyorlardı" (216).	"Tamam söz bir Allah biri!" (167). "Hem vallahi, hem billahi" (70). "Hem vallahi, hem billahi! (83). "Habip de öyle dedi. 'Onu biz yapmadık hocam' dedi. 'Onu yapan kafir oğlu kafirdir. Kuranı getirin el basarım' dedi (205). "Üçten dokuza şart olsun mu?" (73). Üçten dokuza kadar şart olsun! (83). Şu kırılar, dağlar, taşlar şahit olsun..." (83). "Nabalın boynuma olsun, faiziyle vermezsem adam değilim" (25).

Ağzlar	Ağzlar (Devamı)	Formel Söylemler	Lakaplar (Devamı)
"Anooo!... Gakköyüler geliyor la, kaçın!..." (2).	"Yarbay Dayı olduktan kelli aldanır mıyız hiç?" (284).	Allah büyüktür (63)	Gakçı Rüstem (107)
"Ula halamoğlu" dedi (11).	"Dur Arife dizaya mücde vereyim" (349).	Allah'ını seversen (5)	Kel Hüsük (125)
Bugün Öğretmen bana, 'eferim' verdi buba (17).	"Gittiler gı gittiler. Boşa çıkma" (223).	Allah'ına şükür (161)	Burun Ömer (258)
"Neydecen parayı?" (20).	"Naha âdetiniz bata. Ne eder bunlar acaba?" (301).	Allah'tan umut kesilmez (158)	Yer Adları
"Akımı çivdirdün herhalde. Mukat ol yavrum, karışmam sonra" (38).	"Vay imansız ürüzgâr vay, ne bu be?" (7).	Gözünü toprak doyursun (63)	Akdağ (13)
Boz topraklı tepenin böğrünü döndüler (58).	"Hadi büyük bi hazine bulduk, ne ederiz o zaman?" (83).	Hayırın karşın gelsin (31)	Karasivri (176)
"Naha onma emi?" (59).		Kesene bereket (52)	Kızıltepe (13-15)
"Ula Üssüyün!" diye bağırıldı karşıya (68).	Lakaplar		Bağderesi (1945)
"Sabah erkenden kazmayı küreği dallayıp tarlaya gitti" (73).	İki mezarlı Osman (346)		Çördüklü (57)
"Doğru mu bu onbaşım, allasen?" (149).	Modul Osman (1)		Dikilitaş (237)
"Anoo! Babam geldi!" diyerek koştu küçük kız (161)	Dükkâncı Celal (8)		Gakköylü (2)
	Darmalı Galip (14)		
	İbiş'in Ali (50)		
	Uluköylü Kara Ahmet (57)		
	Horoz Ahmet (69)		
	Kel Hamit'in oğlu (69)		

Yöresel Sözcükler	Halk Hekimliği	Halk Matematigi	Halk Zoolojisi
Ağdırmak (9) Zelve (141)	Ağza su damlatmak (64)	Yük (51)	Kürttan korunma yöntemi (177)
Annac (222)	Dış ağrısını dindirmesi için kolonya kullanmak (106)	Okka (24)	Kurtların yağmurlu inlerinden çıkmaması (175)
Benildemek (41)	Zehirlenmeye karşı yoğurt yemek, ayrılan içmek (203)	Halk Meteorolojisi	Hayvanların kışın tehlikeli olması (177)
Böğür (58)	Yaraya maya, hamur koymak (134)	Kuşluk güneşi (24)	Kışın tavukların yumurtlamaması (235)
Çiğir (347)	Yaraya et sarmak (134)	Kar yağması tahmini (374)	Buzağı emzirilmeden önce sütün sağılması (19)
Diza (349)	Okumak, üfleme (142, 173, 270)	Halk Botanigi	Kaçakçı atlarının geceleyin kişnememesi (167)
Dolak (252)	Halk Takvimi	Kavak ağacı (70)	Hayvanların hamlamaması için dışarı çıkartılması (249)
Husa (66)	Gün devrilmesi (54)	Zerdali ağacı (76)	Sığır sürüsü (17)
Kırçılmak (3)	Gün yükselmesi (113)	Baldıran otu (70)	Atın yedeğe alınması (49)
Kopıl (69)	Gün inmesi (58)	Madımak (57)	
Mazarrat (156)	Horozların ötmesi (138, 241)	Üzerklik otu (238)	Halk Ekonomisi
Sergen (8)	Kuşluk zamanı (264)		Takas (234)
Somya (325)		Geleneksel Çocuk Oyunları	
Tebelleş (290)		Elim sende (106)	
Yançı (14)		Kahvehane ve Oyunları	
Yuğmak (9)		Kahvehane (69)	
Yüznumara (290)			

Halk Mimarisi	Halk Mutfağı	Halk Mutfağı (Devamı)	Halk Taşıtları
Tuvaletin evin dışarısında olması (260)	Yarma Çorbası (105)	Sini (65)	Katrır (22) Eşek (35) Kağrı (141)
Ahır (10)	İşkembe Çorbası (339)	Su testisi (125)	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma
Tavanın ahşaptan yapılması (102)	Bulgur pilavı (223)	Hamur teknesi (134)	Komşuluk (275, 376)
Düz damlı kerpiç evler (286)	Kuzu eti yemeği (13-14)	Yer Sofrası (21)	Akrabalık (227)
Duvarların toprakla sıvanması (114)	Et yemeği, pilav (62)	Yemeğe besmele iş başlanması (34)	Kayınpeder (130)
Hasır iskemle (7)	Şehir ekmeği (54, 295)	Kadınların ayrı yerde yemek yemesi (65)	Dıza (349)
Sergen (8)	Bazlama ekmeği (116)	Yemek ikram etmek (51)	Meslekler ve Zanaatlar
Sandık (10)	Yağlı çörek (282)	Halk Defineçiliği	Dikiş-nakiş (203, 274)
Minder (23)	Yoğurt (203)	Rüyaya yatmak (72)	İmamlık (63)
Sarı lamba (62)	Peynir, soğan (236)	Okunmuş gül dalı tutmak (85, 86-87, 95)	Tütüncüük (144)
Lamba şisesi (52)	Ayran (36, 146)	Okumak-üfleemek (94-94)	Diğer Kültürel Unsurlar
Çınar, fener (179)	Ada çayı (287)	Aynaya bakmak (91-94)	Misafirlik (141, 56)
Teneke soba (227)	Ağaç kaşık (115)	Kitaba bakmak (23)	Halklar (6, 16, 51)
Kömür sobası (296)	Sofra tahtası (91)	Kitap çevirmek (80)	Yurt sevgisi (5, 348)
Odun sobası (330)	Su kabı (103)	Remil atmak (80)	Müjde verme geleneği (349)
	Sac (116)		

Tablo 4.2. Unsurların Sayısal Değerleri

Unsurlar	Bulunma Sayısı	Unsurlar	Bulunma Sayısı
Halk Mutfağı	25	Halk Botanığı	5
Halk İnanışları	23	Meslekler ve Zanaatlar	4
Yöresel Sözcükler	18	Sosyal Normlar	4
Ağızlar	17	Akrabalık	3
Deyimler	16	Dualar	3
Halk Mimarisi	15	Halklar-Dini Gruplar	3
Argo	13	Halk Eğlenceleri	3
Giyim Kuşam	10	Halk Taşıtları	3
Halk Edebiyatı Türleri	10	Lakaplar	3
Halk Defneciliği	9	Beddualar	2
Halk Zoolojisi	9	Halk Meteorolojisi	2
Üretim Araçları	9	Komşuluk	2
Yeminler	8	Misafirlik	2
Formel Sayılar	8	Yurt Sevgisi	2
Halk Hekimliği	8	Formel Söylemler	1
Yer Adları	7	Halk Ekonomisi	1
Geçiş Dönemi Gelenek Göreneklere	6	Müjde Verme Gelenegi	1
Halk Takvimi	6	TOPLAM	217

4.2. EMMİOĞLU

4.2.1. Roman Özeti

Romanın kahramanı Battal'dır. Olay Eskişehir'in köylerinden olan Yapılı köyünde geçmektedir. Battal, babası ölmüş olduğu için amcası Koca Osman'ın yanında kalmaktadır. Koca Osman'ın Hasan adında bir oğlu vardır ve ekonomik durumu oldukça kötüdür. Hasan ile Battal iki amca çocukları olup oldukça zıt karakterdedirler. Hasan saf, uysal ve birazca aptalca iken Battal tam tersi olarak girişken, akıllı ve kurnazdır. Battal'ın başına buyruk hareketleri evden kovulmasına sebep olur. Battal, ilk iş girişiminde kalacak yer karşılığında Hüsnü Ağa'nın kahvesinde çalışır. Odun kesiminde anlayamayınca oradan kovulur. İkincisinde Körağa'nın Bekir'in evinde tamirat işlerini yapar ve hayvanlarla ilgilenir. Samanları etrafa saçınca Bekir Ağa'nın çiftliğinden de kovulur.

O dönemde Sazlı çiftliğinde çeltikçilik yapacak olan Kır Ağa ortakçı toplamak için köye gelir. Hasan'ın eniştesinin ısrarı ile gruba Hasan da katılır. Battal köy de artık iş bulamayacağını düşünerek ortakçı olarak Kır Ağanın yanında gitmeye karar verir. Battal istenmediği ve bilet alacak parası olmadığı için ortakçı olarak gitmek yerine bir gece istasyonda kalıp kasabaya gider. Kasabada çeşitli işler deneyip hepsinden sıkılan ve para kazanamayan Battal, istasyonda tanıştığı Kebapçı Mahmut'un yardımıyla satıcılık işine girer. Simit, haşlanmış yumurta ve son olarak kebab satarak durumunu düzeltir. Bu arada Sazlı çiftliğine giden ortakçı kafesi su yolu kazarak, bakımsız evlerde kalarak pek çok sıkıntı çekmiştir. Yıl sonunda kaldırdıkları mahsül ise çiftlik ağasına olan borcu ancak ödemiştir.

Tablo 4.3. Halk Edebiyatı ve Halk Bilimi Tablosu

Halk Edebiyatı Türleri	Giyim Kuşam	Halk İnanışları	Sosyal Normlar
Halk Hikâyesi (26)	Kara takke (26)	Kadir gecesi (279)	Çay içmek (40)
Türkü (78, 106, 120, 203, 251)	Sergenli şapka (56)	Kişiyeye bağlı uğursuzluk (151)	Tohum parası (245)
Cenkname (255)	Yazma (197)	Olaya bağlı uğursuzluk (83)	Terli terli su içmemek (270)
	Urba (1)	Abdest (13, 248, 276)	Erkeklerle kadınların öncelik vermesi (33)
	Şalvar (186)	Namaz (276)	
	Lastik Ayakkabı (65)	Dua – Sure (72, 78, 277)	
	Kalın örme ip (31, 32)	Kuran Okumak (66)	
	Tesbih (40)		
	Baston (55)		

Geçiş Dönemi Gelenek Göreneklere	Atasözleri	Deyimler	Dualar - Alkışlar
Erkeğin evlendirilme yaşı (87)	Accle işe şeytan karışır (33)	Arpacı kumrusu gibi düşün- (160)	Allah razı olsun (88)
Evli erkeğinin evinin ayrı olması (94)	Bir elin nesi var, iki elin sesi var (115)	Bir çuval inciri berbat et- (90)	Allah senden bir çare (15)
Düğün saçı (57)	Bu kadar kusur kadı kızında da bulunur (127)	İpiyle kuyuya inilme- (92)	Helalini gör, sırtında eskisin (165)
Düğün havası (191)	Nerede çokluk orada bokluk (91)	Suya götürüp susuz getir- (179)	
Düğün zamanı (191)		Taşı sıkça suyunu çıkarır (14)	
Gelin alayı (191, 192)			
Düğün yemeği (192)			
Formel Sayılar			
3 Sayısı (63, 114, 221, 236, 244, 251)			
40 Sayısı (62, 245)			

Argo	Yeminler – Ağızlar – Formel Söylemler	Lakaplar	Yer Adları
Irza kırık (6)	Nabalın boynuma olsun (91)	Delibozuk (7)	Narlı dağı (7)
Ziftin pekini yemek (15)	Ürüzgar (7)	Çolak Ali, Kör Mehmet (11)	Kepezin kırığı (11)
Dökülekalasın (66)	Allah hakkı için (30)	Kır Ağa (38)	Tekkeönü, Dümrek, Özeler (47, 48)
Kemigine etmek (103)	Allah'a sığındık (232)	Hamza'nın Recep Ağa (32)	Yapılı köyü (188)
Keraneçinin oğlu (206)	Sıhhatler olsun (167)	Kandil Ömer, Kel Hüseyin, Yakup, Hamdi'nin Hasan (48)	
Donubozuk (249)	Allah inandırısın (237)	Yalamanın Ali (52)	
Gavur dinli (238)		Gök İmam (54)	
		Çaput Ömer (63)	

Yöresel Sözcükler	Halk Hekimliği	Halk Takvimi	Halk Matematiği
Buymak (42)	Donmaya karşı soğuk su uygulanması (9)	Kuşluk güneşi (54)	Bir yük odun (8)
Çopur (184)	Kurt düşen bölgeye sirke uygulanması (221)	Horozların ötmesi (155)	Bir kucak odun (67)
Gofal (219)		Güneş'in tepeye dikilmesi (205)	Bir baş soğan (106)
Göbüt (172)			Şinik (62)
Kudüm (151)			
Öykünmek (76)			
Pazen (69)			
Seme (8)			
Süsmek (221)			
Tir (50)			
Yanaz (27)			

Halk Meteorolojisi	Halk Botanığı	Halk Zoolojisi	Halk Mimarisi
Yağmur sacağı (250)	Çeltiğin yerini sevmesi (48)	Eşeğin dili bağlı hayvan olarak adlandırılması (19)	Yüklük (27)
Sosyal Dayanışma ve Yardımlaşma	Meslekler ve Zanaatlar	Hayvanın sahibi elinden ekmek yemesi (104)	Sundurma (57)
Komşuluk (50)	Çoban (221)		Avlu (267)
Akrabalık (186)	Satıcı (166)		Tabanı toprak mimari yapılar (68)
		Diğer Kültürel Unsurlar	Halklar – Dini Gruplar
		Büyüğe saygı (277)	Çingene (249)
			Yahudi (249)

Halk Ekonomisi	Halk Mutfağı	Halk Eğlenceleri (Oyun, Spor)	Halk Taşıtları
Ortağına odun getirmek (19)	Tarhana çorbası (9) Bulgur pilavı (34) Yumurta cilbiri, yağlı pekmez peltesi (58) Bazlama ekmekek közlemesi (66) Tuzlu çökelek (187) Kuru fasulye yemeği (201) Kuşbaşı et (268) Köylü ekmeği (188) Ekmekek teknesi (15) Bakır sahan (57) Yeme ilk olarak en büyüğün başlaması (14) Tabağın dibini sıyrmak (15)	Güreş (74) Sek sek (178) Kahvehane (18, 32) Domino (17) İskambil (40) Hamam (269)	At arabası, fayton (189) Traktör (255)

Tablo 4.4. Unsurların Sayısal Değerleri

Unsurlar	Bulunma Sayısı	Unsurlar	Bulunma Sayısı
Halk Mutfağı	12	Halk Takvimi	3
Halk İnanışları	11	Halk Taşlıları	3
Yöresel Sözcükler	11	Bedualar	2
Giyim-Kuşam	10	Dualar	3
Formel Sayılar	8	Halk Hekimliği	2
Geçiş Dönemi Gelenek Göreneklere	8	Halk Zoolojisi	2
Lakaplar	8	Halklar-Dini Gruplar	2
Sosyal Normlar	8	Meslekler ve Zanaatlar	2
Argo	7	Misafirlik	2
Halk Edebiyatı Türleri	7	Yurt Sevgisi	2
Halk Eğlenceleri	7	Akrabalık	1
Yer Adları	6	Ağızlar	1
Deyimler	5	Halk Botaniği	1
Atasözleri	4	Halk Ekonomisi	1
Formel Söylemler	4	Halk Meteorolojisi	1
Halk Matematiği	4	Halk Ekonomisi	1
Halk Mimarisi	4	Komşuluk	1
Dualar	3	Saygı	1
		TOPLAM	158

4.3. FERHAT İLE ŞİRİN

4.3.1. Roman Özeti

Azerbaycan Türklerinin ecesi Mümine Banu, öksüz ve yetim bir kız olan Şirin'i sarayına alır. Onu kendi kızı gibi yetiştirir. Şirin'e büyük bir köşk yaptırmak ister. Köşkün inşaatında Ferhat adlı bir genç çalışmaktadır. Ferhat ile Şirin birbirlerini gördükleri an aşık olurlar. Ferhat, Şirin için küçük bir köşk yapar. Ayrıca dağların ardındaki buz gibi soğuk suyu şehre getirir.

Mümine Banu, Ferhat'ın Şirin'i sevdiğini öğrendiği an Ferhat'ı zindana attırır. Tüccar'ın isteği üzerine zindandan kurtulan Ferhat dağlarda hayvanlarla dostluk içinde yaşar. Bir av sırasında Ferhat'la karşılaşan Hürmüz Bey, Ferhat için Şirin'i Mümine Banu'dan ister. Mümine Banu kabul etmeyince savaş yapılır ve savaşı Hürmüz Bey kazanır. Hürmüz Bey'in oğlu da Şirin'e aşık olur. Dadısının planı ile dağların arkasındaki suyun şehre getirilmesi istenir. Ferhat çalışırken dadı Ferhat'a Şirin'in öldüğü haberini verir. Bunun üzerine Ferhat, külüngü ile göğsünü parçalayarak intihar eder.

Tablo 4.5. Halk Edebiyatı ve Halk Bilimi Tablosu

Halk Hikayesi Motifleri	Halk Edebiyatı Türleri	Giyim Kuşam	İnanışlar
Engel motifi (75)	Türkü (59)	Yol urbası (28)	Kurban ve adak adanması (10)
İlk görüşte aşk motifi (13)	Ağıt (53, 84)		Rüyada köpek ısırması (82)
Krallık ve Asilzadelik motifi (6)			Rüyada ak sakallı yaşlı görme (49)
			Dua etmek (27, 46)
			Cadı (69)
			Dua - Sure (27, 46)

Halklar – Dini Gruplar	Geçiş Dönemi Gelenek Göreneklere	Formel Sayılar	Atasözleri
Azerbaycan Türkleri (6)	Gelin bohçası (34-35) Kız istemek (56) Söz kesmek (41) Nikâh (82) Ölünün gömülmesi (87)	3 sayısı (30, 41, 42, 57, 67, 69, 87) 7 sayısı (10, 75) 40 sayısı (8, 79) 100 sayısı (33)	Gün ola harman ola (53)

Deyimler	Diğer Kültürel Unsurlar	Beddualar - Kargışlar	Halk Takvimi
Başından aşağı kaynar sular dökül- (44) Özdeyişler “Tektir ile akıllanmayanın hakkı kötektir” (72)	Hediyeleşme (59)	“Nerede o cazı, nerede o insan düşmanı, nerede o adı batasınca!” diye bağırılmaya başladılar (86)	Tam gece yarısı, ay battıktan sonra Mümine Banu'nun ordusu derin bir uykuya yattığı sırada çadırların çevresini kuşattılar (72)

Halk Botanigi	Mutfak Kùltürü	Halk Eğlenceleri	Meslekler Zanaatlar
Bahçe de ne büyük bahçeydi? Çam ağaçları ardıç ağaçları, çınarlar, akasyalar at kestaneleri, daha binbir çeşit süs ağaçları (38)	Şurup (34)	Davul, zurna çalmak, halay çekmek (10) Bağlama çalmak, türkü söylemek (15) Hamam kùltürü (34)	Duvarcılık (Yapıcılık) (33) Nakış işlemeçiliği (10, 53)

Tablo 4.6. Unsurların Sayısal Değerleri

Unsurlar	BlumaSıysı	Uşular	BlumaSıysı
İönd Sıylar	12	MöğharveZamılar	3
Höklömaşlan	8	ÇöynKışam	1
Sıysı Nömbör	8	HöklöRaıgı	1
Ago	7	HöklöMöğ	1
Çöş Döünü Gerök Çöerdeköi	5	HöklöKöşin	1
Dölar	3	Rödyöşna	1
HöklöÖölöyöl Töleöi	3	Öölöyölşler	1
HöklöÖöerödeöi	3	Yönlör	1
HöklöÖölöşöl Nöölöföi	3	TÖDLAM	6

4.4. KENTE İNDİ İDRİS

4.4.1. Roman Özeti

Köy hayatındaki yoksulluktan bıkan İdris uzun zamandır şehre göç etmeyi planlamaktadır. Annesi karşı çıkmasına rağmen Kara Ömer'in köye gelmesi üzerine ona danışarak gitme fikrini iyice kesinleştirir. Tarlasını, hayvanları satarak şehirde gecekondu yapacak kadar parayı çıkarır. Eşyaları yükleyerek Kara Ömer'in bir sokak aşağısına gecekondusunu yapar. İş arama sürecine giren İdris, satıcılık işi yapmak istememektedir. Uzun bir bekleme sürecinden sonra gazoz fabrikasına işçi olarak girer. Fabrikadaki sendika çatışmalarında taraf olmaya başlar. Sendika grev kararı verdiğinde ise en önde yer alarak mücadelesini sürdürür. Eserin sonunda grev başarıya ulaşır.

Tablo 4.7. Halk Edebiyatı ve Halk Bilimi Tablosu

Geçiş Dönemi Gelenek Göreneklere	Formel Sayılar	Atasözleri	Bölgede Yaşayan Sözlere
Bebek görmek (63, 65) Beşik (145) Kız isteme / Dünürük (103, 104)	3 Sayısı (87)	Ağlamayan çocuğa meme vermezler (198) Alta kalanın canı çıksın (140) Bey mi yaman, el mi yaman (195) Deliye göre her gün bayram (216) Ekmeğin aslanın ağzında (78) El elin eşiğini türkü çağırarak aramış (89) Elin ağzı torba değil ki büzesin (180) Garip kuşun yuvasını Allah yapar (59) Her dağın derdi kendine göre (86) Kelin merhemi olsa başına sürer (95) Öfkeyle kalkan zararlı oturur (140) Ölme eşiğim, ölme (yaza yonca bitecek (72) Yılanın başı küçükkken ezilir (117)	"Ben bir garip çingeneyim, davul zurna neyime?" (180). Yılanın ağzından dişini sökmek (218). Yer Adları Karasallı köyü (12) Halk Ekonomisi Otuz kağıt (6)

Deyimler	Dualar – Alkışlar	Beddualar - Kargışlar	Hoşlamalar – Uğurlamalar
Anasından doğduğuna pişman ol- (KII: 159) Bin dereden su getir- (46) Çorap söküğü gibi git- (172) Dananın kuyruğu kop- (231) Dizlerine kara su in- (30) Dizlerinin bağı çözül- (169) Domuzdan (bir) kıl çek- (226) Eşeğini sağlam kazığa bağla- (227) “Şeytan görsün yüzlerini” (12)	“Bir yol göster hay Allah!” (93) “İyi. Allah da iyi etsin” (118) “Allah size de nasip etsin” (184) “Allah sonunu hayırlı getirsin” (195)	“Şiş göbek muhtardan. Sarı çıyan Yakup’tan...” (12) “Kendini bir bok sanıyor yabannın keçisi” (129) “Ananın dini! Geliyorlar işte!” (141) “Ah it oğlu it, senin başının altından çıkıyor bunlar...” (155) “Anasından doğduğuna pişman etmezsem eğer” (159) “Alçaklar, it soylular, orospu anahlılar...” (160)	Ömer’in karısı Hasibe, İdris’i içtenlikle karşıladı. Yumuşak elleriyle hoş geldin etti, elini sıktı (16). Komşular, akrabalar uğurlamak için toplanmışlardı. Teselli ettiler, iyi sözler ettiler (46). “Oo komşu, gel. Aleykümselem” (119). Lakaplar Tilki Tervik (115) Kara Ömer (5) Yaranların Hatça (122) Söğütü’den Kamil (15) Şahları Zeynel (15) Güdüllü Recep (19)

Ağzlar	Yöresel Sözcükler	Halk Mimarisi	Mutfak Kültürü
Emmi – Amca sözcüklerinin kullanımı (148)	Sertelemek (43)	Sahra helası yapılışı (148)	İşkembe çorbası (99)
“Eyüviz be, sen nasılsın?” (5)	Sumsuk (161)	Avlu yapımı (148)	Bulgur pilavı (92)
“Sen bilin emmi. Zati ananın razı değil. Gitme diyor. Vazgeçerim. Bir ev yaptırılmadıktan kelli ne işim var şehirde?” (42)	Yarsımak (13)	Apartmanlı evler (19)	Bulgur, tarhananın “köy aşı” olarak nitelendirilmesi (52)
	Halk Takvimi	Kerpiç ev (7)	Kebap (28)
	Ay batması (195)	Kireçle badana yapımı (60)	Fasulye yemeği (125)
	Halk Botanığı	Gecekondu yapımı (11)	Ispanak yemeği (106)
“Bizimki essah emme onlarınki de öyle mi?” (87)	Zerdali ağacı (50)	Konut yeri seçimi (39)	Patlıcan kızartması (23)
“Nur emmine bakarolun, gelince haber verin” (210)	Asma (58)	Çatunun, tavanın niteliği (16-17)	Çay hazırlanması (58, 63)
“Fadimee, neydiyon gu?” (219)	Dut, ığde, söğüt (148)	Yer yatağı (12)	Kahve hazırlanması (17, 184)
“Ben bugün temizliğe gideceğim Asiye” dedi Fadime. “Çocuklara bakarol oh gülüm” ... “Biraz tuz verin mi komşu, yimek pişirecem” (220)		Sedir, yastık, minder (17)	Gügüm, kova (32)
		Ampul (17)	Bakır sini (143)
		Gaz lambası (208)	Yer sofrasının kurulması (92)
		Kuzina (58)	Sofrada herkesin kendi yerine oturması (9)

Sosyal Dayanışma ve Yardımlaşma Kurumları	Meslekler ve Zanaatlar	Halk Eğlenceleri	Diğer Kültürel Unsurlar
Komşuların ev görmeye gelmesi (68) Evcilik oyununda komşuluk vurgulanması (220) Komşuların yardımlaşması (147) Akrabaların birbirlerine destek olması (8, 33) Akrabalık adlandırmaları (12)	Ustalık işçilik arasındaki ayırım (21) İşçiliğin "kara iş" olarak adlandırılması (21) Ustalığın, bir sanata sahip olmanın gerekliliği (73) Duvarcılık, marangozluk, demircilik (73)	Davul, zurna çalmak, halay çekmek (202-228) Halay başı (228) Evcilik çocuk oyunu (220) Kahvehane, kağıt oyunları (11)	Köyden bulgur, tarhananın hediye olarak getirilmesi (32) Misafirlikte konaklanacak yer olarak önce akrabaların tercih edilmesi (9) Aleviler (67) Yörükler (41)
Halk Edebiyatı Türleri	Giyim Kuşam	Üretim Araçları	İnanışlar
Türkü (37, 108, 111, 112, 122, 154, 187) Ağıt (127, 208)	Bürük (48) Kara lastik (5)	Çift (155, 156) Tırmık (155, 156) Bel (5) Kürek (5)	Tekke, yatur ziyaretleri (123)

Tablo 4.8. Unsurların Sayısal Değerleri

Unsurlar	Bulunma Sayısı	Unsurlar	Bulunma Sayısı
Halk Müziği	15	Hışlamalar Ügurlannalar	3
Atasözleri	13	Konşuluk	3
Halk Mimarisi	13	Yöresel Sözcükler	3
Deyimler	9	Akrabalık	2
Halk Edebiyatı Türleri	9	Gyim-Kuşam	2
Ağızlar	7	Akrabalık	2
Bedhalar	6	Halklar-Dini Gruplar	2
Lakaplar	6	Formel Sayılar	1
Üretim Araçları	6	Halk Ekonomisi	1
Geçiş Dönemi Gelenek Görenekleri	5	Halk İnanışları	1
Dualar	4	Halk Takvimi	1
Halk Eğlenceleri	4	Hediyeleşme	1
Meslekler ve Zanaatlar	4	Msafirlik	1
Halk Botanığı	3	Yer Adları	1
		TOPLAM	128

4.5. KÖYLÜLER

4.5.1. Roman Özeti

“Vatan Dediler” romanının devamı niteliğinde olan eser, Kurtuluş Savaşı sonrasını konu edinir. Savaş bittiğinde Tacım çetesinden sadece Molla Mahmut ve Haceli köye dönerler. Köy, savaş sonrası iyice yoksul düşmüştür. Haceli ile Mahmut ihtiyaçlarını karşılayabilmek için kasabaya çalışmaya giderler. Tarlalarda ırgatlık, inşaatlerde amelelik yaparlar. Savaş günlerini, Teğmen Galip’i anarlar. Mustafa Kemal Paşa ile Ankara’dan gelecek değişiklikleri beklerler. Beklentileri bir türlü gerçekleşmez. Hacı Nuri, İbrahim Bey daha da zenginleşirler. Bütün umutları kaybolan Haceli, kendini dine vererek namaz ve niyazla günlerini geçirir. Molla Mahmut’un kaybolan bütün umutlarını çavuş olan oğlunun eğitim kursuna gidişi tekrar yeşertir.

Tablo 4.9. Halk Edebiyatı ve Halk Bilimi Tablosu

Halk Edebiyatı Türleri	Giyim Kuşam	Üretim Araçları	İnanışlar
Efsane (173)	Başlık (65)	“Taban” olarak adlandırılan düzleme tahtası (150)	Tekke, yadır, türbe ziyaretleri (370)
Masal (92, 168, 171-172, 172-173)	Kalpak, çizme (94)	Koşum, pulluk (264)	Kurban, adak adanması (44)
Keloğlan (168)	Basma, pazen ak bez (57)	Döğen (376)	Rüyada evliyayı görmek (346)
Masal formeli (171)	Gabardin giysisi (42)	Tırpan, Tırmık (108)	Okunmuş eşya gezdirmek (255)
Masal cin motifi (172)	Pazan urbalık, yemeni (234)	Azık torbası/Ekmek torbası (151)	Kurşun döktürmek (255)
Ninni (10)	Tesbih (29)	Kaşağı (83)	Camide ölünce cennetlik olacağı inancı (200)
Tekerleme (356)	Baston (342)	Nacak (141)	Karabasan (228)
Türkü (16, 73, 152, 366)		Yuvak (183)	
Ağıt (6, 8, 67, 83, 125, 219, 275)		Çekiç, mala, metre (199)	
		İğne, biz, önlük (85)	
		Örs, çekiç, yemenici bıçağı, kerpeten (99)	

Sosyal Normlar	Doğum Dönemi Gelenek Göreneklere	Evlenme Dönemi Gelenek Göreneklere	Ölüm Dönemi Gelenek Göreneklere
Kadınların sadece pilav yapıp kuzu kızartmayı bildirmesi sebebiyle göreneksiz olarak eleştirilmeleri (40)	İkinci çocuğun kolay doğacağı inancı (152) Bebek bohçası (148) Ebe (166) Göbek bağının gömülmesi (167) Bebegin kulağına ezan okunması (168) Ad verme (170) Bebeğe ve lohusaya şerbet içirilmesi (168) Bebek görmek (174) Bebegin kundaklanması (171) Beşik (171)	Kız kaçırma (315) Kumalık (102) Evlilik isteğini belli etme (247) Evlilik çağı (357) Nişanlanmak (307-315) Nikâh (144) Düğün yerinin ahremlik selamlık düzenlenmesi (320) Gelin alayı (320) Yeni gelinin ev işlerini yapması (146)	Ölüm anında kişiye su verilmesi (344) Ölü suyunun hazırlanması (272) Ölünün yıkanması, kefenlenmesi, cenaze namazının kılınması, tabutla taşınması, gömülmesi (344) Ölü evine yemek taşınması (372)
Formel Sayılar			
3 Sayısı (30, 114, 87, 145, 217, 259, 345)			
7 Sayısı (129)			
40 Sayısı (183)			

Deyimler	Atasözleri	Dualar (Alkışlar)	Beddualar (Kargışlar)
Akıntıya (akıntıya karşı) kürek çek- (368). Cinleri ayağa kalk- (275). Dereyi görmeden paçaları sıva- (140). İpe un ser- (251). Kazın ayağı öyle değil (37). Kendi yağıyla kavrul- (187). Müslüman Mahallesinde Salyangoz Sat- (121). Pabucu dama atıl- (168). Sırt sırta ver- (17). Tadı tuzu kalma- (269).	Kabahat samur kürk olsa kimse sırtına almaz (326) Sel gider kum kalır (28). Zengin arabasını dağdan aşırır, fakir düz ovada yolunu şaşırır (227) Bölgede Yaşayan Sözler “Bit yiğitte olur” derler (71). “Ev yapana Allah yardım edermiş” öyle derler (142). “Armut olgunlaşmadan düşmez” (305).	Allah hepimizin yardımcısı olsun” (11). “Çok şükür Allah'a” dedi Ayşe Kadın. Bugünleri de gösterdi. Yarabbi, sen büyüksün!” (90). “Allah sonunu iyi getirsin Allah!” (111). “Allah analı babalı böyütsün Mamut Ağa...” (168).	İtenmek (200) Dışarıda olup bitenleri izliyor, yazısına kargışlar yağıdırıyordu (144). “Alimallah kan çıkar bu evden kan! Soyunuz kurusun e mi?” (245). “Gözün çıksun, ağzın büzüksün karı!” diye atıldı Nazife'nin üstüne” (273). “Yıkılası dünya gülmedi yüzümüze” (376).

Argo	Hitaplar	Yeminler	Ağızlar
"Kabuklu dürzüler ettiklerini buldular ya..." (1). "Sen daha ne işliyorsun buralarda dürzü hocaa! Diye bağırdı. Hortlak hocaa!.. Gitseydin ya Yonan'la, rezil hocaa! İrzü kırık hoca! Sakalı boklu seni." (3). "Tüh! Rezil oğlu rezil! diye sövdü Ayşe Kadın. Alçak bunlar bel Soyu bozuk bunların..." (31). "Keşke üstlerine varıp tanısaydım dürzüyü. İtin kışma okup çıkartsaydım şuralarda. Yazık ettim tüh!.." (32). "Demek ki bi bokluk var, şimdiye gelmesi gerekirdi" dedi (81).	"Ben size kavurga pişireyim de yeyin olur mu yavrularım?" diyerek doğruldu. ... "Aslanlarım benim, koçlarım benim" (68). Hoşlamalar - Uğurlamalar "Hadi kal sağlıcakla" (117) Eller göğüslere götürülüp selamlaştı (164) "Güle güle beyim, ayağınıza sağlık. Yolunuz açık olsun" (180)	"Alimallah altından girip üstünden çıkacaktı hepsinin" (245) "Vallahı yalan, sümmе haşа yalan" (42). Şimdi oturur, senet yazar, imzalarız. Kuran'a el basarız. Sağlama bağlarız. ... Kaymakam kitabı öpüp Hacı'ya verdi. O da öptü. Aynı şeyi mal müdürü de yaptı (179). "Söz bir Allah bir" dedi Bekir Emmi. "Caymak yok. Cayanın ocağı söner zati" (77). "Aşında ahdetmiştik, üç gün üç gece yatacaktık" (30).	"Kalmamıştır emme domat, biber ne bulursam koparıp getireyim" (13). "Ne istersin cücüklerden Ayşaa" (245). "Başka köyden eilam" (12). Gelirler Ayşe Hala, ime hele (14).

Lakaplar	Formel Söylemler	Yöresel Sözcükler	Halk Hekimliği
“Kül Hamid’i görmediniz mi?” (23). Çolak Recep Ağayı uyku tutmadı (10). Kim olduklarını ne bitelim. Deli Ali’nin adamlarıymış (18).	Allah sabır versin (271) Büyüklerin ellerini küçüklerin gözlerini (336) Gözün aydın (30) Yer Adları Kızılyokuş’un başındaydılar (19). “Çandere’deniz.” (11).	Aşarmak (361), Peşkir (148) Bacık (276), Samut (66) Bakraç (331), Yuvak (183) Dilmit (295), Yüksünmek (171) Ellam (12) Esriklik (1) Gön (100) İlenmek (201) Kesek (367) Kıtık (367) Kovu (47) Mertek (325) Nacak (141) Pelit (152)	Kocakarı ilaçlarının kullanımını (61) Bitlenmeye karşı uygulamalar (69) Soğuk algınlığı tedavisi uygulamaları (227) Pekmez şerbeti (256) Yaraya bez yakıp kütünün basılması (8)

Halk Takvimi	Halk Meteorolojisi	Halk Botanığı	Halk Zoolojisi
Harman sonrası (116)	Yarın hava iyi olacak herhalde. Gün batısı kızarık (328).	Aşılama (14)	Hayvanlar için kışlık hazırlık (11)
Harman zamanı (327)	Kar atıştırmaya başladı bir yandan. Önce birer ikişer düştü. Sonra lapa lapa yağdı. "İyi" dedi kendi kendine. Bereket bu" (150).	Akdut ağacı, armut (14)	Besiye çekmek (20)
Arpaların biçilme zamanı (344)	Karşından serin bir dağ rüzgari esiyordu.	Çamdan çıra kesimi (153)	Koca öküzlerin kesimi (88)
Zemheri (132)	Buraların havası iyice değişti (17).	Pamuk tarlasının sürülmesi (194)	Hayvanların hamlanmasının önlenmesi (91)
		Pelit ormanı (152)	Horozların tespiti (129)
		Sebze, meyve ekim dikimi (92)	Atların kuyruklarının düğümlü olması (44)
		Pisi kuyruğu, yavru ağzı, yaban yoncası... (189).	Yal pişirmek (182)
			Hayvanı yedeğine almak (16)

Halk Mimarisi	Halk Mutfağı	Halk Mutfağı (Devamı)	Halk Mutfağı (Devamı)
Saamanlık (3) Evin temelini hazırlanması (141) Kerpiç kesimi (17) Çatıların yapımı (17) Merteklerin çakılması (142) Sıvama işlemleri (10-21) Badana yapımı (142) Minder (39-40) Hasır yayğı (54) Kilim (95) Demirci halısı (95) İdare lambası (54) Lüks lambası (250) Çıra (13)	Kadınların sadece pilav yapıp kuzu kızartmayı bildirmesi sebebiyle göreneksiz olarak eleştirilmeleri (40) Soğuk havalarda yağlı yemek yenmesi (175) Pişmiş bulgur, tarhana çorbası yaygın yemek olması (375) Çorba yapımı (65, 196) İşkembe çorbası (56) Bulgur pilavı, kara üzüm hoşafı (174) Tarhana çorbası, kavurma et, erik hoşafı (49) Kuzu eti (265) Tavuk eti, dana eti (162) Fasulye yemeği (130) Patates yemeği (147-149) Biber kızartması (112) Kavurğa (68) Mısır patlatılması (174)	Saçta ekmek pişirilmesi (13) Gözleme yapılması (13) Yumurta yapılması (24) Pekmez, yoğurt hazırlanması (188) Ayran hazırlanması (96, 185, 147, 266) Adaçayı hazırlanması (62) Kahve hazırlanması (41, 177) Erik hoşafı (49) Kara üzüm hoşafı (174) Kayısı hoşafı (266) Cacık (266) Süt (177) Soğuk şerbet (121) Tahta kepeçe (32) Sahan (106)	Besmele ile yemeğe başlamak (376) Sofrada büyüğün beklennesi (376) Suyun yaş sırasına göre içilmesi (352) Yemek öncesi suyun içtahi kesmesi (112) Ölmüşün canına su getirmek (326) Bağ yaprağı kurutmak (11) Un öğütülmesi, bulgur dövülmesi (225) Kışık bulgur hazırlanması (35)

Sosyal Dayanışma ve Yardımlaşma	Meslek ve Zanaatlar	Diğer Kültürel Unsurlar	Halk Matematigi
İnece (128, 378) Cenaze evine yemek taşımak (372) Hala (14) Emmi (29) Hısım (83)	Meslek ve zanaatın sahip olmanın önemi (105) Köyde usta yetersizliği (91) Ayakkabı tamirati (99-100) Saraçlık (85, 125) Çobanlık (14) Kerpiç kesimi (131) Kerpiç duvar yapımı (141) Dikiş yapmak (355-357)	Ev görme hediyesi (142) Şehre, kasabalara köy yapımı hedyeler götürülmesi (176) Tanrı konuğu (243) Konuk ağırlanması (9, 28) Köy odasında yaşlıların ocak tarafına yakın oturması (163) Rum (159) Çingene (199) Şehitlik mertebesi (26) Müjde gelenegi (167)	Bakraç (331) Sepet (331) Okka (57) Halk Taşıtları Kağni (12) Fayton (94) Traktör (374)

Tablo 4.10. Unsurların Sayısal Değerleri

Unsurlar	Bulunma Sayısı	Unsurlar	Bulunma Sayısı
Halk Mutfağı	42	Akrabalık	3
Geçiş Dönemi Gelenek Görenekleri	23	Atasözleri	3
Halk Edebiyatı Türleri	21	Formel Söylemler	3
Yöresel Sözcükler	18	Halk Matematiği	3
Halk Mimarisi	14	Halk Meteorolojisi	3
Üretim Araçları	11	Halk Taşları	3
Deyimler	10	Hoşlamalar-Uğurlamalar	3
Formel Sayılar	9	Lakaplar	3
Meslekler ve Zanaatlar	9	Halklar-Dini Gruplar	2
Halk Zoolojisi	8	Hediyeleşme	2
Giyim-Kuşam	7	İmece	2
Halk Botanığı	7	Misafirlik	2
Halk İnanışları	7	Yer Adları	2
Argo	5	Hitaplar	1
Bedualar	5	Komşuluk	1
Halk Hekimliği	5	Müjde Verme Geleneği	1
Yeminler	5	Saygı	1
Ağızlar	4	Sosyal Normlar	1
Dualar	4	Yurt Sevgisi	1
Halk Takvimi	4	TOPLAM	258

4.6. ORTAKÇILAR

4.6.1. Roman Özeti

Sefer, Köy Enstitüsü'nde okuyan bir öğrencidir. Babası Durmuş Dayı Hasırlı istasyonuna on bes dakika uzaklıkta olan Hasırlı çiftliğinde ortakçılık yapmaktadır. Sefer yaz tatili için çiftliğe geldiğinde teyzesi Melahat Hanım, Sefer'e özel bir ilgi gösterir. Çocuklarına Sefer'e iyi davranmalarını, onunla zaman geçirmelerini söyler. Kocası Hilmi Bey ise soğuk bir şekilde davranır. Köy enstitülerine, eğitim anlayışına karşı iğneleyici sözler sarf eder. Sefer almış olduğu eğitime zıt olan bu yaşam şekline bir türlü ısınamaz. Nebahat ile arasında bir yakınlaşma olmasına rağmen Kemal'in üstten bakan konuşma tarzı, Hilmi Bey ve konuklarının Sefer'i "çalgıcı" olarak görmeleri üzerine Sefer çiftliği terk eder.

Tablo 4.11. Halk Edebiyatı ve Halk Bilimi Tablosu

Halk Edebiyatı Türleri	Giyim Kuşam	İnanışlar	Deyimler
Halk hikayesi kahramanı: Kerem (148)	Kasket (29)	Kadir gecesi (87)	Bal mumu gibi eri- (147).
Fıkra (133)	Başörtüsü (39)	Uğursuz gün (87)	Başına devlet (talih) kuşu kon- (132).
Uçkur havası (14)	Basma elbise (61)	Hocaya okutmak (147)	Gönül koy- (8).
“Çiçekler”, “Pasinli Güzel”, “Yörükler	Lastik ayakkabı (6)	Muska hazırlatmak (89)	Şeytan tüyü ol- (89).
Yaylası” türküleri (49)	Kumaş elbise (34)	Kâhın (108)	Turnayı gözünden vur- (87).
“Mezarının Baş” türkü (50)			
“Koroğlu”, “Harmandalı”, “Tunalar” Kesi			
Bağları”, “Manastır” türküleri (99)	Üretim Araçları		
	Heybe (18)		
Diğer türküler (125, 128, 147)	Mala, kürek (104)		

Geçiş Dönemi Gelenek Göreneklere	Formel Sayılar	Atasözleri	Halk Takvimi
Kız kaçırma (107)	40 sayısı (40)	Etek öpmekle dudak aşınmaz (158).	Gün indii (84).
İç güveysi (107)	Bölgede Yaşayan Sözcükler	İt ürür, kervan yürür (160).	Kuşluk güneşi (157)
Kızların evlenme isteğini belli etmesi (87)	“Köy danasından öküç olmazmış derler” dedi birden. “Olmazmış! Doğru bir söz. Olmazmış...” (152)	Katranı kaynatsan olur mu şeker? (127).	Halk Matematik
Kız istemek/dünürük etmek (130)	Halk Taşlıları	Tencere yuvarlanmış, kapağını bulmuş (21).	Eşek yükü (26)
Sözlenmek (86, 130)	Fayton (10)	Halk Zoolojisi	Halk Botanik
Nişanlanmak (87)		Arı yetiştirme (74)	Aşılammış ahlak (50)
Düğün (86)			
Düğün zamanı (19)			
Sosyal Normlar			
Âdet (53-55, 134)			

Dualar (Alkışlar) –Argo - Hoşlama	Ağızlar	Lakaplar	Yöresel Sözcükler
“Allah emeğimizi zayı etmesin” (20).	Alimallah (160)	Adalı'nın Mustafa (15)	Kerç (31)
“Bir de saklırsın kaşpeçik!” (88).	Allah aşkına (131)	Hamza'nın Abdullah (17)	Peylemek (82)
Başı açık selamlamak (92)	Alah izin verirse (63)	Berber'in Veli (17)	Ütmek (60)
Yeminler	Allah iyiliğini versin (77)	Koca Davut (88)	Yeğnilemek (130)
“Hem vallahi, hem billahi” (70).	Gözün aydın (5)		
“Kendi kendini yedi alimallah” (160)			
Ağızlar			
“Oğlana dakişma Durmuş Dayı' dedim” (159).			

Halk Mimarisi	Halk Mutfağı	Sosyal Dayanışma ve Yardımlaşma	Diğer Kültürel Unsurlar
Balkon (9)	Börek kızartması (93)	Hısımlık (8)	Misafirlik (40)
Yerlerin, duvarların halı döşenmesi (52)	Pilav, kuzu eti yemeği (98)	Akrabalık adlandırmaları (1)	Misafir ağırlama (51)
Halk Eğlenceleri	Baklava (216)	Akrabalık gerekleri (19)	Misafirlikte ikram (133)
Çelik çomak (22)	Bazlama ekmek (162)	Meslekler ve Zanaatlar	Büyüğe sayđı (110)
Tavla oyunu (59)	Ayran çalkalaması (11)	Meslek eğitimi (101)	
Bezik oyunu (105)	Çay (37)	Arıcılık (74)	
	Kahve (133)	Çeltikçilik (91)	
	Kap-kacak (10)	Duvarcılık (Yapıcılık) (113)	
	Su ibriği (18)		

Tablo 4.12. Unsurların Sayısal Değerleri

Unsurlar	Bulunma Sayısı	Unsurlar	Bulunma Sayısı
Halk Edebiyatı Türleri	15	Hedyeleşme	2
Çeşitli Dönemî Gelenek Görenekleri	9	İnce	2
Ağzlar	5	Sosyal Normlar	2
Bedhalar	5	Üretim Araçları	2
Deyimler	5	Yeminler	2
Giyim-Kuşam	5	Argo	1
Halk Hekimliği	5	Dualar	1
Halk İnanışları	5	Formel Söylentiler	1
Lakaplar	4	Halk Ekonomisi	1
Yöresel Sözcükler	4	Höşlamlar-Uğurlamalar	1
Atasözleri	3	Konşuluk	1
Halk Meteorolojisi	3	Mijde Verme Gelenegi	1
Halklar-Dini Gruplar	2	Yurt Sevgisi	1
		TOPLAM	88

4.7. SARI TRAKTÖR

4.7.1. Roman Özeti

Arif, Özeler köylü İzzet Ağa'nın tek erkek oğludur. Evin bütün işleri ile tek başına ilgilenmektedir. Tarla işlerine koşup ekmeyi, biçmeyi, sulamayı yetiştirmeye çalışırken bu sıkıntıdan kurtuluşun tek çaresinin traktör almak olduğunu düşünür. Köyde traktör alımı yaygınlaşmıştır. Buna karşın İzzet Ağa traktör alımına karşıdır. Boş masraf olarak düşünür. Traktör almanın özlemi her geçen gün içinde büyür. Bir saplantı haline gelir. Öyle ki artık nişanlısı Emine'yi düşünmez olmuştur. İzzet Ağa, hastalığı sebebiyle kasabada tedavi altındayken traktör almaya karar verir. Teknisyen traktörü köye getirdiğinde şiddetli kar sebebiyle traktörün yürümeyeceğini söyler. Arif traktör eğitimini alabilmek için bütün gece sabaha kadar karları küreyerek traktör için yer açar. Ve artık sabahında traktörüne kavuşmuştur.

Tablo 4.13. Halk Edebiyatı ve Halk Bilimi Tablosu

Halk Edebiyatı Türleri	Giyim Kuşam	Üretim Araçları	Halk İnanışları
Türkü (98, 118, 111, 119, 134) Ağıt (60, 83, 139)	Hasır şapka (42) Amerikan kep (87) İpekli Gömlek (7, 73) Ürbalık bas (66, 87) Palto (171) Pantolon (1) Yelek (92) Baston (92)	Dirgen (3), Olta, iğne, değnek (128) Düven (5), Çalı süpürgesi (3) Sap arabası (7), Kamçı (1) Urgan (7), Tabanca (6) Çeç, sepet, kalbur (94-97) Tırmık (20), Tahta bavul (80) Pancar dirgeni (137) Çul, pala, kankıarma kayışı (144) Pulruk (165) Yemlik (37) Kırbaç (32) Helke (24) Bakraç (62) Koşum (143)	Tavşanın uğursuzluğu inancı (174) Nazar inancı (185) Abdest (73) Namaz (13) Dua-süre okumak (73, 75, 82, 88, 123, 144, 172) Cennet benzetmesi (80) Cehennem (54, 62)

Sosyal Normlar	Geçiş Dönemi Gelenek Göreneklere	Deyimler	Deyimler (Devamı)
Âdet (38, 104, 106)	Kız kaçırma (62)	Altından girip üstünden çık- (13).	İğne ile kuyu kaz- (152).
Gelenek (169)	Sözlenmek (109)	Aklını (bir şeyle) boz- (49).	Kafasına sok- (43).
Töre (180)	Kız isteme/dünürlük (27)	(Birin) Aklını çel- (56).	Kulak kabart- (183).
Formel Sayılar	Evlenme isteğini belirtme (27)	Başını ateşlere yak- (4).	Kaşının altında gözün var deme- (12).
3 sayısı (5, 37, 68, 81, 75, 86, 151)	Arıcılık (66)	Burnundan gel- (51).	Kurdunu (kurtlarını) dök- (kırmak) (114).
7 sayısı (20)	Nişanlanmak (10)	Burnundan soluma- (183).	Ocağı sön- (52).
40 sayısı (5, 13, 103)	Âşıkların hediyeleşmesi (46, 167)	Dil (diller) dök- (114).	Sabri taş- (tükenmek) (186).
	Düğün zamanı (28)	Eli ekmek tut- (9).	Tefe koy- / Tefe koyup çal- (129).
	Düğün evi (28)	(bir yerden, bir şeyden)	Yüreğinin yağı (yağları) eri- (62).
	Gelin alayı (16)	Elini ayağını (eteğini) kes- (66).	
	Kelime-i şahadet getirmek (82)	Göz kulak ol- (26).	
		Göze al- (65)	
		Hali vakti yerinde (43).	
		İcat çıkar- (41).	

Beddualar (Kargışlar)	Dualar (Alkışlar) - Devamı	Argo	Argo (Devamı)
“Çöz o öküzleri de kov oradan! Cehennemde gitsin meretler...” (54). “Benden başkasına varırsan Allahtan bul.” (109). “Allah belasını versin” diye söylendi (7).	Allah izin verir de hayırlısıyla kaldırıverilerse seksen-doksan ton pancar bekliyorlardı (45). Seyredenler, “Hayırlı olsun Mehmet Ağa!” diye bağırıyorlardı (53). “Baban için tekrar Allah kavuştursun (102). “Allah” dedi. “Allah! Sen yardım et!” (144). “Çok şükür Allahuma” diye dua ediyordu (151). “İyi bari. Hele şükür. Kar yağacağı benziyor. Basturmadan gidelim köye.” (169). “Allah akıl versin” dedi babası (187).	“Bizi yalvartıyor baksana. Vay kahpe dünya vay!” (6). “Onun derdi traktör! Ben bu malı traktörle mi kazandım, hay deyyus oğlu deyyus!...” (8). Sineklenen hayvanlara bakıp, “Höööst! Deyyusun malı” diye bağırıldı (33). “Ben de o hayvanları sulamayacağım. Susuzluktan gebersinler...” (48). “Bu yeniyetmeler de bir yavu be... Büyük sözü dinlenir biraz” (61). “Sonra ‘Özeler’in delikanlıları hep nanemollaymış derler” (88). Bir kahpelik sezinlemişti işin içinde (89). “Sen de git ananın evinde uyu köpoğlusunu” dedi (95).	“Hadi ordan! Baban gelip de kızı sana tutacak mı, enayi?” (109). “İşsiz pezevenkler” dedi. “Keyifleri yerinde ne olacak!” (142). “Köye rezil olacak Eşsek oğlu eşsek!” diye söylendi (183).
Dualar (Alkışlar) “Allahım sen yol göster” dedi. “Çık çık çık” etti (9). “Ama Allahuma bin şükür, çok memnunum.” (16). “Sağ ol yeğenim” dedi. “Al bakalım hakkımı. Allah razı olsun” (20). “Bu beni çok yaşatmaz ya, hayırlısı Allahtan” (21). “Allah razı ola” dedi İzzet Ağa (42).			

Hitaplar – Çağrılar	Hoşlamalar – Ügürlamalar	Ağızlar	Ağızlar (Devamı)
“Ulan Ali, işin iş...” diye söylendi Arif (2). “Aslanım valla. Senin gibi bir akranı daha yok şu Özeler köyünde” (16). “Etme aslanım” dedi (184). Yeminler “Vallahı bu gâvur malını almayan bir akıllı, alan iki akıllı...” (42). “Alimallah altundan girip üstünden çıkacaktı hepsinin” (93). Başka türü gitmez valla (ST: 97). “Nabalın boynuma olsun öptüm. Hem de kendi evlerinde” (ST: 109).	Yetişkinlerin selamlaşması (39) “Ooo Reşat Abi, hoş geldin” ... “Hoş bulduk yeğen, nasılsın bakalım?” (39). “Haydi güle güle. Merak etmeyin kurtuldu” (79). “İyi, aleyküm selam. Ne zaman çıkacakmış?” (92). “Hadi allahaismarladık” diyerek kalktı öğretmen (102). “Eyvallah” dedi İzzet Ağa, sonra içinden dualar mırıldanmaya başladı (172). “Buyur şoför efendi” dedi İzzet Ağa (183).	“Arif len, niye kalktın ekmeğin başından?” diye sordu (4). “Yarın Emmingümlüklere başlayacağım” (5). “Bir sıkım kıymatımız kalmadı herkesin yanında” (6). Üremez, baş olmaz yolculuk yeniden başlamıştı (7). “Bilmem” dedi içerdeki kadın. “Ayakyoluna gitmiştir belki” (8). “Git karı, harmana kendin git!” dedi İzzet Ağa (12). “Herkes sapını bitirdi kodu. Bizimki daha öylece durur” (13). “Hadi seninle Hatçe Abla'ya gidelim” (26).	“Amma ille benimkiyle seninki...” (28). “Öyle olur iş zamanı kardaş. Sen ne diyorsun” (29). “Ula” dedi, “traktör bir iyi oluyor ki arkadaş. İş üreyiveriyor be” (29). “Ne gülen?” diye sordu babası (36). “Kolay gele İzzet Ağa!” diye harmana sokuldu (42). “Gidersin Hasan Bey'e” dedi Mehmet Ağa, “dersin 'amca' böyle böyle... Babam hasta, kemdim işin altundan kalkamıyorum. Traktör al diyorum, almıyor. Neydeceksen et' dersin (56).

Formel Söylemler	Lakaplar	Yer Adları	Yöresel Sözcükler
Allah bilir ya (82)	Sarıyetim (108)	Höyüktepe (174)	Ayakyolu (8), Nabal (28)
Eyvallah (91)	Çingene İdris (114)	Yüksektaş (1)	Buğuz (147), Öğürmek (70)
Kolay gelsin (57)	Karayetim (26)	Özeler köyü (16)	Calaz (152), Püren (32)
Sağlık olsun (75)	Muhtar İzzet (2)	İnlerin önü (34)	Cılga (188), Sahan (12)
Tövbe estagfirullah (12)	Yakup'un Ali (2)	Günyüzü (56)	Cingil (96), Sarak (4)
Vay canına (41)	İzzet Ağa (5)	Kısık (106)	Çec (94), Sedir (162)
	Karaoğlan'ın Hüsnü (5)		Dirgen (20), Söküm (52)
	Sürmeli Emine (6)	Sosyal Dayanışma ve Yardımlaşma	Düven (3), Suvat (10)
	Nuri Ağa (11)	Akrabaların yardımlaşması (75)	Ekenek (1), Şakla (11)
	Gülsüm Hala (27)	İmece (34)	Esirik (50), Şavk (73)
	Kör Mehmet (30)	Komşuluk selamlaşma (87)	Fire (146), Şinik (96)
	Hacı Hafız (39)	Akrabalık adlandırmaları (3, 11, 5, 39, 46)	Herik (158), Tınaz (94)
	Eskici Reşat (39)		Kotarmak (12), Uğru (104)
	Yemenici Reşat (115)		Kürümecek (182), Üstüğü (53)
	Şerife Hala (99)		Meret (54), Yaba (94), Zebil (23)
	Sarı oğlan (119)		

Halk Hekimliği	Halk Matematigi	Halk Kozmogonisi	Halk Zoolojisi
Kiremit ıstıtmak (70)	Araba (38)	Yıldızlar (31)	Tavuk (15)
Halk Takvimi	Şinik (95)	Ay ışığı (94)	At (9)
Güneş tepeye dikilmişti (2)	Teneke (95)	Halk Botanigi	Halk Mimarisi
Güneş eğilmişti (54)		Yeşillik (7)	Harman (9)
Harmandan sonra (65)	Halk Meteorolojisi	Kavak ağacı (109)	Badana (57)
Harman kaldırınca (79)	Hayvanların ağızlarını açması (38)	Söğüt ağacı (129)	Kerpiç ev (57)
Kuşluk zamanı (152)	Kar yağması tahmini (159)	Bostan, fasulye, domates (47)	Halılarla, kilimlerle döşeme (56)
Asıl kış (169-170)	Yağmur yağması tahmini (152)	Ahlut ağacı (8)	Geniş pencere (87)
Namaz sonrası (75)	Rüzgır tahmini (94)	Dilmit üzümü (96)	Soba (164)
Şafak (1)		Yavşan, yaban kenevi (18)	Sedir (150)
Sabah alasıca (13)		Ayrıkotu (46)	Fener (135)
Gün ikindiye yaklaşması (35)		Ayçiçek (109)	Lamba (136)
		Meslek ve Zanaatlar	Nargile (73)
		Ayakkabıcılık (40, 127)	

Halk Mutfağı	Halk Eğlenceleri	Halk Taşıtları	Diğer Kültürel Unsurlar
Bulgur pılavı (85)	Halk oyunu (114-118, 119)	Sap arabası (1)	Sevgililerin hediyeleşmesi (11)
Kazan kebabı (114)	İçkili eğlence (121)	Traktör (5)	Köyden kente hediye taşıma (152)
Kaburga kebabı (117-118)		At arabası (15)	Köyün büyükleri (108)
Taze fasulye yemeği (110)		Marşandiz treni (138)	Kürt halkı (108)
Bazlama ekmeği (46)			
Bakır sini (4)			
Haşlanmış yumurta (158)			
Yoğurt ekmeği (40, 133-134)			
Ayran (76)			
Çay (185)			
Testi (3)			
Bakır sini (4)			

Tablo 4.14. Unsurların Sayısal Değerleri

Unsurlar	Bulunma Sayısı	Unsurlar	Bulunma Sayısı
Yöresel Sözcükler	31	Hoşlamalar - Uğurlamalar	7
Deyimler	22	Formel Söylemler	6
Üretim Araçları	20	Sosyal Normlar	5
Halk Mutfağı	16	Halk Meteorolojisi	4
Lakaplar	16	Halk Taşitları	4
Ağızlar	14	Yeminler	4
Halk İnanışları	14	Beddualar	3
Dualar	12	Halk Eğlenceleri	3
Geçiş Dönemi Gelenek Göreneklere	12	Halk Matematiği	3
Halk Botanığı	12	Hitaplar	3
Argo	11	Halk Kozmogonosi	2
Formel Sayılar	11	Halk Zoolojisi	2
Giyim Kuşam	10	Hediyeleşme	2
Halk Mimarisi	10	Meslekler ve Zanaatlar	2
Halk Takvimi	10	Halk Hekimliği	1
Halk Edebiyatı Türleri	8	Saygı	1
		TOPLAM	281

4.8. TOZ DUMAN İÇİNDE

4.8.1. Roman Özeti

Çanakkale’de gazi olan Molla Mahmut terhis olarak Tacım köyüne döner. İşgal kuvvetlerinin faaliyetleri ve köydeki padişah taraftarı İmam Ziver, Hacı Nuri ve Hasan Ağa’nın padişah taraftarı tavır ve yorumları Molla Mahmut’u sıkıntıya düşürür. Köylünün ekonomik durumun her geçen gün kötüye gitmesi ve ellerrinde ürünü de vergilere ve ağalara kaptırması Molla Mahmut’u bir şeyler yapmaya iter. Çevre köylerde düşmana karşı çeteler kurulduğu haberi köyde yayılır. Tacım Köyü’nün ileri gelenlerinden Koca Kaş İbrahim Ağa, Molla Mahmut’un da yardımlarıyla köy çetesini kurar.

İlk faaliyet olarak çetenin ihtiyaçları karşılanması adına Hacı Nuri’nin evine baskın yapılır. Baskın köyde hızlıca yayılarak Kuvayi Milliye aleyhinde olanları endişeye sürükler. Hacı Nuri’nin oğlu misilleme olarak Molla Mahmut’un evini yakar. Bu sırada Molla Mahmut ve çetesi Alaşehir baskınındadır. Aşır’ın çetedekilerin isimlerini söylemesi, Bilal’in düşman tarafından dövülerek öldürülmesi üzerine çete köyü terk etme kararı alır. Düzenli ordunun kurulduğu bilgisini aldıklarında katılmak üzere Afyon’a hareket ederler.

Tablo 4.15. Halk Edebiyatı ve Halk Bilimi Tablosu

Halk Edebiyatı Türleri	Giyim Kuşam	Üretim Araçları	Halk İnanışları
Halk hikâyesi kahramanı: Kerem (160)	Fişekler, dolaklık (233)	Saban (155)	Uğursuz gün (78)
Kıssa-Meddah hikayeleri (45)	Çizme (291)	Eyer, gem (405)	Uğursuz kol (330)
Çanakale türküsü (46)	Kuşak (160)	Heybe (406)	Kem göz (128)
Zeybek havası (109)	Cep saati (28)	Gebre (309)	Tekke, türbe, yatur ziyareti (75, 82, 368, 379, 399)
Diğer türküler (202, 285, 292-293, 353)	Gümüş saplı baston (37)	Övendire (8)	Türbe ritüelleri (380)
Hz. Ali Cenknemeleri (29)	Yağlık (151)	İğne, bız (244)	Adak kurban (80)
Ağıt (42, 16)	Gümüş tabaka (52)	Tabanca (70)	Rüya (39, 57)
	Altın (283)	Kasatura (311)	Okunmuş eşyalar (76)
			Dini uygulamalar (29, 31, 253, 76, 133)
			Karabasan (216, 297)

Sosyal Normlar	Atasözleri	Deyimler	Dualar (Alkışlar)
Âdet (34, 89, 380)	Aklı (göz) var, izan (mantık, yakın) var (26).	At izi it izine karış- (194).	“Allah yardımcınız olsun” (406).
Gelenek (406)	Alma mazlumun ahını çıkar, aheste aheste (69).	Ayıkla pirincin taşını! (187).	“Hay yaşyasınız. Allah razı olsun. Allah tuttuğunuzu altın etsin. Allah gönlünüze göre versin...” (166).
Görenek (76, 91)	Ateş olsa cirmi kadar yer yakar (36).	Bıçak kemiğe dayan- (21).	“Biz de eyyiz beyim, sağol. Allah ömürler versin. Sayende eyyiz. Duacıyız” (358).
Geçiş Dönemi	Ateş olsa cirmi kadar yer yakar (36).	Güvendiği dağlara kar yağ- (güvendiği dal elinde kal-) (300).	“Kurban olduğum Allah başımızı yere eğdirme. Yüzümüzü kara çıkarma” (316).
Gelenek Görenekleri	Bana dokunmayan (beni sokmayan) yılan bin yaşasın (288).	Koynunda yılan beslemek (133).	
Kız kaçırma (339)	Birlikten kuvvet doğar (70).	Pireyi deve yap (61).	
Kuma getirmek (29)	Dost (İyi Dost) Kara Günde Belli Olur (142).	Beddualar (Kargışlar)	
Kuma ilişkileri (65)	El öpmekle ağız aşınmaz (355).	“Boyun devrile Mola Mahmut. Anan öle! Ettin bana edeceğini hunzur. İçim zehirle dolu” (65).	
Formel Sayılar	Su testisi su yolunda kırılır (336).	“Hayırını görmez inşallah” dedi Mahmut (69).	
3 sayısı (281, 313, 354, 366-367)	Sürüden ayrılanı (ayrılan koyunu, kuzu) kurt kapar (20).	“Yedği içtiği boğazına dursun” (132).	
7 sayısı (353)	Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır (111).	“Bu hale getirenler kör olsunlar inşallah. Allah'tan bulsunlar” (191).	
40 sayısı (126, 136)	Yerin kulağı var (10).		

Argo	Yeminler	Ağızlar	Lakaplar
“Dürzüler, başımı belaya sokacaklar. O Hacı Nuri olacak göbüt bir bu iki... (5). “Naha boynunuz altınızda kalsın” diye söylendi ağzının içinden. ... “Allah’tan bulascalar!..” (22). Şimdi öklü beygir gibi dolan gayrı” (46). “Dürzü oğlu dürzüler! Zartabozlar!..” (307). “Kim olacak, alçak dürzüler! Sütübozuklar!..” (333).	Ant içmek (214) Allah üzerine edilen yeminler (20) Kutsal kitap üzerine edilen yeminler (96, 125, 211, 405) Beddua üzerine edilen yeminler (20, 148)	“Yavaş ol Mamıt” dedi. “Duyarlar şimdi arkides, yavaş ol” (2). “Aman Mamıt, kurban olayım. Onlarla uğraşılmaz, bilmen mi?” (6). “Değilse, tüvbe hiçbir işin hakkından gelemez biz” (58). “Biz köylüyüz Mamıt. Bizim ne hökmümüz var?” ... “Yarın Allah göstermesin, düşman gelirse, din dinayet ayaklar altına alınır.” ... “Düneen işler düzeliyormuş dediler de ferahladydım” (152-153). “Şardaglı İsmayul!..” (330). “Murat’ımı gelinimi düşündükçe içim alaf alıyor” (388).	Ak Bıyık Durmuş (202) Halil’in Mestan (163) Topal Hüseyin (14) Parpar Ahmet (16) Engiz’in Aşır (18) Kır Ali (33) Yan Bilal (21) Yetim Ali (23) Eğri Boyun Ahmet (28) Altındışın Osman (278) Kökeзли Hacı Nuri (45) Karanın Ali (78) Yamuk Hamdi (79) Pırpırın Ömer (114) Yanazın Eyüp (156) Yemenici Recep (242)
Hoşlamalar - Uğurlamalar “Güle güle kızım. Murat’ıma iyi bak. Hakkımı helal et. İnşallah gittiğiniz gibi gelirsiniz” (TDİ: 350).	Formel Söylemler Allah akıl versin (32) Allah göstermesin (152) Allah inandırın (264) Allah ziyade etsin (140) Ölenlerin canına değsin (141)		

Yer Adları	Yöresel Sözcükler	Halk Hekimliği	Halk Botanığı
Serçe deresi (403)	Avar (47), Teç (42)	Bitlenmek, derisi dökülmek (23)	Keşir karası (54)
Çakallı deresi (317)	Batman (159), Tırs (318)	Yaranın üstüne toprak koymak (154)	Dağ eriği (181)
Katr düzünü (181)	Fitilemek (358), Ünnemek (72)	Örümcek ağı uygulamak (158)	Ekşi koruk (403)
Nal kayası (119)	Gebrelemek (309), Yavutmak (104)	Yakı vurdurmak (333)	
Dikenlidüz (279)	Hanay (61), Zınarmak (61)	Okumak, üfleme (75)	
Nergistepe (325)	Herze (69), Zıbarmak (106)		Halk Zoolojisi
Bağderesi (44)	Kaşandırmak (316)	Halk Takvimi	Hayvanların kızana gitmesi (277)
Telli pınar (117)	Külünk (259)	Hârman sonrası (141)	Beygir ile at ayrımı (198)
Çaydüzü, İncedere (258)	Maccalı (8)	Yatsı zamanı (403)	Çepellerin hayvanlara verilmesi (203)
	Müzevir (102)	Gün ağarması (391)	Hayvanların kaşandırılması (316-318)
	Niza (127)		Atın yedeğe alınması (407)
	Omca (53)	Halk Matematiği	Halk Ekonomisi
	Övendire (8)	Evlek (14), Okka (17)	Reşat (253)
	Peyke (271)	Batman (159)	Ölçek (141)
	Sonmak (39)	Bir varımlık (181)	
	Talaz (1)	Şinik (15)	

Halk Mimarisi	Halk Mutfağı	Halk Taşlıları	Diğer Kültürel Unsurlar
Tahta balkon (63)	Ev yemeği (195)	Kağı (7)	Hacdan hediye getirilmesi (29)
Konuk odası (139)	Yoğurtlu çorba (140)	Yaylı (37)	Köy hediyeleri (361-365)
Ambar (62)	Piliç kızartması (65)	At (270)	Konukseverlik (360)
Yuvarla toprak dam yapımı (219)	Fasulye yemeği (203)	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma	Konukların ağırlanması (292)
Kerpiç evler (64, 189, 219)	Böbrek yemeği (90)	İncece (322, 335)	Saygının kutsal kitapta yeri olması (34)
Peyke (271)	Leblebi (292)	Komşuluk (7)	Gelinin kaynanasına saygısı (350)
Basma perde (193)	Değirmen çöreği (182)	Akrabalık (43)	Yahudi (242, 252)
Yer yatağı (115)	Kara çavdar ekmeği (188)	Meslek ve Zanaatlar	Kürt (40)
Yüklük (263)	Yumurta (192)	Alışveriş işi (141)	Yunan (101)
Gaz lambası (74)	Ayrılan çalkalaması (149)	Ayakbabcılık (243, 274)	Boşnak (155)
Çıra (405)	Çay (289)	Çeltikçilik (10, 34)	Çingene (341)
Mangal (241)	Yer sofrası kurulması (140)	İmam (10, 34)	Memleket sevgisi (185-186)
Halk Eğlenceleri	Sofra bereketi (142)	Testicilik (142)	
Davul zurna (346)	Haremlik selamlık oturulması (142)		
Zeybek oyunu (109)	Testi (140)		
Aşık oyunu (230)	Pekmez, un kış hazırlığı (201)		

Tablo 4.16. Unsurların Sayısal Değerleri

Unsurlar	Bulunma Sayısı	Unsurlar	Bulunma Sayısı
Yöresel Sözcükler	22	Halk Hekimliği	5
Halk İnanışları	20	Halk Matematiği	5
Halk Mutfağı	16	Halk Zoolojisi	5
Lakaplar	16	Beddualar	4
Halk Mimarisi	14	Dualar	4
Atasözleri	11	Geçiş Dönemi Gelenek Görenekleri	3
Halk Edebiyatı Türleri	11	Halk Botanığı	3
Yer Adları	9	Halk Eğlenceleri	3
Giyim Kuşam	8	Halk Takvimi	3
Meslekler ve Zanaatlar	8	Halk Taşlıları	3
Üretim Araçları	8	Halk Ekonomisi	2
Yeminler	8	Hediyeleşme	2
Formel Sayılar	7	İmece	2
Ağızlar	6	Misafirlik	2
Deyimler	6	Saygı	2
Halklar-Dini Gruplar	6	Akrabalık	1
Sosyal Normlar	6	Hoşlamalar-Uğurlamalar	1
Argo	5	Koşuluk	1
Formel Söylemler	5	Yurt Sevgisi	1
		TOPLAM	244

4.9. TÜTÜN YORGUNU

4.9.1. Roman zeti

Görekli köyünde tütüncülük yapan Ağ Osman, ağır çalışma şartlarından dolayı aklını yitirerek hastalanır. İi sıkılır, konuşmaları anlaşılmaz, elleri hzlı hızlı tütün diziyor gibi hareket eder. Ağ Osman'ın başında dualar okunur, tekkeye götürülür. Tekkede karanlık odada sopa ile yapılan uygulamalar Osman'ın daha da kötüleşmesine sebep olur. Bitkin bir şekilde elleri sürekli hareket eder. Sağlık memuru Adil Efendi Ağ Osman'ın Samsun'da akıl hastanesine gitmesi gerektiğini söyler. Durdu Kadın öküzleri satarak kocasını kardeşi Hüseyin'le beraber Samsun'a yollar. Ortamın değişmesi ile Ağ Osman'ın hastalığı biraz geçer. Dr. Suphi Bey Osman'ın bir ay tütün ortamından uzakta durması gerektiğini söyler. Satılan kzn parası sadece bir haftalık hastane masrafını karşılar. Ağ Osman tamamen iyileşmeden köyüne geri döner.

Tablo 4.17. Halk Edebiyatı ve Halk Bilimi Tablosu

Halk Edebiyatı Türleri	Halk İnanışları	Atasözleri - Deyimler	Dualar (Alkışlar)
Karakuşî fikra (8)	Ceviz ağacının şifası (53)	El elin eşeğini türkü çağırarak aramış (32)	"Naha onma herif, e mi?" (4).
Ağıt (22, 47)	Suyun şifalı olması (53)	Bir kulağından girip öbür kulağından çık- (12).	"Döküle kalasıca. Ever de ever. Atlı kovalıyor sanki" (10).
Giyim Kuşam	Çarpılma (48)	Hora geç- (46).	"Allah belasını versin bu tütünü!" dedi (20).
Cübbe (59)	Türbe, tekke, yatır ziyareti (38, 39, 45, 53, 55)	İçine akıt- (49).	"Yere batsın tütün" (21).
Cep saati (59)	Türbe, tekke ritüelleri (48, 52, 53)	İpiyle kuyuya inilme- (65).	Beddualar (Kargışlar)
Üretim Araçları	Adak kurban adanması (48)	İpleri birinin elinde ol- (68).	"Ya Rabbi şükür" dedi usulca (13).
Kınnap, çivi (13)	Hızır (7, 25, 36, 40)	Hoşlamalar - Uğurlamalar	"Etme Allah'ını seversen" (21).
Sosyal Normlar		"Git sağlıcakla kardaşım, uğurlar olsun" (10).	"Oh, ölenlerin canına değsin" (54).
Görenek (54)		"Selamünaleyküm. Ulen bu nası karşılayış bu Osman?" (35).	"Bereketli ola. Allah kabul ede" (63).
		"Hadi allahaismarladık" (40).	

Argo	Ağızlar	Ağızlar (Devamı)	Lakaplar
“Sus düzrü karı! Mıymuntı...” (1).	Fakat yüzü sapsarıydı. Birden öğürdü.	“Hökümat adamları içinde bir Karakaş	Ağ Osman, Ev Osman (1)
“Geleceğim tekrar. Zırıldama!” (5).	Kusacak gibi oldu (17).	kaymakamı gördüm bizden yana” (34).	Kaz Ahmet (3)
“İtin eniği yatağı öylece bırakmış gitmiş” (11).	“Oyalanmıyorum buba. Tütünü boşaltıyorum” (3).	“Fakır çocukları okuyamaz emme bu nasıl olduysa okumuş” (34).	Koca Yakupgil (7)
“Bakıyorum, bizimkinden avanağı yok” (12).	“Ufak tefek ama kuvatır” (2).	“Nere bura?” diye sordu (57).	Kel Ali (29)
“Bana bu köyde herkes düşman. Yaşatmak istemiyor düzrüler. Namussuzlar, ırzı kırıklar! Üstüme çullanıyorlar...” (19).	“Daklaşsan bela hazır” (7).	“Dee, oldu bir on gün kadar” (126).	Koyun Hasan (35)
“Çingene yapılı muhtar. Cinsi bozuk muhtar!” (33).	“Görmeyeceğim. Boşuna dolaşmaz o cazı” (12).		Kül Omargil (38)
“Sen ne arıyorsun burada cazı karı!” diye bağırdı (42).	“Ne bileyim? Kötü elliim. Baturdı her yeri baksana. İbriğa su koy da başını neyi yıkayalım” (22).	Formel Söylemler	Ardalılı Hoca (39)
	“Tövbe estafurullah... Ne oluyor bu herife?” (TY: 24)	Allah canını almasın (2)	Hörü Nine (40)
	Emme panga parası oldu mu yoğum (TY: 33).	Allah'tan korkmaz (8)	Keçeci oğlu Yasın (52)
		İllallah (1)	Amat Ağa (53)
			Taşan'ın oğlu (58)
			İncediş'in Sadık (65)
			Bekçi Gök Hıdır (68)

Yer Adları	Yöresel Sözcükler	Halk Mimarisi	Halk Zoolojisi
Alaca, Kızılcapelit, Gökkiye (48)	Ağnamak (3), Öğürmek (17)	Ahşap ev yapımı (52-55)	Hayvanların sıcakla ilişkisi (28)
Alakur, Taşlıbayır (68)	Alaçık (13), Panga (33)	Köy evi (52)	Halk Matematiği
Uzunçayır, Deveboynu, Söğütü (68)	Bırdırmak (2), Somurmak (67)	Ev kapıları (53)	Küfe (2)
Görekli köyü (7)	Bız (20), Teskere (47)	Halk Mutfağı	Denk (28)
Halk Hekimliği	Cascavlak (59), Yavu (37)	Baklava yazmak (31)	Halk Botanığı
Ateş düşürme uygulamaları (37)	Cılga (188)	Bakır kaplar (50)	Tütün sıcak ilişkisi (5)
Halk Takvimi	Çepel (7)	Sofra duası (67)	Aktekke, kır yonca (69)
Kuşluk vakti (5)	Çırdırmak (22)	Sosyal Dayanışma ve Yardımlaşma	Meslekler ve Zanaatlar
	Denk (28)	Tanrı selamı (7)	Tütüncülük (13)
	Derakap (30)		
	Evmek (1)		
	Gütmek (68)		
	Kınnap (13)		
	Kıp (5)		
	Mıymıntı (1)		

Tablo 4.18. Unsurların Sayısal Değerleri

Üsurlar	Bulum Sayısı	Üsurlar	Bulum Sayısı
Yüresel Sözcükler	20	Hhk Mmarisi	3
Hhk İnanışlan	16	Hhk Mıfıağ	3
Laleqlar	14	Hıslanalar-Uğurdamalar	3
Ağızlar	12	Gyimkışam	2
Yer Adan	9	Hhk Memnığı	2
Argo	7	Üretim Arağan	2
Dyınler	5	Asözleri	1
Bedhlar	4	Hhk Hhkınlığı	1
Dalar	4	Hhk Takımı	1
Formel Söylenler	3	Hhk Zordıjisi	1
Hhk Bıranığ	3	Kınşuluk	1
Hhk Ehbıyatı Türleri	3	Sosyal Nımlar	1
		TOPLAM	121

4.10. VATAN DEDİLER

4.10.1. Roman Özeti

“Toz Duman İçinde” adlı romanın devamı niteliğindeki eser, Tacım çetesinin düzenli ordu içinde aldığı eğitimlerle başlar. Çete üyeleri aynı bölükte süvari birliği olarak görev alırlar. Bölük komutanı Teğmen Galip ile çete üyeleri arasında bir dostluk başlar. Teğmen Galip, Molla Mahmut’un savaş konusunda deneyimli olduğunu bildiği için sık sık konuşarak deneyimlerini aktarmasını ister. Zor şartlar altında savaş hazırlıkları devam eder. Sırasıyla Afyon, İnönü, Sakarya, Dumlupınar savaşları eserde aktarılır. Düşman karşısında üstünlük sağlanılarak düşman İzmir’e kadar sürülür. Hacı Nuri’nin savaş sonunda milli mücadele taraftarı birine dönüşmesi, İbrahim Bey’in İzmir’de dükkan açarak bütün çabasının mal mülk kazanma olduğu romanda aktarılır

Tablo 4.19. Halk Edebiyatı ve Halk Bilimi Tablosu

Halk Edebiyatı Türleri	Üretim Araçları	Sosyal Normlar	Atasözleri
Kıssa/Meddah hikayesi (146, 332)	Tırpan (337)	Âdet (59)	Acı patlıcanı kırağı çalmaz (211).
Fıkra (336)	Kazma, kürek, saban, kağını (362)	Görenek (90, 96-97)	Akçe akıl öğretir, don yürüyüş (254).
Türkü (60, 63, 127, 136, 178, 264, 328, 338, 364)	Yaban (260)	Geçiş Dönemi Gelenek	Az veren candan, çok veren maldan (130).
Yemen Türküsü (27-28)	Boyunduruk (135)	Göreneklere	Çam sakızı çoban armağanı (337).
Ağıt (176)	Tezkere (293)	Kumalık (142)	Damlaya damlaya göl olur (7).
Halk şairliği (328, 329)	Kirimen (262)	Nişan (65)	Eşeğe altın semer vursalar yine eşektir (254).
Giyim Kuşam	Halk İnanışları	Ölüm anında su içirmek (176, 299)	Garip itin kuyruğu bacağı arasında (götünde, kılına kısık) gerek (olur) (205).
Fes (31)	Ayın uğursuzluğu (343)	Ölüm anında dualamak (246)	Kurt kocayınca köpeğin maskarası olur (25).
Urba, başörtü (306)	Toprağın uğursuzluğu (262)	Ölünün gömülmesi (159)	Pıllavdan dönemin kaşığı kırılsın (255).
Ceket, kuşak (306)	İşin uğursuzluğu (262)	Formel Sayılar	
Çarık (214-215)	Hızır (184, 261)	3 sayısı (37, 165)	
Potin (31)	Rüya (134, 330)		
Dokuzluk tesbih (24)	Dua (317)		
Köstekli saat (24)	Karabasan (133, 213)		

Beddualar (Kargışlar)	Dualar (Alkışlar)	Dualar (Alkışlar) (Devamı)	Ağızlar
"Naha boylarınız devrile. Allah belanızı vere. Hep birlikte geberin inşaallah. Döküle kalasçalar! ... Allahtan bulasçalar. Boyları devrilesiceler. Gâvur oğlu gâvurlar... .. Gâvur oğlu gâvurlar, şeytanın döllerini. Oroşpu analılar!" (138-140). Argo "Hepşinin anasını eşek kovalasın" (6). "Dün düşmanın anasını belledik" (167). "Bu sefer Yonan kamaşı yedi arkideş, ne dersin?" (313).	"Allah sen sabır ver" dedi Ayşe Kadın. Bizimkilere yardım et. Onlar senin yolunda kurban olduğum. Hepsini evine ocağına kavuştur. Boynu eğri bırakma bizi buralarda" (83). "Oh Allah, sen yardım et. Bu emeklerimiz boşa gitmesin" (198). "Vurulrsam Kazım gibi alımdan vurulayım da hemen öleyim. Senden budur dileyim. ... Yardımını esirgeme koca Allah..." (211). "Allah sizi vatana bağışlasın. Çoluk çocuğunuza kavuştursun" (214). "Allah teğmenin kesesine bereket versin" (270).	"Allah senden yardım, kurban olduğum!" (259) "Komutanım, komutanım... Bizi kurtardınız. Allah razı olsun. Allah tuttuğunuzu altın etsin. Çok şükür Allahuma, bugünleri gösterdi. Allaah..." (353). Yeminler "Vallahi ben haber vermedim. İki gözüm önüne aksın. Allah'ımı inkâr etmiş olayım ki..." (31). "Vallahi demedim. Anam avradım olsun demedim" (40). "İşte sana çizgi, bu bir halk devleti olacak" (272). "Çocuklarının ölüsünü öpeyim ki..." (8).	Bir yandan atı tekmikliyordu (3). "Alma Ameet! Asker ağalardan para alma" (35). Sabahleyin erkeden "Allahaismarladık" deyip yürüdüler (362). Mıstava Agaa, Ali'den habar yok mu?" (68). "Yaman olur Kastamoni'nin uşağı" derler" (147).

Formel Söylemler	Yöresel Sözcükler	Halk Hekimliği	Halk Mimarisi
Allah işinizi rast getirsin (32)	Çirtmek (262)	Soğuk algınlığı (129-131)	Kerpiç duvar (293)
Uğurlar ola (6)	Öklemek (336)	Halk Meteorolojisi	Ahşap ev yapımı (55)
Vay anam vay (292)	Saraç (319)	Kar yağma ihtimali (192)	Portatif karyola (52)
Yer Adları	Terki (186)	Halk Botanığı	Sarı pirinç başlıklı karyola (235)
Akşehir (106)	Tırıs (4)	Pire demeti (172)	Saç soba (132)
Karacalar (4)	Halk Takvimi	Söğüt ağacı (340)	Para (32)
Hadımköy (45)	Horozların ötme saati (165)	Badem çağlası (337)	
Çukurfisar (208)	Halk Zoolojisi		
Nemli köyü (250)	Kuşluk zamanı (161)	Kaşığılamak (263)	
Hamdiye köyü (255)	Halk Ekonomisi	Tavşan uykusu (349)	
Sazılar, Köşeler (273-274)	Gümüş para (32)	Hayvanların terini soğutmak (18, 74)	
		Kadana atlar (142)	
		Kurt pençesi (142)	

Halk Mutfağı	Halk Mutfağı (Devamı)	Meslekler ve Zanaatlar	Diğer Kültürel Unsurlar
Çorba (247)	Çökelek (26)	Ustaların azlığı (52)	Hediyeleşme (216, 326, 337)
İşkembe çorbası (268)	Ayrılan (214)	Ayakkabıcılık (68)	Tatar (141)
Tarhana çorbası, bulgur pilavı (87)	Hoşaf (216)	Duvarcılık (55)	Kürt (101)
Zeytinyağlı dolma (92)	Tabakları sıyırmak (19)	Dikiş nakış işlemeciliği (113)	Yurt sevgisi (215)
Et közlemesi (93)	Hevenk (93)	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma	
Haşlanmış tavuk (180)	Halk Eğlenceleri		
Kızarmış kuzu (209, 216)	Kaval (96)	Komşuluk (69, 231)	
Etlı kuru fasulye (268)	Güreş (336)		
Kavurga (144)	Üçtaş (180)		
Manisa üzümleri, Aydın incirleri, Akhisar kavunları (345)	Sabahçı kahvesi (107)		
Somun (33)	Hamam (141)		
Peksimet (145)			

Tablo 4.20. Unsurların Sayısal Değerleri

Unsurlar	Bulunma Sayısı	Unsurlar	Bulunma Sayısı
Halk Müfâğı	20	Meslekler ve Zanaatlar	4
Halk İhtiyatı Türleri	16	Yenimler	4
Halk İnanışları	10	Argo	3
Atasözleri	9	Halk Botanığı	3
Üretim Araçları	9	Formel Söylemler	3
GyimKuşam	7	Sosyal Normlar	3
Yer Adları	7	Formel Sayılar	2
Çeşitli Dini Gelenek Görenekleri	6	Halk Takvimi	2
Halk Mimarisi	6	Halklar-Dini Gruplar	2
Halk Zoolojisi	6	Konşuluk	2
Ağzlar	5	Halk Ekonomisi	1
Halk Eğlenceleri	5	Halk Hekimliği	1
Yöresel Sözcükler	5	Halk Meteorolojisi	1
Dualar	4	Yurt Sevgisi	1
		TOPLAM	147

4.11. YARBÜKÜ

4.11.1. Roman Özeti

Remzi bükte geniş tarlaları olan bir çeltikçidir. Tarlası bükün en altında olduğundan ve yapısı olarak sıksa, zayıf, çelimsiz olmasından dolayı tarlasını istediği gibi sulayamaz. Bütün köylünün alay konusu olur ve ciddiye alınmaz. Bir süre sonra tarlası Remzi'nin bitişiğinde olan Haydar, cezaevinde süresi dolduğu için köye döner. Köydeki ilk günlerinde sorun çıkartmayan Haydar, komşularının da şımartmasından dolayı Remzi'nin tarlasına göz koyar. Onu sindirip elinden karısını ve tarlasını almak ister. Bu olaylardan sonra Remzi köyde alay konusu olur. Sabrı tükendiğinde ise çiftle Haydar'ı öldürür.

Tablo 4.21. Halk Edebiyatı ve Halk Bilimi Tablosu

Halk Edebiyatı Türleri	Üretim Araçları	Formel Sayılar	Deyimler
Gelin karşılama havası (40)	Çalkalama makinesi (139)	3 sayısı (13, 128, 143)	Ağrılık çok- (57).
Türkü (32, 55 60, 182)	Tırpan (54)	100 sayısı (112)	.Ağrına git- (30).
Ağıt (56, 86, 91, 171)	Bileği taşı (38)	Atasözleri	.Ağzını topla- (41).
Giyim Kuşam	Kıl heybe (130)	Ava giden avlanır (144).	Geviş getir- (21).
Hasır şapka (20)	Çan (4)	Bey mi yaman, el mi yaman (219)	Gönlünü serin tut- (64).
Külot pantolon, sarı çizme (291)	İnanışlar	Minareyi çalan kılıfını hazırlar (195).	Gözü göz değil (18).
Postal (65)	Karganın uğursuzluğu (133)		Gözünden sürmeyi çal- (63).
Çevre (6)	Köpeğin uğursuzluğu (7)		Kan kusup kızılık şerbeti içtim de- (177).
Sosyal Normlar	Zamanın uğursuzluğu (132)		Kaburgası kalın ol- (3).
Âdet (158)	Kişinin uğursuzluğu (219)		Kendini ye- (45)
Geçiş Dönemi Gelenek Göreneklere	Cennet (24)		Kemliğini (iliğini) kurut- (3).
Yas tutmak (56)	Cehennem (52)		(Şeytanın) Ruhu duyma- (51).
			Sütüne havale et-(82)
			Yüz (yüzünün) akı ile çık- (3).

Beddualar (Kargışlar)	Dualar (Alkışlar)	Argo	Argo (Devamı)
“Hemşeri sözüm ona. Cehenneme gitsin öyle hemşeri” (8).	“Allah yazdıysa bozsun” (3).	Hepsinin de rezili Rıza. Şaşı Rıza (1).	“Burada yaşıyorsunuz kahpecikler. Şuna bak, ne güzel ağaçların altı, ohh...” (20).
“Dökülekalsın senin gibi ağa!” (13).	“Yemek mi yiyordunuz?” dedi.	“Geri yollarım eşek sipasını” (2).	“Ne ararsınız orada lan boklar?” (24).
“Şeytan görsün yüzünü” dedi Ahmet (20).	“Bereketli ola” (20).	“Zengin gözü dürzü” (2).	“Hasirin boklar! Dağ başının ayıları!” (28).
“Dürz..., boğazında kalır inşallah” (73).	“Sağ ol beyim” dedi Şaşı Rıza öteden. “Allah razı olsun” (21).	“Vay imanına türkürdüğüm vay!” (4).	Hiç tınmamıştı (30).
“Vay dökülekalsıncalar vay! Yiyemez olun inşallah. Boğazınızda kalsın...” (79).	“Buralar dipten susuz, Allah onarsın” (54)	“Hele deyyus” dedi. “Namussuz seni!” (5).	“Anasını bile bellerdik” (42)
“Vay gāvurun oğlu gāvurlar” dedi kadın.	Ellerini beline dayamış bir adam,	“Hadi yürü yeziti!” dedi (6).	“Git ananın örekesinde ara keçini. Burada yok” (63).
“Ateş olsun da boğazımızı yaksın inşallah” (80).	“Allah kurtara” diye söylendi (57).	“Sus kız! Sen ne ağlıyorsun, yeziti!” (22).	“Şuna bak, tıklın biri” (67).
“Sırtı teneşire gelesice” dedi kadın. “Ederi dökülesice...” (85).	“Allah işinizi rast getirsin” (82).	“Bir ucunuz vardı ananızın dinine, öbür ucunuz daha burada” (6).	“Kendisi de burada yok. Sütü bozuklar...” (81).
“Kökü kurusun bu memleketin. Hep yoğurt ekmek, yoğurt ekmek...” (115).	“Allah gücünü artırsın. İnşallah sahip olur davara” (86).	“Anasını sattığının şansı, düşemedim böyle bir kapyı!” (14).	“Vat dinsiz, imansızlar vay!” (87).
	“Allah işimizi onara” (154).	“Hasir dürzü! Çoban ağana dedirme bak. Aha su akıp durur aşağı” (15).	

Hitaplar – Çağrılmalar	Ağzlar	Ağzlar (Devamı)	Formel Söylemler
“Bırakın aslanım” dedi Şükrü çoban yine (18). Yeminler “Alimallah altundan girip üstünden çıkacaktı hepsinin” (7). “Yok kardeşim vallahi. Allah seni inandırısın ki yok” (58). “Anam avradım olsun, ben köyde...” (24).	Yukardan Şükrü Çobanın kavalı duyuluyordu (38). “Çalamazlar. Şimdi gideceğim. Zatu habarları yok” (52). Ne de zalım adamları var bu Emin Bey’in? (1). Davar başına üçer panginot verdiler, verdiler (3). “Allah Allah...” dedi. “Demincek vardı yahu” (4). “Ket düzü! Yalancı! İndir şu heybeleri hadi!” (12). “Gittikçe kısmıklaşıyor be!” (13).	“Ket, namussuz! Yürüyün hadi!” (24). “Öz’ün aşağılarında inek böğürmeleri duyuluyordu” (25). Son gittiğinde Hamdi’nin Ayş’a yıla konuşmuştu (25) “Ula insan malına bu kadar hayın olur mu?” (45). “Daha sebze çıkmamış mı köyde?” dedi. “Domates büber neyi şöyle?” (115). “İzin ney? Köyü göresimişindir canım?” (128). “Nasil vukuat acabola? Kavga neyi mi etmiş?” (127).	Allah aşkına (36) Canımın sağlığı (18) Hey gidi be (2) Tövbe ya Rabbi (54) Tövbeler tövbesi (3) Tü tü maşallah (2) Yukarda Allah var (106)

Lakaplar	Yer Adları	Yöresel Sözcükler	Yöresel Sözcükler (Devamı)
Şükrü çoban, Uzun Ahmet, Şaşı Ruza (1)	Ak kırmalı tepe (2)	Andavallı (214), Haylamak (145)	Şargada (110)
Kötü Omar (14)	Alayokuş (80)	Apalamak (73), Kavuzlamak (75)	Şayak (17)
Yataklı Ali (19)	Nalkesen (46)	Buğuz (91), Kesek (4)	Temre (146)
Hulki Pehlivan (18)	Omarlı köyü (23)	Bungun (91), Kığ (60)	Tıkl (67)
Hamdi'nin Ayşe (25)	Mahmutlar köyü (33)	Böğürmek (25), Kıp (75)	Ürümek (57)
Sakızcı Recep (28)	Delemen Tepe (143)	Cıbr (98), Kofalmak (122)	Yapağı (8)
Köşker'in Mehmet (29)	Kepez dağı (11)	Dirilti (7), Meymenet (34)	Yanaz (3)
Hot Ali (38)	Genceli köyü (17)	Dinelmek (8), Mısmıl (3)	Yataklamak (122)
Kır İzzet (125)	Basırı (18)	Dubara (6), Öreke (63)	Yekimnek (67)
Çolak Ağa (127)	Böğlen bükü (28)	Evlek (54), Pısırık (4)	Zati (5)
		Feyilsiz (11), Poruk (55)	Zebil (23)
		Gerneşmek (122), Seyirtmek (3)	
		Gılağı (38), Soyka (163)	
		Gölez (4), Suvat (5)	
		Gunlamak (196), Sürgün (104)	

Halk Hekimliği	Halk Meteorolojisi	Halk Zoolojisi	Halk Mutfağı (Devamı)
Temrlenmek (146)	Köpeklerin sıcakla ilişkisi (6)	Höyük kuşu (37)	Paça çorbası (85)
Kül basmak, tütün koymak (151)	Kuşluk zamanı sıcaklıklarla ilişkisi (314)	Davar köpeği (164)	Bulgurlu tarhana (13)
Kara sakız koymak (158-159)	Halk Kozmogonisi	Sağmal davar (203)	Ağaç kaşık, tencere (34-35)
Taze post sarmak (167)	Samanyolu (33)	Köpeklerin topları (142)	Bulgur aşısı (179)
Kekik dalı uygulamak (177)	Güneş (178)	Köyün davarı, keçi davarı (3)	Pilav (182)
Halk Takvimi	Ay (206)	Kara keçi, tiftik keçi (5)	Torba yoğurdu (35)
Güneş konumu (2)	Yıldız (33)	Kurtların saldırı taktiği (163)	Keçi kebabı (50)
Suvat zamanı (7)	Halk Botanığı	Çoban köpekleri (40)	Kebab (64)
Akşam yayılımı (27)	Püren, yavşan, ayrıkotu (91)	Halk Mutfağı	Kısır keçi eti (73)
Kuşluk zamanı (2)	Anızlı tarla (184)	Çam güğümü (13)	Taze fasulye, kıymalı pilav (104)
	Çayral, baldıran, gümrah (182)	İbrik (17)	Pekmez peletesi (104)
		Dağarcık (50)	Yayla yoğurdu (2)
		Sofraya besmele ile başlamak (19)	Bazlama ekmek (13)
		Yemeğe ekmek doğramak (19)	Kuru kıyma (92)
		Sofradan dua ile kalkmak (35)	Un helvası (38-39)
		Kışlık yağ, peynir basmak (37)	

Halk Eğlenceleri	Sosyal Dayanışma ve Yardımlaşma	Meslekler ve Zanaatlar	Diğer Kültürel Unsurlar
Halk oyunları (38)	Komşuluk (28)	Çobanlık (3, 142)	Hediyeleşme (25)
Kaval (38, 39)	Akrabalık adlandırmaları (25)		Çingene (13)
Gelin karşılama havası (40)	Halk Ekonomisi	Halk Matematigi	Yezit (3)
Oyun havası (14)	Panginot (3)	Çimdik (167)	Yurt sevgisi (57)
Çifetelli (62)	Lira (23)		
Horon (118)	Halk Taşıtları	Halk Veterinerliği	
Farfene gecesi (38-39)	Alaçıklı araba (145)	Karasakız, Dedete suyu (4)	
Güreş (25)			
Karakucak (154)			
Dokuztaş (60)			
İçkili eğlence (21)			

Tablo 4.22. Unsurların Sayısal Değerleri

Unsurlar	Bulunma Sayısı	Unsurlar	Bulunma Sayısı
Yöresel Sözetikler	41	Halk Kozmogonisi	4
Halk Mutfağı	24	Halk Takvimi	4
Argo	19	Atasözleri	3
Ağzlar	14	Yeminler	3
Deyimler	14	Halk Ekonomisi	2
Halk Eğlenceleri	12	Halk Meteorolojisi	2
Lakaplar	12	Halklar - Dini Gruplar	2
Halk Zoolojisi	10	Halk Veterinerliği	2
Yer Adları	10	Meslekler ve Zanaatlar	2
Beddualar	9	Akrabalık	1
Halk Edebiyatı Türleri	9	Halk Meteorolojisi	1
Dualar	8	Geçiş Dönemi Gelenek Görenekleri	1
Formel Söylemler	7	Halk Matematiği	1
Halk Botaniği	7	Halk Taşlıları	1
Halk Hekimliği	6	Hediyeleşme	1
Halk İnanışları	6	Hıtaplar	1
Giyim Kuşam	5	Komşuluk	1
Üretim Araçları	5	Yurt Sevgisi	1
Formel Sayılar	4	TOPLAM	255

4.12. YOZ DAVAR

4.12.1. Roman Özeti

Çoban Musa, Kırbızlı köyünden uzakta, Genceli köyünde Köşker'in Mehmet için davar çobanlığı yapmaktadır. Emin Bey'in çobanları, Çoban Musa'yı yıldırıp kaçırmak istemektedirler. Şaşı Rıza ile Uzun Ahmet, Çoban Musa'nın sürüsünden bir davar kaçırmak için hazırladıkları yemeğe toprak çakıl atar. Musa davarının kaçırıldığını anlayarak hazırladıkları yemeğe toprak çakıl atar. Sonra kendisi de onların sürüsünden bir davar kaçırmak için hazırladıkları yemeğe toprak çakıl atar. İki tarafın çobanları arasında şiddetli çatışmalar olur. Köşker'in Mehmet'in iyileşerek gelmesiyle çatışmalar sonucunda ağır yaralanan Çoban Musa, sürüyü bırakarak köyüne döner.

Tablo 4.23. Halk Edebiyatı ve Halk Bilimi Tablosu

Halk Edebiyatı Türleri	Giyim Kuşam	Üretim Araçları	Halk İnanışları
Uzun hava (79)	Fötr şapka (110)	Kolan (143)	Baykuşun uğursuzluğu (145)
Türkü (105)	Kara yazma (115)	Sandık (95)	Büyü, sihir, okuma (120)
Hz. Ali cenknameleri (106-107)	Çarşaf bürüğü (118)	Sedir (151)	Kişinin uğursuzluğu (120)
Ağıt	İş donu (79)	Heybe (80)	Adak ve kurban adanması (76, 131)
“Tövbe tövbe, Allahsız millet böyle yapmaz yahu.” (6).	İş şalvarı (90)	Çakmak, kibrit (80)	Abdest, namaz (105, 116, 118, 151)
“Ne bu benim kadarım böyle?” dedi. “Ei içine çıkacak yüzüm kalmadı. Bir değil, iki değil, beş tane...” (121).	Palto (156)	Kav, çakmaktraşı (81)	Dua – sure (100, 120, 151)
	Ceket (104)	Barut (82)	Kur’an-ı Kerim okumak (105)
	İç donu (73)	Kürek (133)	Cennet (67)
	Uçkur (98)	İbrik (151)	Cehennem (105)
		Semer (117)	
		Arı kovarı (146)	

Geçiş Dönemi Gelenek Göreneklere	Deyimler (Devamı)	Deyimler (Devamı)	Beddualar (Devamı)
Üzerklik otu (93)	Doluyla koydum almadı, boş koydum dolmadı (142).	(Birin) Pestilini çıkart- (107).	Allah kahretsin! Olmayacağı bu iş (142).
Bebeğin cinsiyetini belirlemek için ilaç kullanımı (120)	Doluyla koydum almadı, boş koydum dolmadı (142).	Suratı bir (altı) karşı ol- (84).	“Köpek işesin senin katil yüzüne!” (149).
Kedibalı (120)	Dosta düşmana karşı- (80).	Vur dediyse öldür demedi (4).	Dualar
Formel Sayılar	Fitil ol- (129).	Yangına körükle git- (135).	
40 sayısı (102)	Gönlü razı olma- (95).	Yedikleri içtikleri ayrı gitme- (100).	“İnşallah” diye ekledi, “bu sefer oğlandır gayri” (93).
Atasözleri	Gönül koy- (127)	Beddualar	“Ah Satı Ablam da... Dilerim Allahtan ele güne karşı...” (93).
Tilkinin dönüp dolaşıp geleceği yer kürkçü dükkânıdır (67).	Gözünde tüt- (67).	Gözü kör olasıca” dedi kendi kendine (95).	“Maşaallah, güçlü delikanlı ikisi de...” dedi (111).
Deyimler	İç çek- (72).	“Kahrolun e miiii” diye bağırdı arkalarından (115).	“Allah razı olsun” dedi. Halime. “Kal sağlucakla” (120).
Beli bükül- (95).	İltigini kurut- (115).	“Naha omma e mi” dedi. “Sesin kesin inşallah!” (116).	“Ben Allah’tan istiyorum, başka kimseden değil (134).
Çalın sat- (129).	İn cin yok (86).	“Boyu devrilsin inşallah” dedi (118).	“Aman çok şükür Allahuma” (80).
Çek arabanı (124).	(Birin) Kapısını aşındır- (120).	“Dün bal çıkardım ya” dedi. “Arı soktu. Şiştü iyice kör olası” (123).	“Yatsın kalksın Haydar Ağaya dua etsin” dedi birisi güierek (83).
Çene çal- (67).	Kuzu (aslan) postuna bürün- (84).	“Gözüne toprak dolsun, gözüne...” diye mırıldandı (140).	“Size bereketli olsun” (87).
Diinin altında bir şey ol- (71)	Laf at- (80).		
	Nal deyip mih deme- (YB:127)		

Argo	Argo (Devamı)	Hitaplar - Çağrılar	Hoşlamalar - Uğurlamalar
"Al da doy kıpti" (64) - "Ah seni zibidi ahi!..." (65). "Karı kıymeti herifioğlunun. Onu yürütmeye kıyamaz" (66). "Varır varmaz nallarlar seni, anladın mı?" (67). "Beni gebertin de kurtulun temelli" (69). "Ula Kara Mahmut" dedi Remzi (70). - Gelip de uyuz Remzi yapacak değil (73). "Vay dinini imanını..." dedi (80). "Vay namussuz kav, vay" dedi (81). "İt soylular!" diye ekledi (83). "Şu deyyusun oğluna bir sopa çalacağım." dedi (86). "Eşek oğlu eşek, usanmak da bilmiyor" (87).	"Dürzüler gene geverlerini açtılar herhalde" (87). "Kapattılar biraz. Hinzırlar 'açmayız' derler, gene açarlar" (88). "Ula enayilik etne, gel dut ye!" (92). "Ne yatıp durursun leş gibi, sipa!" (98). "Gayri ak donla gez de akın başına gelsin, itoğlu iti!" (98). "Elbet kalkar. Tarlan her gün sulanıyor kahpecik." (100). "Vay cibini cibilliyetini!..." diye fırladı (104). "Kara eşek gibi herif" (111). "Bir avuç balla ilaç öğrenmeye mi gelinir kaltak? İşte böyle yaparım ben de, oh olsun!" (120)	"Hay Satı Ablam" diye fıslıdamaya başladı gene (93). "Ula Zehra'nın oğluuuu!" diye bağırdı (105). "Şey... Haydar Ağam" dedi (124). "Benim tarlama su akıyor yavrum. Bana ne?" (123). "Bre Müslüman sana lazım olan kol kadar bir su. Niye açarsın geverini o kadar?" (134).	Haydar, "Selamünaleyküm" diyerek vardı (80). "Hadi güle güle..." dedi. "İstedğin olur inşallah" (120). "Hadi eyvallah..." diye kalktı sonra (140).

Yeminler	Ağzlar	Ağzlar (Devamı)	Formel Söylemler
“İyi oldu be Haydar” dedi. “Gelişime hep sevindik valla” (83). “Vallaha...” diye ekledi. “Gene kız olursa, kendimi ırmağa atarım gayrı” (94). “Bak” diye soludu, “vallahi bir iki can daha yakarım. Beni zorlama bu işe!” (138). “Bu işde şahit olsun bak, anlادين mı?” (135). “Bir ellilik attı önüme. Başka yok diye yemin şart etti” (103). “Bu kaçınıcı yemin be Allahın kulu” (97)	Bir iki yaşlı adam aptes almak için çarşıya gittiler (151). “Hadi Mehmet kardaş, soyun bakalım” (73). “Yoo...” dedi birisi. “Nerden habarımız olacak?” (77). “Karı!” diye bağırıldı birden (79). “İyi çalsa dinlenir emme...” (87). “Niye parçalanmasın ana?” dedi kız (88). “Bu bükün adamı hep namıssız” (90). “Vih” etti kadın (91). “Niye zahmet ettin ayol? Eli yok mu kendisi toplasın.” (92). “Aman sen de bir yavusun. Şu pantol nasıl giyilir?” (98).	“Elin çocuklarına uyuyup uzaklara neyi gitme. Anladın mı?” (99). “Beş bin kilo çeltik kaldırsam ben lort olurum valla” (100). “Hani buba? Çıkar da yiyelim” diye tutturdular (117). “Komşular kuzu falan dedilerdi. Alıp keseyim, suyumu akıtsınlar” (131). “Sabahınan ekmeğimizi kim getirecek?” (141). Aptesini alıp namaza durdu, ama bir yandan da düşünüyordu (151). “Ne o len Remzi?” diye çıktı muhtar (156).	Alimallah (76) Allah Allah (70) Allah aşkına (63) Allah bilir (85) Allah'tan kork (138) Allah'ın izniyle (73) Dilerim Allah'tan (93) Hayrola (93) Nabalımı çekeyim (69) Tövbe tövbe (6) Vay anasına (84) Ya hu (102) Ya Rabbi (63)

Lakaplar	Yer Adları	Yöresel Sözcükler	Yöresel Sözcükler (Devamı)
Kocaağa (65)	Yapılı köyü (83)	Anafor (137), Herif (79)	Sevindirik (80)
Koca Rüstem Ağa (68)	Uludağ (90)	Bungun (95), Imbal (41)	Seyirtmek (94)
Ahmet Ağa (80)	Kumlu yazı, Mezarlık tepe (99)	Bürük (118), Karamandola (97)	Tayın (111)
Ağanın Mustafa (84)	Kayalık tepe (144)	Cılga (91), Kesek (104)	Telis (84)
Yamağöz (84)		Cıngımak (116), Kıp (75)	Tınaz (11)
Ali Efendi (84)		Cıbililiyet (104), Kolan (143)	Tir (104)
Kel Mistik (85)		Dalan (92), Maşala (80)	Tınmak (131)
Köse Hoca (93)		Dinek (133), Onmak (113)	Yanaz (117)
Çilli Dudu (93)		Doncak (98), Oyuulga (96)	Yavu (98)
Kıllı Ali (111)		Emmi (63), Öğürmek (55)	Yeniyetme (71)
		Fayrap etmek (76), Partal (95)	Yoraz (115)
		Feyilsiz (77), Sarak (90)	Zati (75)
		Gayri (34), Savak (89)	Zırmık (97)
		Harar (84), Savmak (89)	

Halk Hekimliği	Halk Kozmogonisi	Halk Zoolojisi	Halk Ekonomisi
Yaraya tütün basmak (83)	Ay ışığı (144-146)	Gece kuşu (144)	Kuruş, altın (84)
Halk Takvimi	Halk Botanığı	Buzağı (99)	Para (85)
Güneş yükselmişti (126)	Çeltik (77)	Karga (104)	Lira (90, 114)
Gün doğması (151)	Sögüt dalları (72)	Köpek (115)	Senet (114)
Ay'ın kocaman olması (93)	Kamışlık (106)	Koyun (113)	
Kuşluk zamanı (72)	Akçakavak (114)	Halk Mimarisi	
Gündönümü (83)	Karaağaç (89)	Avlu (116)	
Bıldır (113)	Koca erik (120)	Kerpiç ev (155)	
Halk Matematigi	Karadut (91)	Toprak damlı ev (118)	
Arşın (97)	Kocaoğa (84)	Taş merdiven (119)	
Dirhem (113)	Kedibalı (120)		
Çimdek (80)	Püren (99)		

Halk Mutfağı	Halk Eğlenceleri	Sosyal Dayanışma ve Yardımlaşma	Meslekler ve Zanaatlar
Tarhana orbası (118) Bulgur aşı (96) Kuzu kebabı (76) Tavuk (87) Gözleme (76) Bulgur pilavı (98) Sahan (86) Ekmeğ ıkımı (87, 89) Bakır kap (91) İbrık (98) Sini (118)	Bağlama (86) Güreş (107) Cazgırlık (108) Kahvehane oyunları (128) Halk Taşıtları Eşek (84) Halk Ekonomisi Kuruş, altın (84) Para (85) Lira (90, 114) Senet (114)	İmece (77) Komşuluk (83, 100, 101, 129) Akrabalık adlandırmaları (84, 87, 88, 93, 114) Halk Mimarisi Avlu (116) Kerpiç ev (155) Toprak damlı ev (118) Taş merdiven (119)	Arıcılık (110) Muhtarlık (149) Diğer Kùltürel Unsurlar Misafirlik (74-79) Köyün büyükleri (149) Kürt (112) Müstüman (135) Yahudi (96) Yurt sevgisi (72)

Tablo 4.24. Unsurların Sayısal Değerleri

Unsurlar	Bulunma Sayısı	Unsurlar	Bulunma Sayısı
Yöresel Sözcükler	41	Halk Eğlenceleri	4
Deyimler	24	Halk Mimarisi	4
Argo	21	Komşuluk	4
Ağzlar	17	Geçiş Dönemi Gelenek Görenekleri	3
Halk İnanışları	15	Halk Edebiyatı Türleri	3
Formel Söylemler	13	Halklar - Dini Gruplar	3
Halk Mutfağı	12	Halk Matematığı	3
Üretim Araçları	11	Hoşlamalar- uğurlamalar	3
Halk Botanığı	10	Ağıtlar	2
Lakaplar	10	Meslekler ve Zanaatlar	2
Giyim Kuşam	9	Atasözleri	1
Beddualar	8	Halk Kozmogonisi	1
Dualar	8	Halk Hekimлігі	1
Halk Ekonomisi	6	Halk Taşlıları	1
Halk Takvimi	6	İnece	1
Akrabalık	5	Misafirlik	1
Hitaplar	5	Saygı	1
Halk Zoolojisi	5	Yurt Sevgisi	1
Yer Adları	5	TOPLAM	270

Tablo 4.25. İncelenen Romanlardaki Unsurların Sayısal Değerleri

Unsurlar	DEF	EO	FİŞ	Kİİ	KÖY	ORU	ST	TİDİ	TY	VD	YB	YD	TOPLAM
Ağzlar	17	1	-	7	4	5	14	6	12	5	14	17	102
Akrabalık	3	1	-	2	3	-	-	1	-	-	1	2	13
Argo	13	7	7	-	5	1	11	5	7	3	8	21	88
Atasözleri	-	4	-	13	3	3	-	11	1	9	3	1	48
Bechteliler (Kargışlar)	2	3	-	6	5	5	3	4	4	-	9	8	49
Deyimler	16	5	-	9	10	5	22	6	5	-	14	24	116
Dualar (Alkışlar)	3	3	3	4	4	1	12	4	4	4	8	8	58
Formel Sayılar	8	8	12	1	9	-	11	7	-	2	-	1	59
Formel Söylentiler	1	-	-	-	3	1	6	5	3	3	7	13	42
Çeşitli Dini Gelenek Çirnekleri	6	8	5	5	23	9	12	3	-	6	1	3	81
Gyimkışım	10	10	1	2	7	5	10	8	2	7	5	9	76
Halk Botanığı	5	1	1	3	7	-	12	3	3	3	1	5	44
Halk Defneciliği	9	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	9
Halk Ritüyatı Türleri	10	7	3	9	21	15	8	11	3	16	9	3	115
Halk Eğlenceleri	3	7	3	4	-	-	3	3	-	5	12	6	46
Halk Ekonomisi	1	1	-	1	-	1	-	2	-	1	2	6	15
Halk Hekimliği	8	2	-	-	5	5	1	5	1	1	6	4	38
Halk Halköyesi Müfleri	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3
Halk İnanışlar	23	11	8	1	7	5	14	20	16	10	6	15	136
Halk Közünçünisi	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	4	1	7
Halk Matematiği	-	4	-	-	3	-	3	5	2	-	1	2	20
Halk Meteorolojisi	2	1	-	-	3	3	4	-	-	1	2	10	26
Halk Mimaris	15	4	-	13	14	-	10	14	3	6	-	12	91
Halk Müziği	25	12	1	15	42	-	16	16	3	20	24	1	175

Halk Takvini	6	3	1	1	4	-	10	3	1	2	4	3	38
Halk Başlıları	3	3	-	-	3	-	4	3	-	-	1	1	18
Halk Veterinerliği	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	4
Halk Zoolojisi	9	2	-	-	8	-	2	5	1	6	10	1	44
Halklar-Dini Gruplar	3	2	-	-	2	2	-	6	-	2	2	1	20
Halkçeşme	-	-	1	1	2	2	2	-	-	-	1	1	10
Halklar	-	-	-	-	1	-	3	-	-	-	1	2	7
Halklar-Uğurlarlar	-	-	-	3	3	1	7	1	3	-	-	5	23
İnce	-	-	-	-	2	2	-	2	-	-	-	4	10
Konşuluk	2	1	-	3	1	1	-	1	1	2	1	5	18
Lakaplar	3	8	-	6	3	4	16	16	14	-	12	10	92
Mislekler ve Zanaatlar	4	2	3	4	9	-	2	8	-	4	2	1	39
Misafirlik	2	2	-	1	2	-	-	-	-	-	-	3	10
Milî ve Yerî Gıneriği	1	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	3	6
Sayı	-	1	-	-	1	1	1	2	-	-	-	1	7
Sosyal Nrmalar	4	8	8	-	1	2	5	6	1	3	-	1	39
Üretim/Araçları	9	-	-	6	11	2	20	8	2	9	5	11	83
Yenimler	8	-	1	-	5	2	4	8	-	4	3	6	41
Yer Adları	7	6	-	1	2	-	-	9	9	7	10	5	56
Yöresel Sözcükler	18	11	-	3	18	4	31	22	20	5	41	41	214
Yurt Sevgisi	2	2	-	-	1	-	-	-	-	1	1	1	8
TOPLAMI	217	158	61	128	258	88	281	244	121	147	255	270	511

SONUÇ

Roman, hikâye, şiir, tiyatro gibi edebiyatın her türünde eser veren Apaydın, dönemin sosyal, siyasal, kültürel yapısını eserlerinde aktarmış, otuzun üzerinde eser vererek üretkenliğini kanıtlamış fikir ve sanat adamıdır. “Sarı Traktör” eseri ile başlayan romancılık serüveninde; köy hayatı, sosyal ilişkiler, köylünün ekonomik, sağlık eğitim sorunları işlediği temel konular olmuştur.

Talip Apaydın’ın romanlarında yer alan halkbilimi unsurlarının incelendiği bu çalışmada, yazarın romanlarına halkbilimsel açıdan yaklaşma amaçlanmıştır. Tez çalışması, dört ana bölümden meydana gelmiştir. Giriş bölümünde problem durumu, problem cümlesi, amaç, önem, varsayımlar, kapsam ve sınırlıklara yer verilmiş olup çalışmanın anlaşılmasında önemli olan kavramlar sunulmuştur. Giriş bölümü çalışmada kullanılan yöntemin açıklanması ile sona erdirilmiştir.

Talip Apaydın’ın hayatı ve eserleri hakkında bilgi sunularak başlanılan birinci bölüm, edebi kişiliği ile devam ettirilmiştir. Halk biliminin tanımı ve tarihi, eserlere olan yaklaşımızı ortaya koyması açısından önemli görüldüğünden bölümde ayrıca ele alınmıştır.

İkinci bölümde eserlerde tespit edilen halk edebiyatı unsurlarına yer verilmiştir. Çalışma; efsane, masal, halk hikâyesi, kıssa - meddah hikâyesi, ninni, fıkra, türkü, cenkname, ağıt ve halk şairliği açısından incelenmiştir.

Çalışmanın en hacimli bölümü olan üçüncü bölüm, romanlarda yer alan halk bilimi unsurlarının tespit edilip değerlendirildiği bölümdür. Bu bölümde ilk ele alınan konu “Eşyalar” olmuştur. Zengin bir çeşitlilikle giyim – kuşam, ekonomik faaliyetlerin temelini oluşturan üretim araçları ve üzerinde durulmasına ayrıca önem verilen eşyalar bu başlık altında sunulmuştur.

Halk arasında varlığını canlı bir şekilde gözlemleyebileceğimiz “Halk İnanışları” çalışmada büyük yer kaplamıştır. Bitkilerle ilgili olan inanışlar tek bir örnekle sınırlı iken; baykuş, karga, köpek, tavşan gibi farklı hayvanlara karşı yaşatılan inançlar oldukça çeşitlidir. Nazar inancı iki örnekle romanlarda yer almıştır. Nazar ve inancını uğurlu ve uğursuz olma durumları takip etmiştir. Zamanın, kişinin, olayın, hayvanın uğurlu – uğursuz sayılması romanlardan okuyabildiğimiz bir diğer halk inancı olmuştur.

Kutsal merkezlerle ilgili inanışlar ve çoğunlukla bu mekânlarda gerçekleştirilen adak ve kurban uygulamaları, dini inançlar ve ilgili unsurlarla birleşerek sıkıntı, dert, hastalık gibi kritik zamanlarda sıkça başvurulmuş inançlar olmuşlardır. Cin, hızır, rüya inançları ise roman kahramalarının zor zamanlarında yaşadıkları olağanüstü durumlardan kaynaklı halk inanmalarıdır.

Romanlarda tespit edilen sosyal normlar; adet, gelenek, görenek, teamül ve töreden oluşmaktadır. Gelenek, teamül ve töre sınırlı bir şekilde örneklendirilirken adetlerin ve göreneklerin romanların hemen hemen tamamına yayıldığı ve pek çok örnekle sunulduğu görülmüştür.

Çalışmanın halk bilimi bölümünün bir diğer ana başlığı olan “Geçiş Dönemiyle İlgili Gelenek ve Görenekler”de, doğum öncesi, sırası ve sonrası aşamalarında gerçekleştirilen pratikler oldukça çeşitli ve zengin doğum sırasında yapılan uygulamaların oldukça sınırlı kaldığı görülmüştür. Doğum öncesi evresiyle ilgili olan tespitlerin erkek çocuk sahibi olmak için yapılan pratiklerle yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Doğum sonrasında ise bebeğin ve lohusanın korunması, bunla ilgili alınan tedbirler ağırlıklı olmuştur.

Bir diğer geçiş dönemi aşaması olan evlilik ile ilgili gelenek, görenek ve uygulamalarda evlilik öncesi aşamasında yapılan hazırlıklar dikkat çekicidir. Evin hazırlanması, kız tarafının çeyiz hazırlığı bunlardan bazılarıdır. Eş seçimi ile başlayan süreç genel olarak kız isteme, söz, nişan gibi aşamaları içerir. Evlilik çağı, evlilik isteğini belli etme, evlenme biçimleri bu başlık altında işlenen diğer konulardır. Evlilikle ilgili olarak tespit edilen diğer bir unsur kız kaçırma olayıdır. “Köylüler”, “Ortakçılar”, “Toz Duman İçinde” ve “Sarı Traktör” romanlarında âşıklar bir zorlukla karşılaştıklarında kaçma teklifinde bulunurlar. Düğün aşamasında ise düğün evinde gerçekleştirilen kutlamalar, gelin alayı ve gelinin gezdirildiği taşıt, düğün yemeği bu aşamada ele alınmıştır. Çok eşliliklerde kuma olarak gelen kadının evinin işlerini üstlenmesi farklı bir uygulama olarak kendini göstermektedir.

Geçiş dönemlerinden doğum ve evlenme aşamaları romanlarda pek çok uygulama ile birlikte ayrıntılı olarak aktarılmış iken ölüm geçiş döneminde sunulan gelenek ve göreneklerin sınırlı olduğu görülmüştür. Ölünün yıkanması, kefenlenmesi, ve son olarak gömülmesi bu aşamada gerçekleştirilen uygulamalar olmuştur. Bunun dışında şehit

cenazesinin kaldırılması ve can verirken kişiye su içirilmesi geleneksel uygulamalar olarak yerini almıştır.

3 ve 40 formel sayıları romanlarda sıkça yer alırken 7 ve 100 formel sayı örneklerinin kısıtlı olduğu görülmüştür. Beklenildiği üzere deyimler, atasözlerine göre romanlarda daha geniş bir kullanım alanı bulmuştur. Kargışlar ve alkışlar kahramanların kişisel düşüncelerinin bir istek şeklinde ifadesi olarak yaratıcı ile kendi aralarındaki duygusal bağı ortaya koymuştur. Aynı şekilde hoşlamalar ve uğurlamaların, kavuşmaları ve ayrılıkları net bir şekilde ifade etmesi romanlardaki duygusal yoğunluğu gözler önüne sermiştir. Argo günlük konuşma dilinin samimiyetini ortaya koymuş, yazarın bu unsurları başarılı bir şekilde kullanması halk içinden biri olmasına bağlanmıştır. Son olarak kahramanların anlatımı kuvvetlendirmek, inandırıcılığını arttırmak amacıyla ifade ettiği yemin biçimlerinin çeşitli olduğu görülmüştür. Bunlardan Allah üzerine edilen yeminlerin çoğunlukta olduğu görülürken, sırasıyla beddua sözleriyle edilen yeminler, kutsal kitap üzerine edilen yeminler, dağ ve bitki üzerine edilen yeminler, üçten dokuza şeklinde edilen yeminler, diğer yemin şekillerini oluşturmuştur.

Çalışmada yerel söyleyiş özellikleri “Ağızlar” başlığı altında verilmiştir. Yöreye has ifade biçimleri, sözcüklerin uzaltılması ve kısaltılması vb. durumlar romanın ağız zenginliği ortaya koymuştur. Aynı şekilde İç Anadolu ve Ege bölgesine ait yöresel sözcük hazinesi bu bölümde sunulmuştur. Çoğu dinî kültür kaynaklı formel söylemler ise bu başlık altında incelenmiş olan bir diğer konudur. Köy romancılığının temel unsurlarından olan lakapların dinsel veya toplumsal statüden, etnik kökenden, oturduğu yerden ve yeteneklerinden kaynaklı olduğu görülmüştür. Yer adlarında ise yöreye ait özgün değeri yüksek olan köy adları üzerinde durulmuştur.

“Define” romanı, kurgu boyunca define arama serüvenini aktaran bir eser olduğu için başlı başına “definecilik folkloru” unsurlarını barındırmaktadır. Okumak, üflemek, remil atmak, aynaya bakmak, kitap çevirmek, okunmuş gül dalı tutmak vb. gerçekleştirilen uygulamaların bazılarıdır. Gerçekleştirilen uygulamaların bir çoğunun dinî ve büyüsel uygulamalar olduğu görülmüştür.

Apaydın’ın romanları, halk hekimliği açısından çeşitli hastalıkların tedavisiyle ilgili uygulamaları içerir. Diş ağrısı, solunum yolu zehirlenmesi, donma, incinme, kırılma, bitlenme, soğuk algınlığı bu hastalıklardan bazılarıdır. Halkın takvimi ve zamanı

belirlemede kullandığı geleneksel unsurlar, özel adlandırmalar aktardığı tecrübeler; şafak vakti, kuşluk vakti, sabah alacası, namaz vakitleri, belirli bir işin yapılma zamanı ve gök cisimlerinin konumu ve şekillerinden aracılığıyla aktarılmıştır.

Batman, denk, evlek, şinik, okka, arşın, dirhem romanlarda yer alan geleneksel ölçü birimleridir. Romanlarda yer alan diğer ölçü birimlerinden ton, metre, dönüm, kilogram günümüzde de kullanılır. Bakraç, kucak, baş, eşek yükü, araba, çimdik, cingil ise ölçmek ve matematik işlemlerinde kullanılan diğer araç gereç ve adlandırmalardır.

Günümüz donanımından uzak bir şekilde basit yöntemlerle hava olaylarını tahmin etmeye yönelik unsurlar, romanlardan okuyabileceğimiz halk meteorolojisi yorumlamalarıdır. Karın, yağmurun yağıp yağmayacağı, havanın yapılacak işler için uygun olup olmaması bu kapsamda yapılan yorumlardır. Romanlarda hayvanların davranışlarından hareketle hava olayı hakkında yorum yapılması ise oldukça özgündür.

Gök cisimlerinin oluşumu, nitelikleri ve gök cisimlerinin canlılar üzerindeki etkisi “Halk Kozmogonisi” başlığı altında değerlendirilmiştir. Bu bölümde Ay’ın ve Ay’ın evrelerinden Dolunay’ın kurtlar üzerindeki etkisi üzerine tespitler aktarılmıştır. Özellikle yıldızların yön tayin etmede kullanılması ve Ay ışığının geceleyin köy iş yaşamındaki kritik önemi romanlarda işlenmiştir.

Kutsal mekânlarla halk botaniğinin ilişkisi, bitkilerin hava tahmini için kullanılması ayrıca bitkilerin konutlara estetik kazandırmak ve gölgelik gibi işlevleriyle değerlendirilmesi ve son olarak eserlerde yer alan geniş bitki çeşitliliği “Halk Botaniği” başlığında işlenmiştir. Benzer nitelikte bir diğer başlık olan “Halk Zooloji”nde ise hayvan davranışlarının yorumlanması, hayvanların beslenmesi, hayvan bakımı ve hastalıkları vahşi hayvanlardan korunma yöntemleri, halk takvimi ve halk meteorolojisinden yararlanarak hayvan davranışları hakkında tahminde bulunulması bu başlık altında işlenmiştir.

Romanlarda yer alan konutlar köy evi ve gecekondur niteliğindedir. Konut bölümü olarak; konuk odası, balkon, tuvalet, avlu, ahır, yüklük, samanlık, ambar tespit edilmiştir. Tuvaletlerin evin dışında "sahra helası" şeklinde yapılmasına değinilmiştir. Ayrıca avlunun eve estetik kazandırması, yeşillik ve gölgesiyle işlevine dikkat çekilmiştir. “Kente İndi İdris” adlı romanda İdris’in kente geçirdiği sürede ve diğer romanlarda kahramanların kente gittiği zamanlarda beton yapıları konutlarla karşılaşılır. Bunun dışında

romanlar köy bağlamı üzerine kurulu eserler olduğu için konutlar yapı itibariyle taş, kerpiç ve ahşap olarak çeşitlenmiştir. Kerpiçin yapımı, ahşap evlerde ise dört köşe veya yuvarlak, kalınca ağaç olan merteklerin teminiyle ilgili bilgiler sunulmuştur. Ahşap evlerde çatıların yapımı, kerpiç evlerde ise toprak damlı bırakılmasına değinilmiştir. Konutun çatısının olup olmaması, sıvalı ya da badanalı olması ya da tavanın ahşap ya da konturaplak olması ayrıntılı olarak aktarılmıştır. Konutlarda kullanılan eşyalar oturma odasında kullanılan minder, hasır iskemle, sergen, sandık, soba, peyke, basma perde, sedir gibi geleneksel değeri olan eşyalardır. Romanlarda yatak odası yer almamıştır. Yaygın olarak yer yatağı geçmektedir. Bununla ilgili olarak sayabileceğimiz eşyalar yorgan, battaniye, ot yastıklar, hasır yaygıdır. Gaz lambası, idare lambası, çıra, fener aydınlatma eşyaları olarak kullanılırken; Köy evlerinde ısınmanın başlangıcı evin köşesine açılan ocaklardır. Ocaklardan sonra sobalar kullanılmaya başlanmıştır. Romanlarda teneke soba, kömür sobası, odun sobası, saç soba, kuzine sobası gibi soba çeşitleri bulunmaktadır.

Romanlar sıkça yer alan takas yöntemi bir ekonomik uygulama olarak dikkat çekmektedir. Köylüler dükkana yumurta, tavuk vb. götürerek malzeme alırlar. Köy köy gezen testici, testileri buğday arpa karşılığında satar. Romanlarda halk ekonomisi ile ilgili dikkat çeken bir diğer unsur satış işlemlerinde süren uzun pazarlıklardır. Bu pazarlıklarda satıcı ve alıcı birbirilerine ellerini vererek uzun uzun sallarlar. Son olarak romanlarda geçen ekonomik birimler ise lira, kuruş, altın, senet, panginot şeklindedir.

Zengin içerik sunan bir başka başlık, “Halk Mutfağı” olmuştur. Tarhana çorbası romanlarda en yoğun işlenen çorba çeşitidir. Bunun dışında yarma çorbası, kelle çorbası, işkembe çorbası, yoğurtlu çorba, bulgurlu tarhana çorbası yer almıştır. Ana yemekler; et yemekleri, sebze yemekleri olarak ikiye ayrılmıştır. Ana yemeklerde, tıpkı çorbalardaki tarhana çorbasının yaygınlığı gibi bulgur pilavının sıkça yer aldığı görülmüştür. Et yemeklerinde kırmızı etin yoğunluğu dikkat çekerken pişirme yöntemleri ise kuşbaşı, keçi kebabı, kazan kebabı, ızgara, közleme, kavurma şeklinde olmuştur. Beyaz et olarak tavuk haşlama, tavuk kızartması ve keklik kızartması yer almıştır. Bunun dışında “Vatan Dediler” eserinde deniz ürünleri olarak balık ve midye dolmalar, yer bulmuştur. Fasulye yemeği, patates yemeği, ıspanak yemeği, patlıcan kızartması, biber kızartması sebze yemeklerini oluşturmuştur. Romanlarda ekmek yapımı dışında börek gibi hamur işi yapımı da yaygındır. “Peynir helvası” olarak da adlandırılan Ege yöresi tatlılarından

höşmerim, pekmez peltesi ve baklava romanlarda yer alan tatlılardandır. Kavrulmuş buğday ile mısırdan yapılan "kavurga", leblebi çeşitleri, mısır ve üzüm aktarılan kuruyemişlerdir. Manisa üzümü, Aydın inciri, Akhisar kavunu özellikle vurgulanan meyvelerdir. Bazlama ekmek, somun ekmek, değirmen çöreği, kara çavdar ekmeği, buğday ekmeği, francala ekmeği, yağlı çörek, yağlı ekmek ve peksimet romanlarda yer alan ekmek çeşitleridir. Romanlarda hazırlanması kolay olduğu için en sık yer alan içecek ayrandır. Sonrasında çay gelir. Ada çayının da tercih edildiği görülür. Hoşaf, süt, şerbet yer alan diğer içeceklerdir. Yeni evlenen çifte ev halleri tatlı olsun diye şerbet içirilirken lohusaya güçlenmesi için şerbet içirilir. "Yoz Davar" romanında fefene gecelerinde kuzu eti pişirilip un helvası yendiği aktarılır. Köylüler uzun çalışma dönemi sonrası harmanı kaldırdığında içkili eğlenceler düzenlerler. Bu eğlencelerde kazan kebabı pişirilir. Romanlarda yer alan mutfak araç gereçlerinden ağaç kaşık, sofrta tahtası, su kabı, hamur teknesi, ekmek teknesi, bakır sahan, tahta kepçe, çam güğüm, dağarcık dikkat çekmektedir. Yer sofrasının kurulması, yemeğe besmele ile başlanması, toplu yenilen yemeklerin haremlik selamlık olması, yemeğe en büyük kişinin başlaması, yemekten önce içilen suyun iştahı keseceği düşüncesi, tabağın sıyrılması, yemeğin sonunda dua okunması sofrta gelenek göreneklerinin başlıcalarıdır. Halk mutfağı başlığının son konusu sonbahardan yapılan kış hazırlıklarıdır. Mutfak kültürünün önemli bir ögesi olan kış hazırlığına dair romanlarda örnekler bulunmaktadır. Bağ yaprağının kurutulması, unun öğütülmesi, bulgurun dövülmesi, pekmezin kaynatılması, kışlık yağın ve peynirin basılması, sebze ve meyvelerin kurutulması, kışlık odunun çekilmesi bunlardan bazılarıdır.

Talip Apaydın'ın romanlarında yer alan müzik aletleri davul, zurna, kaval ve bağlamadır. Talip Apaydın'ın romanlarında en yoğun şekilde işlenen halk oyunu halaydır. Halayın dışında yer alan diğer halk oyunları zeybek, çiftetelli ve horondur. Fefene gecelerinde yapılan kutlamalardan koyun eti yemeği ve un helvası gibi hazırlanan yemeklerden bahsedilir. Geleneksel sporlarımızdan olan güreş dört farklı romanda işlenmiştir. Güreşin savaşa hazırlık yönü, eğlendirici yönü, boş vakit değerlendirme yönü vurgulanırken cazgırlık, karakucak gibi spora özgü kavramlara da yer verilmiştir. Aşık, çelik – çomak, dokuztaş, elim sende, evcilik, sek sek, üçtaş romanlarda yer alan geleneksel çocuk oyunlarından.

Kahvehaneler;vtavla, domino, iskambil, bezik, altmışaltı gibi oyunlar oynanan, hoşça vakit geçirilen sosyalleşme mekânları olarak romanlarda sıkça yer almıştır. Hamam kültürünü eğlence kültürüyle birleştirme geleneği erkeklere göre kadınlarda daha fazladır. Kadınlar hazırlamış oldukları yiyecekleri ve diğer malzemeleri bohçaları aracılığıyla hamama götürürler. "Sarı Traktör" romanında harman kaldırıldıktan sonra "Yoz Davar" romanında ev yapımı bittikten sonra içkili eğlenceler planlanır.

Talip Apaydın'ın romanların köy temelinde kurgulandığı için at, eşek, katır, deve gibi binek hayvanları oluşturduğu geleneksel halk taşıtlarının yoğun olduğu görülür. Alaçık, kağnı gibi araçlarla binek hayvanlarının yük kapasitesi arttırılır.

Cami, okul, sağlık ocağı, su yolu kazımı, yol yapımı gibi köyün ortak kullanım alanların kar amacı güdülmeyen yapılması işlemi olan imece köy camisinin yapımı ve "Köylüler" romanında Mahmut karakterinin evinin yapılması örneklerinde somutlaşır. Cenaze evine yemek taşınması, cenaze ve hastalık durumlarında ziyaret edilmesi, sakatlık durumunda maddi ve manevi yardıma gidilmesi, yeni yapılan evi görmeye gidilmesi, selamlaşma romanlarda yer alan komşuluk ile ilgili değerlerdir. Akrabalıkla ilgili olarak ise akrabalığın gerekleri, akrabaların dayanışması, akrabalık adlandırmaları yer alır.

Meslekî eğitimin gerekliliğini, meslek edinmenin önemi romanlarda sık sık işlenmiştir. Romanlarda geniş bir yelpazede mesleki çeşitlilik sunulmuştur. Alışveriş, satıcılık işi "peygamber zanaatı" olarak övülürken "Kente İndi İdris" adlı romanda satıcılık mesleğine, işçilerde kadar emek verilmediğinden olumsuz eleştiriler getirilmiştir. Çeltikçilik mesleğini "Yarbükü" romanı merkezine almıştır. Karakter (yazar) çeltikçilik mesleğini rezillik olarak görür. Çobanlık mesleğini ise "Yoz Davar" romanı merkezine alır. Çoban maaşının azlığı, çobanın becerikli olması gerektiği vurgulanan noktalardan bazılarıdır. Duvarcılık (Yapıcılık) mesleği, "Ortakçılar" romanında Servet karakteri ile temsil edilmiştir. Servet'in duvarı özenerek, sevgiyle yapması mesleğini sevmenin vurgulandığı bir nokta olmuştur. Nakış işlemeciliği mesleği ise halk hikâyesi kahamanı olan Ferhat'ın özelinde işlenmiş, Ferhat'ın saraya çizdiği nakışların güzelliği vurgulanmıştır. İmamlık mesleği "Ferhat İle Şirin" ve "Kente İndi İdris" romanları dışında kurgunun merkezindedir. Köyde gezilerek hoca hakkının toplanması önemli bir geleneksel unsurdur. Testicilik zanaatı "Toz Duman İçinde" romanında işlenmiş olup usta - çırak ilişkisine değinmesi ve meslek hakkında bilgi

vermesi açısından önemlidir. "Tütüncülük" mesleği ise "Tütün Yorgunu" romanı ile kurgu boyunca aktarılmıştır. Tütüncülüğün çok zahmetli olması, tarım işlemlerinin zor olmasına sık sık değinilir. Muhtarlık ise köy hayatında sorunların çözümünde merkezde yer alması ve sosyalleşmede odak noktada olması açısından önemlidir. Romanlarda muhtarın otoritenin (ağanın) yanında yer alarak köylüyü ezmesi, bir köy sorunu olarak işlenmiştir.

Âşıkların duygularını temsilen birbirlerine hediyeler vermesi, köyden şehirdeki akrabalar ve tanıdıklara yapılan ziyaretlerde köy yiyecek ve içeceklerinin hediye olarak götürülmesi, bir kişi yeni bir ev yaptığında ya da yeni bir eve taşındığında evin bir ihtiyacı hediye şeklinde karşılanması, hacca gidildiği zaman kutsal topraklardan zemzem, tespih, namazlık gibi hediyelerin getirilmesi, Kurtuluş Savaşı kazanıldığında yöre halkı birliğe şükranlarını sunmak için hediyeler göndermesi romanlarda hediyeleşmenin görüldüğü olay veya durumlardır.

Konukların girmesiyle sessizlik sağlanması ve küçük olanların yer vermek amacıyla dışarı çıkması misafirlikte konuğa olan saygıyı vurgular. Konuk olunacak kişiye olan yakınlık durumu misafirlikte önemlidir. Türk misafirlik geleneğinde kişi yeni üç gün boyunca konuk sayıldığı için kendisini yoracak herhangi bir iş yaptırılmaz. "Sarı Traktör" romanında hane sahibinin misafirden sonra kalkması kabul edilebilir bir davranış olmadığı işlenmiştir. Misafirlikte ikramda bulunmayla ilgili olarak kahvenin yaygınlığı dikkat çekmiştir. Kahveden sonra çay, şerbet, ayran gelmektedir. İkramda bulunurken odadaki yaş sıralamasına dikkat edilir.

Yaşlılar ve köy imamının ocak başına yakın olduğu, diğer kişilerin geriye doğru duvar diplerini sıralanıp oturmaları, köy odasının oturma düzeninde büyüğe saygının esas alındığı göstermiştir. Büyüğe saygının Kur'anı-ı Kerim'de yeri olduğu, büyüğe saygı duymayanın müslüman olarak sayılamayacağı, el öpme davranışının sergilenmesi, küçüğün iş buyurulduğunda hemen gelmesi, kura amacıyla ok çektirilirken büyüğe başvurulması gibi örneklerle Apaydın'ın romanlarında saygı konusunu yoğun olarak işlediği görülmektedir.

Amerikalılar, Ermeniler, Boşnaklar, Rumlar, Kürtler, Azerbaycan Türkleri, Tatar Türkleri, Aleviler ve Yahudiler romanlarda yer alan halklar ve dini gruplardır. Bunlardan Çingene, Yahudi ve Yezit halk adlandırmaları hareket alay küfür amacıyla kullanılmıştır.

Farklı din ve mezhepten olmayı ifade eden "gavur" sözcüğü ise yine romanlarda yer alan küçük düşürü ifadelerden birisidir.

Toz Duman İçinde”, “Vatan Dediler”, “Köylüler” adlı romanlar Kurtuluş Savaşı’nı konu edindiği için yurt sevgisi diğer romanlara göre daha yoğun yer almıştır. Şehitliğin derecesi bu konunun bir diğer önemli noktasını oluşturmaktadır. Karakterler gurbete düştüklerinde köylerinin eşsiz güzelliğine değinerek cennete benzetirler ve memleket sevgisini aktarırlar.

Sonuç itibariyle, Apaydın’ın romanlarında köy hayatının konu edinildiği ve bu romanlarda halk biliminin her alanından birçok unsurun yoğun bir şekilde yer aldığı görülmüştür. Yazarın kent yaşamını ve gecekondü çevresini konu edinen tek romanı olan “Kente İndi İdris” adlı romanında da aynı şekilde halk bilimi unsurlarına geniş bir alanda örnekler verilmiştir. Yazar, geleneksel unsurları kurgu içerisinde bazen montaj tekniği ile bazen de karakterler aracılığıyla kullanmıştır. Bu sayede eserler zenginlik kazanırken karakterlerin çevre ile olan ilişkisi sağlam bir zeminde kurgulanmıştır.

Talip Apaydın’ın romanlarına halkbilimsel bir yaklaşımın amaçlandığı bu tez çalışmasında romanlara yansıyan halk bilimi unsurları tespit ve tahlil edilerek yazarın romancılığında halk kültürünün ne derece önemli olduğuna değinilmiş ve romanlarda halk kültürünün işlenişi üzerine değerlendirmeler yapılmıştır. Bu tez çalışmasıyla - Apaydın’ın romancılığı ile halk kültürü arasındaki ilişkinin ortaya konulması sebebiyle- Talip Apaydın’ın romancılığı hakkında yapılacak çalışmalara yeni bir alan açıldığı ve ulaşılan özgün halk bilgisi unsurları ile halk bilimi alanına katkıda bulunduğu kanaatindeyiz.

Hızla gelişen ve değişen günümüz dünyasında halk kültürü, kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla büyük bir tehdit içerisinde. Türk milletinin tarihin ilk zamanlarından bugüne ince ince işleyerek getirdiği kültürel değerlerinin yapısında olan büyük değişimler, bozulmayı da beraberinde getirmektedir. Kurgusal metinlerden tespit ettiğimiz halk kültürü unsurlarının analiz edilerek sonraki kuşaklara aktarımının sağlanması ve unsurların metinle olan ilişkisinin ortaya çıkarılarak gelecek halk bilimi araştırmacılarının dikkatine sunulması, çalışmayı yapmamızın temel amacını oluşturmaktadır. Türk kültür araştırmalarına bir nebze katkıda bulunabilmişsek mutlu olmamıza yeterlidir.

KAYNAKÇA

- Abdulkadiroğlu, A. (1987). *Bartın ve Çevresinde Dini Manevi Halk İnançları*. Ankara: KTBMFAD Yayınları.
- Aça, M. (2016a). “Halk Bilgisinin Takvim, Mevsim/İklim, Çevre, Sağaltma ve Hukuka Dönük Temsilleri”. Mustafa Aça (Ed.), *Halk Bilimi El Kitabı* (559-591). Konya: Kömen Yayınları.
- Aça, M. (2016b). “Kaynaklar”. Öcal Oğuz (Ed.), *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı* (97-132). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Aça, M., Ekici, M., Yılmaz, A. M. (2016). “Anonim Halk Edebiyatı”. Öcal Oğuz (Ed.) *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. (133-238). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Akın, E. (2017). “‘Ahıska Sürgünü Menemşe’ Adlı Romanda Halkbilimi Unsurları”. *Uluslararası Ahıska Türkleri Sempozyumu (11-13 Mayıs 2017)*, Cilt: I, Erzincan. 49-60.
- Akın, E. (2018). “Evliya Çelebi Seyahatnamesi Bağlamında Nahçıvan Bölgesi Kültürel Yaşamına Bir Bakış”. *Karadeniz Araştırmaları*, XV/57. 55-64.
- Akmataliyev, A. (2011). *Kırgız Folkloru ve Tarihî Kahramanlar (Evlilik Geleneği ve Türküleri, Çocuk Folkloru, Edebi Eseri ve Tarihî Kahramanlar)*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Aksoy, Ö. A. (1965). *Atasözleri ve Deyimler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aksan, D. (1990). *Türkçenin Gücü*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Aksan, D. (2003). *Her Yönüyle Dil*. Ankara: TDK Yayınları.
- Alptekin, A. B. (1993). “Manas Destanındaki Gelenek ve Göreneklerle İlgili Hususlar”. *Türk Kültürü*, Yıl. 31, s. 363. 51-60.
- Alptekin, A. B. (2015). *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Altınölçek, S. (2009). Alevi-Bektaşî Ritüellerinde Okunan Deyişlerde “Lanet”. Emine Gürsoy Naskali (Ed.), *Lânet Kitabı* (125-136). İstanbul: Kitabevi.
- Altınölçek, S. (2010). Güreş Karşılaşmalarında Müziğin Yeri ve Önemi. Emine Gürsoy Naskali, Hilal Oytun Altun (Ed.), *Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*, s. 1, 321-328.
- Altunbay, M. (2016). “Temel Bir Değer Olarak Dede Korkut'ta Misafirperverlik ve İzzet-i İkrâm”. *Akademik Bakış Dergisi*, s. 56. 359-371.

- And, M. (2016). *Oyun ve Būgū Türk Kūltūründe Oyun Kavramı*. İstanbul: Yapı Kredi Kūltūr Sanat Yayıncılık.
- Artun, E. (1987). *Tekirdağ Folklor Araştırması*. İstanbul: Tem Ofset.
- Artun, E. (2001). *Çukurova'da Salavatçılık Geleneği ve Âşıkların Pehlivan Salavatlamları*. <http://turkoloji.cu.edu.tr/CUKUROVA/makaleler/27.php>
Erişim Tarihi: 03.02.2018
- Artun, E. (2010). *Türk Halkbilimi*. İstanbul: Kitabevi.
- Artun, E. (2014). *Ansiklopedik Halkbilimi / Halk Edebiyatı Sözlüğü*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Artun, E. (2015). *Anonim Türk Halk Edebiyatı Nazmı Edebiyat Tarihi/Metinler*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Aslan, E. (1990). *Halk Hikâyelerini İnceleme Yöntemleri, Yaralı Mahmut Hikâyesi Üzerinde Bir İnceleme*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Aslan, E. (2003). *Türk Halk Bilimi Araştırmaları*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Aslan, E. (2008). *Türk Halk Edebiyatı*. Ankara: Maya Akademi.
- Aşçı, M., Özgür Civelek S., Çavdar, U., Selimoğlu İ. (2011). *Çocuk Oyunları*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Ataman, S. Y. (1975). *100 Türk Halk Oyunu*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Avcıoğlu, İ. (2017). *Şebinkarahisar Halk Hekimliği Uygulamaları*. Ankara: Gece Kitaplığı.
- Avşar, Z. (2009). "Aşığın Bedeninini Göstergesi: Dağlama". Emine Gürsoy Naskali, Aylin Koç (Ed.), *İgdiş, Sünnet, Bedene Şiddet Kitabı (167-182)*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Aydın, S. (2005). "Türk Giyim Kuşam Kūltūrünün Dünü – Bugünü". Alev Kâhya-Birgül (Hz.), *Cumhuriyetten Günümüze Türk Kūltūrünün Dünü, Bugünü, Geleceği Gelenek-Görenek, Örf-Âdet, Giyim-Kuşam Cilt XV (29-35)*. Ankara: Atatürk Kūltūr Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Baba, M. O. (2007). *Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Heyamola Yayınları.
- Bali, A. (2017). "Halk Oyunları Üzerine Halkbilimsel Bir Araştırma: Mersin İli Silifke İlçesi Örneği". *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, s. 33, 78-91

- Başar, Z. (1978). *Değişik Örnekleri ve Açıklamalarıyla Yemin*. Ankara: Kalite Mat.
- Başuğur, E. (1998). *Küp Köyü Takvim ve Meteorolojisi, Türk Halk Kültüründen Derlemeler*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Bayat, A. H. (1989). “Türk Dünyasında Özellikle Anadolu Tıbbi Folklorunda Akıl Hastalıklarının Tedavi Yolları ve Kaynakları”. *Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri*. 59-82. Ankara: Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırması Dairesi Yayınları.
- Bayrak, M. (2000). *Köy Enstitüleri ve Köy Edebiyatı*. Ankara: Öz-ge Yayınları.
- Baysal, A. (1992). “Türk Mutfağında Kışa Hazırlık”. *IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Baysal, N. (2015). *Gelenek ve Değişim Ekseninde Trabzon Halk Hekimliği Üzerine Bir Araştırma*. Ankara: Gece Kitaplığı.
- Birsel, S. (1983). *Kahveler Kitabı*. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Boratav, P. N. (1994). *100 Soruda Türk Folkloru*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Boratav, P. N. (2015). *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*. Ankara: Bilgesu Yayıncılık.
- Boratav, P. N. (2017). *Folklor ve Edebiyat I*. Ankara: Bilgesu Yayıncılık.
- Candan, A. (2014). *Bid'at ve Batıl İnançlar Ansiklopedisi*. İstanbul: Düşün Yayıncılık.
- Çağırıcı, M., Şafak, A. (2002). “Komşu”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.26, s.157–159.
- Çetin, A. Y. (2013). “Türk Masallarında Ant-Yemin ve Söz Verme İle İlgili Unsurlar”. Metin Ergun (Ed.), *Türk Halk Edebiyatı İncelemeleri Saim Sakaoğlu Armağanı* (155-164). Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Çetin, İ. (1997). *Türk Edebiyatında Hz. Ali Cenknemeleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Çınar, A. A. (1998). “Türk Kültürünün Yazılı Kaynaklarından Baytarnameler”. *Milli Folklor*, s. 38. 52-54.
- Çobanoğlu, Ö. (1999). *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çolak, F. (2009). *Geleneksel Kayseri Çocuk Oyunları ve Halkbilimsel İncelenmesi*. Konya: Kömen Yayınları.

- Çolak, F. (2013). “Balkan Göçünün Hatırası: Helva Günü”. Metin Ergun (Ed.), *Türk Halk Edebiyatı İncelemeleri Saim Sakaoğlu Armağanı* (319-323). Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Çolak, F. (2015). *Yazılı ve Sözlü Belgeler Işığında Niğde Halk Hekimliği*. Konya: Kömen Yayınları.
- Çoruhlu, Y. (2002). *Türk Mitolojisinin Anahatları*. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Çubukçu, A. İ. (1990). “Kültürümüzde Din Unsuru”. *Millî Kültür Unsurlarımız Üzerine Genel Görüşler* (65-78). Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- Demir, E. (2014). Kahve – Mistik Bir Lezzetin Küresel Bir Tutkuya Dönüşümünün Kısa Tarihçesi. Emine Gürsoy Naskali (Ed.), *Türk Kahvesi Kitabı* (3-24). İstanbul: Kitabevi.
- Devellioğlu, F. (1990). *Türk Argosu İnceleme – Sözlük*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Durbilmez, B. (2009). “Türk Kültüründe ve Fütüvvet-Nâmelerde Dört Sayısı”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, s. 52 71-86.
- Durmuş, İ. (2009). “Türk Kültür Çevresinde Ant”. *Millî Folklor*, s. 94. 97-106.
- Düzgün, D. (2016). “Âşık Edebiyatı”. Öcal Oğuz (Ed.), *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. (287-344). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Eker, G. Ö. (1999). “Kültürel Gösterge Olarak Karacaoğlan’ın Şiirlerinde ‘Edik’”. *Millî Folklor*, s. 43. 55-60.
- Ekici, M. (2007). *Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri*. Ankara: Geleneksel Yayınları.
- Elçin, Ş. (2000). *Kerem ile Aslı Hikâyesi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Elçin, Ş. (2004). *Halk Edebiyatına Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Emiroğlu, K. (2016). *Gündelik Hayatımızın Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ergin, M. (2011). *Dede Korkut Kitabı*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Erginer, G. (1984). *Uşak Halk Takvimi, Halk Meteorolojisi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ergun, P. (2010). “Türk Gelinin Mitolojik Göçü”. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s. 24. 275-290.

- Eriş, M. (2009). *Gelenekten Geleceğe Örf ve Adetlerimiz*. İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı.
- Eroğlu, E. (2015). “Geçmişten Günümüze Sosyal Normlar”. *Akademik Bakış Dergisi*, s. 50. 299-308.
- Eröz, M. (1996). *Milli Kültürümüz ve Meselelerimiz*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Erşahin, İ. (2011). *Halk Kültürü ve Edebiyat Sözlüğü*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Faroqhi, S. (2010). *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam, Ortaçağ'dan Yirminci Yüzyıl'a*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Garnett, M. J. L. (2009). *Türkiyenin Kadınları ve Folklorik Özellikleri*. İstanbul: Oğlak Yayınları.
- Gökalp, Z. (1976). *Türk Töresi*. Ankara: Devlet Kitapları.
- Gökalp, Z. (1991). *Türk Uygarlığı Tarihi*. İstanbul: İnkilâp Kitabevi.
- Gülensoy, T. (2011). *Barbar Türkler*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Görkem, İ. (2001). *Türk Edebiyatında Ağıtlar Çukurova Ağıtları Metin-İnceleme*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Gözler, K. (2010). *Hukukun Temel Kavramları*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Günay, U. (1986). *Türkiye'de Aşık Tarzı Şiir Geleneği Ve Rüya Motifi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Günay, U. (1986). *Tarihi Türk Kadın Kıyafetleri*. İstanbul: Orta Doğu Video İşletmeleri.
- Gündüz, M. M., Yıldız C. (2008). “Türk Yazılı Kültüründe Komşuluk”. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, c. 7, s. 25. 123-138.
- Güngör, E. (1990). *Tarihte Türkler*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Güngör, H., Argunşah, M. (1991). *Gagauz Türkleri (Tarih-Dil-Folklor-Edebiyat)*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Gürkan, S. L. (2010). “Şeytan”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C.39, s.101–103.
- Harva, U. (2014). *Altay Panteonu Mitler, Ritüeller, İnançlar ve Tanrılar*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- İnan, A. (1986). *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İvgin, H. (2002). “Geleneksel Bir Türk Tatlısı: Pelte”. M. Sabri Koz (Haz.), *Yemek Kitabı I* (955-966). İstanbul: Kitabevi.

- İvgin, H. (2013). *Derin Mitoloji – İnançlarda, Söylencelerde, Folklorunda, Geleneklerde*. Ankara: Kültür Ajans Yayınları.
- Jung, C. G. (2004). *İnsan Ruhuna Yöneliş*. İstanbul: Say Yayınları.
- Kacıroğlu, M. (2016). “Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında (1923 - 1940) Toplumcu Gerçekçi Edebiyat Tartışmaları”. *ETÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1/2, 27-71.
- Kafesoğlu, İ. (1997). *Türk Milli Kültürü*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Kalafat, Y. (2011). “Türk Kültür Coğrafyasında Hz. Hızır İle İlgili Halk İnançları”. *Türk Kültürlü Halklarda Hz. Hızır’dan Sultan Nevruz’a (27-52)*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Kalafat, Y. (2012). “Ağrı Dağı ve Yakın Çevresi Örnekleri İle Türk Kültür Coğrafyasında Ekmek/Nan”. *Türk Halk İnançlarında Beslenme (9-72)*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Karadavut, Z. (2013). “Kırgızlarda Ad Verme Geleneği”. Metin Ergun (Ed.), *Türk Halk Edebiyatı İncelemeleri Saim Sakaoğlu Armağanı (319-323)*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Karakaş, R. (2017). *Kemal Tahir’in Romanlarında Halk Bilimi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Kayabaşı, N., Özdemir, M. (2004). “Geçmişten Günümüze El Yapımı Ayakkabılar”. *Milli Folklor*, s. 62. 39-48.
- Kaya, D. (1990). “Sivaslı Aşıklardan Yemek Destanları”. *Milli Folklor*, s. 7. 56-59.
- Kaya, D. (2004). *Anonim Halk Şiiri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Koçu, R. E. (2015). *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Koçak, A. (2013). “Ölümden De Beter: Ölüm Olayının Morfolojik Olarak Beddualara Yansıması”. Metin Ergun (Ed.), *Türk Halk Edebiyatı İncelemeleri Saim Sakaoğlu Armağanı (319-323)*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Koçak, K. (2012). “Bozkır Kültüründe Alp Karakterinin Ortaya Çıkışında Türk Geleneklerinin Etkisi”. *NEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1. 125-135.
- Korkmaz, R. (1997). *Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Köy*. Ankara: Akçağ Yayınları.

- Köksal, H. (2013). “Kıbrıs’ta Bazı Gelenek ve Göreneklerin Kaynağı Hakkında”. Metin Ergun (Ed.), *Türk Halk Edebiyatı İncelemeleri Saim Sakaoğlu Armağanı* (155-164). Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Köprülü, M. F. (1989). *Edebiyat Araştırmaları- I*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Közleme, O. (2012). *Türk Mutfak Kültürü ve Din*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Kurutlu, S. (1990). *Öğretmen Yazar Talip Apaydın’ın Romancılığı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Makal, T. N. (1990). *Halkbilim ve Edebiyat*. İstanbul: Toker Yayınları.
- Meydan, F. (1989). “Türk Mutfağı”. *Milli Folklor*, s.3, 20-21.
- Mirzaoğlu, F. G. (2013). “Türkülerde Seher Yeli Motifi”. Metin Ergun (Ed.), *Türk Halk Edebiyatı İncelemeleri Saim Sakaoğlu Armağanı* (155-164). Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Muratoğlu, M., Kalafat, Y., Türkeroğlu C. (1996). *Özbekistan – Anadolu Karşılaştırmalı Türk Halk İnançları*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Nirun, N. (1991). *Sistemik Sosyoloji Yönünden Sosyal Dinamik Bünye Analizi*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Ocak, A. Y. (1985). *İslam–Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır–İlyas Kültü*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Ocak, A. Y. (2000). *Alevi ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temleri*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Odekov, R. V. (2011). *Türkmen Gelenek ve Görenekleri*. Ankara: Allâme Tanıtım Matbaacılık.
- Oğuz, M. Ö (2016). “Araştırmaların Tarihi”. Öcal Oğuz (Ed.), *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. (1-60). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Oğuz, M. Ö., Ersoy, P. (2007). *Türkiye’de 2004 Yılında Yaşayan Geleneksel Çocuk Oyunları*. Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Halkbilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi (THBMER) Yayınları.
- Ögel, B. (1978). *Türk Kültür Tarihine Giriş, Türklerde Ziraat Kültürü (Göktürklerden Osmanlılara)*. C. II, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Kültür Eserleri
- Ögel, B. (1978). *Türk Kültür Tarihine Giriş, Türklerde Ev Kültürü (Göktürklerden Osmanlılara)*. C. III, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Kültür Eserleri.

- Ögel, B. (1978). *Türk Kültür Tarihine Giriş, Türklerde Yemek Kültürü (Göktürklerden Osmanlılara)*. C. IV, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Kültür Eserleri.
- Ögel, B. (1978). *Türk Kültür Tarihine Giriş, Türklerde Giyecek ve Süslenme (Göktürklerden Osmanlılara)*. C. V, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Kültür Eserleri.
- Örnek, S. V. (1971a). *100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*. İstanbul: Gerçek Yayınları.
- Örnek, S. V. (1971b). *Anadolu Folklorunda Ölüm*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Örnek, S. V. (1973). *Budumbilim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Örnek, S. V. (1977). *Türk Halkbilimi*. Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Özbay, E. (2007). *Türkmenistan'dan Anadolu'ya Örf Adet ve Halk İnançları*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Özcan, A. (1996). "Güreş". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.14, s.317-320.
- Özdemir, C. (2011). *Âşık Tarzı Türk Şiirinde Osmanlı Toplum Hayatı*. İstanbul: Kitabevi.
- Özdemir, N. (2008). "Türk Hediyeleşme Geleneği ve Medya". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1:4, 467-480.
- Özen, K. (2008). *Sivas Yöresi Geleneksel El Sanatları*. İstanbul: Kitabevi.
- Özkan, T. S. (2012). "Geleneksel Tıpta İyileşmenin İnanç Boyutu Üzerine Kuramsal Yaklaşımlar: Psikosomatik Tıp, Plasebo Etkisi ve Kuantum İyileşme" *Milli Folklor*, s. 95 307-314.
- Öztelli, C. (1974). *Üç Kahraman Şair Köroğlu Dadaloğlu, Kuloğlu*. Ankara: Milliyet Yayınları.
- Öztuna, Y. (2000). *Türk Muskisi Kavram ve Terimleri Ansiklopedisi*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Püsküllüoğlu, A. (2004). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Arkadaş Yayınları.
- Radloff, W. (1995). *Manas Destanı Kırgız Türkçesi Metin Türkiye Türkçesi Çeviri*. Emine Gürsoy Naskali (Haz.) Ankara: Kamer Matbaacılık.
- Sakaoğlu, S. (1973). *Gümüşhane Masalları, Metin Toplama Ve Tahlil*. Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Sakaoğlu, S. (1980). *Anadolu Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi Ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu*. Ankara: Ankara Üniversitesi Bassımevi.

- Sakaoğlu, S. (1999). *Masal Araştırmaları*. İstanbul: Akçağ Yayınları.
- Seyidoğlu, B. (1983). “Cadı Tipi Üzerine Bir Araştırma”. *Şükri Elçin Armağanı*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Armağan Dizisi.
- Sezer, M. A. (2010). *Murathan Mungan ve Halk Bilimi*. Ankara: Maya Akademi.
- Sümbül, M. (1995). *Adana Halk Oyunlarının Sistemik Analizi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şahin, M. S. (1993). “Cehennem”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C.7, s.374–376.
- Şen, S. (1995). *Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romanlarındaki Folklor Unsurları*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şenesen, İ. (2016). “Türkiye’deki Define ve Definecilikle İlgili İnanışlar ve Bu İnanışların Motif Index’e Göre Değerlendirilmesi”. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25(2), 283-298.
- Şimşek, E. (1989). “Çukurova (Kadirli-Kozan) Ninnileri Üzerine Bazı Düşünceler”. *Milli Folklor*, s. 2, 18-19.
- Şimşek, E. (1991). “Ağıtların Halk Edebiyatının Anlatmaya Dayanan Türleri İle Olan Münasebetleri”. *Milli Folklor*, s. 12, 55-58.
- Tan, N. (2000). *Folklor (Halk Bilimi) Genel Bilgiler*. İstanbul: Artmedia.
- Tanpınar, A. H. (1988). *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Çağlayan Kitabevi.
- Tokel, İ. (2009). “Renk Simgeçiliği ve Din: Türk Kültür Yapısı İçinde Ak – Kara Renk Karşıtlığı ve Bu Karşıtlığın Modern Türk Söylemindeki Tezahürleri Üzerine”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 50:2, 93-112.
- Topaloğlu, B. (2002). “Kıyamet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C.25, s.516–522.
- Topçu, M. (2008). *Yaşar Kemal’in Romanlarında Halk Bilimi Unsurları*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Türk Dil Kurumu. (2018). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*. http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri&view=atasozleri (E.T: 25.05.2018)

- Türk Dil Kurumu. (2018). *Büyük Türkçe Sözlük*.
http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts (E.T: 25.05.2018)
- Türkan, K. (2009). "Türk Masallarında Mimari: Hamam ve İşlevleri". *Milli Folklor*, c. 84. s.2, 162-174.
- Türkmen, F. (1998). *Tahir ile Zühre*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Türkoğlu, B. (2009). *Batıl İnançlar Adetler ve İnanışlar*. İstanbul: Astral Yayınları.
- Uygur, H. K. (2016). "Ankara Ferfene Günleri". *IV. Kazan Uluslararası Halk Kültürü Sempozyumu (29 Eylül-1 Ekim 2016)*, Ankara: Türk Halkbilimi Yayınları.
- Uysal, A. E. (1974). "Türkiye'de Halk Definecilğinde Folklor Unsurları". I. Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirileri, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 416-424.
- Uzunağaç, Ö. (2015). *Selçuklu Anadolu'sunda Beslenme ve Yemek Kültürü*. İstanbul: Kitabevi.
- Yardımcı, M. (2013). "Çukurova'da Ölümle İlgili İnanışlar-Uygulamalar ve İskenderun Mezar Taşlarının Dili". *Türk Halkbilimi ve Edebiyat Araştırmaları*. Ankara: Ürün Yayınları.
- Yardımcı, M. (2013). "Geleneksel Kültürümüzde ve Âşıkların Dilinde Nazar". Metin Ergun (Ed.), *Türk Halk Edebiyatı İncelemeleri Saim Sakaoğlu Armağanı* (155-164). Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Yaşaroğlu, M. K. (2001). "Kâbe". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C.24, s.21-22.
- Yeşil, Y. (2014). *Türk Dünyasında Geçiş Dönemi Ritüelleri (Doğum-Evlenme-Ölüm Gelenekleri)*. Ankara: Grafiker.
- Yetkin, Ş. (1991). *Türk Halı Sanatı*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Yıldırım, D. (1989). "Sözlü Gelenek Kültürü". *Milli Folklor*, s.2, 6-7.
- Yıldırım, D. (1999). *Türk Edebiyatında Bektaşî Fıkraları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yolcu M. A., Karakaya H. (2017). "Definecilik Folkloru". *Karadeniz Araştırmaları*, XIV/54, 117-133.
- Yücel, H. (2011). "Türk Halk Müziği Üzerine Bir İnceleme". *Akademik Bakış Dergisi*, s. 26. 1-13.

İncelenen Romanlar

- Apaydın, T. (1961). *Emmioğlu*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Apaydın, T. (1965). *Ferhat ile Şirin*. Ankara: İmece Yayınları.

- Apaydın, T. (1981). *Kente İndi İdris*. Ankara: Tekin Yayınevi.
- Apaydın, T. (2007a). *Ortakçılar*. İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Apaydın, T. (2007b). *Tütün Yorgunu*. İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Apaydın, T. (2008a). *Define*. İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Apaydın, T. (2008b). *Yarbükü*. İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Apaydın, T. (2008c). *Yoz Davar*. İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Apaydın, T. (2015). *Sarı Traktör*. İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Apaydın, T. (2016a). *Köylüler*. İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Apaydın, T. (2016b). *Toz Duman İçinde*. İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Apaydın, T. (2016c). *Vatan Dediler*. İstanbul: Literatür Yayıncılık.

ÖZGEÇMİŞ**Kişisel Bilgiler**

Ad Soyad	Erdem AKIN
Doğum Yeri ve Tarihi	Çorum/ 16.10.1992

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi	Fatih Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (Tam Burslu).
Y. Lisans Öğrenimi	Siirt Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce

Çalışmalar

Makaleler	- KARAKAŞ REZAN, AKIN ERDEM (2018). DEĞERLER EĞİTİMİ BAĞLAMINDA SİİRT MENKİBELERİ. FOLKLOR/EDEBİYAT C24 S94, 87-101. - AKIN ERDEM (2018). EVLİYA ÇELEBİ SEYAHATNAMESİ BAĞLAMINDA NAHÇIVAN BÖLGESİ KÜLTÜREL YAŞAMINA BİR BAKIŞ. KARADENİZ ARAŞTIRMALARI S57. 55-64. - KARAKAŞ REZAN, AKIN ERDEM, GÜNEŞ FİRDEVİS (2017). YARALI MAHMUT HİKÂYESİNDE KADIN TİPLERİ. KARADENİZ BLACK SEA(36), 41-56. (Yayın No: 3998875) - İŞİKTAŞ ERKAN, AKIN ERDEM (2017). BAŞKA ŞEHİRLERE GÖÇ ETMİŞ SİİRTLİ ARAP AİLELERİN SİİRT ARAPÇASINA İLİŞKİN TUTUMLARI. SİİRT ÜNİVERSİTESİ SOSYAL

	BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ, 5(10), 435-460. • AKIN ERDEM (2016). SİİRT MENKİBELERİ VE TÜRBE RİTÜELLERİ. SİİRT ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ • AKIN ERHAN, AKIN ERDEM, AYVERDİ GÖKHAN (2016). ŞEYH GALİB DİVANINDA MİTOLOJİK VE EFSANEVİ KUŞLAR. THE JOURNAL OF TURK-ISLAM WORLD SOCIAL STUDİES, 9(9), 82-82., DOI: 10.16989/TIDSAD.1205 (YAYIN NO: 3130558) • AKIN ERHAN, AKIN ERDEM (2016). TÜRKİYE TÜRKÇESİ ATASÖZLERİNDE ÖFKE VE ÖFKE KONTROLÜ ÜZERİNE BİR İNCELEME. THE JOURNAL OF ACADEMIC SOCIAL SCIENCES, 34(34), 202-202., DOI: 10.16992/ASOS.6562 (YAYIN NO: 3130348)
Bildiriler	• AKIN, ERDEM (2017). MALİNOWSKİNİN İŞLEV TEORİSİNE GÖRE SİİRT MENKİBELERİNİN İNCELENMESİ. INTERNATIONAL CONGRESS ON AFRO - EURASIAN RESEARCH II - APRİL,17-20, 2017/MALAGA. • AKIN ERDEM (2017). “AHISKA SÜRGÜNÜ MENEMŞE” ADLI ROMANDA HALKBİLİMİ UNSURLARI. ULUSLARARASI AHISKA TÜRKLERİ SEMPOZYUMU 11-12-13 MAYIS 2017/ERZİNCAN. • AKIN ERDEM (2016). ELAZIĞ EVLİYA MENKİBELERİN İŞLEVSEL ÖZELLİKLERİ. 4. KAZAN ULUSLARARASI HALK KÜLTÜRÜ SEMPOZYUMU (TAM METİN BİLDİRİ)(YAYIN NO:3053172) • İŞIKTAŞ ERKAN, AKIN ERDEM (2016). BAŞKA ŞEHİRLERE GÖÇ ETMİŞ SİİRTLİ ARAP AİLELERİN SİİRT ARAPÇASINA İLİŞKİN TUTUMLARI. 2016 ULUSLARARASI SİİRT ARAPÇASI ÇALIŞTAYI (YAYIN NO: 3053343)
Projeler	• “Talip Apaydın’ın Eserlerinde Halk Bilimi Uzmanları” Yüksek Lisans Tez Projesi, Araştırmacı (Devam Ediyor) • “Siirt’in Yerek Hikaye ve Masallarının Derlenmesi” Yükseköğretim Kurumları

	Tarafından Destekli Bilimsel Araştırma Projesi, Araştırmacı, (Devam Ediyor)

İletişim

E-Posta Adresi	erdemakin19@gmail.com
Tarih	09/07/2018